

24 ЖОВТНЯ 2025Р.

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

«СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ
ШЛЯХОМ СТАЛОГО ПРАВОТВОРЕННЯ»

**МОН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ УПРАВЛІННЯ,
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВОВИХ НАУК**

**«СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ ШЛЯХОМ СТАЛОГО
ПРАВОТВОРЕННЯ»**

Всеукраїнська науково-практична конференція

24 жовтня 2025 р.

**КИЇВ
2025**

МОН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ,
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВОВИХ НАУК

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ В.К. МАМУТОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА
КОРЕЦЬКОГО
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ВІЙСЬКОВО-ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**«СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ ШЛЯХОМ СТАЛОГО
ПРАВОТВОРЕННЯ»**

Всеукраїнська науково-практична конференція

24 жовтня 2025 р.

ОРГКОМІТЕТ

- Добкіна К. Р.* - д-р юрид. наук, проф., заступник директора НН ІУТПН - голова комітету;
Озель В. І. - канд. юрид. наук, доц., в.о. завідувача кафедрою теорії та публічного права НН ІУТПН - заступник голови;
Матвійчук А. В. - д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри правосуддя НН ІУТПН;
Клюєва Є. М. - д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри господарського та транспортного права НН ІУТПН;
Мусієнко А. В. - канд. юрид. наук, доц., завідувач кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Михайлов В. О. - PhD (доктор філософії), доцент кафедри правосуддя НН ІУТПН;
Часова Т. О. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри правосуддя НН ІУТПН;
Хоркавий С. В. - ст. викладач кафедри правосуддя НН ІУТПН;
Муляр Г. В. - д-р юрид. наук, проф., професор кафедри НН ІУТПН;
Савицька С. Л. - канд. юрид. наук, доцент кафедри правосуддя НН ІУТПН;
Мусієнко В. В. - канд. юрид. наук, доц., професор кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Мартюк А. С. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Киренко С. Г. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Кобиланський О. Л. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Васильчук С. С. - канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Бегуш Н. В. - ст. викладач кафедри цивільного та кримінального права НН ІУТПН;
Савицький Д. О. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри правосуддя НН ІУТПН;
Ковальчук А. Т. - д-р юрид. наук, проф., професор кафедри господарського та транспортного права НН ІУТПН;
Подольня Ю. О. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри господарського та транспортного права НН ІУТПН;
Вітко О. Ю. - канд. юрид. наук, доцент кафедри господарського та транспортного права НН ІУТПН;
Горбань Є. А. - PhD (доктор філософії) в галузі права, доцент кафедри господарського та транспортного права НН ІУТПН;
Шевченко Д. А. - д-р юрид. наук, професор кафедри господарського та транспортного права НН ІУТПН;
Бурдоносова М. А. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри теорії та публічного права НН ІУТПН;
Стародубова О. А. - канд. юрид. наук, доц., доцент кафедри теорії та публічного права НН ІУТПН;
Іванов В. М. - канд. іст. наук, доц., доцент кафедри теорії та публічного права НН ІУТПН;
Поліщук Р. М. - PhD (доктор філософії), доцент кафедри теорії та публічного права НН ІУТПН;
Богаших Д. С. - асистент кафедри теорії та публічного права НН ІУТПН;
Заяць Н. В. - д-р юрид. наук, доц., професор кафедри теорії та публічного права НН ІУТПН;

«Сучасні виклики та їх подолання шляхом сталого правотворення» » Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 24 жовтня 2025р. – К.: НТУ, 2025. – 161 с.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.
©НТУ, 24-10-2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

<i>Іванов В'ячеслав Миколайович,</i> РУСЬКА ПРАВДА ЯК ПРАВОВЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КНЯЖОЇ ДОБИ	13
<i>Каракач Алла Степанівна,</i> <i>Бурдоносова Марина Анатоліївна,</i> ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЗМІНИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	14
<i>Кушнір Валерія Олегівна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ	16
<i>Маляр Станіслав Анатолійович</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІНИ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ НОВОГО ЕТАПУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	17
<i>Манойленко Анна Олександрівна</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> НОРМОТВОРЧІ ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	20
<i>Мансурова Анастасія Костянтинівна</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ	21
<i>Матвеев Петро Сергійович,</i> СИСТЕМО УТВОРЮЮЧІ ЕЛЕМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	22
<i>Мельничук Олександр Дмитрович,</i> <i>Іванов В'ячеслав Миколайович,</i> ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГЕТЬМАНЩИНІ	24
<i>Мельничук Олександр Дмитрович,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ СВОБОДИ СЛОВА ТА ІНФОРМАЦІЇ	25
<i>Окіпняк Юлія В'ячеславівна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ	27
<i>Павлова Дарія Василівна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна</i> НОРМОТВОРЧІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	29

<i>Поліщук Віктор Володимирович,</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО - КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	31
<i>Пономаренко Олександра Сергіївна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> ВОЄННИЙ СТАН: СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ І БЕЗПЕКИ	33
<i>Ручкіна Анастасія Максимівна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> КОНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	35
<i>Стратій Марія Євгенівна</i> <i>Озель Віталіна Іванівна</i> НОРМОТВОРЧІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	37
<i>Терещук Микола Миколайович</i> КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	39
<i>Тищенко Мирослава Максимівна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	41
<i>Томченко Лілія Олександрівна,</i> ОБДУСМЕН ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	43
<i>Цвігун Денис Васильович</i> <i>Бурдоносова Марина Анатоліївна,</i> СТАЛИЙ ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВЕРХОВЕНСТВУ ПРАВА	44
<i>Чиренко Карина Сергіївна,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	46
<i>Шадура Ігор Миколайович,</i> <i>Іванов В'ячеслав Миколайович,</i> ІДЕЇ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА	47
<i>Шадура Ігор Миколайович,</i> <i>Озель Віталіна Іванівна,</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИБОРІВ: КОНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	49
<i>Юрченко Максим</i> <i>Озель Віталіна Іванівна</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ	52

СЕКЦІЯ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

- Бігун Анастасія Русланівна,
Мусяєнко Володимир Володимирович,*
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В
ЧАСИ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 55
- Бігун Анастасія Русланівна,
Мартюк Аліна Сергіївна*
ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ 56
- Жук Валерія Максимівна,
Мартюк Аліна Сергіївна*
СПАДКОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ: ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА
ПІСЛЯ СМЕРТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ 57
- Жук Валерія Максимівна
Мусяєнко Володимир Володимирович*
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У
ДОХРИСТИЯНСЬКИЙ ПЕРІОД 59
- Ільчук Вікторія Петрівна
Мусяєнко Володимир Володимирович*
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ШЛЮБНОСІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В РАДЯНСЬКУ
ДОБУ 60
- Настіна Ольга Іванівна,*
ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ
ДІЛЯНОК В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 62
- Савицька С.Л.,*
ЯК ПОНЯТТЯ «МАЛОЗНАЧНОСТІ» У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ
КОДЕКСІ УКРАЇНИ ЗНЕЦІНЮЄ СУСПІЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ШЛЮБУ 64

СЕКЦІЯ 3. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

- Амельченко Лоліта Євгенівна
Подольян Юлія Олександрівна*
ГАРМОНІЗАЦІЯ НОРМ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ 67
- Бігун Анастасія Русланівна,
Подольян Юлія Олександрівна,*
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У ВОЄННИЙ ТА
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ 68
- Вітко Олександр Юрійович,
Удовенко Олександр Юрійович,*
КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ЄС ЯК МОДЕЛЬ ДЛЯ УКРАЇНИ:
РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ РИНКІВ І БОРОТЬБА З МОНОПОЛІЯМИ 69

<i>Вітко Олександр Юрійович,</i> ПОРІВНЯЛЬНА РЕКЛАМА ТА ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	72
<i>Жук Валерія Максимівна,</i> <i>Подольн Юлія Олександрівна,</i> ДОГОВІРНЕ ПРАВО В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО НОРМ СОТ	75
<i>Карпенко Єлизавета Сергіївна,</i> <i>Горбань Євген Анатолійович,</i> МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ЗАХИСТ У КОНФЛІКТАХ	77
<i>Коханевич Аліна Петрівна,</i> <i>Клюєва Євгенія Миколаївна,</i> ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО	78
<i>Крюкова Анна Миколаївна,</i> <i>Клюєва Євгенія Миколаївна,</i> ПОРІВНЯННЯ ПРАВОВОГО ПОЛЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ ТА ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄС	79
<i>Осоліхін Денис Анатолійович</i> <i>Клюєва Євгенія Миколаївна,</i> ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ХХІ СТОЛІТТІ	81
<i>Остапчук Ангеліна</i> <i>Подольн Юлія Олександрівна,</i> РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	83
<i>Пашинська Діана Юріївна,</i> <i>Клюєва Євгенія Миколаївна</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ БІЖЕНЦІВ	85
<i>Теремецький Владислав Іванович,</i> ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МІСЬКОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	86
<i>Цвігун Денис Васильович</i> <i>Клюєва Євгенія Миколаївна</i> ДЖЕРЕЛА ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	88
<i>Шемітько Ангеліна Василівна,</i> <i>Горбань Євген Анатолійович,</i> МЕХАНІЗМ ООН ІЗ МОНІТОРИНГУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ У ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ	90

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

<i>Амельченко Лоліта Євгенівна</i> <i>Мусієнко Анатолій Володимирович</i> ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ	93
<i>Березовська Крістіна Дмитрівна</i> <i>Мусієнко Анатолій Володимирович</i> КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНЦЯ	95
<i>Бігун Анастасія Русланівна,</i> <i>Киренко Сергій Георгійович,</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ПОГРОЗИ У СТАТТІ 129 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	97
<i>Власова Анастасія Вячеславівна,</i> <i>Киренко Сергій Георгійович,</i> ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОПЕРЕДНЬОЇ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	98
<i>Жук Валерія Максимівна,</i> <i>Киренко Сергій Георгійович,</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ	100
<i>Зубко Анастасія Вікторівна</i> <i>Мусієнко Анатолій Володимирович,</i> ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	101
<i>Каракач А. С.,</i> <i>Мусієнко А. В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРІОДУ ВІЙНИ	103
<i>Киренко Сергій Георгійович,</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ	105
<i>Кобилянський Олег Леонідович,</i> <i>Ергард Наталія Миколаївна</i> КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ	106
<i>Котелянець Ольга Володимирівна,</i> <i>Киренко Сергій Георгійович,</i> ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА	108

<i>Маковка Єва Леонідівна, Мусяєнко Анатолій Володимирович,</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЮСТИЦІЯ» ТА «КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ»: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ	110
<i>Михайлов Володимир Олександрович,</i> РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: АРГУМЕНТИ ПРОТИ ДЕРЖАВНОЇ МОНОПОЛІЇ	112
<i>Остапчук Ангеліна Ярославівна Мусяєнко Анатолій Володимирович,</i> ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЗМІСТ ПРЕДМЕТУ КРИМІНОЛОГІЇ	114
<i>Попов М. Ю. Мусяєнко А. В.</i> ЗАРОДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЇ: ВІД ТЕОЛОГІЇ ДО РАЦІОНАЛІЗМУ	115
<i>Савицький Д. О.,</i> ПРОВОКУВАННЯ ОСОБИ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ	117
<i>Удовенко Олександр Юрійович, Мусяєнко Анатолій Володимирович,</i> ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	120
<i>Якімішен Валерія Олегівна, Мусяєнко Анатолій Володимирович,</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ОКРЕМИХ СЛУЖБ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, СУДДІВ	121

СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

<i>Беззубов Д. О.</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА	124
<i>Грищук Б. В. Ткачук В. О. Хом'яченко С. І.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	126
<i>Загородній Дмитро Ігорович,</i> ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗИ	128

<i>Владовська Катерина Петрівна, Коломієць Олександра Едуардівна,</i> ПОНЯТТЯ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ТА ЇХ ВИДИ	134
<i>Крюкова Анна Миколаївна, Бегуш Наталія Вікторівна,</i> ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЯВИЩЕ ПАТЕНТНОГО ТРОЛІНГУ	136
<i>Можаровська Наталія Олегівна,</i> ГРОШОВИЙ ОБІГ: КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ	137
<i>Муляр Галина Володимирівна,</i> ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ СТАЛОГО ПРАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ	141
<i>Осоліхін Денис Анатолійович Бегуш Наталія Вікторівна,</i> ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПІД ЧАС ПОШИРЕННЯ ВОЄННИХ ФЕЙКІВ	143
<i>Падалкіна В. М. Кравець В. О. Хом'яченко С. І.</i> ПРАВИЛА ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ КОРДОН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	145
<i>Пашинська Діана Юріївна, Бегуш Наталія Вікторівна,</i> ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	147
<i>Смуригін Євгеній Олегович,</i> ФОРМИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ІНФРАСТРУКТУРИ: СВІТОВА ПРАКТИКА ТА ДОСВІД УКРАЇНИ	148
<i>Гулько Ярослав Олександрович, Сімакова Світлана Іванівна,</i> АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	151
<i>Кузьомко Тетяна Русланівна, Сімакова Світлана Іванівна,</i> АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЗАХОДИ ЇЇ ПРОФІЛАКТИКИ	153
<i>Троцький Олег Олегович</i> ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК УМОВА СТАЛОГО ПРАВОТВОРЕННЯ	155

<i>Хом'яченко Світлана Іванівна, Богач Ірина Сергіївна,</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ	157
<i>Шемітько Ангеліна Василівна, Бегуш Наталія Вікторівна,</i> ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	159

СЕКЦІЯ 6. СУДОВА МЕДИЦИНА ТА МЕДИЧНЕ ПРАВО

<i>Мусієнко Анатолій Володимирович Жук Андрій Михайлович</i> ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ЛІКАРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	161
--	-----

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

*Іванов В'ячеслав Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна.*

РУСЬКА ПРАВДА ЯК ПРАВОВЕ ДЖЕРЕЛО ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА КНЯЖОЇ ДОБИ

Витоки правоохоронної системи в Україні сягають додержавних часів. Це була система звичаєво-правових загальнообов'язкових приписів (заборон-табу, обрядів-символів, процесуальних процедур), спрямованих на захист пращурів українського народу. Вінцем давньоруського права є кодифікований юридичний збірник Руська правда, аналіз змісту якої переконує у практичній правоохоронній спрямованості цієї пам'ятки давньоруського права. Руська Правда, як і інші джерела державно-правового регулювання княжої доби, не відрізняли кримінального правопорушення від цивільно-правового. Так М.С.Грушевський, зазначав: «і в тім, і в другім воно знало однаково «обиду» (шкоду, кривду) – термін Правди, що заступає сучасне «переступ, кари гідний вчинок» і «шкоду», без різниці, чи се буде справа карна, чи цивільна шкода по теперішньому» [2, с. 359]. Злочини поділялися на такі види: проти князівської влади (повстання, змова з ворогом); проти церкви (чародійство, віровідступництво, церковна татьба, грабування могил, волхвування тощо); проти особи (убивства, каліцтва, ушкодження здоров'я); проти честі (образа, побої); майнові (розбій, крадіжка, підпал, пошкодження або незаконне користування чужим майном, привласнення загублених коней, зброї, одяжі тощо); проти родини (двоєженство, двоємузжя, кровозмішення, подружня зрада, покидання подружжя); проти моралі (згвалтування, сексуальні збочення тощо). Суб'єктами злочину були тільки вільні люди. За холопів і челядинів матеріальну відповідальність несли їхні власники, що, однак, не виключало застосування до невольника фізичного впливу. Життя, честь і майно представників панівних класів захищалися суворішими санкціями, ніж життя, честь і майно простих людей. Про це свідчить, зокрема, ст. 3 (Прост. ред.): «Аже кто убиеть мужа в розбои, а головника не ищуть, то виревную платити, в чьей же верви голова лежит, то 80 гривен; паки ли людин, то 40 гривен». Руська Правда розрізняє суб'єктивну сторону злочину проти життя, умисел та необережність. Так, якщо вбивство вчинено у стані афекту, випадково («у пиру»), винний ніс відповідальність разом з общиною (ст. 6 Прост. ред.). Коли ж убивство вчинено умисно («стал на разбой»), «то за разбойника люди не платятъ, но выдадять и всего с женою и с детми на поток и на разграбление» (ст. 7 Прост. ред.). Умисний убивець називався розбійником, неумисний – головником або убійником. Деякі види вбивств (намірене тілесне ушкодження із смертельним наслідком, вбивство чоловіком дружини за подружню зраду) каралися легше. Окремі вбивства були безкарними: вбивство нічного злодія, вбивство внаслідок провокації тощо. Посилена відповідальність встановлювалась за злочини проти честі.

Так, за удар мечем, «не виинявши його із піхов, або ручкою меча» карали вчетверо важче (12 гривень за ст. 23 Прост. ред.), ніж за удар і несмертельне поранення гострою стороною меча (3 гривні за ст. 28 Прост. ред.). Досить просто розв'язувалась проблема співучасті: розподіл функцій не проводився і всі співучасники злочину відповідали порівну. Значну увагу Руська правда приділяє крадіжці. Детально розписується, який штраф зобов'язаний сплатити викритий злодій за коня, корову, дрова, сіно, зерно, ловецьких птиць, мисливських собак та ін. Система покарань має певну динаміку щодо сутності та видів. Найдавнішим інститутом охорони правопорядку і карою була кровна помста. Вона сягає доби приватної розплати. Згодом помста підпадає під контроль держави і значно обмежується, а в середині XI ст. синами Ярослава Мудрого замінюється на грошовий викуп (ст. 2 Прост. ред.). Найтяжчим покаранням були потік

і пограбування, коли злочинця позбавляли особистих і майнових прав. Покараного ставили поза правом і виганяли з общини. Майно його конфісковувалося на покриття шкоди, решта – до княжої скарбниці. Коли ж майна не вистачало на покриття шкоди, злочинця поневолювали. «За Руською Правдою під «поток» підпадали розбишаки, палії та конокради. Це були соціально-небезпечні й такі численні злочинці» [1, с. 416-417]. Поширеними були грошові покарання (віра й продаж), які стягувалися до княжої скарбниці. Грошові виплати здійснювалися родичам убитого (головництво), а також потерпілим від «обід» (урок).

Судовий процес мав змагально-обвинувальний характер, сторони в ньому були рівноправними. Він починався із заклича – публічного звернення потерпілого на торгу про пропажу та її прикмети (ст. 32 Прост. ред.). Специфічною процесуальною дією було гоніння сліду, тобто пошук злочинця за його слідами. Судовими доказами були: свідчення видоків (очевидців правопорушення), послухів (свідків доброї слави підозрюваного), зовнішні прикмети, речові докази. У випадках, коли не було інших доказів, застосовувались «суди Божі» (судовий поєдинок, ордалії – випробування водою чи розпеченим залізом). Також могла застосовуватись присяга, яка на думку дослідників була двох видів. Перший вид був відомий ще з язичницьких часів, коли клялися Перуном. Така клятва називалась «рота». Пізніше, з прийняттям християнства, з'явилась присяга на хресті та священних текстах (Біблії, Євангелії тощо) Судові рішення виносились в усній формі, а до їх виконання залучались спеціальні посадові особи (вірники, наприклад, збирали кримінальні штрафи за вбивство).

Отже аналіз витоків та процесу становлення правового регулювання за Руською Правдою свідчить про перші, але досить упевнені кроки щодо піднесення правоохоронної функції Києво-Руської держави.

Література:

1. Борисенко С. Г. Карний зміст «потока» Руської Правди. Антологія української юридичної думки : у 6 т. Т. 2. Київ: Юрид. книга, 2002. 592 с. С. 390-417.
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси: у 11 т, 12 кн. Київ: Наук. думка. Т.1, 1994. 648 с.
3. Іванов В.М. Історія держави і права України. Київ, 2013. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Ivanov_Viacheslav/Istoriia_derzhavy_i_prava_Ukrainy

*Каракач Алла Степанівна,
студентка 1 курсу магістратури
за спеціальністю D8 «Право», ННІУТПН НТУ*

*Науковий керівник – Бурдоносowa Марина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та публічного права, ННІУТПН НТУ*

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЗМІНИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасний етап розвитку світового співтовариства характеризується посиленням процесів глобалізації, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Глобалізація сприяла формуванню відкритих суспільств, взаємозалежних економік та уніфікації правових стандартів. Водночас війна в Україні продемонструвала суперечливий характер цих процесів, актуалізувавши питання меж, моральних засад і правових наслідків глобальної взаємодії. Вона виявила, що універсальні механізми глобалізованого світу можуть бути використані як для розвитку демократії, так і для дестабілізації міжнародної безпеки. У цьому контексті дослідження трансформації правової системи України в умовах глобалізаційних процесів та збройної агресії набуває особливої ваги. Воно є ключовим для розуміння шляхів забезпечення верховенства права, інтеграції до європейського правового простору та формування

демократичного правопорядку в умовах сучасних кризових викликів.

Глобалізація в сучасному світі охоплює економічну, політичну, правову, культурну, інформаційну сфери. Вона є неоднорідною та поєднує як позитивні, так і негативні тенденції. Війна в Україні виявила, що глобалізація не гарантує миру і демократії, оскільки держави можуть використовувати її механізми для підризу міжнародної безпеки [1, с. 436]. Після 24 лютого 2022 року світ переконався, що глобалізація має конфліктний потенціал, а економічні інтереси залишаються головним рушієм [2]. Держави намагаються локалізувати економіки та скоротити залежність від недемократичних режимів, що демонструє трансформацію моделі глобальної інтеграції в бік вибіркового співробітництва на основі спільних цінностей.

Правова система України зазнала суттєвих змін у всіх структурних елементах. Нормативна підсистема поповнилася численними актами, спрямованими на оборону, мобілізацію ресурсів та адаптацію до стандартів ЄС. Ідеологічна підсистема зміцнилася через підвищення правосвідомості громадян та національної ідентичності. Функціональна та результативна підсистеми зазнали змін для підвищення ефективності державного управління, правоохоронної діяльності та судової системи в умовах війни.

В умовах глобалізації та війни виникають нові виклики для міжнародного права. Феномен «приватизації війни», що проявляється через участь приватних військових компаній, потребує національного та міжнародного врегулювання. Україна стикається з необхідністю узгодження оборонних інтересів з нормами міжнародного права, зокрема враховуючи положення Документу Монтре (2008). [3, с. 248].

Особливої уваги потребує проблема політизація права, коли закони та норми використовуються як інструмент політичного тиску. Прикладом є дії Російської Федерації, яка намагається легітимізувати агресію проти України. У таких умовах верховенство права має залишатися основою державної та міжнародної політики, забезпечуючи легітимність та демократичність правопорядку.

Війна в Україні не стала завершенням глобалізації, проте оголила її справжню природу – динамічність комунікацій, швидкість прийняття рішень і глибоку взаємозалежність держав та суспільств. Стару парадигму глобалізації, зосереджену на економічній вигоді, змінює нова – ціннісно орієнтована, у центрі якої перебувають права людини, верховенство права та демократичні принципи. Українська правова система, проходячи випробування війною, демонструє здатність до адаптації, інституційного оновлення та інтеграції в європейський правовий простір. Таким чином, Україна сьогодні виступає не лише суб'єктом боротьби за власну незалежність, а й активним учасником формування нового світового порядку – справедливого, демократичного та правового. Майбутнє глобалізації залежить від спроможності міжнародного права забезпечити ефективність і водночас моральну легітимність глобальних процесів, а український досвід може стати важливим чинником цього оновлення.

Література:

1. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : монографія . Х. : Право, 2011. 552 с.
2. Савчин М. Правове регулювання та економічні свободи і права : монографія [Електронний ресурс]. Ужгород : РІК-У, 2020. 224 с. Режим доступу: https://www.academia.edu/44566119/Legal_Regulation_and_Economic_Freedoms_and_Rights (дата звернення: 20.10.2025).
3. Малишев О. О. Приватизація війни у світі та в сучасній Україні: правові виклики та перспективи. Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі : матеріали XXXI Міжнародної історико-правової конференції 27-30 листопада 2014 р., м. Берегове / ред. колегія : І. Б. Усенко (голова), Я. В. Лазур (заст. голови), А. В. Макаруч (відп. Секр). Київ. Ужгород : Видавництво «Говерла», 2014. С. 246-254.

*Кушнір Валерія Олегівна,
студентка I курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОВНОВАЖЕНЬ

Президент України є центральною фігурою у системі органів державної влади, що виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції, прав і свобод людини та громадянина. Його статус, повноваження і порядок діяльності визначаються Конституцією України, законами, а також політичною практикою, яка складалася протягом усієї історії незалежної України.

Еволюція інституту президентства тісно пов'язана із загальними тенденціями розвитку української державності, зміною політичних режимів і спробами досягнути оптимального балансу між гілками влади. Після проголошення незалежності України у 1991 році було запроваджено інститут Президента як глави держави. Проте конституційне закріплення цього статусу відбулося лише з ухваленням Конституції України 28 червня 1996 року. У ній Президент посів ключове місце в системі органів влади. Конституція закріпила президентсько-парламентську модель правління, де глава держави мав широкі повноваження. Він призначав Прем'єр-міністра за згодою Верховної Ради, міг припиняти повноваження уряду, мав право вето на закони, визначав основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики, був верховним головнокомандувачем Збройних Сил України. Такий обсяг повноважень робив Президента надзвичайно впливовою політичною фігурою.

Подальший розвиток інституту президентства пов'язаний із конституційною реформою 2004 року. Вона стала результатом політичної кризи під час Помаранчевої революції та мала на меті обмежити надмірну концентрацію влади в руках Президента. Закон України № 2222-IV від 8 грудня 2004 року «Про внесення змін до Конституції України» суттєво трансформував систему влади, змістивши її у бік парламентсько-президентської республіки. Президент втратив низку важливих повноважень у сфері виконавчої влади: відтепер уряд формувався коаліцією депутатських фракцій у Верховній Раді, а Прем'єр-міністр призначався парламентом за поданням коаліції. Глава держави зберіг роль гаранта Конституції та ключові функції у сфері зовнішньої політики, оборони й національної безпеки, але його вплив на формування уряду значно зменшився.

У 2010 році відбулося суттєве повернення до старої моделі. Конституційний Суд України визнав неконституційним Закон № 2222-IV, чим фактично відновив дію Конституції України у первинній редакції 1996 року. Це рішення повернуло Президентові широкі повноваження, зокрема щодо призначення Прем'єр-міністра, керівників центральних органів виконавчої влади, а також можливість суттєво впливати на політичну систему. Такий крок викликав серйозну критику як всередині країни, так і з боку міжнародних організацій, адже він суперечив демократичним принципам розподілу влади і посилив президентську вертикаль.

Після Революції Гідності у 2014 році Верховна Рада України повернула дію змін 2004 року, тобто відновила парламентсько-президентську модель. Відтоді баланс влади між Президентом і парламентом знову було змінено – глава держави перестав безпосередньо формувати уряд, а його функції були сконцентровані переважно у сфері зовнішньої політики, національної безпеки, оборони та представництва держави на міжнародній арені.

У 2016 році були затверджені нові зміни до Конституції України, якими уточнено поділ

повноважень між органами влади, а також унормовано питання правосуддя, незалежності судів та порядку припинення повноважень Президента, включно з імпичментом.

Сучасна Конституція України визначає Президента як главу держави і гаранта її суверенітету. Він обирається громадянами строком на п'ять років, не більше ніж на два терміни підряд. Президент представляє державу в міжнародних відносинах, укладає міжнародні договори, приймає рішення про оголошення воєнного або надзвичайного стану, є верховним головнокомандувачем. Він має право законодавчої ініціативи, може накладати вето на закони, підписує або повертає їх до Верховної Ради з пропозиціями. У разі потреби Президент може достроково припинити повноваження парламенту за умов, визначених ст. 90 Конституції України. У той же час він не має права безпосередньо керувати урядом, що забезпечує певний баланс між виконавчою та президентською владою.

Отже, конституційний статус Президента України пройшов складний шлях розвитку: від сильної президентської влади до більш збалансованої парламентсько-президентської системи [5]. На сучасному етапі важливо не лише зберегти цей баланс, а й забезпечити стабільність конституційного ладу, уникнути політичних маніпуляцій змінами до Основного Закону. Лише за умов дотримання принципу верховенства права та взаємодії між усіма гілками влади Президент України зможе ефективно виконувати роль гаранта Конституції, державного суверенітету й прав громадян.

Література:

1. Основний закон: як за 28 років змінювали Конституцію.
URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4697826-osnovnyi-zakon-yak-za-28-rokiv-zminuivaly-konstytutsiui>
2. Конституційно-правовий статус Президента України та Кабінету Міністрів України: пошук оптимальної моделі компетенційних взаємозв'язків / Р. С. Мартинюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 1(13) URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2016/n1/16mrsmkv.pdf>.
3. Рудік П. Конституційно-правовий статус Президента України в умовах парламентсько-президентської республіки URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/01198861-3735-493a-83be-86b37acacdba/content>

Маляр Станіслав Анатолійович

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник

Державної установи «Інститут економіко-правових

досліджень імені В.К. Мамутова

Національної академії наук України»

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІНИ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ НОВОГО ЕТАПУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Процеси європейської інтеграції виступають потужним каталізатором трансформацій як у суспільному середовищі, так і в системі державного управління. Кожна сфера суспільних відносин зазнає якісних змін під впливом інтеграційних напрямів зближення до європейського простору. Житлова політика не є винятком із цього процесу [1].

Євроінтеграційне єднання країн Східної Європи було актуальним на початок 2000-х років. У 2004 році, коли до ЄС приєдналися Чехія, Кіпр, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словенія та Словаччина (що збільшило населення ЄС приблизно на 20 відсотків), відбулося найбільше розширення в історії Союзу.

Через двадцять років, коли тривають нові обговорення щодо розширення ЄС (йдеться про Албанію, Боснію і Герцеговину, Косово, Чорногорію, Північну Македонію, Сербію, Грузію, Республіку Молдову, Україну та Туреччину), у Європі намагаються визначити, наскільки попереднє розширення принесло користь новим членам та всьому Союзу. А також оцінити економічну віддачу від розширення єдиного європейського ринку [2].

Отже, будь-які євроінтеграційні процеси мають два вектори: зовнішній (прагнення майбутнього члена до об'єднання) та внутрішній (оцінка держав-учасниць ЄС щодо розширення Союзу).

Держава-кандидат повинна відповідати низці мінімальних умов, які закріплені в документах ЄС, зокрема це політичні, економічні та адміністративні критерії тощо. Політичні критерії охоплюють наявність стабільних інституцій, які гарантують демократію, верховенство права, права людини та захист прав меншин [3]. Щодо економічного критерію, то це стосується наявності сталої ринкової економіки, макроекономічної стабільності та здатності конкурувати на єдиному ринку [4].

Поєднання політичних та економічних чинників є визначальним у процесі євроінтеграції, що безпосередньо знаходить своє відображення у формуванні та реалізації житлової політики. Ця політика, перебуваючи на перетині політичних та економічних вимірів, одночасно відображає прагнення держави-кандидата до відповідності стандартам ЄС та здатність наднаціональної спільноти оцінювати готовність нового члена.

Для України, яка перебуває в стані війни, особливо актуальною є підтримка національної економічної системи. Це можливо шляхом запуску новітніх економічних напрямів, що мають соціальну спрямованість. Однією з таких ключових сфер є житлове забезпечення.

Так, житлове забезпечення може визначатися як замкнений економічний цикл. Він може охоплювати такі елементи: виробництво будівельних матеріалів та їх постачання для будівництва житлової нерухомості; розробка та оформлення проєктів будівництва; інвестування в будівництво; будівництво житла; маркетинг щодо реалізації житлової нерухомості; продаж або розподіл житла; набуття права на житло; обслуговування житла (житлово-правовий ланцюг забезпечення житлової потреби) [5, с. 91]. Здійснення цього ланцюга забезпечення житлової потреби можливе лише в межах житлової економіки та оновленої житлової політики.

При характеристиці житлової економіки слід підкреслити, що в сучасних економіках житло виступає одночасно і товаром споживання, і інвестиційним активом. Для домогосподарств житло є найціннішим активом, який вони можуть мати; для урядів розвиток житлового сектору є видимим проявом виконання соціального контракту; для національної економіки житло є критично важливим сектором, що запускає мультиплікаційні ефекти у суміжних галузях [6]. Тому відновлення економічної системи в умовах війни та повоєнного відновлення можливе саме завдяки розвитку житлової економіки, яка має поєднувати соціальні пріоритети з економічними стимулюючими ефектами створення системи доступного житла.

Житлова економіка є основою житлової політики. Відомо, що житлова політика характеризується такими ознаками: це складне багатофункціональне явище, яке пов'язане з багатьма сферами суспільного життя; є складовою і стратегічним напрямом політики держави; розвиток житлової політики залежить від соціально-економічного становища в країні; це конституційна цінність, яка визначена на загальнодержавному рівні [7, с. 89].

При цьому вибір заходів, які плануються до реалізації в рамках здійснення державної та регіональної житлової політики, повинен оновлюватися щорічно та залежить від досягнутого рівня розвитку житлово-будівельного ринку [8, с. 42].

Отже, житлова політика охоплює широкий спектр питань: від соціальної підтримки населення до стимулювання економічного розвитку, формування ринку праці та регіональної інфраструктури.

Враховуючи значення житлової політики, в Україні активно триває процес її оновлення. Зокрема, у першому читанні Верховною Радою України прийнято проєкт Закону України «Про основні засади житлової політики» [9]. Він спрямований на врегулювання сучасних

житлових відносин. Однак, цей проєкт не містить чітких стратегічних стандартів щодо адаптації житлової політики до європейських стандартів житлового забезпечення. Такий підхід вимагає ретельного науково-практичного переосмислення цього законопроєкту з огляду на євроінтеграційні пріоритети України.

Варто зауважити, що держави-члени ЄС не мають єдиного (уніфікованого) стандарту житлової політики. На це звернуто увагу в аналітичній доповіді Дорадчої служби Європейського парламенту «A coordinated EU approach to housing» [10]. У цьому документі вказується, що на початку 2024 року Федерація Housing Europe опублікувала маніфест, у якому закликала до формування політик ЄС, спрямованих на соціально відповідальні реконструкції, а також до створення фонду ЄС, який би гармонізував усі наявні щорічні інструменти фінансування, призначені для соціально відповідальних інновацій. Будівельна галузь також закликала до дій, спрямованих на забезпечення житлових рішень. Міністри житлового сектора держав-членів ЄС у своїй декларації від березня 2024 року закликали до європейського «нового курсу» для доступного та соціального житла [10].

Наведені факти свідчать, що житлова політика в ЄС перебуває на стадії активного реформування, де узгодженість на рівні Союзу є критично важливою для подолання проблем доступності та якості житла. Ініціативи, спрямовані на створення координаційних механізмів та фінансових платформ, демонструють прагнення ЄС поєднати соціальну відповідальність з економічною ефективністю та сталим розвитком житлового сектора.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що під час доопрацювання проєкту Закону України «Про основні засади житлової політики» критично важливо врахувати положення доповіді Дорадчої служби Європейського парламенту «A coordinated EU approach to housing» [10], у якій окреслені вектори майбутньої європейської житлової політики. Такий підхід не лише забезпечить гармонізацію національного законодавства з європейськими тенденціями, а й підкреслить прагнення України до повноцінної інтеграції у єдиний європейський простір.

Література:

1. Teremetskyi V., Avramova O., Maikut K., Tserkovna O., Kramar R. Current situation and transformation ways of housing policy in Ukraine. *Social & Legal Studios*. 2024. № 7(1). P. 164–173. <https://doi.org/10.32518/sals1.2024.164/>
2. The 2004 EU Enlargement Was a Success Story Built on Deep Reform Efforts. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/12/03/the-2004-eu-enlargement-was-a-success-story-built-on-deep-reform-efforts>
3. Enlargement countries – statistical overview. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Enlargement_countries_-_statistical_overview
4. Economic criteria for joining the EU. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/enlargement/economic-accession-criteria_en
5. Аврамова О. Є. Житлово-правовий ланцюг забезпечення житлової потреби. Актуальні проблеми юридичної науки. *Політико-правові передумови європейської та євроатлантичної інтеграції України: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Двадцять другі осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 13 жовтня 2023 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. С. 91–93.
6. Vakare H. Housing infrastructure as a driver of economic growth. URL: <https://businessday.ng/uncategorized/article/housing-infrastructure-as-a-driver-of-economic-growth/>
7. Качук О. Д. Теоретичні засади державної житлової політики в Україні: сучасний стан та перспективи подальших досліджень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72) № 3. С. 88–92. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.3/15>
8. Барвіненко В. Д. Модель формування державної житлової політики. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління*. 2014. № 1. С. 36–42.

9. Про основні засади житлової політики : проект Закону України № 12377 від 06.01.2025 р.
URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55543>
10. European Parliament. A coordinated EU approach to housing. Brussels, 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI%282025%29767189.

Манойленко Анна Олександрівна
студентка 2 курсу спеціальності Право
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету

НОРМОТВОРЧІ ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Місцеве самоврядування в Україні закріплено Конституцією і гарантує право територіальних громад самостійно вирішувати місцеві питання. Зокрема, органи місцевого самоврядування наділені правом приймати рішення, що є обов'язковими до виконання на відповідній території (розділ XI, ст. 140–146 Конституції України).

Нормотворчими повноваженнями є право місцевих рад, їх виконавчих органів і посадових осіб видавати нормативні акти, а саме рішення або розпорядження з питань місцевого значення. Такі повноваження стали особливо актуальними з поглибленням демократичних процесів та ратифікацією Україною Європейської хартії місцевого самоврядування.

Ускладнення завдань органів місцевої влади та необхідність ефективного соціально-економічного розвитку регіонів призводять до активізації місцевої нормотворчості. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР встановлює, що сільська, селищна, міська рада у межах своїх повноважень приймає нормативні акти у формі рішень (ч.1 ст.59).

Ці рішення мають загальну обов'язкову силу на території відповідної громади. Наприклад, до основних нормотворчих повноважень місцевих рад належать:

Бюджетно-фінансові рішення, в яких передбачено розгляд і затвердження прогнозу та проекту місцевого бюджету, остаточне затвердження бюджету громади і внесення до нього змін.

Податкові та фінансові рішення, що встановлюють місцеві податки і збори відповідно до Податкового кодексу України, а також надання пільг із місцевих податків і зборів.

Пов'язані із власністю рішення, тобто прийняття рішень про управління комунальною власністю громади, зокрема відчуження і приватизацію об'єктів комунальної власності, затвердження програм приватизації та списків об'єктів, що не підлягають приватизації

Соціально-економічні програми, у яких затверджуються місцеві програми соціально-економічного розвитку, утворення цільових фондів, спрямованих на розвиток культури, освіти чи благоустрою (у тому числі фондів підтримки кінематографії).

Весь перелік власних повноважень ради передбачено статтею 26 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні». Слід зазначити, що місцеві ради можуть укладати угоди і договори від імені територіальної громади (п.16 ч.4 ст.42) і розглядати питання співробітництва громад (п.33-33¹⁻¹ст. 26).

Окрім депутатських рад, виконавчі органи та посадові особи місцевого самоврядування також видають нормативні акти. Так, виконавчий комітет ради у межах своїх повноважень приймає рішення. А сільський, селищний чи міський голова (староста) у межах делегованих функцій видає розпорядження [2, ч.8 ст.59].

Ці акти також мають нормативно-правовий характер і спрямовані на реалізацію рішень ради або на вирішення конкретних локальних завдань, наприклад: нагальні кадрові, господарські питання, надзвичайні ситуації тощо.

Усі нормативні акти органів місцевого самоврядування повинні офіційно оприлюднюватись і не можуть суперечити Конституції та законам України.

Якщо рішення місцевої ради або розпорядження голови не відповідають вищестоящому законодавству, вони можуть бути зупинені у встановленому законом порядку з подальшим зверненням до суду.

Отже, можемо дійти висновків, що органи місцевого самоврядування в Україні володіють широкими нормотворчими повноваженнями, закріпленими Конституцією України та Законом «Про місцеве самоврядування в Україні». Місцеві ради ухвалюють рішення з ключових питань бюджету, місцевих податків, управління комунальним майном та розвитку громади, а виконавчі комітети і голови громад видають власні нормативні акти з організаційних питань – розпорядження. Наявність таких повноважень дозволяє територіальним громадам вирішувати локальні завдання відповідно до їхніх потреб і особливостей. При цьому, всі локальні рішення повинні суворо відповідати чинному законодавству і підлягають контролю з боку Конституції та законів України, що забезпечує законність і правову єдність на місцевому рівні.

Мансурова Анастасія Костянтинівна
студентка 1 курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету

Науковий керівник:
Озель Віталіна Іванівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Конституційний принцип народного суверенітету є одним із базових принципів конституційного ладу України. Згідно зі ст. 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади і місцевого самоврядування. Цей принцип закладає правове підґрунтя для процедур народного волевиявлення (вибори, референдуми) і встановлює заборону на узурпацію влади.

Народний суверенітет – це конституційне положення, яке виражає ідею, що всі державні повноваження походять від народу. На практиці це означає, що народ: 1) формує органи влади (вибори); 2) бере участь у безпосередньому вирішенні найважливіших питань (референдуми); 3) контролює владу через інститути представницької демократії та інші механізми участі. Наукові дослідження підкреслюють, що поняття включає як теоретичну (філософсько-правову) основу, так і сукупність правових механізмів реалізації. Конституційні гарантії народного суверенітету містяться у статті 5 Основного Закону, де закріплено, що

право змінювати конституційний лад належить виключно народові і не може бути узурповане; це створює конституційний бар'єр проти узурпації влади.

Форми реалізації поділяють на безпосередні та представницькі (опосередковані).

Референдум - це форма загального волевиявлення громадян щодо найважливіших питань державного й суспільного життя; його правовий статус визначається Конституцією і законом. Референдум виступає інструментом прямого народовладдя, коли рішення ухвалює сам народ.

Вибори як основна форма реалізації народовладдя полягає у тому, що народ делегує свої повноваження представникам через вибори (вибори Президента, парламенту, місцеві вибори). Конституція України та Виборчий кодекс України регламентують порядок виборів, строки й умови їх проведення. Вибори є ключовим механізмом реалізації народного суверенітету в сучасній демократичній державі. Водночас існує низка загроз щодо реалізації виборчих прав громадян: 1) на сьогоднішній день, це неможливість на нормативна заборона проведення виборів в умовах воєнного стану; 2) у мирний час основними проблемами є: якість виборів і маніпуляції, політична корупція, низька участь громадян, апатія виборців, недовіра до інститутів влади, інформаційні бар'єри.

Парламентаризм і система представництва є опосередкованими формами втілення народного суверенітету. Парламент (Верховна Рада України) - головний представницький орган, через який народ здійснює законодавчу владу. Так само через органи місцевого самоврядування громадяни безпосередньо впливають на місцеву політику та життя громади, що також є формою реалізації суверенітету на регіональному рівні.

Інші форми участі громадян. Публічні консультації, громадські ініціативи, місцеві громадські слухання: інструменти, що посилюють зв'язок влади з громадянами і розширюють канали прямого впливу народу на рішення.

Таким чином, народний суверенітет – це базова конституційна цінність, що вимагає як удосконалення нормативного забезпечення, так і практичних інструментів підвищення участі громадян. Крім того, потрібна сучасна виборча інфраструктура і прозорі процедури, щоб забезпечити достовірність волевиявлення. Розвиток інструментів прямої участі громадян у здійсненні влади (референдуми, місцеві ініціативи, електронні консультації) має поєднуватись із гарантіями захисту прав меншин та верховенства права.

Література:

1. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави: монографія. Книга II / О.В. Щербанюк. Монографія. – К.: Логос, 2013. – 306 с. – Бібліогр.: С. 271–304. Стаття про парламентаризм як форму реалізації народного суверенітету.
2. Рішення Конституційного суду України від 05.10.2005 № 6-рп/2005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>

*Матвеев Петро Сергійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

СИСТЕМО УТВОРЮЮЧІ ЕЛЕМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Що значить сьогодні «інноваційна освіта» і «інноваційна наука»? Чи це просто модернізація програм та лабораторій? Чи це – глибинна зміна інституційної логіки, способу мислення, способу регулювання?

Я твердо переконаний: інноваційна освіта й наука стають ареною конвергенції приватного і публічного права. І ця конвергенція – не прогресивна «мода», а умова створення сучасної системи знань, здатної функціонувати в європейському контексті.

Освіта й наука мають подвійний характер:

- вони слугують суспільному благу – якість, доступність, дослідження задля спільного блага;
- й одночасно вони функціонують як інституції автономії – університети, дослідницькі центри, викладачі, студенти, контрактна взаємодія, ринок знань.

Ця подвійність створює правове поле, в якому поділ на «тільки публічне» і «тільки приватне» вже не працює. Мова про злиття сфер: де держава, університет, ринок працюють через спільні режими управління, стандарти, етику й комплаєнс. В контексті зазначеного Етика та комплаєнс виступають опорою конвергенції.

Давайте згадаємо: свобода науки – фундаментальна цінність. Але свобода без контролю, без доброчесності, без підзвітності ризикує перетворитись на хаос.

Комплаєнс тут не каральний механізм. Це система внутрішньої відповідальності. Це канали для повідомлень, це політики конфлікту інтересів, це процедура навчання академічної доброчесності.

Етика – це не «гарний додаток». Це норма правового порядку, яка забезпечує довіру: студентів до освітньої установи, суспільства до науки, міжнародних партнерів до українського університету.

Логічним продовженням є міжнародні стандарти та євроінтеграція як вимір трансформації.

Якщо ми говоримо про інноваційну освіту та науку в Україні, ми мусимо враховувати:

- Європейські стандарти забезпечення якості (ESG 2015) – формують спільну рамку для всього Європейського простору вищої освіти.
- Стандарти управління освітніми організаціями (ISO 21001) – дають інструмент, як організувати систему управління, орієнтовану на засвоєння компетентностей, результативність, взаємодію зі стейкхолдерами.
- Стандарти комплаєнсу й антикорупційні системи (ISO 37301 / 37001) – створюють юридичну і управлінську основу для доброчесності, прозорості, відповідальності.
- Рекомендації OECD з питань етики, доброчесності, підзвітності – підсилюють інституційну культуру.
- Регламент Regulation (EU) 2016/679 (GDPR) – захист персональних даних у цифровій освіті сталий стандарт, який має враховувати українська система освіти.

Євроінтеграційні виміри – це не лише адаптація законів. Це зміна культури, це інституційне переформатування, це перехід від моделі «державний університет» до моделі «університет-інституція знань, що відповідає світовим стандартам і діє прозоро, етично, ефективно».

Які практичні наслідки для України? Що це означає для нас тут і зараз?

- Заклади вищої освіти мають орієнтуватись на внутрішню систему якості, яка переглядає не лише програму, а й управління, культуру, процедури, ризики відповідно до ESG.
- В університеті має бути створена система комплаєнсу: політика академічної доброчесності, канали повідомлень, оцінювання конфлікту інтересів, аудит якості і ця система має бути інтегрована з системою управління (ISO 21001 як приклад).
- Законодавство й внутрішні процедури мають враховувати євроінтеграційні стандарти: як академічна автономія, так і підзвітність; як свобода наукового пошуку, так і прозорість фінансування; як ринкові механізми університетів, так і забезпечення рівного доступу студентів.
- Приватно-правові цінності (контракти, авторські права, інтелектуальна власність, корпоративне управління) мають працювати під егідою етичної культури та публічного інтересу. Тобто вони не протиставлені державному регулюванню – вони з ним взаємодіють.

Давайте подумаємо над тим:

- *Яку культуру ми формуємо в наших університетах?*
- *Чи достатньо ми відповідаємо міжнародним стандартам?*
- *Чи наші внутрішні механізми забезпечують довіру і чи ми готові до європейської інтеграції?*

Ми маємо шанс зробити не просто реформу, а трансформацію — перетворити українську вищу освіту й науку на систему, здатну конкурувати, співпрацювати, бути частиною європейського простору.

Якщо ми не приймемо виклик конвергенції – приватного й публічного, етики й комплаєнсу, автономії й підзвітності – ми ризикуємо залишитись на периферії змін.

А якщо приймемо – ми можемо стати прикладом, джерелом інновацій, джерелом знань, джерелом довіри.

*Мельничук Олександр Дмитрович,
студент 1 курсу юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,*

*Науковий керівник: Іванов В'ячеслав Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна*

ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГЕТЬМАНЩИНІ

Правоохоронна діяльність у Гетьманщині XVII–XVIII століть посідала важливе місце в системі державного управління та забезпечення правопорядку. Саме в цей період відбувалося формування національної правової системи, що поєднувала традиції звичаєвого українського права, норми княжої доби та литовсько-польського законодавства. Важливе значення серед джерел права, що регулювали правоохоронну діяльність, мали численні гетьманські універсали, статті, грамоти, ордери. Враховуючи конкретні обставини та залежно від об'єкта злочинних посягань, універсали вказують на такі види злочинів: політичні, військові, проти порядку управління і суду, службові, проти церкви, майнові та господарські злочини, злочини проти особи. Численні універсали Б. Хмельницького засвідчують, що одним із найтяжчих і найпоширеніших злочинів у цей період було посягання на приватну власність шляхти і міщан — «свавілля і бунти» — антикріпосницькі повстання селян, що супроводжувалися грабунками та розбоєм, відмова селян виконувати повинності на користь шляхти, крадіжка майна, привласнення земельних угідь, вилов риби, вирубка лісу, тощо. Злочини проти особи — посягання на життя, здоров'я, честь і свободу привілейованих станів — в універсалах поєднуються із грабунком та розбоєм і визначаються такими термінами, як «шкода», «кривда», «шарпанина», «сваволя». В окремих універсалах є згадки про вбивство - найтяжчий злочин проти особи в усі часи. Після викладу змісту злочинного діяння універсали вказують на покарання за скоєне. У більшості випадків, незалежно від складу злочину і його тяжкості, гетьман використовував такі формули: «строге карання», «суворо карати», «карати бити мають». А отже, універсали не вказують на конкретний вид і міру покарання. Гетьман, як правило, лише кваліфікував склад злочину, а право встановлювати конкретне покарання за нього, керуючись відповідними правовими джерелами, делегував полковим, сотенним та магістратським судам. Окремі універсали вказують на те, що злочинець мав бути арештований і відправлений до гетьмана — «до нас зв'язати одсилати» для проведення слідства та розгляду справи особисто гетьманом або генеральним судом. Близько чверті універсалів, котрі встановлювали покарання за злочини, передбачали смертну кару — «на горле карати», «жестоко казнить», «шибеницею карати». Смертна кара призначалася за будь-який із перелічених злочинів. Як правило, вона застосовувалася до селян, простих козаків і козацької старшини. [3, 123-124]

При цьому слід зазначити, що порівняно з іншими європейськими країнами кримінальне право України-Гетьманщини не відзначалося особливою жорстокістю покарань. В універсалах є згадки про тюремне ув'язнення, що здебільшого використовувалося не як покарання, а як досудове тримання під вартою. Іноді універсалами передбачалася конфіскація майна злочинця — «и свое потеряешь и головою своею приплатишь».[3, 125]

В правовому полі Гетьманщини продовжували діяти Третій Литовський Статут 1588 р., а також норми, інкорпоровані з правових систем Польщі, Німеччини, Росії. Таке розмаїття нормативно-правових актів, спричинило прагнення української еліти впорядкувати чинне національне право і мотивувало до проведення кодифікаційних робіт. В результаті у 1734 р. було створено систематизований звід процесуального права «Процес короткий наказний, виданий при резиденції гетьманський». Він складався з 13 параграфів, короткого додатка та характеристики порядку винесення вироків. Визначався порядок прийняття позову, документів відповідача, обов'язки секретаря суду з

підготовки справи до засідання. Регламентувалися особливості розгляду окремих судових справ: про побої й образу честі, вбивство, прелюбодіяння, звалтування, злодійство, про втечу селян. Додаток врегулював порядок оформлення «випису із справи». У кінцевій частині наводилися зразки двох видів заключного акту судового процесу – вироку широкого й стислого та подавалась їх характеристика. У 1743 р. було завершено роботи по створенню універсального кодексу українського права під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ». Він складався з 30 розділів, 531 артикула і 1716 пунктів. Збірник містив в собі норми адміністративного, цивільного, кримінального і процесуального права. В галузі кримінального права важливою рисою був його приватноправовий характер, вводились нові поняття: замах на злочин; розрізнення головного злочинця і співучасників, рецидив злочину. Збірник детально регламентував процесуальне право, регулював всі стадії судового процесу, перераховував види покарань. [2. с. 276]

Отже, правоохоронна діяльність у Гетьманщині була важливою складовою державного устрою, що забезпечувала порядок, справедливість і захист прав населення. Вона ґрунтувалася на поєднанні звичаєвого українського права, гетьманського законодавства, систематизованих Зводів українського права, що свідчить про високий рівень правової культури тогочасного суспільства.

Література:

1. Бойко І.Й. Держава і право Гетьманщини. Львів, 2000. 117 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України. Київ, 2013. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Ivanov-DPU.pdf)
3. Козаченко А. Злочини та покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648-1657 роки). *Вісник Академії правових наук України*. 2003, №4. С.120-126.

Мельничук Олександр Дмитрович,
студент 1 курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету, м. Київ

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ СВОБОДИ СЛОВА ТА ІНФОРМАЦІЇ

Свобода слова та інформації є одними з найважливіших конституційних прав людини, без яких неможливе існування справжньої демократії, громадянського суспільства та правової держави. Вони становлять основу формування суспільної думки, забезпечують відкритість влади, розвиток політичного плюралізму, прозорість прийняття рішень і контроль громадян над діяльністю державних органів. У сучасному світі, де інформація стала найважливішим ресурсом, ці права набувають особливого значення. Саме тому їх гарантування, захист і розвиток є одним із ключових завдань української держави.

Відповідно до статті 34 Конституції України, кожен громадянин має право на свободу думки і слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Конституція гарантує можливість вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію будь-яким законним способом – усно, письмово, через друковані чи електронні медіа, у мережі Інтернет тощо.

Важливо, що цензура в Україні заборонена (ч.3 ст. 15 Конституції України), тобто ніхто не має права вимагати попереднього погодження матеріалів або обмежувати їх зміст за

політичними, економічними чи іншими мотивами. Згідно тлумачення Конституційного Суду України: «Під цензурою слід розуміти контроль з боку інститутів публічної влади за змістом та розповсюдженням інформації з метою захисту інформаційного простору, тобто прями або опосередковані дії держави, спрямовані на обмеження чи навіть заборону поширення інформації, яку вона вважає шкідливою чи не потрібною для суспільства» (Рішення Конституційного Суду України від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020).

Водночас Основний Закон встановлює, що реалізація свободи слова може бути обмежена законом, але лише у чітко визначених випадках: в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, для запобігання злочинам, захисту репутації та прав інших осіб, охорони здоров'я населення або підтримання авторитету судової влади (ч. 3 ст. 34 Конституції України). Це положення забезпечує баланс між свободою особистості та відповідальністю перед суспільством. Свобода слова не означає безкарність за поширення неправдивої інформації, мови ворожнечі, заклики до насильства чи порушення прав інших людей.

Окрім Конституції, право на свободу слова та інформації закріплене в низці спеціальних законів України. Насамперед, це Закон «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ, який визначає загальні принципи інформаційних відносин, права та обов'язки учасників, гарантії доступу до інформації та відповідальність за її порушення. Закон «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI регулює порядок отримання громадянами інформації, що перебуває у володінні державних органів, а Закони України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-ІХ та «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-ХІІ встановлюють правила діяльності журналістів і медіаорганізацій та спрямовані на реалізацію свободи слова, прав громадян на отримання повної, достовірної та оперативної інформації, на відкрите і вільне обговорення суспільних питань. Важливим елементом є також захист журналістів від переслідувань за виконання професійних обов'язків.

На рівні держави створено інституційні механізми захисту свободи слова. Наприклад, при Президентові України діє Рада з питань свободи слова та захисту журналістів, яка розглядає випадки порушення прав представників медіа, сприяє діалогу між владою та журналістською спільнотою. Крім того, в Україні діють незалежні регуляторні органи, які забезпечують дотримання стандартів у сфері інформації та комунікацій.

Свобода слова та інформації в Україні також гарантується міжнародними документами, які є складовою частиною національного законодавства. Це, зокрема, Загальна декларація прав людини (стаття 19), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, а також Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Україною. Відповідно до цих документів, кожна людина має право на вільне вираження поглядів, а будь-які обмеження цього права повинні бути пропорційними та необхідними в демократичному суспільстві.

Однак на практиці реалізація цих прав стикається з низкою викликів. Серед них – інформаційна війна, пропаганда, поширення фейкових новин, спроби політичного тиску на медіа, переслідування журналістів. В умовах війни з російською федерацією з'явилися нові виклики, пов'язані з необхідністю обмеження доступу до певної інформації, яка може бути використана ворогом. Такі обмеження є тимчасовими і повинні застосовуватись лише для захисту національної безпеки. Важливо, щоб вони не перетворювалися на механізм тиску на свободу слова чи інструмент політичної цензури. Окремої уваги заслуговує проблема зловживання свободою слова, коли під виглядом вільного висловлення думок поширюється дезінформація, мова ненависті, заклики до насильства або дискримінації. Такі дії не підпадають під захист Конституції, адже вони порушують права інших осіб і суперечать принципам демократичного суспільства. Тому важливо забезпечити баланс між свободою висловлення і відповідальністю за слово.

У цифрову епоху постають нові виклики – стрімкий розвиток соціальних мереж, блогерства, штучного інтелекту та алгоритмів, що формують інформаційний простір. Питання достовірності даних, приватності, персональних даних, кібербезпеки стають такими ж важливими, як і класичне право на свободу слова. Держава повинна адаптувати законодавство до цих змін, щоб забезпечити ефективний захист прав громадян в онлайн-просторі.

Отже, конституційні гарантії свободи слова та інформації – це не лише юридична норма, а й показник рівня демократії, відкритості та розвитку держави. Україна має міцну нормативну базу, що відповідає європейським стандартам, однак потребує подальшого вдосконалення механізмів реалізації цих прав. Необхідно посилювати незалежність судової влади, забезпечувати неупереджене розслідування випадків переслідування журналістів, розвивати медіаграмотність населення, щоб громадяни могли відрізнити правду від маніпуляцій.

Свобода слова – це не лише право кожного висловлювати власні думки, а й обов'язок робити це відповідально, поважаючи гідність і права інших людей. Це також здатність слухати, аналізувати та критично сприймати інформацію. Справжня свобода слова можлива лише там, де існує правова культура, повага до істини й толерантність до різних точок зору. Україна, утверджуючи європейські демократичні цінності, має продовжувати розвивати незалежні медіа, забезпечувати захист журналістів, боротися з цензурою та дезінформацією. Лише за цих умов можна створити відкритий і вільний інформаційний простір, у якому кожен громадянин матиме право знати, думати та говорити без страху і тиску.

Література:

1. Кушніренко О. Г. Поняття, природа і види конституційних цінностей / О. Г. Кушніренко // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиківські читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). – Харків, 2015. – С. 44–46. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14434/1/Kushnirenko_44-46.pdf
2. Гарантії прав і свобод людини в сфері інформації. Інформаційне право. URL: <https://studies.in.ua/inf-pravo-seminar/2139-garantiyi-prav-svobod-lyudini-v-sfer-nformacyi.html>

Окіпняк Юлія В'ячеславівна,
*студентка 1 курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
*Кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Територіальна цілісність є однією з основоположних засад конституційного ладу будь-якої суверенної держави. Вона означає єдність, неподільність і недоторканість території в межах визнаних державних кордонів. Для України, яка протягом своєї історії неодноразово зазнавала зовнішніх зазіхань та територіальних втрат, питання збереження територіальної цілісності має не лише юридичне, а й глибоко політичне, національне та моральне значення. Конституція України закріплює цю цінність як одну з головних гарантій існування української державності.

Відповідно до статті 2 Конституції України, територія України в межах існуючого державного кордону є цілісною і недоторканою. Це положення є фундаментальним, адже воно визнає непорушність кордонів держави та забороняє будь-яке їх одностороннє змінення. Також Конституція встановлює, що Україна є унітарною державою, а це означає, що її територія є єдиним цілим, поділеним лише на адміністративно-територіальні одиниці без

права на власний суверенітет. Унітарність держави виступає важливою гарантією територіальної єдності, політичної стабільності та єдиного правового простору. Цим самим конституційні положення створюють правову основу, яка не допускає федералізації чи автономізації територій у спосіб, що може порушити єдність держави. Згідно зі статтею 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ України. Народ здійснює свою владу безпосередньо або через органи державної влади й місцевого самоврядування. Це положення означає, що саме український народ є єдиним суб'єктом, уповноваженим вирішувати питання, пов'язані з територією держави. Відповідно до статті 73 Конституції України визначено, що питання про зміну території України вирішується виключно на всеукраїнському референдумі. Тобто лише загальнонаціональне волевиявлення може стати підставою для зміни меж держави. Будь-які спроби змінити територію України без волі її народу визнаються неконституційними та нелегітимними. Це положення особливо важливе в умовах сучасних загроз - анексії Криму, збройної агресії російської федерації проти України та тимчасової окупації частини її території. Конституційна норма підкреслює: лише народ, а не зовнішні сили чи окремі політичні групи, має право вирішувати питання, що стосуються державних кордонів.

Захист територіальної цілісності є не лише конституційним принципом, а й обов'язком держави. Відповідно до статті 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу.

Ключову роль у забезпеченні цих гарантій відіграють державні інститути.

Відповідно до статті 102 Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Президент очолює Раду національної безпеки і оборони, координує діяльність силових структур, приймає рішення про введення воєнного чи надзвичайного стану у разі загроз територіальній цілісності. Збройні Сили України, відповідно до статті 17, створюються для захисту незалежності, суверенітету і територіальної цілісності держави. Вони є інструментом реалізації права на самооборону, закріпленого Статутом ООН. Верховна Рада України через прийняття законів у сфері національної безпеки, оборони, кордонів та місцевого самоврядування забезпечує нормативну основу для захисту цілісності території. Органи місцевого самоврядування повинні діяти в межах Конституції і законів України, не допускаючи ухвалення рішень, що можуть створювати загрозу єдності держави. У результаті цього, система державної влади функціонує як цілісний механізм, спрямований на недопущення будь-яких проявів сепаратизму, самовільного проголошення «автономій» чи відокремлення територій.

Конституція України містить пряму заборону на будь-яку діяльність, спрямовану на ліквідацію незалежності, зміну територіального устрою насильницьким шляхом або порушення територіальної цілісності держави. Відповідно до статті 37, політичні партії та громадські організації, які мають такі цілі, підлягають забороні законом. Крім того, Кримінальний кодекс України стаття 110 передбачає кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, тобто дії, спрямовані на зміну меж території держави або державного кордону в порушення Конституції. Такі злочини розглядаються як посягання на основи національної безпеки і караються суворими санкціями, включно з позбавленням волі. Таким чином, у державі існує чітка система юридичних, політичних та кримінально-правових гарантій, які забезпечують захист територіальної цілісності.

Конституція України у статті 18 визначає, що зовнішньополітична діяльність України ґрунтується на загально визначених принципах і нормах міжнародного права, насамперед на повазі до державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів.

Україна є учасницею низки міжнародних актів, які гарантують її територіальну цілісність:

Статут ООН (1945 р.), який забороняє застосування сили проти територіальної цілісності держав.

Будапештський меморандум (1994 р.), де ядерні держави (США, Велика Британія, росія)

зобов'язалися поважати незалежність і кордони України.

Територіальна цілісність є невід'ємною частиною національної безпеки України, про що зазначено в Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. Захист території - це не лише військове, а й політичне, дипломатичне, інформаційне та правове завдання. Його реалізація вимагає єдності суспільства, стійкої державної влади і поваги до Конституції. Конституційні гарантії територіальної цілісності України становлять систему правових, політичних і міжнародних механізмів, спрямованих на збереження єдності та незалежності держави. Територіальна цілісність є не лише юридичною категорією, а й символом державної незалежності, єдності українського народу та основою конституційного ладу.

*Павлова Дарія Василівна,
Студентка 2 курсу спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету, м. Київ*

НОРМОТВОРЧІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У сучасній демократичній державі Президент виконує важливу роль у системі органів державної влади. Одним із ключових аспектів його діяльності є нормотворча функція – повноваження та реальна здатність видавати нормативно-правові акти та бути суб'єктом законодавчої ініціативи, що безпосередньо впливає на правову систему країни.

В Україні питання меж і змісту нормотворчих повноважень Президента залишається об'єктом наукових дискусій, зважаючи на постійні конституційні трансформації та практику Конституційного Суду. Порівняння із зарубіжними моделями президентської та напівпрезидентської республік дозволяє краще зрозуміти, наскільки виправданими є повноваження українського Президента у сфері нормотворення, а також виявити потенційні ризики концентрації влади.

Поняття нормотворчої діяльності передбачає встановлення або внесення змін до існуючих норм права. Нормотворчою діяльністю глави держави, таким чином, вважатимемо сукупність дій глави держави щодо встановлення чи зміни формально-обов'язкових правил поведінки, які спрямовані на регулювання суспільних відносин, адресовані колу неперсоніфікованих суб'єктів та мають необмежену кількість застосувань. Ефективне функціонування Президента як суб'єкта нормотворення вимагає наявності дієвих механізмів контролю за його актами, зокрема в частині дотримання ними конституційних норм та вимог чинного законодавства.

Становище Президента в державі та обсяг його повноважень значною мірою визначаються співвідношенням його функцій із функціями законодавчої та виконавчої влади. У США – президентській республіці, реалізований класичний спосіб поділу влад, де Конгрес здійснює законодавчу владу, президент – виконавчу, а суд – судову[2]. Ще однією з ключових ознак класичного принципу розподілу влад є чітке розмежування функцій між гілками влади: законодавчі та виконавчі повноваження не можуть бути зосереджені в одному органі. У такій системі Президент позбавлений законодавчих повноважень і права законодавчої ініціативи, обмежуючись виконанням законів, прийнятих Конгресом, та не несе політичної

відповідальності перед ним. В парламентській республіці, зокрема, в Латвії він має право призначати главу уряду, ставити питання про розпуск парламенту, володіє правом законодавчої ініціативи. В Ізраїлі Президент фактично не бере участі в законодавчому процесі, а всі його акти потребують обов'язкової контрасигнації[2]. В республіках зі змішаною формою правління конкретний баланс між повноваженнями президента і парламенту, в умовах цих форм, залежить від балансу політичних сил, що утворюється в результаті чергових виборів.

На початковій стадії законодавчого процесу Президент може здійснювати вплив завдяки реалізації права законодавчої ініціативи. Законодавча ініціатива – це офіційне внесення законопроекту до парламенту для обговорення та прийняття. Наступною стадією законодавчого процесу є промульгація – акт, за допомогою якого глава держави вводить ухвалений парламентом закон у дію шляхом його підписання та офіційного оприлюднення. Тривалість цього етапу залежить від національного законодавства: наприклад, в Ірландії вона становить 7 днів, тоді як у Фінляндії – до 3 місяців.

У переважній більшості країн глави держав наділені правом вето, яким вони можуть скористатися в межах строку, відведеного на промульгацію. Залежно від правової системи, вето може бути абсолютним або відносним (тобто відкладальним). Як правило, повноваження глави держави щодо застосування вето обмежуються звичайними законами. Фактичний вплив глави держави на законодавчий процес нерідко перевищує межі його формальних повноважень і значною мірою визначається рівнем підтримки з боку парламентської більшості.

Серед усього спектра повноважень Президента України особливе значення мають саме нормотворчі повноваження, які займають важливе місце в системі його конституційної діяльності. Виходячи із поняття і правової природи владних повноважень, нормотворчі повноваження Президента України можна визначити як повноваження по встановленню, зміні і скасуванню загальнообов'язкових правил у формі видання нормативних актів[2]. Нормотворчі повноваження становлять невід'ємний елемент конституційно-правового статусу Президента України, виступаючи інструментом реалізації ним державної влади. Вони здійснюються виключно з метою належного виконання покладених на Президента функцій, завдань і повноважень у межах наданої компетенції. З огляду на те, що президентська влада походить від народу, право на здійснення нормотворчої діяльності є виключною прерогативою Президента України та не може бути передане іншим органам чи посадовим особам. Частина друга статті 106 Конституції України встановлює: «Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.»[1]. Інший підхід суперечив би принципу особистого здійснення Президентом своїх повноважень і фактично призвів би до уникнення ним політичної відповідальності.

Згідно з Конституцією України, Президент має право видавати укази та розпорядження, що є обов'язковими до виконання на всій території держави (п. 3 ч. 1 ст. 106). Також до його повноважень належить право законодавчої ініціативи (ст. 93), право вето на прийняті закони (п. 30 ч. 1 ст. 106), звернення до Конституційного Суду України з метою контролю за відповідністю законів Конституції, а також затвердження нормативних актів у сферах національної безпеки, оборони та зовнішньої політики[1]. Сутність і значення цих повноважень, а також їхня роль у реалізації Президентом його функцій, завдань та інших владних повноважень, обумовлюють необхідність здійснення їх у спеціальній правовій формі — шляхом нормотворчої діяльності. Така діяльність вимагає дотримання встановленого порядку, процедур та юридичних обмежень, що гарантує її відповідність принципам правової держави.

Водночас у сфері правового регулювання нормотворчої діяльності Президента України спостерігається низка проблем, серед яких: відсутність нормативно закріпленого вичерпного переліку його повноважень та чітко визначеної компетенції у сфері нормативно-правового регулювання як прямими, так і непрямыми способами; чинність застарілих нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів, які вже не функціонують при Президентові України; недостатній рівень розробленості механізму реалізації Президентом нормотворчої ініціативи тощо[3].

Нормотворчі повноваження становлять невід’ємний елемент конституційно-правового статусу Президента України, є формою реалізації ним державної влади та здійснюються виключно з метою виконання визначених Конституцією України функцій, завдань і повноважень у межах наданої компетенції. У зарубіжних державах нормотворчі повноваження глави держави також є складовою його конституційно-правового статусу та одним із механізмів реалізації державної влади. Обсяг і зміст цих повноважень залежать від форми державного правління та системи стримувань і противаг, установлених конституцією. Зазвичай вони реалізуються в межах, чітко визначених правовими нормами, і спрямовані на забезпечення ефективного функціонування системи публічної влади.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Погорелова З. О. Нормотворчі повноваження Президента України: поняття і правова природа. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 1. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/266762/262758>
3. Брановицький В. В. Механізм реалізації нормотворчих повноважень Президента України: сучасний стан нормативно-правового регулювання та перспективи вдосконалення. *Нове українське право*. 2023. № 4. С. 58–66. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/513/464>

*Поліщук Віктор Володимирович,
здобувач третього (аспірантського) рівня вищої освіти,
Міжрегіональної Академії Управління персоналом*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО - КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій в сучасному світі стали невід’ємною частиною повсякденного життя суспільства, розвитку економіки, освіти, науки та управління. Використання високих технологій є вирішальним фактором підвищення ефективності роботи у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і у системі органів державного управління та місцевого самоврядування. Зростання вимог громадян до якості та ефективності отримуваних публічних послуг зумовлює необхідність використання нових підходів до роботи державних службовців з використанням інформаційно – комунікаційних технологій.

Метою роботи є обговорення ключових проблем та перспектив розвитку інформаційно - комунікаційних технологій в процесі державного управління.

Виклад основного матеріалу. Цифрова трансформація в органах державної влади та місцевого самоврядування зумовлена швидким розвитком цифрових технологій, досягненнями в розвитку можливостей інтернет-мереж, використанням мобільних пристроїв та цифрових додатків.

Широке використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою надання вільного доступу до інформації та знань є базовим принципом інформаційного суспільства, проголошеним Генеральною Асамблеєю Організації Об’єднаних Націй, визначеним Декларацією принципів та Планом дій Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 року; Туніс, листопад 2005 року), Конституцією України, Законами України «Про інформацію», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про Національну програму інформатизації», "Про захист персональних даних", Постановою Верховної Ради України від 1 грудня 2005 року № 3175-IV "Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного

суспільства в Україні" та цілий ряд інших нормативних документів [1, ст. 2008].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у державному управлінні означає застосування сучасних засобів для підвищення ефективності, відкритості та прозорості роботи влади. Це включає «електронне урядування», яке забезпечує зручний доступ до державних послуг і публічної інформації, покращує взаємодію між громадянами та державою та сприяє участі громадян у прийнятті рішень. ІКТ в управлінні використовуються для аналізу даних, створення моделей, автоматизації процесів, зберігання великих обсягів інформації та швидкого обміну даними між органами влади [3].

Цифрові технології виступають домінуючим чинником реалізації управлінських рішень на державному та локальному рівні, змінюючи підходи до системи управління. Завдяки електронним платформам і онлайн-сервісам громадяни можуть швидко отримувати послуги та брати активну участь в обговоренні важливих проблем, що, своєю чергою, підвищує прозорість і публічність ухвалення управлінських рішень. Це комплексне впровадження ІКТ для покращення взаємодії між владою, громадянами та бізнесом. Це робить державні послуги більш доступними та зручними [2, с.80-89].

Але є ряд проблем з використанням цифрових технологій, які необхідно вирішити для захисту як роботи державних службовців так і громадян.

До головних проблем належать загрози кібербезпеці, витоки конфіденційної інформації, технічні збої та нестабільність ІТ-інфраструктури. Часто системи не оновлюються своєчасно, використовуються застарілі програми, що підвищує ризик кібератак.

Також, до ключових проблем належить недостатня кількість фахівців, здатних ефективно працювати з сучасними ІТ-технологіями. Керівники часто не мають достатнього рівня цифрової компетентності для ухвалення стратегічних ІТ-рішень. Проблеми інтеграції нових технологій у структуру управління, неузгодженість між ІТ-підрозділами та керівництвом, відсутність єдиної стратегії цифрового розвитку. Також суттєвим бар'єром є висока вартість впровадження сучасних ІТ-систем і залежність від зовнішніх постачальників технологій.

Одним із ключових напрямів подолання проблем є **підвищення рівня цифрової компетентності працівників**. Успішне використання ІТТ вимагає від персоналу знань не лише базових офісних програм, а й сучасних систем управління, електронного документообігу, інструментів аналітики та кіберзахисту. Регулярне навчання, підвищення кваліфікації, участь у тренінгах і семінарах сприяють розвитку цифрової культури організації, зменшують ризики помилок і забезпечують ефективне використання технологій.

Наступним важливим кроком є **зміцнення системи інформаційної безпеки**. У сучасних умовах інформація є одним із найцінніших ресурсів, тому її захист набуває стратегічного значення. Для цього необхідно впроваджувати багаторівневі системи аутентифікації, шифрування даних, резервне копіювання, контроль доступу та постійний моніторинг мережевої активності. Важливою складовою є також розробка внутрішніх політик безпеки та проведення інструктажів для працівників щодо правил роботи з конфіденційною інформацією.

Важливу роль у подоланні проблем відіграє **інтеграція інформаційних систем**. Створення єдиних цифрових платформ дає змогу об'єднати всі підрозділи організації в єдину інформаційну мережу. Це забезпечує узгодженість дій, спрощує комунікацію, усуває дублювання інформації та зменшує адміністративні витрати. Інтегровані системи управління дозволяють керівництву оперативно отримувати аналітичні дані для прийняття ефективних управлінських рішень.

Суттєвим кроком до подолання проблем є **впровадження міжнародних стандартів управління ІТ-проектами**, таких як ITIL, COBIT, ISO/IEC 27001. Їхнє використання дозволяє структурувати процеси управління ІТ-ресурсами, підвищити якість послуг, ефективно розподіляти відповідальність та ресурси. Завдяки стандартизації організація може краще контролювати виконання завдань, своєчасно виявляти недоліки та мінімізувати ризики.

Отже, стрімкий розвиток цифрових технологій є визначальним чинником сучасної епохи. Він не лише змінює структуру економіки та спосіб життя людей, але й формує нові підходи до освіти, управління та комунікації. Водночас суспільству необхідно забезпечити збалансований розвиток цифрового середовища, орієнтований на безпеку, доступність і гуманістичні

цінності. Лише за умови гармонійного поєднання цих складових можливо досягти високого рівня ефективності управління та забезпечити успішне функціонування організацій у цифрову епоху.

Література:

1. Постанова ВРУ «Про затвердження Програми інформатизації законотворчого процесу у Верховній Раді України на 2012-2017 рр.» від 05.07.2012 № 5096-VI.//Відомості Верховної Ради України від 13.09.2013 р., № 37, стор. 2008, стаття 492
2. Г. Возняк, О. Харчев. Цифрові технології та їхня роль у реалізації управлінських рішень на локальному рівні. Соціально - економічні відносини в цифровому суспільстві. Том 4 (54), 2024
3. І. Ушкаленко, Ю. Зелінська, м. Вінниця ORCID: 0000-0001-9135-1727 . Інформаційно – комунікаційні технології, як основа державного управління на шляху цифрової трансформації та реформування. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.51 УДК 004:351

*Пономаренко Олександра Сергіївна,
студентка 1 курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

ВОЄННИЙ СТАН: СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ І БЕЗПЕКИ

Питання співвідношення свободи і безпеки є одним із найскладніших у сучасному суспільстві. У мирний час люди часто сприймають свої права і свободи як щось самоочевидне, але під час війни виникає необхідність переосмислити межі свободи задля збереження життя, порядку та державності. Воєнний стан – це не лише правовий режим, а й випробування для демократії, прав людини і моральних засад суспільства. Україна сьогодні переживає винятковий історичний період, коли питання свободи та безпеки набувають особливої ваги. Саме зараз постає потреба знайти розумний баланс між правами людини і необхідністю захисту держави, адже надмірні обмеження можуть перетворитися на інструмент придушення, а надмірна свобода — на загрозу безпеці.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який запроваджується у державі у зв'язку з воєнною агресією чи реальною загрозою нападу. Його мета – забезпечення оборони, захист суверенітету, територіальної цілісності та безпеки громадян. У цей період влада отримує додаткові повноваження, необхідні для ефективного функціонування держави в умовах війни. Водночас воєнний стан обов'язково супроводжується тимчасовим обмеженням окремих прав і свобод громадян, що є неминучим, адже держава повинна сконцентрувати ресурси на обороні та безпеці. Проте навіть за таких умов залишається головним завданням: забезпечити законність, справедливість і недопущення зловживань владою.

Свобода є основою демократичного ладу і духовною опорою кожної людини. Вона означає можливість діяти за власним вибором, висловлювати погляди, вільно пересуватись, брати участь у політичному та культурному житті. Проте абсолютної свободи не існує. У будь-якому суспільстві вона поєднується з відповідальністю, адже свобода однієї людини завершується там, де починається свобода іншої. Тому в умовах війни держава має право

частково обмежити певні свободи, якщо це необхідно для спільного добра – виживання суспільства. Такі обмеження не означають відмову від свободи. Вони є способом зберегти саму можливість бути вільним у майбутньому. Після завершення воєнного стану держава зобов'язана повернути громадянам усі права і свободи в повному обсязі.

Без безпеки неможлива справжня свобода. Людина не може вільно реалізовувати себе, коли її життю загрожує небезпека, коли зруйновані державні інститути або панує хаос. У період воєнного стану безпека стає першочерговим завданням. Йдеться не лише про військову оборону, а й про захист цивільного населення, збереження економічної стабільності, підтримку правопорядку, запобігання паніці та дезінформації. Таким чином, безпека — це не заперечення свободи, а її гарантія. Тільки в безпечному середовищі можливо реалізувати свободу слова, пересування чи віросповідання.

Під час воєнного стану держава може тимчасово обмежувати певні права. Конституція України у статті 64 закріпила, що умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Конкретизовані такі обмеження спеціальним законом – Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Обмеження можуть бути введені щодо таких прав і свобод, як наприклад:

– свобода пересування: введення комендантської години, контроль на дорогах, обмеження виїзду з країни.

– свобода слова: заборона поширення інформації, що може допомогти ворогу або дестабілізувати ситуацію.

– свобода зібрань і протестів — з метою уникнення масових заворушень або диверсій.

– право на таємницю листування і комунікацій — для запобігання витоку стратегічної інформації.

– діяльність політичних партій або організацій, що співпрацюють із ворогом.

Такі обмеження не повинні бути надмірними чи безконтрольними. Вони мають бути чітко визначені законом, тимчасові та пропорційні реальній загрозі.

Забезпечення рівноваги між свободою і безпекою – головне завдання демократичної держави під час воєнного стану. Надмірний акцент на безпеці може призвести до авторитаризму, а надмірна свобода – до хаосу та втрати керованості.

Баланс досягається через:

- 1) законність: усі дії держави мають базуватись на законі;
- 2) пропорційність: обмеження мають бути мінімально необхідними;
- 3) тимчасовість: після завершення війни права відновлюються;
- 4) контроль: парламентський, судовий і громадський нагляд за діями влади;
- 5) повага до гідності людини: навіть у найтяжчих умовах держава повинна залишатися гуманною.

Справжня демократія проявляється не у відсутності обмежень, а у здатності влади не зловживати ними.

Україна під час повномасштабної війни стала прикладом того, як демократична держава може зберігати принципи законності навіть у надзвичайних умовах. Суспільство виявило високий рівень громадянської відповідальності, самоорганізації та патріотизму. Уряд, попри складнощі, прагне забезпечити баланс між вимогами воєнного часу і правами громадян. Водночас існують і виклики: ризик зловживань владними повноваженнями; обмеження свободи слова через інформаційну війну; складність забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб; обмеження виборчого процесу у воєнний час.

Ці проблеми вимагають постійного громадського контролю і відкритості влади, щоб після завершення війни країна не втратила свої демократичні здобутки.

У воєнний час випробовується не лише система влади, а й моральні засади суспільства. Люди стикаються з вибором: особиста свобода чи безпека держави. Свідоме прийняття тимчасових обмежень з боку громадян є проявом зрілості й патріотизму. Коли суспільство розуміє, що свобода не може існувати без безпеки, воно стає сильнішим і стійкішим. Однак влада не має права зловживати довірою громадян. Довіра — це основа, без якої жодна держава

не зможе перемогти навіть найсильнішого ворога.

Після завершення війни надзвичайно важливо відновити повний обсяг конституційних прав і свобод. Держава має забезпечити: повернення до нормального демократичного функціонування; перегляд законів, прийнятих під час воєнного стану; відновлення роботи інститутів громадянського суспільства; підтримку свободи слова і політичного плюралізму; проведення вільних виборів.

Відновлення прав – це не лише юридичний, а й моральний обов'язок держави перед власними громадянами.

Воєнний стан – це час випробувань для суспільства, коли держава змушена обмежувати свободи задля захисту життя і безпеки. Але справжня демократія полягає не у відсутності таких обмежень, а у вмінні застосовувати їх розумно, справедливо і тимчасово. Свобода і безпека не є взаємовиключними поняттями. Вони повинні співіснувати, доповнюючи одна одну. Без безпеки неможлива свобода, а без свободи немає гідного життя. Для України сьогодні цей баланс – не лише теоретичне питання, а умова існування і розвитку держави. Зберігаючи свої демократичні цінності навіть у найтяжчі часи, український народ доводить, що свобода – це не лише право, а й відповідальність перед майбутнім.

*Ручкіна Анастасія Максимівна,
студентка 1 курсу
спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

КОНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі права людини вважаються однією з найвищих соціальних цінностей. Україна, як демократична та правова держава, визначила це у своїй Конституції. Але просто записати права в Основному Законі недостатньо – важливо, щоб існували механізми їхнього реального захисту. Саме тому судовий захист прав людини є одним із головних інструментів гарантування справедливості в суспільстві [1].

Судовий захист — це можливість кожної людини звернутися до суду, якщо вона вважає, що її права або свободи були порушені. Таке право передбачене статтею 55 Конституції України, де зазначено, що «права і свободи людини та громадянина захищаються судом». Це означає, що рішення, прийняте державним органом або посадовою особою, людина має право оскаржити у суді. Ця норма дуже важлива, бо вона визначає, що саме людина, її гідність і свободи є в центрі всієї системи права. Саме це є втіленням принципів гуманізму та верховенства права.

Конституційний механізм судового захисту — це не тільки норма Конституції України, а й ціла система судових органів, які забезпечують її виконання. В Україні діють місцеві суди, апеляційні, Верховний Суд і Конституційний Суд України [1]. Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII:

- місцеві суди розглядають більшість справ — цивільних, кримінальних,

адміністративних. Саме сюди громадяни звертаються, коли їхні права порушені;

- апеляційні суди перевіряють рішення нижчих судів, якщо сторона вважає їх несправедливими;

- Верховний Суд забезпечує єдність судової практики, щоб закон однаково діяв для всіх.

Конституційний Суд України має особливу роль – він перевіряє, чи відповідають закони Конституції. Якщо якийсь закон порушує основні права людини, Суд може визнати його неконституційним. Саме така структура судової системи України допомагає побудувати механізм контролю і справедливості, що є важливою ознакою правової держави.

Дуже важливо, що звернутися до суду може будь-яка особа, незалежно від її соціального статусу чи майнового становища. Крім того, існує система безоплатної правової допомоги, яка допомагає людям, що не мають коштів на адвоката. Це також є частиною конституційного механізму судового захисту [2].

Кожен громадянин України має право звернутися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), якщо всі національні способи захисту вичерпані. Це право передбачено статтею 55 Конституції України та Європейською конвенцією про захист прав людини. Таким чином, навіть якщо українські суди не змогли забезпечити справедливість, людина має шанс отримати захист на міжнародному рівні.

Попри наявність конституційних гарантій, на практиці судовий захист не завжди ефективний. Серед основних проблем можна виділити: затягування судових процесів; низький рівень довіри до судів; випадки корупції у судовій системі; складність судових процедур і брак правової обізнаності населення. Ці фактори знижують авторитет судової влади. Проте держава проводить судову реформу, щоб зробити систему більш відкритою, чесною та доступною для громадян [2]. У майбутньому це має сприяти формуванню довіри людей до судів.

Судовий захист прав людини має не лише юридичне, а й моральне значення. Коли людина знає, що її права можуть бути відновлені, вона почувається впевненіше і спокійніше. Це зміцнює віру у справедливість та правову державу.

Судовий захист — це ще й засіб виховання правової культури, що запобігає вирішенню конфліктів «силою», а спонукає звертатися до закону. Таким чином, суд виступає не просто як орган покарання, а як гарантія справедливості й стабільності в суспільстві.

Конституційні механізми судового захисту прав людини — це система норм, органів та процедур, які дозволяють людині відстояти свої права. Конституція України гарантує кожному можливість звернутися до суду у разі порушення його прав. Суди, у свою чергу, є важливою складовою демократичної держави, яка ґрунтується на принципі верховенства права.

Література:

1. Бринь В. Судовий захист прав і свобод людини: конституційні гарантії // Право України. – 2021. – №4. – С. 34–38.

2. Шевчук С. Судова реформа як гарантія зміцнення конституційного правопорядку // Юридичний вісник. – 2023. – №2. – С. 45–49.

Стратій Марія Євгенівна
студентка 2 курсу спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету, м. Київ

НОРМОТВОРЧІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Україна, згідно норм Основного Закону, проголошена правовою і соціальною державою. Це передбачає не лише декларативне визнання верховенства права, а й реальне його забезпечення через ефективне правове регулювання суспільних відносин.

У сучасних реаліях стрімких соціально-економічних змін, цифровізації, глобалізації та інтеграції України в європейський правовий простір значення якісної нормотворчості набуває особливої важливості, оскільки вона впливає на стабільність правопорядку, результативність діяльності державних органів, а також забезпечення прав і свобод громадян. Усі новітні зміни зобов'язують державу оперативної й адаптивно реагувати на сучасні суспільні виклики. Для цього потрібно створювати якісну, послідовну та стабільну законодавчу систему, яка відповідатиме сучасним викликам і водночас забезпечуватиме стійкість правопорядку.

Нормотворчість в Україні має низку проблем: недосконалі закони, надлишок підзаконних актів, дублювання й суперечності правових норм, а також часті необґрунтовані зміни законодавства. Це знижує ефективність правового регулювання, створює невизначеність і підриває довіру до влади. Якість нормотворчої діяльності є показником розвитку правової держави та успіху правової політики.

У сучасних умовах, з огляду на корупцію, політичну нестабільність і надмірну політизацію законодавчого процесу, потрібні вдосконалення механізмів нормотворення. Це включає прозорість при створенні нормативних актів, експертну й антикорупційну оцінку законопроектів, наукові підходи до законотворення та гармонізацію з європейськими стандартами. Нормотворчість, як частина правової політики, виконує ключову роль у формуванні стабільного й ефективного правового середовища.

Правова політика-діяльність суб'єктів нормотворення, спрямована на утвердження суверенітету, забезпечення незалежності, розвиток соціальної та правової держави, а також створення механізмів, що гарантують реалізацію прав і свобод людини та громадянина. Виділяють два основні напрями правової політики: внутрішній та зовнішній. Зовнішній напрям правової політики орієнтований на збереження суверенітету, зміцнення незалежності й забезпечення територіальної цілісності держави. Водночас внутрішній напрям спрямований на утвердження демократичних принципів розвитку країни, з акцентом на забезпечення пріоритету прав і свобод кожної людини. Цей поділ напрямів правової політики підтверджується науковим дослідженням І.Жаровської [6], яка підкреслює роль внутрішнього та зовнішнього напрямів у забезпеченні ефективності державного управління та реалізації прав людини.

Ключовими аспектами внутрішньої правової політики є гарантування прав і свобод через фінансово-економічний розвиток, функціонування правоохоронної системи, оборону, юстицію та судочинство. Зовнішній напрям здебільшого охоплює міжнародні відносини й зовнішньоекономічну діяльність, зосереджуючись на захисті стратегічних інтересів держави. Правова політика є інтегруючим елементом державного управління, що забезпечує його ефективність. Вона визначає повноваження органів влади, сприяє дотриманню законності, забезпечує справедливість і верховенство права. Через неї держава реалізує економічну, соціальну, екологічну та культурну політику. Відсутність якісно організованої правової

політики ставить під загрозу стабільність державного управління.

Нормотворчість – основний елемент у механізмі реалізації правової політики держави. Вона являє собою систематизовану діяльність уповноважених суб'єктів, таких як органи державної влади, місцеве самоврядування чи інші інституції, спрямовану на створення, зміну або скасування нормативно-правових актів. Через цей процес держава втілює принципи правової політики, регулює суспільні відносини та створює правові основи для розвитку [6]. Він забезпечує системність, стабільність і передбачуваність правового регулювання, сприяючи реалізації прав громадян та визначаючи межі діяльності органів влади. У ході прийняття нормативних актів встановлюються правила поведінки, права й обов'язки громадян, посадовців та організацій, а також межі їхньої відповідальності. Правова політика проявляється через нормотворчість, адже жодну стратегію неможливо реалізувати без правового забезпечення.

У сучасному світі технологічного прогресу та міжнародної співпраці держава потребує ефективного механізму нормотворчості для швидкого реагування на виклики. Однак в Україні ця сфера має проблеми: низька якість законів, надлишок підзаконних актів, неузгодженість нормативних документів, правові колізії та прогалини. Часто закони готують поспіхом, без громадських обговорень чи наукової експертизи. Це ускладнює їх застосування й підриває довіру до державних органів.

Покращення системи нормотворчості вимагає передусім активнішої участі громадянського суспільства на всіх етапах створення законів — від зародження ідеї до фінального затвердження тексту нормативного акта. Цей підхід відповідає принципам, закріпленим у Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-ІХ [2]. Громадяни, експерти та професійні спільноти повинні отримати реальну можливість долучатися до обговорення, висловлення пропозицій, а також впливати на остаточну редакцію законопроектів. Залучення таких інструментів, як електронні консультації, петиції, публічні слухання та механізми «народного законодавця», може створити основу для більш відкритої і прозорої законодавчої системи [3, розд. II, пункти 5–10 (с. 2–3)]. Важливим кроком є також запровадження обов'язкової правової та експертної оцінки проєктів нормативно-правових актів. Це передбачає юридичну експертизу, антикорупційний аналіз, економічну та соціальну оцінку наслідків розроблених документів. Такий підхід дозволить виявляти потенційні конфлікти між нормами, невідповідність міжнародним стандартам і зобов'язанням, а також передбачати можливі негативні наслідки впровадження нових положень. Окрім цього, доцільно впровадити механізм регулярного перегляду й оновлення чинних законів. Це дасть змогу періодично оцінювати їхню актуальність, виявляти застарілі або суперечливі положення, а також ініціювати їх відміну чи зміну. Такий підхід допоможе уникнути накопичення неефективних або «мертвих» правових норм. Надзвичайно важливо поліпшити координацію взаємодії між законодавчою та виконавчою владою. Органи виконавчої влади мають активно долучатися до всіх етапів — від формування ідеї до аналізу і підготовки законопроектів. Це забезпечить відповідність актів реальним потребам виконання. За браку належної координації часто виникають ситуації, коли ухвалення закону відбувається без врахування його практичної реалізації. Послідовний і узгоджений процес розробки має опиратися на методичні рекомендації, які підкреслюють важливість участі виконавчих органів на кожному етапі формування законодавчої ініціативи.

Нормотворчість відіграє центральну роль у правовій політиці держави, адже саме через неї державна воля та стратегічні цілі знаходять своє втілення у формі юридично обов'язкових норм. Закони, підзаконні акти, нормативно-правові договори і політико-правові документи служать засобами формування правового середовища суспільства, встановлення прав і обов'язків громадян, органів влади та організацій, забезпечують верховенство права і стабільність правового порядку. Втім, результативність нормотворчості визначається не лише наявністю формально затвердженого права, а й якістю процесів його створення. Тут важливі участь громадськості, професійна експертиза, досконала юридична техніка та системний підхід до планування законодавчих проєктів.

Таким чином, можемо констатувати, що Україна стикається з низкою проблем:

нормативний застій, технічні недоліки законодавчих актів, дублювання чи прогалини в праві, недостатній контроль та механізми перегляду законів, низька правова культура учасників процесу й обмежена прозорість нормотворчої діяльності. Для перетворення нормотворчості на ефективний стратегічний інструмент правової політики необхідно запроваджувати комплексні заходи. До них належать оптимізація процедур законотворення, підвищення професіоналізму юридичного супроводу, впровадження обов'язкової експертизи законопроектів, забезпечення прозорості процесу на кожному етапі, систематичний моніторинг і оновлення законодавства, активне залучення громадськості та експертів, а також ефективна взаємодія між законодавчою та виконавчою гілками влади. Подальші дослідження повинні фокусуватися на оцінці результативності реформ у сфері законотворення, впливі цифрових технологій на нормотворчий процес, аналізі кращих практик ЄС стосовно процедур, юридичної техніки та рівня громадської участі. Такі дослідження допоможуть сформулювати рекомендації для підвищення стратегічної та практичної ефективності нормотворчості, що є фундаментальним інструментом реалізації правової політики держави.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20>
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>
4. Пасічна І. О. Навчальний посібник з дисципліни «Законотворчість, нормотворчість та правореалізація». 2019, с. 4-29; 98-100.
5. Кучер В., Саміло А. Навчальний посібник «Нормотворча діяльність». 2024 с. 20-39; 71-75; 245-250.
6. Жаровська І. Правова політика держави (теоретико-правовий аналіз). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4(28). С. 47–54 <https://ena.lpnu.ua/collections/bb80a2a2-387e-44fa-9295-d7a21aefb46d>.

Терещук Микола Миколайович

кандидат юридичних наук,

старший викладач

кафедри конституційного права та

теоретико-правових дисциплін

соціально-гуманітарного факультету

Білоцерківського національного аграрного університету

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Сучасні виклики, що постали перед демократичними державами, зумовлюють потребу переосмислення підходів до організації та функціонування державної служби як ключового інституту публічного управління. Глобалізаційні процеси, зростання суспільних очікувань, інтенсивний розвиток цифрових технологій та загострення безпекових ризиків вимагають ефективних, правових і стійких механізмів регулювання діяльності публічних службовців. У цьому контексті особливого значення набувають конституційно-правові засади, які визначають зміст, принципи та межі державної служби, закріплюючи її як інструмент реалізації публічної влади на основі верховенства права, демократичних цінностей та прав людини.

У більшості розвинених демократичних держав державна служба ґрунтується на чітко визначених конституційних положеннях, які забезпечують її стабільність і політичну нейтральність. Наприклад, у Німеччині Основний закон встановлює принципи професійності, стабільності та відданості державних службовців демократичному ладу. У Франції конституційні засади публічної служби підкріплюються законами про статус державних службовців, які гарантують рівний доступ до служби, прозорість процедур призначення та захист від політичного впливу. Подібні принципи простежуються і в Італії, Іспанії, Швеції та Нідерландах, де державна служба розглядається як незалежний і професійний інститут, що забезпечує неперервність влади та реалізацію державної політики [1].

Конституційні гарантії ефективності державної служби у зарубіжних країнах спираються на низку ключових принципів: верховенство права, політичну нейтральність, професіоналізм, відкритість і підзвітність. Політична нейтральність означає, що службовці реалізують політику незалежно від партійних змін, що сприяє стабільності державного управління. Професіоналізм забезпечується системами конкурсного відбору, підвищення кваліфікації та чітко визначеною службовою етикою. Відкритість і підзвітність державної служби перед суспільством гарантує демократичний контроль за діяльністю органів влади та запобігає зловживанням владою [2].

Особливої ваги в сучасних умовах набувають міжнародні стандарти та рекомендації провідних міжнародних організацій. Європейські принципи публічної адміністрації, розроблені Радою Європи, встановлюють базові вимоги до діяльності державної служби: законність, надійність, передбачуваність, відкритість, підзвітність, ефективність та етичність. Ці стандарти стали орієнтиром для країн Центральної та Східної Європи в процесі реформування державної служби та адаптації національного законодавства до вимог європейського адміністративного простору [3].

У країнах Європейського Союзу державна служба розглядається не лише як механізм реалізації управлінських функцій, а й як носій конституційних цінностей. Відтак вона виконує роль інструменту захисту демократичного порядку, прав і свобод громадян, забезпечення рівності та недискримінації. Цифровізація публічного управління також змінює конституційно-правові засади функціонування державної служби: посилюється вимога прозорості, кібербезпеки, захисту персональних даних та етичного використання штучного інтелекту. Багато країн, зокрема Естонія, Фінляндія та Данія, інтегрують цифрові стандарти у правові механізми управління державною службою, що дозволяє підвищити ефективність роботи та якість публічних послуг [4].

Порівняльний аналіз конституційно-правових засад функціонування державної служби свідчить про важливість поєднання стабільності правових інститутів і гнучкості механізмів управління. Країни, які забезпечили баланс між політичною нейтральністю та демократичною підзвітністю державних службовців, демонструють вищий рівень довіри до влади та ефективності публічного управління. Це особливо важливо в умовах глобальних криз — пандемій, військових загроз, кліматичних викликів — коли державна служба стає ключовим елементом стабільності суспільства [5].

Отже, досвід зарубіжних країн підтверджує, що ефективна державна служба не може існувати поза конституційними гарантіями та чітко визначеними правовими принципами. Стале правотворення у цій сфері має бути спрямоване на забезпечення політичної нейтральності, професійності, прозорості та підзвітності. Україна, здійснюючи модернізацію державної служби, може спиратися на міжнародні стандарти та практики, адаптуючи їх до власної конституційної системи, що стане запорукою підвищення якості публічного управління та зміцнення демократичної державності.

Література:

1. *OECD. Public Employment and Management 2023. OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/gov/public-employment-and-management/>*
2. *Council of Europe. European Principles for Public Administration. Strasbourg: CoE, 1999. URL: <https://www.coe.int>*

3. *Bundesverfassungsgericht*. Basic Law for the Federal Republic of Germany. URL: <https://www.bundesverfassungsgericht.de>
4. *European Commission*. Public Administration and Governance. URL: <https://commission.europa.eu>
5. *SIGMA*. Public Service and Human Resource Management Baseline Measurement Reports. *OECD*, 2022. URL: <https://www.sigmaweb.org>

Тищенко Мирослава Максимівна,
студентка 1 курсу спеціальності D8 Право
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук
Національного транспортного університету

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Відправною точкою нашого дослідження має бути правильне розуміння того, що саме являє собою інститут місцевого самоврядування. Відповідно до статті 7 Конституції України, в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування. Ця норма визначає основоположне право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Українська модель місцевого самоврядування розвивається на правових традиціях європейської демократії та власного шляху децентралізації влади. Визначаючи категорію місцевого самоврядування, варто зосередитися на положеннях Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР та Європейської хартії місцевого самоврядування, підписаної у Страсбурзі 15 жовтня 1985 року, ратифікована Україною 15 липня 1997 року. Слід відзначити, що Європейська хартія місцевого самоврядування є основним документом, який став фундаментом для інтеграційних процесів між європейськими країнами на шляху до демократизації місцевого самоврядування.

Поняття місцевого самоврядування у правовій системі України закріплене у різних джерелах права. На найвищому рівні – у статті 140 Конституції України зазначено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Це право реалізується як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. У статті 141 Конституції України визначено, що до складу сільської, селищної, міської ради входять депутати, які обираються жителями відповідної територіальної громади строком на п'ять років на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР конкретизує конституційні положення та визначає систему і гарантії місцевого самоврядування. Згідно з статтею 2 цього Закону, місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

У статті 4 Закону визначено принципи місцевого самоврядування, серед яких: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, поєднання місцевих і державних

інтересів, виборність, правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність, підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами .

Відповідно до статті 10 цього ж Закону, сільські, селищні, міські ради є представницькими органами місцевого самоврядування, які представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені функції і повноваження, визначені Конституцією та законами України. Виконавчими органами рад є виконавчі комітети, відділи та управління, які утворюються відповідними радами.

Європейська хартія місцевого самоврядування, у статті 3 визначає, що місцеве самоврядування означає право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регулювати та управляти значною частиною суспільних справ під свою відповідальність і в інтересах місцевого населення. Хартія встановлює, що існування місцевих органів влади, обраних на основі вільного, таємного, рівного, прямого та загального голосування, є однією з головних основ будь-якого демократичного устрою [3].

Трактування місцевого самоврядування в означених вище джерелах означає, що основою ефективного місцевого самоврядування є, по-перше, демократія, а по-друге, децентралізація державної влади.

На розвиток демократичних інституцій місцевого самоврядування спрямована низка законодавчих актів, основними з яких є:

- Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року, де у статті 2 визначено, що орган самоорганізації населення – це представницький орган, що створюється жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань місцевого значення. Такі органи сприяють участі громадян у вирішенні питань місцевого значення та взаємодіють з органами місцевого самоврядування;

- Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 7 червня 2001 року визначає правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування. У статті 1 цього Закону зазначено, що служба в органах місцевого самоврядування – це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування та спрямовують свою діяльність на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування;

- Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» від 11 липня 2002 року у статті 1 визначає, що депутат місцевої ради є представником інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу, який у межах своїх повноважень здійснює представницькі функції і повноваження у місцевій раді.

Таким чином, система місцевого самоврядування України функціонує на основі Конституції, національного законодавства та міжнародних зобов'язань держави. Її конституційні засади забезпечують організаційну і правову самостійність територіальних громад, що є важливою умовою розвитку демократичної, правової та соціальної держави.

*Томченко Лілія Олександрівна,
студентка I курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету, м. Київ*

ОБДУСМЕН ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Омбудсмен – це незалежний інститут державної влади, котрий очолює посадова особа. Інститут омбудсмена в Україні є конституційним, адже стаття 101 Конституції України встановлює: «Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини». Водночас, організаційно-правові механізми діяльності та адміністративно-правовий правовий статус Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) – українського омбудсмена, - визначений спеціальним Законом України від 23.12.1997 № 776/97-ВР «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Слід відзначити, що організаційно-правовий інститут омбудсмена у механізмі юридичного захисту прав і свобод людини посідає чільне місце в європейській та світовій правозахисній діяльності [1]. Інститут омбудсмена має давнє походження і бере свій початок у Швеції, де в 1809 році вперше була запроваджена посада парламентського уповноваженого з контролю за діями уряду. Основним завданням шведського омбудсмена було забезпечення дотримання законності органами державної влади та захист прав громадян від зловживань чиновників. Із часом ця модель довела свою ефективність і почала поширюватися в інших європейських країнах, а згодом - у більшості демократичних держав світу [2].

В Україні Уповноважений обирається та звільняється з посади Парламентом. Основним призначенням омбудсмена є захист прав та свобод людини та громадянина, що порушуються органами публічної адміністрації та її посадовими особами, шляхом розгляду та ініціативного розслідування змісту звернень фізичних та юридичних осіб та звітування щодо поновлення прав та свобод скаржників.

Закріплення інституту омбудсмена в Конституції України надає йому особливого значення та підкреслює його роль як ефективного механізму впливу на органи публічної влади у сфері захисту прав і свобод громадян. Основні завдання омбудсмена можна окреслити наступним чином: забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина, визначених Конституцією України, законами держави й міжнародними договорами, запобігання їх порушенню та сприяння їх відновленню; приведення національного законодавства про права і свободи людини у відповідність із Конституцією України та міжнародними стандартами; протидія будь-яким проявам дискримінації під час реалізації людиною своїх прав і свобод; підвищення рівня правової обізнаності населення та забезпечення захисту конфіденційної інформації про особу тощо [3].

Формами звернення до Уповноваженого є заяви громадян, у яких заявник детально описує всі обставини справи, пов'язані з порушенням його прав. Якщо ж провадження розпочинається з ініціативи самого Уповноваженого, це означає, що ним встановлено факт порушення вимог законодавства відповідним суб'єктом.

Уповноважений має право здійснювати контроль за діяльністю органів публічної влади, а також у передбачених законом випадках застосовувати заходи адміністративного впливу.

Отже, основне призначення омбудсмена полягає у захисті прав людини, запобіганні їх

порушенням і недопущенні дискримінації. У разі порушення будь-якого з прав, гарантованих Конституцією, громадянин має право звернутися до Омбудсмена за захистом.

Література:

1. Озель В.І. Тенденції розвитку інституту омбудсмена. DICTUM FACTUM. № 3 (8), 2020. С.98-106. DOI <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2020-3-8-98-106>
2. Артюхов Є.С. Поняття та зміст адміністративно-правових відносин адміністративноправового регулювання інституту омбудсмена в Україні. Журнал східноєвропейського права. 2023, № 113. С. 73-79. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/artiukhov_113.pdf
3. На варті наших прав: хто такий Омбудсмен і коли до нього звертатись. Юрліга. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/204320_na-vart-nashikh-prav-khto-takiy-ombudsmen--koli-donogo-zvertatis

Цвігун Денис Васильович

студент 1 курсу магістратури

за спеціальністю D8 «Право», ННІУТПН НТУ

Науковий керівник – Бурдоносова Марина Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та публічного права, ННІУТПН НТУ

СТАЛИЙ ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ВЕРХОВЕНСТВУ ПРАВА

У сучасному світі правові системи стикаються з численними глобальними викликами, які вимагають адаптації та переосмислення традиційних підходів до правотворення та правозастосування. Глобалізація, технологічні зміни, екологічні катастрофи, пандемії та збройні конфлікти ставлять під загрозу принципи верховенства права, що забезпечують стабільність та передбачуваність правових відносин. У цьому контексті сталий правовий розвиток стає необхідною умовою для забезпечення правової держави та прав людини.

Глобалізація сприяє інтеграції національних правових систем, що призводить до уніфікації правових норм та стандартів. Згідно з дослідженнями, глобалізація впливає не тільки на зовнішні аспекти дії права, але й на внутрішні механізми правового прогресу, зокрема через зближення національних правових систем та створення єдиних правових стандартів у вигляді прав і свобод людини [1].

Однак глобалізація також може призводити до послаблення національного суверенітету та ускладнення правозастосування, особливо в умовах відсутності єдиного механізму міжнародного правозастосування.

Основні сучасні виклики верховенству права можна умовно поділити на кілька груп:

1. **Пандемії та надзвичайні ситуації** – під час COVID-19 багато держав вводили обмеження прав громадян. Ці заходи мали бути пропорційними та тимчасовими, інакше порушується принцип верховенства права.

2. **Екологічні та кліматичні загрози** – зміни клімату вимагають адаптації законодавства та правових механізмів до нових умов, включаючи міжнародні екологічні стандарти.

3. **Технологічні трансформації** – розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту ставить питання захисту прав людини та кібербезпеки в умовах швидких змін.

4. **Глобальна нерівність та права людства** – забезпечення прав третіх поколінь (право на мир, здорове довкілля, сталий розвиток) стає ключовим аспектом верховенства права [2].

Ці виклики вимагають новаційних підходів до тлумачення та застосування права, щоб

забезпечити баланс між безпекою, правами людини та стабільністю правової системи.

Сталий правовий розвиток як відповідь на виклики передбачає створення правових норм та інститутів, здатних адаптуватися до глобальних викликів. Це включає:

- Гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами.
- Розвиток адаптивних правових інститутів, здатних реагувати на швидкі зміни суспільства [3].
- Забезпечення рівного доступу до правосуддя та ефективного захисту прав людини, включаючи права майбутніх поколінь [1].

Концепт сталого правового розвитку також передбачає інтеграцію цілей сталого розвитку ООН у національне законодавство, що сприяє зміцненню верховенства права та правової держави [5].

Методологія застосування верховенства права повинна враховувати сучасні глобальні виклики та забезпечувати гнучке тлумачення правових норм. До ключових методологічних підходів відносять:

- Телологічний підхід – орієнтація на мету та завдання правової норми;
- Системний підхід – аналіз взаємозв'язку норм та інститутів права;
- Контекстуальна інтерпретація – врахування соціального, економічного та політичного контексту [5].

Використання цих підходів дозволяє адаптувати верховенство права до змінних умов, забезпечуючи сталий розвиток правової системи та ефективне захист прав людини. Сучасні глобальні виклики вимагають адаптації правових систем та інтеграції концепту сталого правового розвитку. Верховенство права повинно зберігати баланс між національними інтересами, міжнародними стандартами та правами людини.

У сучасних умовах правові системи світу опинилися перед необхідністю глибокого оновлення, щоб відповідати динаміці глобальних процесів. Глобалізація, екологічні та технологічні зміни, а також кризи різного масштабу вимагають від держав пошуку нових способів забезпечення верховенства права. Традиційні моделі правотворення дедалі частіше виявляються недостатніми для ефективного реагування на комплексність сучасних проблем. Саме тому концепт сталого правового розвитку постає як ключовий напрям модернізації правових систем. Він передбачає поєднання стабільності правопорядку з гнучкістю у реагуванні на нові виклики. Гармонізація національних законодавств із міжнародними стандартами права людини створює умови для збереження універсальних цінностей у глобалізованому світі. Водночас важливо не допустити нівелювання національного суверенітету, адже ефективне право має ґрунтуватися на локальних соціокультурних особливостях. Використання методологічних підходів -телеологічного, системного та контекстуального - сприяє адекватному тлумаченню норм у мінливих умовах. Таке оновлення правового мислення забезпечує баланс між безпекою, стабільністю та дотриманням прав людини. Отже, сталий правовий розвиток є не лише реакцією на глобальні виклики, а й стратегічним інструментом зміцнення верховенства права в XXI столітті.

Література:

1. Особливості впливу глобалізаційних процесів на правові системи сучасного світу [Електронний ресурс] // ResearchGate. 2024. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/390865197_Osoblivosti_vplivu_globalizacijnih_procesiv_na_pravovi_sistemi_sucasnogo_svitu (дата звернення: 18.10.2025).
2. Іванків І. Права людства. OSCE, 2020. 112 с.
3. Gauder P. Rule of Law in the Real World [Електронний ресурс] / P. Gauder. Academia.edu, 2018. Режим доступу: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Гаврилюк Р. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування. Київ, 2021. 156 с.
5. Заяць О. І. Верховенство права та правова держава [Електронний ресурс]. DSpace, 2019. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 18.10.2025).

*Чиренко Карина Сергіївна,
студентка 1 курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність,
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право на освіту є одним із основоположних прав людини, закріплених у Конституції України (стаття 53) та міжнародних актах: Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про права дитини. Навіть у період надзвичайних обставин, таких як воєнний стан, це право не втрачає своєї чинності. Воно є гарантією розвитку людини, збереження національної ідентичності та соціальної стійкості держави. Воєнний стан, запроваджений у зв'язку зі збройною агресією російської федерації, створив серйозні виклики для системи освіти України. Багато навчальних закладів зруйновано або пошкоджено, мільйони дітей і студентів були змушені залишити свої домівки, значна частина педагогів перебуває у зоні ризику. Проте держава, попри складні умови, продовжує забезпечувати реалізацію права на освіту через адаптацію освітнього процесу до воєнних реалій.

Гарантії права на освіту визначені Конституцією України (ст. 53), Законами України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX, «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, а також Указами Президента і постановами Кабінету Міністрів, наказами МОН що регулюють діяльність освітніх закладів у період воєнного стану. Серед яких чільне місце, на наш погляд, займає Концепція безпеки закладів освіти (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р).

Важливим принципом є неперервність освіти, навіть у кризових обставинах. Держава зобов'язана забезпечити доступ до освіти для всіх громадян незалежно від місця перебування, соціального статусу чи стану здоров'я. Освіта розглядається не лише як право, а й як елемент національної безпеки. З метою збереження життя і здоров'я учасників освітнього процесу Міністерство освіти і науки України впровадило гнучкі форми навчання: дистанційну; змішану; індивідуальну та сімейну; навчання у формі екстернату.

Онлайн-платформи, такі як «Всеукраїнська школа онлайн», Google Classroom, Zoom, Moodle, стали основними інструментами для забезпечення навчального процесу. Дистанційна освіта дозволила дітям і студентам продовжувати навчання навіть під час активних бойових дій або евакуації. Окрему увагу приділено психологічній безпеці учнів і педагогів. До навчальних програм включають елементи психологічної підтримки, уроки безпеки та патріотичного виховання. Школи організують роботу психологів, проводять заняття, спрямовані на стабілізацію емоційного стану дітей.

Забезпечення фізичної безпеки стало пріоритетом державної політики в галузі освіти. Навчання можливе лише у тих закладах, де є обладнані укриття або сховища. Для шкіл і університетів, розташованих поблизу лінії фронту або на окупованих територіях, організовано дистанційне або тимчасове переміщення закладів освіти у безпечні регіони. Питання евакуації, створення безпечного середовища, інформаційної безпеки та захисту персональних даних учнів є невід'ємною частиною управління освітою під час воєнного стану. Особливої уваги потребують діти внутрішньо переміщених осіб (ВПО), діти військовослужбовців, а також ті, хто втратив батьків або залишився без належної опіки. Для них держава створює умови для безоплатного навчання, надання житла, харчування та психологічної допомоги. Місцеві органи влади спільно з міжнародними організаціями (ЮНІСЕФ, ООН, Save the Children)

забезпечують підручниками, гаджетами та інтернет-доступом дітей, які втратили можливість відвідувати школу очно.

Цифровізація стала основним інструментом для реалізації освітнього процесу у воєнний час. Українські освітні платформи, а також міжнародні ініціативи, забезпечують можливість навчання навіть без постійного доступу до шкіл. Поширюється практика асинхронного навчання, коли учні можуть самостійно опановувати матеріал і виконувати завдання у зручний час. Це дозволяє враховувати умови відключення електроенергії, нестабільний інтернет або переміщення сімей. Вчителі та викладачі виконують надзвичайно важливу роль у збереженні освітнього процесу. Вони не лише навчають, а й підтримують дітей психологічно, створюють відчуття стабільності та нормальності.

Держава та міжнародні партнери проводять курси підвищення кваліфікації для педагогів щодо організації дистанційного навчання, кризової комунікації, надання першої психологічної допомоги. Освіта у воєнний час виконує не лише навчальну, а й соціально-психологічну функцію — вона допомагає дітям відновлювати почуття безпеки, формує національну свідомість, виховує стійкість і готовність до відбудови держави. Вона є важливим елементом післявоєнного відновлення, адже саме освічене суспільство здатне забезпечити відновлення економіки та демократії.

Освіта в умовах війни — це не лише про навчання, а про виживання, надію і майбутнє країни [1]. Реалізація права на освіту в умовах воєнного стану — це складний, але необхідний процес. Україна демонструє приклад того, як навіть у найважчих умовах можна забезпечити дітям і молоді доступ до знань, виховання і підтримки. Головними завданнями сьогодні є: збереження безпеки учасників освітнього процесу, розвиток дистанційних технологій, підтримка педагогів, забезпечення рівного доступу до освіти для всіх дітей незалежно від місця проживання.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. МОН. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf
2. Зозуляк О.В., Башурин Н.Я. Управлінсько-правові механізми забезпечення безпеки освітнього процесу в умовах дії воєнного стану в Україні. № 63 (2023): Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України . URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/7272>

Шадура Ігор Миколайович,
студент 1 курсу юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,

Науковий керівник: Іванов В'ячеслав Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ, Україна.

ІДЕЇ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА

Сучасні виклики, що постають перед правовою системою України у сфері державо- та правотворення, зумовлюють звернення до історичних витоків українського конституціоналізму. Конституційний акт “Договори і постанови прав і свобод..” [1] ухвалений 5 (16) квітня 1710 р. емігрантською козацькою радою у м. Бендери (тепер республіка

Молдова), поширена назва якого “Конституція Пилипа Орлика”, є значною віхою до ствердження української державності на переломі середньовіччя та ранньомодерного часу. Цей визначний документ українського конституціоналізму, фактично змодельовав в Україні Гетьманську республіку парламентського типу [2]. Центральне місце за значенням посідають статті, в яких були закладені республіканські принципи управління та діяльності органів державної влади. Пилип

Орлик будував схему державного управління, ґрунтуючись на розмежуванні повноважень між органами державної влади і одночасному об’єднанні усіх гілок влади в єдиний державний механізм. Вищу сходику у цьому механізмі займає колегіальний представницький орган – Генеральна Рада, рішення якої отримували вищу юридичну силу і були обов’язковими, у тому числі й для гетьмана. Водночас гетьман мав право законодавчої ініціативи, бо міг запропонувати “публічній раді щось на обміркування” (стаття 6).

Виконавча влада належала Гетьману, обов’язки і повноваження якого були досить різноманітними. Перш за все Гетьману слід було “перейнятися пильною турботою про потреби батьківщини, обмірковувати, керувати й вирішувати те, що потребуватиме вирішення”. Тільки за гетьманською згодою повинні обиратися козацькі і прості урядники, а після виборів “затверджуватися гетьманською владою”. Гетьману слід виявляти турботу про рядовий і простий народ, дбати про те, щоб на нього “не покладали надмірних тягарів, утисків і надмірних вимог”, заборонити зловживання відносно рядових козаків, простолюдинів, ремісників (стаття 10).

Органом, який контролював Гетьмана, ставала Старшинська рада, до якої входили Генеральна старшина, полковники і по декілька знатних ветеранів, заслужених мужів, обраних за згодою Гетьмана від кожного полку. “Цій Генеральній Старшині, Полковникам і Генеральним Радникам належить давати поради теперішньому ясновельможному Гетьману та його наступникам про цілісність батьківщини, про її загальне благо й про всі публічні справи. Без їхнього попереднього рішення і згоди, на власний розсуд Гетьмана нічого не повинне ні начинатися, ні вирішуватися, ні здійснюватися” (стаття 6). Однак і Генеральна старшина, зі свого боку, мусила доповідати гетьману “про всі публічні справи, що перебувають у її віданні” (стаття 8).

Ще однією гілкою влади за Конституцією була судова. Якщо хтось із старшини, полковників, генеральних радників, знатних козаків та всіх інших урядників, а також із рядових козаків учинить злочин, що шкодить Гетьманській честі, у такому разі подібних винуватців злочину не повинен карати сам Гетьман “із власної ініціативи і помсти», але таке правопорушення має підлягати розгляду Генерального Суду, який повинен винести таке рішення, “якому кожен мусить підкорятися, як переможений законом” (стаття 7). [5., с. 220-222]

Положення Конституції Пилипа Орлика гарантували захист прав і свобод козаків, селян і міщан, обмежували привілеї старшини та закріплювали певні права для заможних громадян. Так, стаття 10 застерігає старшину, щоб вона не використовувала своїх посад задля визиску козаків, селян і ремісників. Заборонялася практика купівлі посад, оскільки “всілякі утиски та здириства бідним людям походять здебільшого від владолюбних накупнів”. Щоб запобігти такій практиці, гетьман зобов’язувався стежити за тим, аби всі посади, особливо полковницькі, були виборними. Турботу про нижні верстви суспільства висловлено в статтях 11, 12 і 14, згідно з якими родини козаків, що перебували в поході, удови й сироти звільнялися від сплати податків та виконання різноманітних повинностей. [4, 15]

Отже, Конституція Орлика вперше в українській практиці чітко закріпила принцип поділу влади. Законодавча влада належала Генеральній Раді, виконавча - Гетьману та Генеральній старшині, а судова - незалежному Генеральному суду, що створювало інституційну систему стримувань і противаг. Це заклало основи українського республіканізму на шляху до демократичної, правової держави.

Література:

1. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. URL:<https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>.

2. Іванов В. М. Модель гетьманської держави парламентського типу в Конституції Пилипа Орлика. DICTUM FACTUM. Державний університет інфраструктури та технологій. Київ, №1 (6) 2020. С. 90-96.
3. Кравець Т. Є. Політико-правовий аналіз Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 51. С. 218–224.
4. Субтельний Орест. Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст. Київ, 1994, 240

*Шадура Ігор Миколайович,
студент 1 курсу юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету,*

*Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ, Україна.*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИБОРІВ: КОНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Вступ. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України, яка почалася 2022 року, призвела до величезних і безпрецедентних наслідків для життя українського народу, економіки та інфраструктури, включно з викликами для демократичних процесів у післявоєнний період на рівні, небаченому на континенті протягом останніх десятиліть.

Проте, велика кількість переміщених українських виборців як за кордоном, так і всередині України після закінчення війни мають бути забезпечені виборчими правами. Забезпечення таких прав може стати впровадження інститутів електронної демократії, зокрема електронного голосування та електронного підрахунку голосів

Тема цифровізації виборчого процесу є однією з найбільш актуальних у сучасному конституційному та політико-правовому дискурсі. Перехід від традиційних форм голосування до використання цифрових технологій обіцяє підвищення прозорості, доступності та оперативності волевиявлення. Проте, цей процес неминує породжує низку конституційних викликів, що стосуються фундаментальних принципів виборчого права: загальності, рівності, прямого та таємного голосування. Метою даної доповіді є аналіз основних конституційних ризиків та визначення правових перспектив успішного впровадження цифрових інструментів у виборчій процедурі України.

Засади електронної демократії

Електронна демократія ґрунтується на фундаментальних засадах демократичної теорії. Поняття електронної демократії безпосередньо пов'язане з електронними виборами та електронним голосуванням, яке передбачає голосування за допомогою електронних пристроїв на виборчій дільниці, а також голосування у спеціальних приміщеннях, розташованих у різних громадських місцях, за допомогою мобільного телефону (за допомогою SMS-повідомлень) або комп'ютера, підключеного до Інтернету, а також електронної законодавчої ініціативи. Електронні вибори – це концепція, яка охоплює широкий спектр застосування інформаційних технологій на виборах різних рівнів, на референдумах.

Електронна демократія базується на демократичних, людських, соціальних, етичних та культурних цінностях суспільства, в якому воно реалізується, та має на меті посилити участь громадян у загальноприйнятому процесі прийняття політичних рішень, насамперед – зробити

його більш доступним та прозорим [1, с. 333].

В Україні вектор на впровадження електронного голосування почав розроблятися ще у 2017 році, коли Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р була схвалена «Концепція розвитку електронної демократії в Україні» (далі – Концепція). Електронне голосування, згідно норм Концепції – це «голосування з будь-якого публічного питання, зокрема участь в опитуваннях, виборах, референдумах, що передбачає використання електронних засобів для ідентифікації та підрахунку голосів» [2].

Певного нормативного розвитку набуло впровадження інноваційних моделей прямої демократії у статті 18 Виборчого кодексу України від 19.12.2019 р. № 396-IX. Проте наразі ще не передбачено використання альтернативних форм голосування, які б мали юридичне значення. Було встановлено, що Центральна виборча комісія може прийняти рішення про впровадження інноваційних технологій, технічних та програмних засобів під час організації та проведення виборів у формі проведення експерименту або пілотного проекту стосовно:

- 1) голосування виборців на виборчій ділянці за допомогою технічних засобів та програмних засобів (машинне голосування);
- 2) проведення підрахунку голосів виборців за допомогою технічних засобів для електронного підрахунку голосів;
- 3) складання протоколів про підрахунок голосів, підсумки та результати голосування з використанням інформаційно-аналітичної системи (ст. 18 Виборчого кодексу України).

Таким чином, для впровадження ефективної моделі електронного голосування потрібна апробація у формі проведення експериментів або пілотних проектів.

Конституційні виклики у сфері забезпечення принципів виборчого права

За змістом статей 38, 70, 71, 76, 141 Конституції України сутність виборчого права складає право громадян України вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це право є загальним, рівним і прямим. [3]

Принципи виборчого права, закріплені у статтях 70 та 71 Конституції України. Відповідно це: принцип загального рівного прямого виборчого права, таємного голосування та принцип вільних виборів.

Цифровізація виборів, особливо в частині електронного голосування (онлайн-голосування) містить виклики щодо конституційних гарантій виборчого права.

Основним викликом є забезпечення конституційної вимоги таємниці волевиявлення (стаття 71 Конституції України). Системи електронного голосування повинні гарантувати, що факт голосування не може бути пов'язаний з конкретним виборцем, уникаючи можливості тиску, продажу голосів або зовнішнього контролю над вибором, загроз для анонімності та таємниці.

Також варто приділити особливу увагу правовим викликам, таким як:

- внесення змін до Конституції України, які даватимуть змогу проводити дострокове голосування, голосування не на папері, голосування в неконтрольованому середовищі (вирішення питання забезпечення таємниці голосування, запобігання примусу тощо);
- розробка деталізованого, чіткого (щоб зробити можливим його впровадження) та відповідного Конституції регулювання інтернет-голосування, яке інтегрує механізми можливості наскрізної верифікації;
- оновлення кримінального законодавства, а також механізмів розв'язання виборчих спорів, пов'язаних із порушеннями і скаргами стосовно інтернет-голосування;
- обговорення з суб'єктами, які ухвалюють рішення, припущень щодо довіри до інтернет-голосування, на яких ґрунтується безпека;
- врахування факту, що інтернет-голосування досі розроблялося як голосування з персонального комп'ютера, а не з мобільного телефону;
- нарощування людського потенціалу та знань на всіх рівнях, включно з ОАВ і електоратом; обговорення специфічних ризиків упровадження інтернет-голосування в Україні [4].

Це вимагає надійної державної цифрової інфраструктури, та незалежне програмне забезпечення які б забезпечували кінцеву верифікацію результатів без розкриття

індивідуального вибору.

Ще одним викликом є загальність і рівність виборчого права. Цифрова нерівність, або “цифровий розрив”, може поставити під загрозу принцип загальності та рівності виборчого права гарантований статтею 70 Конституції України. Виборці, які не мають доступу до Інтернету, комп’ютерної техніки або достатнього рівня цифрової грамотності, можуть бути фактично виключені з процесу.

Конституційним імперативом є розробка інклюзивних гібридних систем, які б зберігали доступність традиційних методів. Поряд з електронним голосуванням мають існувати надійні та доступні альтернативи для тих, хто не може або не хоче голосувати онлайн.

Маємо зазначити, що електронне голосування не є повністю безперечним. Системи передачі інформації по каналах Всесвітньої мережі вразливі з погляду потенційних комп’ютерних збоїв та атак хакерів. А через не розвинену нормативно-правову базу, що регулює процедурні аспекти електронного голосування, складно контролювати його проведення. Тому маніпуляції з результатами голосування, зловживання або несанкціонований доступ до систем можуть підірвати довіру до виборчого процесу та загрожувати демократії.

Перспективи та переваги цифровізації

Серед основних переваг електронних систем голосування порівняно з традиційними методами – ефективне використання часу та ресурсів, оскільки процес голосування може бути автоматизованим та швидким. Електронні системи можуть забезпечувати миттєвий підрахунок голосів, що дозволяє швидко отримати результати виборів та уникнути можливості їх маніпулювання. Крім цього це значна економія видатків з бюджету, адже відпадає необхідність в оплаті праці членам виборчих комісій та друкуванні бюлетенів. Також електронні системи голосування можуть знизити ризик людських помилок та шахрайства. А для запобігання можливим спробам підробки голосів при ідентифікації виборців можуть використовуватись різноманітні методи аутентифікації, такі як біометричні дані чи електронні підписи [6. с. 87].

Таким чином, починати впровадження електронного голосування слід з підготовки правового регулювання, яке забезпечуватиме прозорість, справедливість та добросовісність виборчого процесу в онлайн-вимірі. Ураховуючи наданий Україні статус держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу, таке законодавство повинно прийматися з урахуванням чинних міжнародних стандартів та законодавства ЄС, щодо цифрових послуг, яке наразі активно розвивається.

Висновки. Цифровізація виборчого процесу є незворотним та необхідним процесом для України, особливо у контексті проблематики забезпечення виборчих прав мільйонів переміщених громадян у післявоєнний період. Проте, перехід до електронного голосування (е-виборів) не є виключно технологічним питанням, а становить глибокий конституційно-правовий виклик, який вимагає рішень на найвищому законодавчому рівні.

Впровадження цифрових технологій є ключовою перспективою для зміцнення е-демократії та забезпечення виборчої активності, але має здійснюватися виключно після досягнення конституційної згоди, забезпечення технологічної стійкості та подолання цифрового розриву серед населення.

Для легітимізації електронних виборів потрібне внесення змін до виборчого законодавства України щодо волевиявлення громадян, у розрізі імплементації міжнародних стандартів та вироблення власної ефективною моделі виборів. Водночас, Україна має неухильно дотримуватися Керівних настанов Ради Європи щодо електронного голосування та рекомендацій Венеційської комісії, адаптуючи міжнародний досвід (наприклад, Естонії і Швейцарії) з урахуванням національних безпекових ризиків. Це є важливою темою для майбутніх наукових досліджень та дискусій у сфері права та національної безпеки.

Література:

1. Сон С.С., Трансформація виборчого права в епоху цифрових технологій.,Юридичний науковий електронний журнал, № 2/2021. С. 332-335. URL:http://lsej.org.ua/2_2021/83.pdf
2. Концепція розвитку електронної демократії в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>
3. Рішення Конституційного Суду України 26.02.1998 № 1-рп/1998. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98#Text>

4. Оцінка ризиків та можливості використання альтернативних форм голосування на післявоєнних виборах в Україні з фокусом на інтернет-голосуванні. Ардіта Дріза Маурер (провідна авторка). Рада Європи. 2024. URL://<https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44410.pdf>
5. Венеційська комісія (2004 рік). Доповідь про сумісність дистанційного й електронного голосування зі стандартами Ради Європи; [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)012-e); Рада Європи, 2017, Керівні настанови щодо впровадження положень Рекомендації CM/Rec(2017)5 щодо стандартів електронного голосування. URL:https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680726c0b
6. Щоголев Д.М. Використання електронних систем голосування як інструменту для забезпечення виборчих прав та протидії можливим порушенням. Юридичний науковий електронний журнал. № 7/2023 с. 86-87. URL:www.lsej.org.ua/7_2023/18.pdf

Юрченко Максим

*Студент 2 курсу спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

Науковий керівник: Озель Віталіна Іванівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри теорії та публічного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету, м. Київ*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ВИБОРЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Виборче право – одне з найважливіших прав людини, яке вона має у демократичній державі. Воно гарантується та охороняється Конституцією. Будь-який громадянин держави повинен бути зацікавлений у проблемах пов'язаних з виборчим правом, адже через нього формується найближче майбутнє не лише держави, а і людей, які живуть в ній.

Конституція України містить Розділ III «Вибори. Референдум», де встановлено, що «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» (ст. 69), а «Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років» (ст. 70). Ці основоположні політичні права громадян України закладають основи народного суверенітету та демократичного конституційного ладу. Більше того, згідно приписів Розділу XIII Конституції України, Розділ III користується підвищеним рівнем захисту, через ускладнений механізм внесення змін до цього розділу. Дійсно конституційні норми виборчого права є стабільними, жодного разу не піддавались змінам.

Водночас поряд із конституційною стабільністю та гарантуванням виборчих прав в Україні існує масштабна проблема порушення гарантованих Основним Законом норм, порушення інших норм законодавства про вибори, а саме приписів Виборчого кодексу України від 19.12.2019 № 396-ІХ.

Причин для виникнення таких правопорушень може бути безліч, від маргіналізації суспільства до нестабільності виборчого законодавства. За часів незалежності України виборче законодавство постійно змінювалося, але навіть зараз воно не є достатньо ефективним та самодостатнім. Виборчий кодекс України, що був прийнятий 19 грудня 2019 року, уже встиг зазнати значних змін. Основними причинами цього можна назвати: неможливість

законодавства передбачити всі можливі прогалини в законах, чим активно будуть користуватися політтехнології; недостатньо визначені алгоритми праці для забезпечення адекватності та єдності роботи ЦВК, органів розслідування та судових органів; низька професійна підготовка членів виборчих комісій та інших службових осіб, які повинні забезпечувати високі стандарти виборів; низьке усвідомлення виборцями своїх політичних прав та можливості їх реалізації та/або захисту; недостатня прозорість виборчого процесу.

Види правопорушень у сфері виборчого права доволі розгалужені. Кваліфікація цих правопорушень, залежить від суб'єкта (фізична особа – учасник виборчого процесу, чи посадова особа), та складу і ознак самого правопорушення. Українським законодавством передбачена, як адміністративна, так і кримінальна відповідальність за порушення виборчого права.

Глава 15-А Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х (з наступними змінами та доповненнями) (далі – КУпАП) має назву «Адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення та встановлений порядок його забезпечення» [3] та передбачає як основне стягнення за порушення виборчого права у вигляді штрафу, розмір якого залежить від складу правопорушення. Адміністративні правопорушення виборчого законодавства можна класифікувати на: 1) інформаційні (ст. 212⁷⁻⁸ КУпАП) - наданням неправильної інформації, порушення порядку ведення, порушення строків надання або порушення права громадянина на ознайомлення з відомостями Державного реєстру виборців; 2) агітаційні (ст. 212⁹⁻¹⁵) – порушення прав на агітацію або неналежне дотримання правил, які викладені у Виборчому Кодексі України; 3) порушення, щодо організації виборів або референдуму (212¹⁶⁻²¹) – неналежне виконання обов'язків покладені виборчою комісією; 4) порушення під час виборчого процесу (212²²⁻²⁴) – порушення під час процесу виборів.

Адміністративна відповідальність за порушення виборчого законодавства (передбачена виборчим законом) – це правові обмеження, які ускладнюють або взагалі унеможливають участь певних суб'єктів у виборчому процесі чи тягнуть за собою інші негативні наслідки, матеріальною підставою яких є певні порушення виборчого законодавства. Зміст вказаної адміністративної відповідальності становлять такі види додаткових санкцій: дострокове припинення повноважень усього складу виборчої комісії; дострокове припинення повноважень члена виборчої комісії; заміна голови, заступника голови або секретаря виборчої комісії; відмова у реєстрації кандидата (кандидатів) у депутати, кандидата на пост Президента України; винесення рішення про попередження партії, кандидати від яких включені до виборчого списку партії, або окремого кандидату у депутати; скасування реєстрації кандидата у депутати, кандидата на пост Президента України; припинення повноважень та позбавлення права присутності на засіданні виборчої комісії офіційного спостерігача [1, с. 10].

Кримінальна відповідальність за порушення виборчого права встановлення у восьми статтях Розділу V Кримінального кодексу України. Це статті 157-160 ККУ. Розглянемо кваліфікацію основних кримінальних правопорушень, що можуть впливати на встановлення результатів виборів та референдумів, відповідальність за які передбачена цими статтями.

Стаття 157 ККУ встановлює відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача. Типи злочину: перешкоджання громадянину України у здійсненні виборчого права, перешкоджання діяльності суб'єктів виборчого права; ухилення члена виборчої комісії у роботі комісії без поважних причин; вручення службової особи з використанням службового становища у здійсненні виборчою комісією її повноважень [1, с.82-83]. Такі діяння караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі максимально до десяти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк п'ять років [2].

Стаття 158 ККУ передбачає відповідальність за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців. Типи злочинів: незаконні дії, пов'язані з веденням Державного реєстру виборців; незаконні дії, пов'язані з

обігом виборчої документації; незаконні дії, пов'язані із встановленням результатів виборів [1, с. 85]. Такі діяння караються позбавленням волі максимально до десяти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк п'ять років [2].

Стаття 158-1 ККУ передбачає покарання за незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі. Вчинення даного кримінального правопорушення може суттєво впливати на результати голосування на виборах і референдумах, може бути засобом вчинення фальсифікації. Слід зазначити, що ККУ розрізняє суб'єктивний склад даного правопорушення. Так, суб'єктом кримінального правопорушення, визначеного частиною другою цієї статті (а саме, «Викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі»), не є виборці, учасники референдуму, які вчинили дії, передбачені цією частиною, щодо свого виборчого бюлетеня або бюлетеня для голосування на референдумі [2].

Так само може впливати на встановлення результатів виборів та референдуму, тим самим порушуючи право народного волевиявлення, правопорушення, передбачені ст. 158-2 ККУ «Незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму» та ст. 158-3 ККУ «Фальсифікація, підроблення, викрадення, пошкодження або знищення виборчої документації, документації референдуму, викрадення, пошкодження, приховування, знищення печатки виборчої комісії, комісії референдуму, виборчої скриньки, списку виборців чи учасників референдуму». Суб'єктом кримінального правопорушення у даному випадку може бути як фізична особа, що не є учасником виборчого процесу, так і член виборчої комісії чи член комісії з референдуму, чи інша службовою особа, що використала своє службове становище.

Вагоме значення має вірна кваліфікація та притягнення до відповідальності осіб, винних у підкупі виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму (ст. 160 ККУ). Типи злочинів у даному випадку може характеризуватися: пасивним підкупом виборця; активним підкупом виборця; непрямим підкупом виборця. В загальному, відповідальність за порушення є позбавлення волі та штраф. Санкція обтяжується, якщо правопорушення було скоєне службовою особою або членом виборчої комісії.

Підсумовуючи викладене, слід відмітити, що кожна особа повинна розуміти, що виборче право є основним політичним правом, забезпечення дії та охорони якого повинне бути на відповідальності не тільки держави, а і громадянин країни. Ефективна кваліфікація та притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях виборчого права, є критично важливим для забезпечення чесних і прозорих виборів та реалізації справжнього народного волевиявлення.

Література:

1. Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Шехавцов Р. Відповідальність за порушення виборчого законодавства : посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. Київ : «АК-Group», 2019. 122 с.
2. Кримінальний кодекс України від 6 квітня 2001 р. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1013>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2543>

СЕКЦІЯ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

*Бігун Анастасія Русланівна,
студентка 3 курсу,
Юридичного факультету,
Національного транспортного університету,*

*Науковий керівник: Мусієнко Володимир Володимирович,
завідувач кафедри, кандидат юридичних наук,
доцент, дійсний член Транспортної академії України
Національного транспортного університету*

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ЧАСИ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Період Гетьманщини (1648–1764 рр.) став важливим етапом у становленні сімейних правовідносин, які формувалися на основі звичаєвого права, церковних канонів та гетьманських універсалів, відображаючи козацьку автономію та соціальні реалії того часу. Після Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького шлюб набув не лише релігійного, а й соціально-економічного значення, слугуючи інструментом зміцнення громадських зв'язків та майнової стабільності. Ці правові норми, детально описані в універсалах і судових рішеннях, заклали підвалини для подальшого розвитку сімейного права в Україні [1, с. 2].

Процес укладання шлюбу був чітко структурованим і включав кілька етапів. Сватання супроводжувалося обміном подарунками між родинами, заручини передбачали укладення угоди про посаг, а завершальним етапом було церковне вінчання, яке надавало шлюбу юридичну силу. У воєнний час, коли доступ до церковних обрядів був ускладненим, поширювалися "шлюби на віру" – неофіційні союзи, визнані місцевою громадою, але не завжди легітимізовані церквою через відсутність офіційного благословення [2, с. 177]. Цей звичай відображав гнучкість правових традицій у кризових умовах. Посаг залишався власністю дружини, і чоловік не мав права розпоряджатися ним без її згоди, що свідчило про певну економічну незалежність жінок навіть у патріархальному суспільстві.

Права та обов'язки подружжя базувалися на патріархальних принципах, де чоловік виконував роль глави сім'ї, відповідаючи за її захист і добробут. Водночас жінки мали гарантовані права, зокрема вдови отримували "вдовине майно" – частку спадщини, що забезпечувало їхній соціальний захист. Розлучення було винятковим явищем через суворі церковні заборони, дозволяючись лише у випадках зради, тривалої відсутності (понад 7 років) чи інших тяжких порушень, із обов'язковим розглядом у духовних судах [1, с. 3]. Спадкування регулювалося звичаями: майно переважно розподілялося між синами, дочки отримували посаг як свою частку, а вдови мали право на визначену частину майна, що сприяло збереженню сімейного статку та стабільності [2, с. 178].

Сімейне право Гетьманщини також включало особливості, пов'язані з козацьким способом життя. Наприклад, у Запорозькій Січі шлюби були рідкістю через аскетичний уклад життя козаків, тоді як у осілих громадах сімейні відносини регулювалися за загальними звичаями з урахуванням місцевих традицій. У випадках полону чи тривалих походів козаки іноді укладали шлюби з полонянками, які приймали православ'я, що додавало різноманітності у правовій практиці та іноді викликало суперечки з церквою [1, с. 4].

Вплив гетьманських норм на сучасність є значним і багатогранним. Елементи звичаєвого права, такі як добровільність шлюбу, захист прав жінок на посаг і майнову незалежність, знайшли відображення в сучасному Сімейному кодексі України. Наприклад, норми про спільну власність подружжя та право на розподіл майна при розлученні мають корені в традиціях Гетьманщини, де посаг залишався недоторканим майном дружини. Гнучкість у вирішенні шлюбних питань у воєнний час також вплинула на сучасні підходи до

адаптації правових норм у кризових ситуаціях, таких як збройні конфлікти. Водночас відсутність єдиної кодифікації в Гетьманщині призводила до регіональних відмінностей і конфліктів між світською та церковною владою, що стало важливим уроком для сучасного права. Ці уроки сприяли розробці сучасних механізмів, які забезпечують баланс між традиціями та інноваціями, зокрема в питаннях захисту сімейних прав у динамічних соціальних умовах [2, с. 179].

Таким чином, сімейне право Гетьманщини не лише відобразило історичні реалії козацької держави, а й залишило глибокий слід у правовій культурі України, впливаючи на сучасні підходи до регулювання шлюбно-сімейних відносин.

Література:

1. Законодавство Гетьманщини: універсали, грамоти, судові рішення. Універсал гетьмана Богдана Хмельницького від 24 жовтня 1653 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF#Text>
2. Остапенко Т.О. Сімейне право Лівобережної України другої половини XVII – першої половини XVIII ст. // Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 48. С. 175-183. URL: <http://www.apdp.in.ua/v48/32.pdf>

Бігун Анастасія Русланівна,
студентка 3 курсу,

Юридичного факультету
Національного транспортного університету

Науковий керівник: Мартюк Аліна Сергіївна
доцент, кандидат юридичних наук
Національного транспортного університету

ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

У сучасних умовах воєнного стану в Україні, коли значна кількість громадян залучена до військової служби, актуальним постає питання забезпечення їхніх цивільних прав, зокрема права на розпорядження майном у разі смерті.

Посвідчення заповіту військовослужбовця є важливою складовою цивільного законодавства, яка враховує специфіку служби та обмежений доступ до нотаріальних послуг. Ця процедура сприяє сталому правотворенню, дозволяючи адаптувати правову систему до викликів воєнного часу, забезпечуючи баланс між стабільністю та гнучкістю.

Відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), загальний порядок посвідчення заповітів здійснюється нотаріусами. Однак для певних категорій осіб, включаючи військовослужбовців, передбачено спеціальні правила. Зокрема, стаття 1252 ЦКУ встановлює, що заповіт військовослужбовця може бути посвідчений командиром (начальником) військової частини, з'єднання, установи чи закладу, де особа проходить службу [1]. Це правило поширюється на військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, а також на осіб, які перебувають у зонах бойових дій або в умовах, де відсутній доступ до нотаріуса.

Процедура посвідчення заповіту командиром частини має низку особливостей, спрямованих на забезпечення конфіденційності та дійсності документа. Заповіт складається у письмовій формі, підписується заповідачем особисто та посвідчується командиром у присутності свідків (якщо це необхідно). Документ оформлюється у двох примірниках: один видається заповідачу, інший – направляється до нотаріуса або до Спадкового реєстру для реєстрації. Важливою умовою є дотримання принципів добровільності та таємниці заповіту. У воєнний час ці норми набувають особливого значення, оскільки дозволяють

військовослужбовцям оперативно врегулювати спадкові питання без бюрократичних затримок.

Сучасні виклики, такі як повномасштабне вторгнення РФ, підкреслюють необхідність удосконалення цих норм для сталого правотворення. Наприклад, у 2022–2025 роках Мін'юст України роз'яснював процедуру, наголошуючи на можливості посвідчення без нотаріуса для бійців на фронті [2]. Це сприяє захисту прав людини в умовах національної безпеки, запобігаючи хаосу в спадкових справах. Водночас існують проблеми: відсутність єдиної електронної системи реєстрації таких заповітів може призводити до спорів у суді. Для подолання цього пропонується впровадження цифрових інструментів, інтегрованих із Єдиним державним реєстром заповітів, що забезпечить адаптивність правової системи.

Таким чином, посвідчення заповіту військовослужбовця є ефективним механізмом подолання сучасних викликів шляхом сталого правотворення. Воно балансує між стабільністю цивільного законодавства та необхідністю швидкої адаптації до воєнних реалій, сприяючи захисту прав та національній безпеці.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Роз'яснення Міністерства юстиції України: Як військовим оформити заповіт і довіреність без нотаріуса. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-roziasniue-iak-viiskovym-oformyty-zapovit-i-dovirenist-bez-notariusa>.

*Жук Валерія Максимівна,
студентка 3 курсу,*

*Юридичного факультету
Національного транспортного університету*

*Науковий керівник: Мартюк Аліна Сергіївна
доцент, кандидат юридичних наук
Національного транспортного університету*

СПАДКОВІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ: ПРОБЛЕМИ ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПІСЛЯ СМЕРТІ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ

Питання спадкових прав подружжя в Україні врегульовані нормами Сімейного кодексу України та Цивільного кодексу України. Ці закони визначають, що саме вважається спільною власністю подружжя та як таке майно ділиться у випадку смерті одного з них. Відповідно до статті 60 СКУ, усе майно, набуте під час шлюбу (крім особистих речей, спадщини чи подарунків), є спільною сумісною власністю. Зазвичай частки чоловіка і дружини вважаються рівними (ст. 70 СКУ) [1].

Після смерті одного з подружжя виникає складне питання: як відокремити ту частину майна, що належить померлому і переходить у спадщину, від частки пережившого чоловіка або дружини, яка не входить до спадкової маси. Саме це часто стає причиною суперечок із іншими спадкоємцями, адже один з подружжя продовжує володіти своєю частиною майна.

Після відкриття спадщини нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину лише на те майно, що належало померлому. Зазвичай половина спільного майна (1/2) залишається за одним з подружжя і не підлягає спадкуванню. Для оформлення цієї частки чоловік або дружина подає заяву нотаріусу, який видає свідоцтво про право власності на частку в спільному майні (ст. 71 ЗУ «Про нотаріат») [3]. Наприклад, якщо подружжя купило квартиру під час шлюбу, нотаріус видає пережившому чоловікові чи дружині свідоцтво на 1/2 цієї квартири, а інша половина (частка померлого) переходить спадкоємцям — за законом або за заповітом. Один з подружжя

при цьому може виступати спадкоємцем першої черги і отримати не лише свою частку, а й частину спадщини. Якщо майно оформлено тільки на померлого, довести, що воно було спільно набути, можна лише документально (договорами купівлі, квитанціями тощо). Без таких доказів нотаріус може відмовити в оформленні, і тоді питання доводиться вирішувати в суді.

Найпоширенішою проблемою є те, що подружжя не поділило майно за життя. Через це після смерті одного з них виникають конфлікти між спадкоємцями. Якщо, квартира записана лише на померлого, то його спадкоємці (у тому числі діти від попередніх шлюбів) можуть претендувати на половину майна, тоді як один з подружжя — на іншу половину як співвласник. Суди часто розглядають такі справи через відсутність доказів спільного набуття. Позовна давність у подібних справах становить три роки від моменту, коли особа дізналася про порушення свого права.

Проблеми також виникають, коли шлюб було розірвано, але поділ майна не проведено. У такому випадку колишній чоловік чи дружина теж може претендувати на частку після смерті іншого, що значно ускладнює спадкування. Під час воєнного стану строки прийняття спадщини продовжувалися, проте з 2025 року вони знову становлять 6 місяців.

Додаткові труднощі може створити спільний заповіт. За ним один з подружжя отримує частку померлого, але не може розпоряджатися майном до власної смерті. Якщо ж у заповіті все майно передано іншим особам, один з подружжя все одно зберігає свою половину й може вимагати обов'язкову частку у спадщині (якщо є непрацездатним, ст. 1241 ЦКУ) [2].

Однією з актуальних проблем сьогодення є — борги. Згідно з ЦКУ, спадкоємці відповідають за борги померлого лише в межах спадкового майна, однак якщо борг був спільним (наприклад, за іпотекою), один з подружжя також несе відповідальність за свою частку.

Щоб уникнути спорів, юристи радять укладати шлюбний договір (ст. 92–103 СКУ), у якому можна чітко визначити режим власності, або ж оформлювати спільний заповіт. Вирішити питання можна й мирним шляхом — через угоду спадкоємців, завірену нотаріусом. Якщо серед спадкоємців є неповнолітні, суд зобов'язаний враховувати їхні інтереси [1, 2].

Література:

1. Сімейний кодекс України. Закон України № 2947-XIV від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003.
3. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 року № 3425-XII.

Жук Валерія Максимівна

Студентка 3 курсу

Національного транспортного університету

м. Київ, Україна.

Науковий керівник: Мусієнко Володимир Володимирович

доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент,

дійсний член Транспортної академії України;

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У ДОХРИСТІЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Питання становлення сімейних відносин у східних слов'ян до прийняття християнства й досі залишається актуальним і привертає увагу як істориків, так і правознавців. Саме цей період — до 988 року, коли Русь офіційно прийняла християнство, — заклав основу для подальшого розвитку звичаєвого права, моральних норм і уявлень про шлюб та родину.

У дохристиянські часи шлюб ще не мав форми церковного обряду, як це стало звичним пізніше. Він був частиною ширших родових традицій і ритуалів, що символізували єдність, плодючість і продовження роду. Часто весілля відбувалося під час великих свят або народних ігор, коли молоді люди знаходили собі пару через співи, танці та різні змагання.

Сімейні відносини у той період формувалися на основі родоплемінного устрою. Сім'я виконувала не лише господарську, а й виховну функцію, була осередком моральних і духовних цінностей. Існували дві основні форми: мала сім'я — подружжя з дітьми, що вело власне господарство, і велика родина або “рід” — кілька поколінь, які мешкали разом та підтримували одне одного [1]. Традиції, звичаї та норми поведінки передавалися усно, ґрунтуючись на віруваннях і культурі предків.

Особливе місце займало ставлення до жінки. Серед східних слов'ян, зокрема полян, існував звичай шанування матерів, сестер і невісток — чоловікові не дозволялося образити жінку ні словом, ні дією. З дитинства дівчата готували придане під наглядом матері: вишивали рушники, шили одяг із захисними символами та зверталися до духів предків за благословенням на щасливий шлюб [16; 31].

Шлюб займав центральне місце в системі сімейних звичаїв. Його форми змінювалися відповідно до соціальних умов. Одним із найдавніших обрядів була “умичка” — символічне викрадення нареченої, яке позначало її перехід у новий рід. Хоча це часто виглядало як “захоплення”, насправді воно мало ритуальний характер і зазвичай відбувалося за згодою сторін [32]. Згодом виникла традиція викупу нареченої, коли весільні дари слугували компенсацією її родині. Пізніше серед полян поширився договірний шлюб, який уже мав ознаки правової угоди [1].

У дохристиянському суспільстві допускалася полігамія, але лише серед заможних чоловіків, тоді як більшість шлюбів залишалася моногамними через економічні умови [26]. Весільні ритуали мали багато символів родючості — від пиття з посудин фалічної форми до занурення нареченої у воду, щоб отримати благословення від духів. Під час весняних свят на честь богині Лади виконували пісні з коренем “лад”, що символізував гармонію та сімейний добробут [17].

Майнові відносини в родині ґрунтувалися на колективній власності. Земля, худоба та господарство належали роду загалом. Жінка після шлюбу отримувала “віно” або “придане”, що підкреслювало її статус і забезпечувало певну незалежність. У випадку смерті батьків діти перебували під опікою громади, що гарантувало збереження роду [2]. Порушення моральних норм, як-от насильство чи інцест, каралися не законом, а осудом громади або ритуальними покараннями [3].

Шлюбні обряди супроводжувалися численними віруваннями та захисними діями: стріляли в повітря, використовували гучні звуки, щоб відлякати злих духів. Незавершений шлюб, за віруваннями, міг перетворити душу дівчини на русалку. Особливим елементом були весільні плачі — поетичні пісні, у яких наречена прощалася зі своїм минулим і символічно “вмирала” для роду батьків [31].

Поступово сімейні звичаї зазнавали змін під впливом сусідніх культур — скіфів, балтів, візантійців. Ці взаємовпливи сприяли формуванню передумов для державного регулювання сімейних відносин. Наприклад, у деяких регіонах у весільних обрядах використовували гриби як символ жіночої фертильності, а театралізовані сценки з елементами гумору відтворювали міфи про божественне весілля [30].

Складність вивчення цього періоду полягає у нестачі письмових джерел. Більшість інформації дійшла до нас через усну традицію, а літописи, як-от “Повість минулих літ”, часто описували дохристиянські звичаї з позицій християнської моралі, що спотворювало їхню сутність [1]. Тому деякі обряди, наприклад “умичку”, у пізніших текстах подають як злочин, хоча спочатку це був священний ритуал.

У дохристиянському суспільстві право, релігія й побут були нероздільні. Заборона шлюбів у межах одного роду пояснювалася не лише родинними зв'язками, а й вірою в духів предків, які могли “покарати” порушників табу. Навіть казки мали виховну функцію: у сюжетах на кшталт “Сплячої красуні” дівчат учили покірності та підготовці до майбутнього

шлюбу [31].

Сучасні дослідження цієї теми стикаються з новими викликами, особливо через зміну уявлень про гендерні ролі. Одні вчені вважають, що жінка в дохристиянському суспільстві була пригніченою, інші ж наголошують на її важливій ролі в родині та ритуалах фертильності [3; 17].

Для точнішої реконструкції системи сімейних відносин необхідно поєднувати різні джерела: археологічні знахідки, фольклор і етнографічні свідчення. Весільні пісні та обряди XIX століття, наприклад, часто зберігають відгомін дохристиянських традицій, а сучасні технології — такі як цифрова реконструкція текстів — допомагають глибше розкрити їхню символіку [30].

Отже, сімейні відносини дохристиянської доби — це не просто частина історії, а важливий етап становлення культури, моралі та права. Їхнє вивчення допомагає зрозуміти витоки сучасних уявлень про сім'ю, шлюб і роль людини в родині. Завдяки комплексним дослідженням ми поступово наближаємося до повнішого розуміння того, як наші предки сприймали сім'ю — не лише як побутову спільність, а як священний союз, покликаний забезпечити продовження роду й гармонію між людьми та силами природи.

Література:

1. Яцюк М. В. Сімейне право східних слов'ян дохристиянської доби // Харківський національний університет. – 2018. – <https://core.ac.uk/download/pdf/78066452.pdf>
2. Куйбіда А. Ю. Принципи сімейного права в Київській Русі // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2020. – <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11321/1/50-53.pdf>
3. Муллокандова О. В. Вплив дохристиянських шлюбних традицій на норми сімейного права // Дисертація. – Житомирський державний університет. – 2019. – https://eprints.zu.edu.ua/20991/1/dys_Mullokandova.pdf

Ільчук Вікторія Петрівна

Студентка 3 курсу

Національного транспортного університету

м.Київ, Україна

Науковий керівник: Мусієнко Володимир Володимирович

Доцент кафедри цивільного та кримінального права НТУ,

кандидат юридичних наук, доцент,

Дійсний член Транспортної академії України

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ШЛЮБНОСІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В РАДЯНСЬКУ ДОБУ

Радянська доба в історії України ознаменувалася радикальними трансформаціями в усіх сферах життя, включаючи шлюбно-сімейні відносини. Державна політика більшовиків спрямовувалася на перебудову традиційного інституту сім'ї, перетворюючи його на інструмент соціалістичної ідеології. Це призвело до низки проблем, таких як дестабілізація сімейних зв'язків, зростання розлучень, конфлікти між державним контролем і особистою свободою, а також гендерні диспропорції. У цій роботі розглядаються ключові аспекти еволюції шлюбно-сімейного законодавства та його вплив на повсякденне життя українців, з акцентом на періоди 1920 - 1930-х років більш пізнього радянського часу. Аналіз базується на історичних джерелах, які дозволяють висвітлити як позитивні наміри (емансипація жінок, рівність), так і негативні наслідки (соціальні кризи, моральні конфлікти).

На початку радянської епохи, у 1917–1918 роках, було запроваджено нові принципи сімейного права, спрямовані на секуляризацію шлюбу та сім'ї. Декрети “Про цивільний шлюб,

дітей та ведення книг актів цивільного стану” та “Про розлучення” скасували церковний шлюб, зробивши його виключно цивільною процедурою через ЗАГС. Мінімальний вік для шлюбу встановлювався на рівні 18 років для чоловіків і 16 для жінок, а моногамія стала обов’язковою. Це мало на меті звільнити жінок від патріархальної залежності, урівняти права подружжя та дітей, народжених у шлюбі чи поза ним [4, с. 2–3]. Однак реалізація цих принципів спричинила хаос: спрощена процедура розлучення (достатньо заяви одного з подружжя з повідомленням поштою) призвела до різкого зростання кількості розлучень. У Українській СРР коефіцієнт розлучень сягнув 11 випадків на 1000 осіб у 1926–1927 роках, порівняно з 0,15 у 1913 році, а середня тривалість шлюбів скоротилася до 3–5 років у селах та містах [4, с. 5]. Це викликало проблеми, щодо збільшення кількості безпритульних дітей (899 випадків у 52 містах УСРР у 1925 році) та поширення венеричних захворювань через нестабільні зв’язки.

У 1920-х роках державний контроль над шлюбно-сімейними відносинами посилювався через партійні органи, які втручалися в особисте життя громадян. Комуністична партія вважала сім’ю сферою, де мала проводитися “своя лінія”, перетворюючи інтимні питання на суспільні. Обговорення розлучень, позашлюбної народжуваності, сексуальних відносин та релігійних аспектів фіксувалося в протоколах і довідках. Наприклад, у протоколах чистки партії фіксувалися випадки “розбещеності” чи побиття дружин, за які виносили догани чи виключали з партії [1, с. 132]. Релігійні обряди, як хрещення чи церковне поховання, замінювалися світськими – “червоними весіллями” чи “октябринами”, які імітували мітинги з лекціями та співом “Інтернаціоналу”. Це призводило до конфліктів: населення неохоче приймало нові ритуали через їхню відсутність емоційності, на відміну від традиційних церковних обрядів [1, с. 132–133]. Жінки, залучені до громадської праці, здобували більшу незалежність, але це посилювало моральні конфлікти в сім’ях, де патріархальні звичаї ще панували. Результатом стала дестабілізація сімей, зростання проституції та соціальних криз, як безпритульність.

До 1926 року в УСРР було прийнято Кодекс законів про сім’ю, опіку, шлюб і акти цивільного стану, який розвивав попередні принципи. Він урівняв майнові права подружжя, ввів спільну власність на набуте в шлюбі майно та посилив гарантії для матерів і дітей. Держава надавала фінансову допомогу годуючим матерям, але в умовах дефіциту це часто замінювалося натуральною допомогою [4, с. 6]. Водночас індустріалізація та колективізація 1930-х років змінили роль жінки: кількість працюючих жінок зросла в 2,6 рази в період з 1926 по 1931 роки, а домогосподарки масово залучалися до промисловості. Це призвело до подвійного навантаження на жінок – робота плюс домашні обов’язки, – що спричинило гендерні диспропорції. У сім’ях виникали конфлікти через брак часу на виховання дітей, а держава намагалася компенсувати це розширенням дошкільних дитячих закладів.

У 1930-х роках політика змінилася від демократизації до жорсткої регламентації, реагуючи на кризу сім’ї. Закон від 27 червня 1936 року заборонив аборти, посилив покарання за несплату аліментів і ввів допомоги багатодітним сім’ям. Це мало стабілізувати шлюб, але на практиці призвело до примусової стабільності: розлучення ускладнилися, а штрафи за бездітність (6% податку для чоловіків 20–50 років і бездітних жінок 20–45 років) змушували до шлюбів і народжень [2, с. 4]. У той же час, у повсякденному житті панували проблеми, як алкоголізм і домашнє насильство. За даними опитувань, побиття дружин і дітей вважалося “виховним” методом, навіть у школах, а батьки уникали розмов про сексуальні стосунки через моральні табу [2, с. 3–4]. Ранні шлюби часто були наслідком незапланованої вагітності через відсутність контрацептивів і освіти, що призводило до стигматизації розлучених жінок як “неморальних”.

У повосенний період в 1970-х – початку 1980-х років шлюбно-сімейні відносини еволюціонували під впливом урбанізації та демографічних змін. Середній розмір сім’ї зменшився з 4,1 особи у 1939 році до 3,5 у 1979–1989 роках, а “ядерні сім’ї” (подружжя з дітьми чи без) склали понад 91% [3, с. 4]. Основи законодавства про шлюб і сім’ю СРСР 1968 року та Сімейний кодекс УРСР 1969 року, ввело нововведення: судове встановлення батьківства, регуляцію аліментів, права на особисту власність і подовжену відпустку по догляду за дитиною. Держава пропагувала концепцію “міцну сім’ю – міцну державу”, але

реальність була іншою: жінки витрачали 3,5 години на день на хатні справи, стоячи в чергах за дефіцитними товарами, тоді як чоловіки мали більше дозвілля [2, с. 5]. Розлучення залишалися стигматизованими, особливо для партійців, і розглядалися на товариських судах. Демографічна криза поглиблювалася: приріст населення впав з 13,6% у 1960 році до 4,4% у 1986 році, а великі сім'ї (5+ членів) скоротилися до 18%, асоціюючись з бідністю [3, с. 5].

Гендерні дослідження показують, що радянська модернізація сім'ї була атиповою: держава штучно нав'язувала рівність, але зберігалися подвійні стандарти. Жінки поєднували роботу, материнство і хатні обов'язки, тоді як чоловіки часто уникали відповідальності, що призводило до конфліктів і розпаду сімей [3, с. 2–3]. У західних регіонах України додавалися проблеми, як заборона шлюбів з іноземцями з 1947 року та вплив міграцій. Загалом, радянська політика трансформувала традиційну патріархальну сім'ю в інструмент державного контролю, але це спричинило кризи: нестабільність шлюбів, демографічний спад, насильство та моральні конфлікти.

У висновку, проблематика шлюбно-сімейних відносин у радянську добу ілюструє конфлікт між ідеологічними намірами та реальністю. Початкові реформи емансипували жінок і секуляризували шлюб, але призвели до соціальних криз через надмірне втручання держави. Пізніші регуляції стабілізували інститут сім'ї, але не розв'язали гендерні та демографічні проблеми. Ці уроки актуальні для сучасного сімейного права України, де акцент робиться на балансі між державним регулюванням і особистою свободою.

Література:

1. Лахач Т. Державна регламентація шлюбно-сімейних відносин у повсякденному житті радянської України 1920-х років. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-2464-02-3/43.pdf>;
2. Гуменюк О. Сім'я в радянській Україні у 1970-х. URL: <https://old.istznu.org/page/issues/48/37.pdf>;
3. Гуменюк О. Соціальний портрет радянської сім'ї. URL: <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/download/530/352/>;
4. Радянське сімейне законодавство 1917–1937 рр. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/7592/7594>

*Настіна Ольга Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
соціально-гуманітарного факультету Білоцерківського національного аграрного
університету*

ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Земельна ділянка є фундаментальним об'єктом майнового права та джерелом економічної безпеки. Під час воєнного стану державні потреби в землі для оборонних, логістичних та гуманітарних цілей можуть призводити до тимчасового обмеження чи зупинення звичних прав власників. Це дослідження спрямоване на визначення правових підстав таких обмежень, оцінку адекватності наявних механізмів захисту власників та формулювання практичних рекомендацій щодо мінімізації ризиків для власності.

За Конституцією України право приватної власності охороняється законом, однак може бути обмежене в інтересах національної безпеки відповідно до закону [1]. Земельний кодекс визначає режими використання та підстави переходу земель у розпорядження держави; порядок відчуження та компенсації врегульований також цивільно-правовими нормами [2]. Законодавство про правовий режим воєнного стану встановлює повноваження органів влади щодо тимчасового використання майна, в тому числі земель, для оборони та забезпечення

життєдіяльності населення, з покладенням обов'язку щодо відшкодування завданих збитків у порядку, визначеному законом [3].

Тимчасове вилучення і спеціальне використання: підстави та механізми Воєнний закон передбачає заходи тимчасового обмеження користування земельною ділянкою, її призначення для розміщення таборів, логістичних центрів, військової інфраструктури або створення зон безпеки. Практика показує, що такі заходи здійснюються за розпорядженнями місцевих військово-цивільних адміністрацій або уповноважених центральних органів, інколи — без попереднього повідомлення власника через безпекові обмеження, що створює ризики для оперативного встановлення фактів використання і оцінки збитків [5].

Законодавчо закріплена загальна обов'язковість відшкодування за тимчасове вилучення або пошкодження майна, однак у практиці зустрічаються проблеми: затримки з визначенням розміру збитків, відсутність оперативних процедур оцінки, складність збору доказів у зоні бойових дій [3]. Судова захищеність власників формально збережена, проте доступ до суду та ефективне примусове виконання рішень у воєнних умовах ускладнені. Для забезпечення відновлення права власності після припинення режиму критично важливі електронні записи державного кадастру та збереження копій реєстраційних даних [5].

Практичні проблеми та ризики використання земельних ділянок в умовах правового режиму воєнного стану наступні. По-перше, це фактична втрата доступу до ділянок, руйнування інфраструктури та посівів; відсутність оперативного механізму фіксації збитків на місцях і відповідального органу, що ускладнює нарахування компенсацій [4]. По-друге, порушення процедур реєстрації через обмеження роботи органів реєстрації або збій у роботі електронних систем, що підвищує ризик рейдерства та неправомірних відчужень [5]. По-третє, недостатня прозорість рішень місцевих військово-цивільних адміністрацій щодо використання земель, що створює умови для зловживань і корупційних практик [6]. А також експерти відзначають про соціально-економічні наслідки для власників-фермерів: втрата врожаю, доходів, неможливість вести господарську діяльність упродовж тривалого періоду [4].

Воєнний стан створює складні умови для забезпечення балансу між оборонними потребами держави та захистом приватної власності, зокрема земельної. Земля є не лише економічним ресурсом, а й базовим елементом стабільності сільських громад, фермерських господарств та інвестиційного середовища. Тому запровадження чітких, швидких і прозорих процедур є критично важливим для захисту прав власників земельних ділянок. Тож важливим кроком має стати створення оперативного механізму фіксації фактів тимчасового використання земель із публічним реєстром таких випадків. Це дозволить запобігати незаконному використанню ресурсів та гарантувати відновлення прав після завершення воєнного стану. Додатково необхідно впровадити прозору систему оцінки збитків і компенсацій, що забезпечить швидке відшкодування втрат та зменшить ризики для власників.

Забезпечення стабільності електронного державного земельного кадастру, відкритий доступ до інформації для уповноважених органів та підвищення прозорості рішень військово-цивільних адміністрацій сприятиме відновленню довіри до державних інститутів. Мобільні групи з фіксації пошкоджень і надання правової допомоги дадуть змогу оперативно збирати докази та підтримувати громадян у захисті їхніх прав.

У сукупності ці заходи формують системний підхід до захисту земельної власності в умовах війни. Вони не лише мінімізують ризики зловживань і соціальну напругу, а й закладають основу для швидкого економічного відновлення після завершення воєнного стану, сприяючи збереженню ресурсів, правової визначеності та економічної стійкості країни.

Література:

1. Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 03.09.2008 No 777. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF#Text>
1. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» URL: від 12.05.2015 р. № 389-VIII

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2768-14#Text>

4. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Рекомендації щодо порядку роботи кадастру в умовах воєнного стану. Київ : Держгеокадастр, 2022. URL: <https://land.gov.ua>

5. Міністерство цифрової трансформації України. Рекомендації з безпечного збереження даних реєстрів під час надзвичайних ситуацій. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/education/za-initsiativi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi>

6. World Bank. Ukraine: Restoring Land and Property Rights after Conflict. Washington, D.C. : World Bank, 2020. 48 p.

Савицька С.Л.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правосуддя Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного транспортного університету

ЯК ПОНЯТТЯ «МАЛОЗНАЧНОСТІ» У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ЗНЕЦІНЮЄ СУСПІЛЬНЕ СПРИЙНЯТТЯ ШЛЮБУ

Слова — це не просто набір звуків, а потужний інструмент, що формує наше мислення, емоції, поведінку та взаємодію зі світом. Мова, яку ми використовуємо, формує наше мислення і ставлення до світу. Слова, які ми чуємо та вимовляємо, можуть впливати на наші переконання, цінності та моральні засади.

Отже, мова – впливає на формування свідогляду людини, її поведінку.

Американські мовознавці Едвард Сепір та Бенджамін Ворф в 1930-х роках розробили концепцію – «гіпотеза лінгвістичної відносності», за якою структура мови визначає мислення і спосіб пізнання реальності. За їх гіпотезою, люди, які говорять різними мовами, по-різному сприймають світ і по-різному мислять [1].

Наше законодавство складається зі слів, а тому воно має базуватися на лексичному значенні українських слів, а не на формальному перекладі слів іноземних мов, лексичне значення яких суттєво відрізняється. Адже, слова — це не просто спосіб опису світу, а й інструмент, який активно формує наше сприйняття реальності, мислення та поведінку. Мова, якою ми говоримо, впливає на те, як ми думаємо і бачимо світ.

Мовознавці на реальних прикладах демонструють вплив слів на бачення світу на прикладах розуміння різними народами кольорів та простору.

Вчені констатують, що у різних мовах існують різні способи класифікації кольорів. Наприклад, в англійській мові є одне слово на синій колір, тоді як в українській — є окремі слова: синій (темно-синій), блакитний. Дослідження показують, що носії мов, які мають більше слів для позначення відтінків, краще розрізняють ці відтінки.

Деякі мови, наприклад, мова одного з племен в Австралії, використовують для просторової орієнтації не відносні поняття («праворуч», «ліворуч»), а абсолютні («на північ», «на південь»). Це змушує носіїв мови постійно усвідомлювати своє розташування відносно сторін світу і формує унікальне бачення простору.

Слова є не просто пасивним відображенням реальності, це активний інструмент, що формує реальність в нашій свідомості. Вони впливають на найфундаментальніші аспекти сприйняття — від кольору та простору до емоцій та соціальних відносин.

Один з прикладів різного лексичного значення слів в американському та українському судочинстві – це «опіка над дитиною».

В національному законодавстві цей термін застосовується лише до правовідносин, що стосуються дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Так, відповідно до ст. 55 Цивільного кодексу України визначено, що опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів

малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки.

В статтях 58 та 59 Цивільного кодексу України зазначається, що опіка встановлюється над малолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними. Піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

У відповідності до норм національного законодавства «опіка над дитиною» не стосується правовідносин між батьками щодо їх участі в житті своєї дитини.

В англійській мові «child custody» перекладається як «опіка над дитиною», і застосовується саме до правовідносин між батьками щодо розподілу їх участі в житті дитини.

Тобто за своїм значенням ці вирази мають абсолютно різне змістовне наповнення, що підтверджує «гіпотези лінгвістичної відносності» мовознавців.

Не менш значущим є використання терміну «малозначні справи» в Цивільному процесуальному кодексі України, який, зокрема, застосовується до порядку розгляду і вирішення справ про розірвання шлюбу.

Законодавець в Цивільному процесуальному кодексі України в статті 19 зазначив наступне:

Для цілей цього Кодексу малозначними справами є, зокрема, :

...3) справи про стягнення аліментів, збільшення та зменшення їх розміру, припинення стягнення аліментів, оплату додаткових витрат на дитину, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);

4) справи про розірвання шлюбу [2].

Як правники ми розуміємо, що законодавець, використовуючи термін «малозначні справи» до справ про розірвання шлюбу, мав на увазі розгляд і вирішення даної категорії справ в спрощеному порядку.

Проте для суспільства це має абсолютно інший ефект, бо слово «малозначне» має наступні лексичні значення: «невеликий за значенням, несуттєвий, незначний». Його лексичне значення пояснює, що річ або дія не має великого впливу. Синонімами до слова «малозначний» є дріб'язковий, дрібний, маловажний, малоістотний, незначний.

Чітко сформоване лексичне значення слова «малозначний» в суспільстві призвело з часом до розуміння шлюбу як чогось незначного, нецінного, дріб'язкового.

Змінилось і ставлення судів до справ про розірвання шлюбу. Більшість зі справ про розірвання шлюбу розглядаються без виклику сторін в судове засідання на підставі письмових документів. З процесуальної точки зору вказана категорія справ дійсно має нескладний предмет доказування, але спрощену процедуру вирішення справ про розірвання шлюбу людина трактує як байдужість держави до шлюбу.

При аналізі Постанови Пленуму ВСУ 21.12.2007 N 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», в п. 10 зазначалось наступне:

«Проголошена Конституцією України охорона сім'ї державою полягає, зокрема, в тому, що шлюб може бути розірвано в судовому порядку лише за умови, якщо встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечитиме інтересам одного з них чи інтересам їх дітей. Із цією метою суди повинні уникати формалізму при вирішенні позовів про розірвання шлюбу, повно та всебічно з'ясувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу, враховувати наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя, забезпечувати участь у судовому засіданні, як правило, обох сторін, вживати заходів до примирення подружжя.

Передбачене ч. 1 ст. 111 СК вжиття судом заходів щодо примирення подружжя застосовується у випадку відсутності згоди одного з них на розірвання шлюбу за ініціативою однієї зі сторін або суду у формі відкладення розгляду справи слуханням та надання сторонам строку на примирення. Судам слід використовувати надану законом можливість відкласти

розгляд справи для примирення подружжя, особливо за наявності неповнолітніх дітей» [3].

Отже, не дивлячись на нескладний предмет доказування, суди, враховуючи завдання сімейного законодавства, наголошували на уникненні формалізму при розгляді і вирішенні справ про розірвання шлюбу, розуміючи свою роль у зміцненні сім'ї як соціального інституту.

Термін «малозначна» відноситься до оціночних суджень, і враховуючи його лексичне значення в суспільстві, вислів «справи про розірвання шлюбу є малозначними» є неприйнятним і некоректним, має негативні наслідки для суспільства, адже підриває повагу до шлюбу в суспільстві, ігнорує соціальну та особисту значущість шлюбу, та наслідків його розірвання.

Законодавець має оперувати не оціночними судженнями в законодавстві, а використовувати нейтральну та точну термінологію, яка відповідає суті правовідносин.

Шлюб відіграє важливу роль у суспільстві, виступаючи як соціальний інститут, що впорядковує стосунки, захищає права та створює основу для сім'ї.

Сім'я як основний елемент суспільства була і залишається берегинею людських цінностей, культури та історичної спадкоємності поколінь, чинником стабільності і розвитку. Завдяки сім'ї міцніє і розвивається держава, зростає добробут народу.

Для правників, з точки зору предмету спору, предмету доказування, вказані справи за процедурою, напевно, є нескладними, але справи з сімейних правовідносин завжди мають емоційний елемент, який суттєво ускладнює розгляд і вирішення таких справ. Саме тому, враховуючи принципи верховенства права, визначеності та пропорційності, законодавець має формувати законодавство таким чином, щоб кожна людина в дійсності відчувала свою цінність в суспільстві, та важливість сімейних інституцій.

Література:

1. Петро Дениско. Філософська реінтерпретація гіпотези Сепіра-Ворфа URL:https://reposit.nupr.edu.ua/bitstream/PolNTU/6057/1/Дениско_Реінтерпретація.Сепіра-Ворфа.pdf.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 N 11. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>

СЕКЦІЯ 3. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Амельченко Лоліта Євгенівна

*Студентка 2 курсу спеціальності 262 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

Науковий керівник: Подолян Юлія Олександрівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету, м. Київ*

ГАРМОНІЗАЦІЯ НОРМ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Процес гармонізації законодавства є невід'ємною частиною інтеграції країн до міжнародних об'єднань, таких як Європейський Союз. Для України, яка прагне стати повноправним членом ЄС, гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами та нормами є ключовим етапом на шляху до цієї мети. Переговори про вступ України до ЄС вимагають глибокого аналізу та адаптації законодавства в різних сферах, включаючи економіку, правосуддя, захист прав людини та екологію.

Гармонізація законодавства – це складний і багатогранний процес, який передбачає не тільки технічну адаптацію нормативно-правових актів, але й глибоке розуміння та інтеграцію принципів і цінностей, на яких ґрунтується європейське право. Цей процес вимагає тісної співпраці між державними інституціями, експертами, громадянським суспільством та міжнародними партнерами.[1]

З 2020 року в Україні триває реформа українського законодавства у сфері захисту економічної конкуренції, одним із ключових елементів якої для Європейських партнерів є впровадження пунктів Регламенту Ради (ЄС) №139/2004 щодо контролю за злиттям. Актуальність питання важко заперечити, адже саме з ним найчастіше стикаються іноземні компанії, заходячи з масштабними інвестиціями в Україну.

Антимонопольний комітет України широко застосовує європейський досвід та формує нову якісну практику регулювання ринків, зокрема і в частині мінімізації монопольного впливу та пом'якшення ризиків концентрації.

Європейські органи з питань конкуренції та Європейська комісія (ЄК), як головний регулятор ЄС, володіють досить широкими повноваженнями. Проте, крім традиційних функцій – таких як розгляд заяв і справ, надання дозволів, винесення заборон, висновків, рішень та наказів — вони почали застосовувати й нові, більш інноваційні підходи. Одним із таких порівняно нових інструментів у їхній діяльності стало використання механізму ремедіс.

Ремедіс – це зобов'язання або обмеження, які сторони беруть на себе добровільно або які накладаються антимонопольним органом для усунення ризиків у сфері конкуренції.[2]

В Україні за захист економічної конкуренції відповідає Антимонопольний комітет України – державний орган зі спеціальним статусом. Серед основних завдань АМКУ – контроль і захист конкуренції, а також запобігання та припинення порушень у цій сфері.

Поступова гармонізація конкурентного законодавства України з нормами ЄС надала Комітету ширші дискреційні повноваження. Це підвищило його автономність у прийнятті рішень, вплинуло на практику розгляду справ і сприяло впровадженню альтернативних підходів до регулювання ринкової поведінки.

Під час розгляду справ АМКУ застосовує ті ремедіс, які найкраще відповідають конкретній ситуації та особливостям ринку. Оцінюючи природу антиконкурентних дій, Комітет обирає заходи, що сприяють відновленню справедливої конкуренції з урахуванням специфіки кожної справи та потенційних ризиків.

Показовим прикладом застосування ремедіс стала справа щодо придбання майнового комплексу «Полтава-Зерно», розташованого на території порту «Чорноморськ». АМКУ

виявив потенційний ризик можливого негативного впливу на ринок логістики рослинних олій, зокрема під час їх перевантаження в цьому порту. З метою мінімізації такого ризику Комітет зобов'язав запобігати безпідставним відмовам у наданні послуг з перевантаження рослинних олій іншим учасникам ринку, не пов'язаним із ТОВ «Полтава-Зерно».

Отже, впровадження найкращих європейських практик у сфері конкурентного регулювання сприяє інтеграції різних ринкових структур, залученню великого бізнесу та компаній, які вже застосовують сучасні підходи до управління, а також використовують інноваційні, екологічно безпечні та технологічно розвинені рішення.

Таким чином, послідовна робота з моніторингу ринків та впровадження найкращих європейських практик і політик дають АМКУ змогу адаптувати їх до особливостей українського бізнес-середовища, застосовуючи гнучкі й ефективні інструменти регулювання. У підсумку це сприяє формуванню прозорих і справедливих умов конкуренції, стимулює розвиток ринків, залучення інвестицій і, зрештою, зміцнює економіку України.

Література:

1. Пікуля Т.О., к.ю.н., доцент, професор кафедри теоретичної юриспруденції Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА В ПРОЦЕСІ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. // Law and Safety (Право і безпека). — 2024. — № 8. — URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/114.pdf
2. Як в Україні застосовують європейські практики антимонопольного законодавства. Аналітична стаття // The Page. — 2024. — URL: <https://thepage.ua/ua/economy/yak-v-ukrayini-zastosovuyut-yevropejski-praktiki-antimonopolnogo-zakonodavstva>
3. «Юридична Газета» зареєстрована як онлайн-медіа. Ідентифікатор медіа R40 – 04817, рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1785 від 23.05.2024 р. <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshе/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html>

Бігун Анастасія Русланівна,

студентка 3-го курсу,

Навчально-наукового інституту управління,

технологій та правових наук НТУ

М.Київ

Подольн Юлія Олександрівна,

Кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського та транспортного права

Навчально-наукового інституту управління,

технологій та правових наук НТУ

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

У період збройної агресії російської федерації економічна стабільність України зазнала суттєвих втрат, що безпосередньо вплинуло на діяльність підприємств. Значна кількість суб'єктів господарювання втратила активи, персонал, документообіг, а іноді — можливість здійснювати господарську діяльність. Це актуалізувало питання правового регулювання процедур банкрутства в умовах війни та після її завершення. Як зазначає Верховний Суд під час бойових дій частина господарських судів опинилася на окупованих територіях, що призвело до зміни територіальної юрисдикції справ і ускладнило доступ до правосуддя. [1, с. 2–4] Крім того, війна спричинила численні випадки пропуску процесуальних строків у зв'язку

з евакуацією, втратою документів та неможливістю подати заяви вчасно [1, с. 5].

Водночас Кодекс України з процедур банкрутства [2, с. 12] не передбачає спеціальних механізмів поновлення таких строків через воєнні дії, що створює ризики для кредиторів і боржників, зокрема у визнанні грошових вимог. Особливо складним є питання щодо майна підприємств, розташованого на тимчасово окупованих територіях. Верховний Суд наголошує, що формально воно входить до складу ліквідаційної маси, але його фактична реалізація є неможливою [1, с. 7]. У таких випадках суди застосовують підхід «умовного включення», очікуючи відновлення контролю над територією. Ще однією серйозною проблемою є виплата винагороди арбітражному керуючому у справах, де активи відсутні або недоступні. Згідно з практикою Верховного Суду [1, с. 8–9], у таких випадках винагорода може бути покладена на кредиторів пропорційно їх вимогам, що, однак, не вирішує проблеми мотивації фахівців брати участь у справах про банкрутство під час війни.

Окрему увагу слід приділити виконанню судових рішень: через відсутність органів Державної виконавчої служби на окупованих територіях реалізація судових актів є практично неможливою [1, с. 10]. Таким чином, сучасна система банкрутства не враховує воєнних ризиків і потребує адаптації. Для вирішення зазначених проблем доцільно запровадити спеціальний «воєнний режим процедур банкрутства», який би передбачав автоматичне продовження строків, можливість дистанційного проведення зборів кредиторів, а також тимчасове зупинення нарахування штрафних санкцій у період дії воєнного стану. Крім того, важливо створити державний компенсаційний фонд, із якого здійснювалась би оплата праці арбітражних керуючих у випадках відсутності активів боржника. Варто також розробити чіткий механізм включення до ліквідаційної маси майна на окупованих територіях із його подальшою реалізацією після деокупації або через довірчі правові інструменти [2, с. 23]. Доцільним є внесення змін до статті 45 Кодексу України з процедур банкрутства [2, с. 27], якими дозволити поновлення строку подання грошових вимог кредиторів у випадках, коли пропуск стався внаслідок бойових дій. У післявоєнний період варто передбачити спрощену процедуру санації або реструктуризації боргів із державною підтримкою, що сприятиме відновленню економічної активності.

Таким чином, адаптація законодавства про банкрутство до умов війни та післявоєнного розвитку стане важливим чинником економічного відродження України.

Література:

1. Верховний Суд. Банкрутство під час війни: практика Верховного Суду. Київ, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/Present_Bankr_war_prakt_VS.pdf
2. Кодекс України з процедур банкрутства № 2597-19 від 18.10.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

Вітко Олександр Юрійович,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного Університету, місто Київ*

Удовенко Олександр Юрійович,

*студент I курсу магістратури
за спеціальністю D8,*

*Навчально-науковий інститут управління, технологій та правових наук Національного
транспортного Університету, місто Київ*

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ЄС ЯК МОДЕЛЬ ДЛЯ УКРАЇНИ: РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ РИНКІВ І БОРОТЬБА З МОНОПОЛІЯМИ

Сьогодні Європейський Союз (ЄС) посідає одне з провідних місць у світі щодо ефективності та розвитку антимонопольного законодавства. Його конкурентна політика є не

лише інструментом захисту внутрішнього ринку ЄС, але й фундаментальним принципом функціонування єдиного економічного простору в ЄС.

Для України, яка перебуває на шляху євроінтеграції, гармонізація вітчизняного законодавства в сфері конкуренції із правом ЄС («*acquis communautaire*») є не формальним обов'язком, а стратегічною необхідністю. Це є шляхом до залучення в Україну інвестицій, стимулювання інновацій та забезпечення справедливих умов для бізнесу. Особливого значення набуває досвід ЄС у сфері регулювання цифрових ринків, де домінують глобальні технологічні гіганти, здатні впливати на конкуренцію в усьому світі. Україна, будучи частиною цифрового простору, стикається з аналогічними викликами, що робить європейські підходи ще більш актуальними.

Традиційно конкурентна політика ЄС базується положеннях, закріплених у Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФФЄС) [1], Регламенті Ради ЄС № 139/2004 від 20 січня 2004 року щодо контролю за концентраціями між підприємствами [2], зокрема таких як:

1. Заборона антиконкурентних угод, рішень об'єднань суб'єктів господарювання та узгоджених практик, що можуть вплинути на торгівлю між державами-членами і метою або наслідком яких є перешкоджання, обмеження або спотворення конкуренції на внутрішньому ринку (ст. 101 ДПФЄС). Це стосується насамперед картелів – таємних угод між конкурентами про фіксацію цін, розподіл ринків або обмеження виробництва. Також забороняються угоди, що ведуть до обмеження конкуренції, наприклад, ексклюзивні дистриб'юторські контракти. Яскравим прикладом є мільярдні штрафи, накладені Єврокомісією на виробників вантажівок (Volvo/Renault, Daimler) за створення картелю.

2. Заборона зловживання домінуючим становищем (ст. 102 ДПФЄС). Ця норма спрямована на компанії, які мають значну ринкову владу і використовують її для витіснення конкурентів або експлуатації споживачів. Сюди відносяться такі практики, як хижацькі ціни, нав'язування нерівних договірних умов або відмова в укладенні договору. Справа проти «Google» (штраф понад 4 млрд євро за преференції власної Android-системи) є класичним прикладом боротьби зі зловживанням домінуючим становищем.

3. Контроль за державною допомогою (статті 107-108 ДПФЄС). ЄС суворо контролює національні субсидії та іншу допомогу держави компаніям, щоб уникнути викривлення конкуренції між країнами-членами ЄС. Державна допомога, яку в будь-якій формі надає держава-член ЄС або яку надано за рахунок державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію визнається несумісною з внутрішнім ринком ЄС. Сумісною з внутрішнім ринком ЄС, наприклад визнається державна допомога соціального характеру, яка надана окремим споживачам, коли вона надається без дискримінації на підставі походження товарів чи державна допомога для ліквідації наслідків стихійного лиха або надзвичайних ситуацій.

4. Контроль за концентрацією підприємств (Регламент Ради ЄС №139/2004 від 20 січня 2004 року). Злиття та поглинання, що перевищують певні світові та європейські обороти, мають отримувати попередній дозвіл Європейської Комісії. Регулятор оцінює, чи не призведе така угода до обмеження конкуренції на внутрішньому ринку. Наприклад, злиття «Siemens та Alstom» було заблоковано саме через побоювання створення монополії на ринку залізничного обладнання.

Варто також згадати й простворення «Європейської конкурентної мережі (ECN)», яка об'єднала національні відомства країн-членів ЄС і Єврокомісію для спільних розслідувань картелів та зловживань у транскордонних справах [3]. Це забезпечує узгодженість та ефективність застосування права по всьому ЄС.

Проте слід зауважити, що сучасна конкурентна політика ЄС активно адаптується до викликів цифрової економіки, де традиційні підходи часто виявляються недостатніми. Класичні антимонопольні розслідування можуть тривати роками, тоді як на цифрових ринках ситуація змінюється за місяці чи тижні. Наразі уже багатьма констатується про перехід від фази «інтернет-оптимізму» та ліберального підходу до фази «інтернет-прагматизму» з більш проактивним регулюванням.

Ключовою законодавчою ініціативою в цій сфері є Акт про цифрові ринки («Digital

Markets Act (DMA)»), що встановлює спеціальні правила для «контролерів ринків» (gatekeepers) – найбільших цифрових платформ, таких як Google, Amazon, Meta, Apple.

DMA запроваджує превентивні зобов'язання, наприклад:

- Заборонити платформам надавати перевагу власним послугам перед послугами конкурентів;
- Дозволити користувачам видаляти попередньо встановлені програми;
- Заборонити блокування користувачів за межі екосистеми платформи (наприклад, неможливість використовувати послуги інших компаній).

Нова філософія «розумного регулювання» передбачає не лише захист добробуту споживачів, але й орієнтацію на такі цінності, як справедливість, сталий розвиток та підтримка самої конкуренції як явища. Це означає боротьбу не лише з наслідками, але й з причиною монополізації – збором та концентрацією даних, мережевими ефектами та створенням замкнених екосистем.

Такий досвід ЄС у даній сфері є показовим та вартим того щоб його наслідувати в українському законодавстві не за ради формального приведення законодавства України до вимог права ЄС, а заради запровадження дійсно ефективного правового регулювання сфери конкуренції, зокрема на цифрових ринках.

Україна вже здійснила кілька важливих кроків на шляху до євроінтеграції, свідченням чого є чинні редакції Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4] та Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [5].

Однак для повноцінної гармонізації відчизняного законодавства України в сфері конкуренції з правом ЄС існує низка системних проблем, що вимагають здійснення подальших реформ.

Основними викликами для України, які вимагають належного вирішення, зокрема шляхом адаптації законодавства України до права ЄС можна назвати:

- нестача інституційної незалежності Антимонопольного комітету України (АМКУ). Рішення АМКУ часто піддаються політичному тиску, що підриває довіру до нього;
- прояви корупції в лавах чиновників АМКУ. Без суттєвого зниження рівня корупції в АМКУ очевидно не можна досягти нормального правозастосування цим органом. У цьому плані дуже важливо переймати досвід ЄС щодо боротьби з корупцією;
- відсутність цифрових інструментів моніторингу. АМКУ не має достатніх технічних можливостей для аналізу великих даних (big data) та виявлення порушень на швидкісних цифрових ринках;
- недостатня кваліфікація кадрів. Складні справи, особливо щодо цифрових платформ, вимагають глибоких спеціальних знань, яких бракує співробітникам АМКУ;
- проблеми з правосуддям у сфері конкуренції. Судді, що розглядають справи в судах, не завжди мають достатню підготовку з тонкощів конкурентного права, що призводить подекуди до неефективного судового захисту в сфері антиконкурентних правовідносин.

Зважаючи на вказані вище виклики Україні необхідно й надалі приводити своє антимонопольне законодавство, у тому числі у сфері цифрових ринків у відповідність до права ЄС та наслідувати антимонопольну практику ЄС, і відповідно так само виробляти сучасні підходи до боротьби з проявами монополії на цифрових ринках.

Враховуючи те, що Україна прагне до інтеграції в ЄС, конкурентна політика ЄС, зокрема на цифрових ринках є не просто прикладом ефективної моделі для України, а необхідним шляхом для створення в Україні сучасної, справедливої та інноваційної економіки.

Гармонізація законодавства України з правом ЄС у сфері конкуренції так, як і будь-яка інша гармонізація законодавства - це складний і багаторівневий процес, що вимагає політичної волі, системних інституційних змін. Однак результатом має стати захищений споживач, сильний бізнес і конкурентноздатна країна, готова до повноцінного членства в ЄС.

Література:

1. Договір про функціонування Європейського Союзу URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звертання 20.10.2025).

2. Регламент Ради (ЄС) № 139/2004 від 20 січня 2004 року про контроль за концентраціями між підприємствами (Регламент ЄС про злиття) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2004/139/oj> (дата звертання 20.10.2025).
3. «Конкуренція, як у ЄС: які зміни у системі антимонопольного права має впровадити Україна» // Європейська правда (2025) URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2025/09/29/7221103/> (дата звертання 20.10.2025).
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звертання 20.10.2025).
5. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звертання 20.10.2025).

Вітко Олександр Юрійович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук Національного
транспортного Університету, місто Київ

ПОРІВНЯЛЬНА РЕКЛАМА ТА ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

За сучасних реалій господарських відносин важливе значення для просування товарів на ринку має ділова репутация.

Під діловою репутациєю можна розуміти сукупність інформації про суб'єкта господарювання, про його господарську діяльність, форми, методи ведення такої господарської діяльності, про товари, які він виробляє та/або продає і про їх якість, про послуги, які він надає та про їх якість, про роботи, які він виконує і про їх рівень якості, а також про рівень підтримки клієнтів, покупців, рівень виконання зобов'язань перед ними, і крім того це впізнаваність товарів, послуг, робіт відповідного суб'єкта господарювання, а також це уявлення споживачів (покупців, клієнтів) про такого суб'єкта господарювання та уявлення конкурентів відповідного суб'єкта господарювання про цього суб'єкта господарювання.

Ділова репутация суб'єктів господарювання залежить від багатьох аспектів.

Із наведеного вище визначення поняття ділової репутации можна сказати, що одним із ключових аспектів ділової репутации суб'єкта господарювання є поширення про нього інформації, про його товари, роботи, послуги.

Якщо така інформація є позитивною, тоді ділова репутация суб'єкта господарювання набуває позитивного значення. Товари, роботи, послуги такого суб'єкта господарювання краще реалізуються на ринку, адже під впливом позитивної інформації споживачі частіше чи охочіше їх купують.

Однак, очевидно, що у випадках поширення про суб'єкта господарювання, про його товари, роботи, послуги, про рівень виконання ним своїх зобов'язань тощо негативної інформації, відбувається й негативний вплив на ділову репутацию суб'єкта господарювання.

Реклама, це один із видів позитивної інформації про суб'єкта господарювання, про його товари, роботи, послуги, про рівень виконання зобов'язань тощо, поширення якої здійснюється ним же самим чи на його замовлення або суб'єктами господарювання, що здійснюють реалізацію товарів, виробниками яких вони не є.

В таких випадках, при замовленні реклами суб'єкти господарювання намагаються подавати інформацію про себе, про свої товари, роботи, послуги тощо в якомога кращому світлі, з висвітленням позитивних аспектів, з вказівкою на позитивні якості своїх товарів, робіт, послуг.

Проте, бувають випадки, коли в рекламі поширюється інформація про суб'єкта господарювання, про його товари, роботи, послуги, тоді коли він такого поширення не ініціює,

коли він такої реклами не замовляв.

Такі випадки можуть мати місце в порівняльній рекламі, яка впливає на ділову репутацію суб'єкта господарювання тоді, коли він такої реклами не замовляв, не бажав.

Однак, за умови дотримання вимог законодавства порівняння в рекламі може визнаватися правомірним, навіть якщо воно певним чином впливає на ділову репутацію суб'єкта господарювання.

Так, Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачено, що порівняльною є реклама, що містить порівняння з іншими особами, товарами (діяльністю) іншої особи, прямо чи опосередковано ідентифікує конкурента або товари чи послуги, що пропонуються конкурентом [1].

У Законі України «Про рекламу» міститься схоже визначення поняття порівняльної реклами. Цей Закон визначає, що порівняльна реклама – це реклама, що містить порівняння з іншими особами та/або товарами (діяльністю) іншої особи, прямо чи опосередковано ідентифікує конкурента або товари чи послуги, що пропонуються конкурентом [2].

Отже, для того щоб реклама була визнана порівняльною вона має містити певну інформацію про товари чи діяльність іншої особи у формі порівняння і така інформація має прямо ідентифікувати таку іншу особу (конкурента) чи його товари (діяльність) або опосередковано їх ідентифікувати (наприклад показувати зображення тари (ємності) товару, яка притаманна лише певному виробнику і є впізнавана саме за рахунок відповідної форми тари чи ємності).

Яким би бажаним чи не бажаним був факт використання певним виробником у своїй рекламі порівняння з іншим конкурентом, законодавством України порівняння в рекламі, як уже вказано вище, може бути за певних умов визнано правомірним і за його здійснення юридична відповідальність наставати не повинна.

Так, Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачено, що правомірність порівняння у рекламі та відповідальність за недотримання встановлених законодавством вимог щодо змісту порівняльної реклами визначається Законом України «Про рекламу» [1].

У даному Законі України «Про рекламу», а саме в ч. 1 ст. 11 наведено умови, за яких використання порівняльної реклами дозволяється, зокрема якщо:

- реклама не містить визначених законодавством про захист прав споживачів ознак нечесної підприємницької практики;

- реклама порівнює однорідні (подібні) товари, які задовольняють одні й ті самі потреби або мають однакове призначення, чи порівнює діяльність, що охоплюється однією сферою чи одним видом діяльності;

- реклама об'єктивно порівнює одну або кілька суттєвих, співставних та репрезентативних характеристик однорідного (подібного) товару, діяльності, в тому числі ціну, інформація про які може вплинути на рішення споживача при здійсненні вибору;

- реклама не дискредитує, не містить неправдивої інформації про якість однорідних (подібних) товарів інших виробників або продавців, не дискредитує діяльність чи становище інших осіб, репутацію торговельних марок, комерційних (фірмових) найменувань, інші особливості конкурентів або зазначення місць походження товару;

- щодо товару із зазначенням (простим або кваліфікованим) походження порівняння здійснюється щодо товару з аналогічним зазначенням;

- реклама не створює змішування між рекламодавцем і конкурентом, між товарами, торговельними марками, комерційним (фірмовим) найменуванням та іншими позначеннями рекламодавця та конкурентів;

- товар конкурента, захищений торговельною маркою або комерційним найменуванням, не зображено способом імітації [2].

Отже, лише за умови дотримання вказаних вище вимог щодо використання порівнянь у рекламі, законодавством не буде визнаватися поширення певної інформації щодо суб'єкта господарювання в рекламі, де використовується порівняння, як неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, і відповідно не буде вважатися, що здійснюється

неправомірне посягання на ділову репутацію конкурента.

Таким чином, можна встановити, що існує два види порівняльної реклами.

Перши вид – це правомірна порівняльна реклама, в якій порівняння відповідають вимогам, встановленим у ст. 11 Закону України «Про рекламу».

Другий вид – це не правомірна порівняльна реклами, в якій порівняння не відповідають вимогам, встановленим у ст. 11 Закону України «Про рекламу».

Саме за неправомірну порівняльну рекламу настає юридична відповідальність, адже вона буде проявом посягання на ділову репутацію конкурента.

Важливо зауважити, що раніше, до внесення змін у ст. 7 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» та у ст. 11 Закону України «Про рекламу» на підставі Закону України № 286-ІХ від 12.11.2019 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гармонізації законодавства у сфері порівняльної реклами із правом Європейського Союзу», лише ст. 7 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» містила положення, за якими можна було встановити правомірність порівняння у рекламі. Зокрема у такій статті визначалося, що: «Не визнається неправомірним порівняння в рекламі, якщо наведені відомості про товари, роботи, послуги підтверджені фактичними даними, є достовірними, об'єктивними, корисними для інформування споживачів» [1].

Однак, чинна редакція ст. 7 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» не містить положень про умови правомірності порівняння в рекламі, а відсилає до ст. 11 Закону України «Про рекламу», яка наводить значно ширший перелік умов правомірності використання порівняння в рекламі.

Такий значно ширший перелік умов правомірності використання порівняння у рекламі, що наведений у чинній редакції ст. 11 Закону України «Про рекламу» став наслідком роботи законодавчого органу України у напрямку гармонізації законодавства України у сфері порівняльної реклами із правом Європейського Союзу, у тому числі із вимогами Директиви ЄС 2006/114/ЄС «Про введення в оману та порівняльну рекламу», про що йде мова у Пояснювальній Записі до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері порівняльної реклами із правом Європейського Союзу)» [3].

Однак, зважаючи на сьогоденний розвиток технологій, на різноманіття джерел і видів реклами, певні порівняння в рекламі можуть формально відповідати вимогам, що встановлені в ст. 11 Закону України «Про рекламу», але по своїй суті все таки посягати на репутацію конкурента та прихованим способом його дискредитувати. Наприклад, коли в аудіовізуальній рекламі формально у тексті, що супроводжує відео витримано всі вимоги, за яких порівняння в рекламі допустиме, але інтонація голосу у певних моментах може свідчити про дискредитацію товару конкурента.

У Детективі ЄС 2006/114/ЄС «Про введення в оману та порівняльну рекламу» ведеться мова про те, що бажано надати широке поняття порівняльної реклами, щоб охопити всі види порівняльної реклами [4].

Такий підхід варто застосувати у визначенні умов, за яких порівняння в рекламі дозволено, і шляхом змін до ст. 11 Закону України «Про рекламу» викласти їх більш широко, щоб охопити всі можливі варіанти посягань на ділову репутацію конкурента під час порівняльної реклами і надати правозастосовному органу повноваження розглядати дискредитацію конкурента в рекламі у будь-якому вигляді, щоб під поняття дискредитації підпадала пряма чи прихована або опосередкована дискредитація будь-яким способом.

Література:

1. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звертання 17.10.2025 р.).
2. Закон України «Про рекламу» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звертання 17.10.2025 р.).
3. Порівняльна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері порівняльної реклами із правом Європейського Союзу)» URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=0953&skl=10 (дата звертання 20.10.2025).
4. Детектива ЄС 2006/114/ЄС «Про введення в оману та порівняльну рекламу» URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/114/oj/eng> (

*Жук Валерія Максимівна,
студентка 3-го курсу,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ
М.Київ*

*Подольн Юлія Олександрівна,
Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

ДОГОВІРНЕ ПРАВО В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ: АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО НОРМ СОТ

Міжнародна торгівля — це не просто обмін товарами чи організація логістики, а ціла система договірних відносин, що створюють правову основу для операцій між різними країнами. Для України, яка є членом Світової організації торгівлі (СОТ) з 2008 року, узгодження договірного законодавства з міжнародними стандартами є одним із ключових завдань, особливо в умовах реформ, що тривають з 2020-х по 2025-і роки.

Після скасування Господарського кодексу його положення частково перешли до Цивільного кодексу України, який нині виконує основну роль у регулюванні договірних відносин. Цивільний кодекс України доповнюється спеціальними законами про зовнішньоекономічну діяльність та приватне міжнародне право.

Документи СОТ, зокрема Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1994, статті III, XI) та Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС, стаття VI), не встановлюють конкретної форми для комерційних контрактів, проте передбачають дотримання принципів прозорості, рівності та ефективного виконання зобов'язань [1, с. 45]. Також важливу роль відіграє Угода про спрощення процедур торгівлі (ТФА), яку Україна ратифікувала у 2015 році. Її норми спрямовані на автоматизацію митних процесів і створення сприятливих умов для реалізації зовнішньоекономічних контрактів [1, с. 47–48]. Хоча СОТ безпосередньо не регулює договірне право, її стандарти вимагають гармонізації національного законодавства, щоб уникнути торговельних бар'єрів. Для України це означає узгодження правових норм із принципами та зобов'язаннями, передбаченими Угодою про асоціацію з ЄС.

Основу договірного регулювання становить Цивільний кодекс України (Книга 5, глави 49–72), який визначає порядок укладання, виконання та відповідальності за договорами, включно із зовнішньоекономічними [2, с. 112]. Закони “Про зовнішньоекономічну діяльність” і “Про міжнародне приватне право” забезпечують правові механізми для угод із закордонним елементом та врегулювання спорів через Міжнародний комерційний арбітражний суд при УТПП [3, с. 78]. Як зазначає О. В. Дзера, положення ЦКУ дозволяють сторонам міжнародних договорів гнучко визначати застосовне право, що узгоджується з Конвенцією ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів (CISG) [2, с. 115–116].

Основною з ключових реформ сьогодення, яка виникла з законодавства та виконуються на практиці є – публічна закупівля та відповідність СОТ. Закон “Про публічні закупівлі” приведено у відповідність до Угоди СОТ про державні закупівлі. Головний акцент

змістився на якість виконання договорів, що відповідає принципу недискримінації, передбаченому ГАТТ [4, с. 23–24]. І. О. Кравець зазначає, що в умовах воєнного стану дозволено прямі угоди за наявності публічного обґрунтування, що спрощує співпрацю з іноземними постачальниками, однак потребує кращого контролю [4, с. 25]. Ще однією реформою виділяють - митне регулювання та спрощення торгівлі. Оновлений Митний кодекс України запроваджує систему “єдиного вікна”, у якій 15 відомств обмінюються інформацією, а також програму авторизованих економічних операторів (АЕО) — на 2024 рік видано 60 сертифікатів. Це скоротило середній термін розмитнення до 8–10 днів [1, с. 50]. На думку Н. В. Слюсаренко, автоматизація митних процесів мінімізує корупційні ризики й робить виконання контрактів більш передбачуваним [5, с. 67]. Щодо банкрутства та захисту контрагентів, то Кодекс України з процедур банкрутства запровадив такий механізм, як санація боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство (Глава 5 КУПБ), який по суті є превентивною (досудовою) реструктуризацією, що допомагає уникнути банкрутства малого бізнесу [3, с. 82]. Як зауважує О. І. Харитоновна, такі норми відповідають принципам СОТ, спрямованим на захист комерційних інтересів, хоча потребують кращого судового забезпечення [3, с. 84].

І останньою реформою можна виділити цифровізацію та корпоративне право. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування діяльності відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави" спрощує реєстрацію іноземних філій і звітність за міжнародними стандартами фінзвітності, що сприяє розвитку міжнародного бізнесу [1, с. 53]. Платформа ePermit яка була запущена у 2024 році автоматизує надання дозволів для низькоризикових видів діяльності, зменшуючи бюрократичне навантаження [5, с. 70]. Поправки до Закону “Про захист економічної конкуренції” розширили повноваження АМКУ, що відповідає положенням ГАТС [4, с. 27]. За словами В. П. Пашкова, впровадження смарт-контрактів може стати наступним етапом цифровізації договірної права [5, с. 72].

Як зазначає О. В. Дзера, реформа судової системи є ключовою передумовою для забезпечення ефективності договірної права [2, с. 122]. Попри це, Україна з 2020 року виконала 78% зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС, досягнувши 98% відповідності у сфері технічних бар'єрів торгівлі та повної — у частині ТФА [1, с. 10]. Торгівля з ЄС за цей час зросла на 52%, що підтверджує результативність реформ [1, с. 55].

У найближчі роки, в контексті курсу на вступ до ЄС, договірне право України продовжить розвиватися в напрямку розширення застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) і цифрових угод. Як прогнозує Н. В. Слюсаренко, інтеграція смарт-контрактів до ЦКУ може стати наступним етапом еволюції договірної права та важливим кроком до підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку [5, с. 73].

Література:

1. Світова організація торгівлі. (2024). Огляд торговельної політики: Україна 2024. Секретаріат СОТ. [Електронний ресурс]. Доступно за: https://www.wto.org/ukrainian/tratop_u/tpr_u/tpr_u.htm
2. Дзера, О. В. (2023). Цивільний кодекс України як основа регулювання зовнішньоекономічних договорів: виклики гармонізації з нормами СОТ. *Юридична наука*, (2), 110–125.
3. Харитоновна, О. І. (2024). Механізми захисту контрагентів у міжнародній торгівлі: роль Цивільного кодексу України. *Право України*, (1), 76–85.
4. Кравець, І. О. (2023). Публічні закупівлі в умовах воєнного стану: відповідність нормам СОТ та ЄС. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*, (4), 20–28.
5. Слюсаренко, Н. В., Пашков, В. П. (2024). Цифрова трансформація договірної права в Україні: виклики та перспективи для міжнародної торгівлі. *Юридичний вісник України*, (3), 65–74.

*Карпенко Єлизавета Сергіївна,
студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

*Науковий керівник: Горбань Євген Анатолійович,
PhD в галузі права, доцент кафедри
господарського та транспортного права Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО ТА ЗАХИСТ У КОНФЛІКТАХ

Міжнародне гуманітарне право (МГП) – це сукупність міжнародно-правових норм, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права під час збройних конфліктів. Його головна мета полягає у пом'якшенні страждань, зумовлених війною, шляхом обмеження методів і засобів ведення бойових дій, а також у забезпеченні захисту осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях. Основою міжнародного гуманітарного права є чотири Женевські конвенції 1949 року [1] та два Додаткові протоколи до них 1977 року [2]. Ці документи встановлюють стандарти поведінки з пораненими, хворими, військовополоненими та цивільним населенням. Зокрема, Женевські конвенції закріплюють принципи гуманності, нейтральності, пропорційності, а також заборону тортур, заручництва, нападів на цивільних осіб і об'єкти, які не мають військового значення.

Міжнародне гуманітарне право не забороняє війну як таку, але воно встановлює правила, яких сторони конфлікту повинні дотримуватися, щоб мінімізувати її жахливі наслідки. Саме тому МГП іноді називають «правом війни» або «правом збройних конфліктів». Його дія поширюється як на міжнародні, так і на неміжнародні (внутрішні) конфлікти, де воюють урядові сили й збройні групи, що не є державами.

Одним із найважливіших принципів міжнародного гуманітарного права є принцип розрізнення. Він вимагає, щоб сторони конфлікту завжди розрізняли між комбатантами та цивільними особами, а також між військовими і цивільними об'єктами. Забороняються будь-які напади на цивільне населення або об'єкти, які не використовуються для військових цілей. Також ключовим є принцип пропорційності, згідно з яким навіть законна військова операція не повинна завдавати надмірної шкоди цивільним. Якщо очікувані втрати серед цивільного населення непропорційні військовій перевазі, яку планується отримати, така операція вважається порушенням МГП.

Міжнародне гуманітарне право захищає і військовополонених. Вони мають право на гуманне поводження, медичну допомогу, спілкування з родиною та Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Забороняється будь-яке фізичне або моральне насильство над ними. Важливу роль у забезпеченні дотримання міжнародного гуманітарного права відіграють міжнародні організації. Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є нейтральною гуманітарною інституцією, яка здійснює моніторинг виконання Женевських конвенцій, допомагає постраждалим від конфліктів, організовує обміни полоненими, а також надає рекомендації державам щодо удосконалення національного законодавства у сфері гуманітарного права [5].

Крім того, важливим механізмом захисту жертв конфліктів є Міжнародний кримінальний суд (МКС), створений Римським статутом 1998 року. Суд має юрисдикцію щодо найтяжчих злочинів проти людяності, геноциду та воєнних злочинів. Притягнення винних до відповідальності є важливим елементом у зміцненні міжнародного правопорядку та запобіганні повторенню злочинів [3].

Сучасні збройні конфлікти демонструють нові виклики для міжнародного гуманітарного права. Зокрема, дедалі частіше фіксуються напади на цивільну інфраструктуру, використання забороненої зброї, участь найманців і приватних військових компаній. Тому міжнародна спільнота активно працює над оновленням і вдосконаленням механізмів контролю за дотриманням гуманітарних норм.

Окрему увагу заслуговує питання захисту цивільного населення, особливо жінок і дітей, які є найбільш уразливими категоріями під час війни. Резолюції Ради Безпеки ООН наголошують на необхідності забезпечення їхніх прав, а також покарання за сексуальне насильство, використання дітей-солдатів та інші злочини [4].

Таким чином, міжнародне гуманітарне право є одним із ключових елементів системи міжнародного правопорядку. Воно спрямоване не лише на захист людини у найжорстокіших обставинах, але й на збереження мінімального рівня гуманності навіть під час війни. Виконання норм МГП є обов'язком усіх держав і сторін конфліктів, адже від цього залежить не лише доля окремих людей, а й майбутнє всього людства.

Література:

1. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_153
2. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588
4. ООН. Резолюції Ради Безпеки щодо захисту цивільного населення у збройних конфліктах. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/Protection-of-Civilians-in-Armed-Conflict-May-2025>
5. Міжнародний комітет Червоного Хреста. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/>
Коханевич А.П., Ключова Є.М. Імплементация практики Європейського суду з прав людини в Українське законодавство

*Коханевич Аліна Петрівна,
студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

*Науковий керівник:
Ключова Євгенія Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського та
транспортного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є важливим органом, який гарантує захист прав і основоположних свобод громадянам, підприємствам та організаціям у державах, що є учасницями Європейської конвенції з прав людини підписаної 4 листопада 1950 року. Наразі ЄСПЛ вважається основною та ефективною інституцією в сфері міжнародного захисту прав людини.

Україна, обравши курс на Євроінтеграцію, активно працює над упровадженням у всі сфери суспільного життя європейських стандартів. Ураховуючи необхідність визначення критерію, стандарту якості для належного координування діяльності, Україна дедалі частіше звертається до практики ЄСПЛ [1, с.179]. Це особливо стосується гармонізації законодавства, впровадження демократичних практик, посилення прав людини, реформи судової системи, а також боротьби з корупцією.

Практика Суду допомагає правильно витлумачити положення Конвенції та протоколів до неї, є джерелом їх динамічного тлумачення, що здійснюється в результаті визначеної, однакової, послідовної, стійкої діяльності Суду [2, с.27]. Та значення рішень ЄСПЛ не обмежується лише правовою доктриною, в Україні вони мають пряме практичне застосування.

Державна виконавча служба України, відповідно до п. 8 ст. 3 Закону України «Про

виконавче провадження», забезпечує виконання «рішень Європейського суду з прав людини з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», а також рішень інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України» [1, с.176].

Разом із цим, практика ЄСПЛ дедалі активніше використовується не лише при виконанні судових рішень, а й у процесі формування правових позицій національних судів. Так, у своїх рішеннях вони часто посилаються на практику ЄСПЛ, що сприяє уніфікації судової практики та підвищенню рівня правового захисту громадян. І як зазначає В. І. Манукян, рішення Суду є унікальним джерелом юридичної думки і стилів, оскільки судді, які входять до складу Суду, представляють різні правові школи і системи [2, с.25].

Крім того, з метою ефективного застосування стандартів ЄСПЛ, в Україні діє Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини, який координує виконання рішень Суду, представляє державу в ЄСПЛ, а також здійснює аналітичну й методичну роботу для поширення практики Суду серед національних правозастосовних органів, а Верховний суд України на своєму офіційному сайті надає регулярні огляди практики Європейського суду з прав людини.

Імплементация практики Європейського суду з прав людини в українське законодавство є ключовим елементом євроінтеграційного курсу України, спрямованим на гармонізацію національного правового поля з європейськими стандартами. Практика ЄСПЛ не лише слугує джерелом динамічного тлумачення положень Європейської конвенції з прав людини, але й відіграє важливу роль у формуванні правових позицій національних судів, сприяючи уніфікації судової практики та підвищенню рівня захисту прав людини.

Література:

1. Міжнародний захист прав людини : навчальний посібник / кол. авторів ; за ред. О. Б. Онишко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. - 540 с.
2. Андрій Іваницький. Значення практики європейського суду з прав людини для вдосконалення національного цивільного законодавства України. Цивільне право і процес, 6/2020. с. 24-28. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/6.pdf>
3. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

Крюкова Анна Миколаївна,
студентка 4 курсу,

*Юридичного факультету Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:

Клюєва Євгенія Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор

*Юридичного факультету Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

ПОРІВНЯННЯ ПРАВОВОГО ПОЛЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦЯ ТА ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄС

У сучасних реаліях глобальної нестабільності, збройних конфліктів, гуманітарних криз та масового переміщення населення, важливим постає питання правового статусу осіб, які були змушені залишити свої домівки в пошуках захисту на території інших держав.

Європейський Союз, як спільнота, яка спирається на такі цінності, як повага до прав людини і людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, постає перед складним завданням - забезпечити узгоджені, дієві та довготривалі правові механізми, здатні гарантувати стабільний захист особам, які потребують безпеки. Тому важливим є здійснити порівняльний аналіз двох інститутів - статус біженця та режим тимчасового захисту, для оцінки їхньої ефективності та відповідності сучасним викликам міграційної політики.

Основними міжнародними актами, що регулюють питання біженства є Женевська конвенція про статус біженців 1951 р., Нью - Йоркський протокол 1967 р. та Дублінська конвенція 1990 р. Відповідно до положень Конвенції про статус біженців 1951 р., біженцем є особа, яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань [1].

Згідно зі статтею 31 Директиви 2013/32/ЄС, розгляд заяви про надання статусу біженця має тривати не більше шести місяців з можливим продовженням у виняткових випадках, але загальний строк не повинен перевищувати двадцяти одного місяця. Особи, яким надано статус біженця, мають широкий спектр прав: право на проживання, працевлаштування, соціальне забезпечення, медичні послуги, освіта, а також право на возз'єднання сім'ї. Водночас вони зобов'язані дотримуватися законів держави, яка надала притулок. У Конвенції про статус біженця зазначено таке: «статус біженця гарантує право безстрокового проживання на території відповідної держави, а строк, на який видається посвідчення біженця, відрізняється в різних країнах, хоча передбачає право поновлення на аналогічний строк». Статус біженця може бути відкликаний одразу, коли з'являються докази, які вказують на те, що є підстави для його перегляду. Статус біженця є більш стабільним і довготривалим - його можна втратити лише за визначених у Конвенції умов.

Питання надання тимчасового захисту регулює Директива ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист, яка була прийнята в ЄС ще 20.07.2001 для забезпечення мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у випадках масового напливу переміщених осіб. Цю Директиву ЄС уперше активувала після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році. Це дало змогу мільйонам українців отримати законні підстави для проживання, працевлаштування та інтеграції у державах-членах. Такий прецедент продемонстрував приклад застосування колективного механізму захисту в межах європейського права. Отже, "тимчасовий захист" - процедура виняткового характеру для забезпечення у разі масового або неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, які не можуть повернутися до країни свого походження, негайного тимчасового захисту таких осіб, особливо якщо існує ризик того, що система притулку не зможе впоратися із таким напливом без негативних наслідків для свого ефективного функціонування, інтересів відповідних осіб, а також інших осіб, які просять про надання захисту [2].

Директива поширюється на «масовий виїзд переміщених осіб» та тих, хто виїжджає зі «свої країни чи регіону походження». Ця сфера застосування є ширшою ніж сфера Конвенції про біженців, яка застосовується, коли особа перебуває: «за межами країни свого громадянства і не може або, через страх, не бажає скористатися захистом цієї країни» (або, якщо немає громадянства, країни їхнього постійного проживання) [3].

Тимчасовий захист запроваджується без індивідуального розгляду заяви - на підставі рішення Ради ЄС відповідно до Директиви 2001/55/ЄС. Початковий строк дії тимчасового захисту становить один рік із можливістю продовження до трьох років. Після закінчення тимчасового захисту, особа повинна добровільно покинути територію відповідної держави. У разі, якщо це не буде виконано, до неї може бути застосована процедура примусового повернення у країну походження. У контексті тимчасового захисту особа отримує: право на проживання в країні, в якій вона звернулася за тимчасовим захистом, доступ до

працевлаштування, медичну допомогу та соціальну підтримку, доступ до житла, доступ до освіти дітям.

Підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що статус біженця і тимчасовий захист мають спільну мету - захист осіб, які через загрозу перетворилися на переміщених, але вони суттєво різняться за природою, процедурою, строком і обсягом прав. Біженець отримує індивідуальний, більш сталий захист, з правом на проживання, доступ до постійних соціальних гарантій, часто з можливістю пізніше інтегруватися в суспільство чи отримати інші права, в тому числі право на возз'єднання сім'ї. Тимчасовий захист, хоча й дає важливі права (житло, медична допомога, освіта, робота, соціальна підтримка), має обмежений строк, менш стабільний характер, і часто передбачає автоматичне закінчення дії, коли зникають обставини, що його виправдовували.

Література:

1. Конвенція ООН «Про статус біженців» від 28.07.1951 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text.
2. Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0032>
3. Акіменко Ю. Ю. Забезпечення прав і свобод відповідно до Директиви ЄС 2001/55/ЄС. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2023. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/385617d1-db14-4867-9fbc-5b46780f095f/content>

Осоліхін Денис Анатолійович
студента 3 скороченого курсу, групи 2214
юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Клюєва Євгенія Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор, завідувача кафедри
Господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ.

ЖЕНЕВСЬКІ КОНВЕНЦІЇ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ХХІ СТОЛІТТІ

Повномасштабна агресія РФ проти України радикально загострила питання дотримання Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів щодо статусу й захисту військовополонених (ВПО). Моніторингові органи ООН фіксують систематичні тортури, нелюдське поводження та переслідування українських ВПО; задокументовано навіть кримінальні провадження проти полонених за «тероризм», що суперечить імунітету комбатанта за міжнародним гуманітарним правом (ІГП) і стандартам справедливого суду для ВПО. Одночасно МКЧХ не має повного доступу до всіх полонених, попри мандат Конвенцій; натомість в окремі періоди вдавалося здійснювати відвідування «тисяч ВПО» і передати близько 13 000 особистих повідомлень між полоненими та родинами, що частково відновлює зв'язок із зовнішнім світом. Поряд із цим, еволюція обмінів демонструє амбівалентність практики: періоди блокування змінюються масштабними обмінами (у 2025 році повідомлялося про найбільший обмін – майже 800 осіб), що свідчить про фрагментарну

дієвість режиму захисту ВПО та одночасну крихкість механізмів виконання Конвенцій в умовах сучасної війни.

Режим захисту військовополонених включає: статус комбатанта й полоненого (імунітет від кримінального переслідування лише за участь у бойових діях; право на гуманне поводження), абсолютну заборону катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також гарантії процесуальних прав (належні умови утримання, медична допомога, контакт із сім'єю, юридичні гарантії у разі проваджень, що не стосуються законної участі у війні). Ключовий інституційний елемент – обов'язок сторін допускати Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) до місць тримання, у т.ч. для моніторингу та обміну сімейними повідомленнями; окремо закріплено обов'язок репатріації важкопоранених і важкохворих. У підсумку норма є чіткою і сучасною, однак її реальне забезпечення залежить від доступу, верифікації й політичної волі сторін, що підтверджують офіційні звіти та практичні кейси останніх років.

Моніторингова місія ООН з прав людини констатує сталі випадки катувань, жорстокого й принижуючого поводження щодо українських ВПО з боку Росії, а також перешкоди доступу МКЧХ до місць утримання. Узагальнено, ОНСНР документує широкомасштабні порушення ІПП щодо полонених і закликає до безперешкодного гуманітарного доступу.

Звіт Amnesty International за березень 2025 р. описує катування, тривале утримання *incommunicado* та насильницькі зникнення українських військових і цивільних у російському полоні та прямо кваліфікує це як воєнні злочини та злочини проти людяності [1].

Human Rights Watch задокументувала не менше 15 випадків розстрілів українських військових, які намагалися здатися або вже здалися (період із грудня 2023 р. до весни 2024 р.), що має розглядатися як воєнний злочин [2].

У 2025 р. російські суди (Ростов-на-Дону) виносили закриті вироки на 15–21 рік щодо груп українських полонених за статтями про «тероризм», попри імунітет комбатанта за Женевськими конвенціями; подібні кейси фіксувалися і раніше проти бійців «Азову». Це прямо суперечить режиму ВПО, де полонений не може переслідуватися лише за законну участь у воєнних діях.

МКЧХ повідомляє про тисячі відвідувань ВПО з обох боків і десятки тисяч сімейних повідомлень: станом на квітень 2025 р. – близько 13 000 переданих повідомлень, а до кінця серпня 2025 р. – понад 20 900; водночас доступ залишається переривчастим і неповним. У 2025 р. відбулися найбільші обміни полоненими за весь час повномасштабної війни: у березні – «один із найбільших» (прибл. 175 з кожного боку), у травні – масштабний багатоденний обмін до 1000 на 1000 (за даними Reuters і повідомленнями сторін). Це демонструє фрагментарну дієвість гуманітарних механізмів за наявності політичних домовленостей [3].

Ефективність Женевських конвенцій у забезпеченні прав військовополонених визначається не стільки змістом норм, скільки їх виконуваністю: там, де інституціоналізовано доступ МКЧХ, відбуваються регулярні візити, фіксуються умови утримання та підтримується обмін сімейними повідомленнями, а зростання масштабів обмінів полоненими слугує непрямим індикатором «цінності» статусу ВПО; водночас відсутність універсального інструменту негайного примусу за недопуск або катування, політизація гуманітарного доступу, криміналізація комбатантів усупереч міжнародному гуманітарному праву та брак невідворотної індивідуальної відповідальності в реальному часі підбивають дієвість Конвенцій; отже, реальний захист можливий лише за наявності тріади доступ–верифікація–примус, без якої навіть досконалі норми залишаються декларативними.

Отже, Женевські конвенції релевантні й достатні за змістом, але їхня дієвість визначається доступом, верифікацією та примусовістю виконання. Катування, страти під час здачі, криміналізація ВПО задокументовані авторитетними джерелами та підбивають імунітет комбатанта. Візити МКЧХ та великі обміни 2025 р. демонструють часткову і нестійку дієвість гуманітарних механізмів. Україні доцільно просувати сталі правотворчі рішення, що перетворюють норми ІПП на працюючі інструменти примусу та відповідальності, і паралельно вибудовувати інфраструктуру доказів для персоналізації провини.

Література:

1. Amnesty International. A Deafening Silence: Ukrainians held incommunicado, forcibly disappeared and tortured in Russian captivity. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2025/03/EUR-50.9046.2025-A-deafening-silence-2.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Human Rights Watch. Ukraine: Russian Forces Executed Surrendering Ukraine Soldiers. URL: <https://www.hrw.org/news/2024/05/02/ukraine-russian-forces-executed-surrendering-ukraine-soldiers> (дата звернення: 20.10.2025).
3. International Committee of the Red Cross (ICRC). Access beyond front lines: How neutrality in conflict helps us reach those who need us most. URL: <https://www.icrc.org/en/article/icrc-neutral-intermediary-action> (дата звернення: 20.10.2025).

Останчук Ангеліна

студентка 3-го курсу,

*Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

М.Київ

Подольан Юлія Олександрівна,

Кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри господарського та транспортного права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Земля як основний виробничий актив відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки та економічного зростання держави. В Україні після запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення у 2021 році відбулися суттєві трансформації в регулюванні земельних відносин. Незважаючи на лібералізацію, нова система не усунула системні дисбаланси, що створює значні виклики для малих та середніх сільськогосподарських підприємств. Ці суб'єкти господарювання становлять основу соціальної інфраструктури сільських територій, сприяючи зайнятості та локальному розвитку. Однак чинна модель земельних відносин, обтяжена фінансовими, адміністративними та конкурентними бар'єрами, обмежує їхній розвиток, сприяючи концентрації земельних ресурсів у руках великих агрохолдингів. Це, у свою чергу, загрожує депопуляцією сільських регіонів, зниженням стійкості аграрного сектору та загальною вразливістю продовольчої системи.

Аналіз чинного регулювання земельних відносин виявив низку ключових бар'єрів, які перешкоджають ефективній діяльності малих та середніх підприємств в агропродовольчій сфері. Серед фінансово-економічних бар'єрів варто виокремити високу вартість доступу до землі: за даними Світового банку (2022), відкриття ринку землі призвело до зростання орендних ставок, що особливо впливає на підприємства з обмеженим капіталом, оскільки великі агрохолдинги здатні пропонувати преміальні платежі, витісняючи малий бізнес з ринку.

Крім того, обмежений доступ до кредитних ресурсів стає значною перешкодою, адже банки вимагають ліквідної застави, зокрема землі у власності, тоді як для підприємств, які переважно працюють на орендованих ділянках, це ускладнює фінансування. Згідно зі статистичними даними Державної служби статистики України (2023), частка малих та середніх бізнесів у загальній площі сільськогосподарських угідь суттєво нижча за відповідний показник великих господарств, що знижує їхню кредитну спроможність.

Адміністративно-правові перешкоди включають складність консолідації земельних паїв: процес набуття прав на землю, особливо щодо "спадкових" паїв з численними співвласниками, залишається бюрократизованим і тривалим, що підвищує трансакційні витрати для малого та середнього бізнесу. Недосконалість державних реєстрів також створює ризики, попри певний прогрес, повна прозорість Державного земельного кадастру ще не досягнута, що призводить до прихованих обтяжень чи суперечок щодо права власності при укладанні угод.

Конкурентна нерівність проявляється в перевагах великих господарств, які мають спеціалізовані юридичні та землевпорядні відділи для ефективного управління великими масивами землі, тоді як малі підприємства витрачають більше ресурсів на адміністративні питання. Фрагментація земельних масивів змушує малі господарства обробляти розрізнені ділянки, що робить нерентабельним використання сучасної техніки та технологій точного землеробства, знижуючи їхню конкурентоспроможність.

Як приклад можна навести ситуацію з фермерським господарством «Еко-Зерно» (300 га), яке планує перехід на органічне виробництво, що вимагає довгострокового планування та інвестицій у сидерацію та техніку. Щодо викликів землезабезпечення: для ефективної сівозміни потрібно додатково 100 га, але власники сусідніх паїв (12 осіб) віддають перевагу короткостроковим договорам оренди (1-3 роки) з великим холдингом, який пропонує гарантовану передоплату. Інвестування блокується відмовою банку в кредиті на спеціалізовану техніку через недостатні гарантії від короткострокових договорів оренди. Адміністративний тягар полягає в значних витратах часу та коштів на юридичний супровід кожного нового договору з різними власниками. У підсумку проект органічного виробництва зривається, і господарство залишається в пастці низько доходного традиційного виробництва без можливості створення доданої вартості.

Аналіз викликів свідчить, що запровадження ринку землі без паралельного створення механізмів підтримки малого сільськогосподарського бізнесу посилило нерівність у доступі до ключового ресурсу. Без подолання цих бар'єрів Україна ризикує втратити соціально-економічний потенціал малого та середнього агробізнесу, що призведе до монополізації ринку та вразливості продовольчої системи. Для зміни ситуації необхідний комплекс заходів, зокрема створення державних програм фінансової підтримки (компенсація частини орендної плати, гарантії по кредитах), спрощення процедур консолідації земель, законодавче заохочення довгострокової оренди та активна підтримка кооперації серед малих фермерів.

Література:

1. World Bank. (2022). Ukraine Economic Update [Звіт Світового банку]. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/economic-update>
2. Державна служба статистики України. (2023). Сільське господарство України: Статистичний щорічник [Статистичний збірник]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення обігу земель сільськогосподарського призначення» [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pub>
4. Аграрна асоціація України. (2023). Вплив ринку землі на малий та середній бізнес: Аналітична записка [Аналітичний звіт]. URL: <https://aau.org.ua/>

*Пашинська Діана Юріївна,
студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та
правових наук НТУ*

*Науковий керівник:
Клюєва Євгенія Миколаївна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського та
транспортного права
Навчально-наукового інституту
Управління, технологій та
правових наук НТУ*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

У XXI столітті проблема захисту прав біженців набула особливої гостроти через зростання кількості збройних конфліктів і відповідної соціально-економічної нестабільності. У цьому контексті вивчення міжнародно-правових механізмів захисту прав біженців та аналіз шляхів їх удосконалення є надзвичайно актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору.

В умовах збройного конфлікту цивільне населення має бути захищеним від воєнних дій. Але саме мирне населення найчастіше стає об'єктом воєнних дій, особливо в сучасних війнах і повстаннях [1, с.341]. Тому виникає необхідність зовнішньої допомоги та підтримки особам, які були вимушені покинути свої домівки, в тому числі внаслідок руйнування житла.

Нині статус біженців та гарантії їх захисту закріплені у таких міжнародних нормативно-правових актах як Конвенція про статус біженців (1951 року), Протокол щодо статусу біженців (1967 року), Декларація про територіальний притулок (1967 року), Декларація про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів (1974 року).

У регіональному вимірі також сформовано низку важливих документів, як Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців в Африці Організації Африканської Єдності (1969 року), Картагенська декларація щодо біженців для країн Латинської Америки (1984 року), що враховують специфіку окремих континентів.

Центральну роль у забезпеченні міжнародного захисту біженців відіграє Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), яке діє відповідно до статуту та підпорядковане Генеральній Асамблеї ООН. УВКБ ООН відповідає за надання міжнародного захисту біженцям, координацію співпраці між державами, розробку заходів для запобігання біженства, підтримку внутрішньо переміщених осіб та інші гуманітарні й соціальні аспекти [2, с.113]. Важливо, що дана організація працює над розробкою заходів спрямованих на усунення причин вимушеного переміщення населення. Зокрема, у відповідь на гуманітарну кризу в Україні УВКБ ООН надало мільйонам внутрішньо переміщених осіб доступ до житла, медичної допомоги та правової підтримки.

Починаючи з 2014 року УВКБ ООН тісно співпрацює з Урядом України та громадськістю у відповідь на проблему вимушеного переміщення 1,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зі сходу України та Автономної Республіки Крим. І основна діяльність УВКБ ООН зосереджена на захисті прав і свобод ВПО, покращенні умов їхнього життя та знаходженні для них довгострокових рішень [3, с. 67]. І з 2022 року УВКБ ООН надає допомогу Україні, відомо про грошову підтримку, допомогу в забезпеченні основних необхідних для існування потреб людини, таких як житло, ліки, харчування та одяг.

Можна зробити висновок, що захист прав біженців, переселенців та ВПО на високому рівні надає гарантії особам, які потребують прихистку, таким чином, міжнародно-правовий

захист біженців є ключовим елементом глобальної системи захисту прав людини. На сьогоднішній день сформовано досить ґрунтовну нормативно-правову базу, однак, попри наявність відповідних міжнародних документів, ефективність їх реалізації багато в чому залежить від політичної волі держав, рівня міждержавної співпраці та ресурсів, які виділяються на підтримку біженців і внутрішньо переміщених осіб.

Діяльність таких організацій, як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, відіграє провідну роль у реагуванні на гуманітарні кризи, наданні допомоги постраждалим та сприянні реалізації їхніх прав. Особливо важливою є робота УВКБ ООН у країнах, що перебувають у стані війни або постконфліктної відбудови.

Література:

1. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. – Вінниця: Твори. 2021. – 408 с. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/28982.pdf>
2. Назар Ногас, Міжнародний захист прав біженців і переміщених осіб. Актуальні проблеми правознавства. 1 (37)/2024. С. 110-116 URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/1-2024-110-116.pdf>
3. Городецький О.О. Міжнародні стандарти захисту біженців та їх основоположні принципи. Право та державне управління, 2020 р., № 2. С. 62-68. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.9>

*Теремецький Владислав Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»*

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МІСЬКОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Сучасний етап відновлення України відбувається в умовах безпрецедентних викликів, де повномасштабна агресія призвела до системної вразливості критичної міської інфраструктури та систем життєзабезпечення. Прямі збитки інфраструктурі сягають сотень мільярдів доларів США, що вимагає переходу від реактивного гуманітарного реагування до проактивного економіко-правового планування.

Першочерговим стратегічно важливим напрямом повоєнного відновлення економіки України, який вимагає невідкладного економіко-правового опрацювання, є інституціоналізація міської резильєнтності як правової категорії у забезпеченні соціального спрямування економіки та бізнесу.

Це завдання ґрунтується на фундаментальному висновку, що відновлення економіки є вторинним по відношенню до національної резильєнтності та безпеки громадян. Відтак, заходи з економічного стимулювання мають бути нерозривно пов'язані з правовими механізмами, які гарантують безперервність надання критично важливих публічних та захист соціальних прав в умовах надзвичайних ситуацій та інших кризових подій.

Першочерговість стратегічно важливого напрямку повоєнного відновлення економіки України, а саме «Міської резильєнтності», визначається його впливом на два фундаментальні пріоритети державної політики.

Перший пріоритет – це конституційне забезпечення соціальних прав та правова

визначеність (соціально-правовий аспект). Цей пріоритет вимагає інституціоналізації інструментів, які гарантують безперервність надання та отримання критично важливих публічних. Резильєнтність (здатність системи швидко відновлюватися після надзвичайних ситуацій та інших кризових подій) є правовою категорією, невід'ємно пов'язаною з конституційно закріпленою соціальною спрямованістю економіки (ст. 1 Конституції України). Саме юридичні механізми забезпечення безперервності надання критично важливих публічних послуг, таких як енергопостачання, водопостачання, транспорт тощо є ключовою гарантією соціальних прав громадян.

Оскільки руйнування інфраструктури є найбільш радикальною формою порушення цих прав, створення юридично обов'язкових стандартів резильєнтності стає не лише технічною, а фундаментальною передумовою для належного виконання державою своїх конституційних соціальних зобов'язань. Без цих стандартів будь-які інвестиції, спрямовані на відновлення соціальної інфраструктури, не матимуть належної правової надійності та ефективності.

Актуальність цього напряму обґрунтована тим, що невизначеність правових механізмів, які б гарантували безперервність цих послуг в умовах надзвичайних ситуацій та інших кризових подій, призводить до деінституціалізації соціальної держави та підриває довіру громадян до публічної влади. Таким чином, правові механізми забезпечення резильєнтності є необхідною умовою виконання державою своїх конституційних зобов'язань (ст. 3, 46 Конституції України).

Другий пріоритет – це макроекономічна стабільність та логіка безперервності (економічний аспект). Цей пріоритет вимагає створення умов для відновлення економічної активності та інвестицій. Відсутність безперервності надання (обов'язок держави) та отримання (право громадян) критично важливих публічних послуг створює непередбачувані ризики для бізнесу та підриває довіру до місцевої влади. Відновлення економічної активності на зруйнованих територіях вимагає інституціоналізації юридично обов'язкових інструментів, які дозволяють підприємствам швидко адаптуватися до умов безпекових загроз та переводити управління ризиками на рівень сталого місцевого економічного розвитку. Таким чином, впровадження резильєнтності на рівні територіальних громад забезпечує їх економічну самостійність, мінімізуючи ризики дестабілізації функціонування та, що є критичним, суттєво зменшуючи надмірне навантаження на центральний бюджет за рахунок перекладання відповідальності за первинне реагування на місцевий рівень.

Впровадження обов'язкових стандартів безперервності діяльності (з боку держави) має прямий вплив на місцеве підприємництво: це знижує ризики бізнесу, дозволяючи підприємствам швидко відновлювати роботу після надзвичайних ситуацій та інших кризових подій, зберігати робочі місця та податкову базу, що є запорукою відновлення макроекономічної стабільності. Більше того, резильєнтність є необхідною умовою для залучення інвестицій, що є життєво важливим для економічного відновлення. Іноземні та внутрішні інвестори не ризикуватимуть капіталом, якщо відсутні правові гарантії мінімальної надійності інфраструктури та виробничих ланцюгів у містах. З цієї причини, наявність юридично обов'язкових, уніфікованих та публічно підзвітних стандартів резильєнтності (включаючи обов'язок мати та випробовувати Плани безперервності) забезпечує правову визначеність, яка є основним каталізатором інвестиційного процесу. Крім того, це сприяє гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, що є необхідною передумовою для повноцінної інтеграції та отримання фінансової підтримки від інститутів ЄС, що повністю відповідає стратегічному курсу держави на євроінтеграцію.

Суспільна значущість цього напряму полягає у безпосередньому зв'язку з принципом соціальної справедливості. У ситуації системних порушень, спричинених надзвичайними ситуаціями чи іншими кризовими подіями, найбільше страждають найменш захищені верстви населення (ВПО, люди похилого віку), які не можуть самостійно нівелювати їхні наслідки. Відтак, правові вимоги до резильєнтності (наприклад, резервування генераційних потужностей для соціальних об'єктів та центрів надання послуг) виступають ефективним інструментом, що корелює з імперативом першочергового забезпечення: вони гарантують максимізацію добробуту саме найменш забезпечених громадян через безумовне надання їм

критично важливих публічних послуг. Таким чином, стратегічний напрям «Міська резильєнтність» є фундаментальним, міжгалузевим та невідкладним завданням для економічної науки.

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне сформулювати та вирішити такі завдання:

1. Розроблення та уніфікація стандартів резильєнтності. Йдеться про розроблення економіко-правових стандартів міської резильєнтності та планів безперервності надання критично важливих публічних послуг на рівні територіальних громад. Необхідною є уніфікація цих стандартів із ключовими міжнародними вимогами (зокрема, ISO 22301/22316 та рамковою програмою ООН-Хабітат).

Очікуваний результат: створення єдиної правової та методологічної бази, що сприятиме залученню міжнародної допомоги та інвестицій за рахунок уніфікації вимог резильєнтності.

2. Фінансування та стимулювання приватного сектору. Необхідним вбачається обґрунтування механізмів фінансування та стимулювання приватного сектору (податкові преференції, державно-приватне партнерство, фонди резильєнтності) для інвестування у децентралізовані та системно резильєнтні інфраструктурні рішення.

Очікуваний результат: забезпечення небюджетного фінансування критичних рішень, зменшення навантаження на центральний бюджет та формування сталого ринку послуг з резильєнтності.

3. Вимірювання, аудит та підзвітність. Важливим є формування системи вимірювання та аудиту шляхом розроблення економіко-правових індикаторів резильєнтності і забезпечення прозорого моніторингу та публічної підзвітності виконання зобов'язань місцевими органами влади.

Очікуваний результат: прозорість, підвищення довіри інвесторів і громадян, а також створення ефективного механізму контролю за використанням коштів, спрямованих на відновлення.

4. Правова інтеграція та впровадження. Слід розробити механізми інтеграції вимог резильєнтності у процедури публічних закупівель, договірні відносини, стратегічне та територіальне планування, надаючи цим вимогам юридично обов'язкового статусу.

Очікуваний результат: законодавче забезпечення обов'язковості стандартів, перехід від рекомендацій до імперативів відновлення та посилення економічного суверенітету на місцевому рівні.

Отже, реалізація цього напрямку досліджень забезпечить не лише необхідну правову базу, але й інституційну резильєнтність для переходу до проактивної, сталої та соціально орієнтованої економіки. Це є основним чинником зміцнення економічного суверенітету держави та необхідною передумовою для залучення міжнародних інвестицій і повноцінної інтеграції до глобальних економічних систем.

Цвігун Денис Васильович
студент 1 курсу магістратури
за спеціальністю D8 «Право», ННІУТПН НТУ

Науковий керівник:
Клюєва Євгенія Миколаївна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри Господарського та транспортного права,
ННІУТПН НТУ

ДЖЕРЕЛА ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Транспортне право як комплексна галузь правової системи України має свої особливості, адже воно регулює суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням усіх видів транспорту, організацією перевезень, забезпеченням безпеки руху та відповідальністю учасників транспортних відносин. Для повного розуміння сутності цієї галузі важливо

визначити її джерела, тобто систему нормативно-правових актів, які регламентують транспортну діяльність.

Першим і найважливішим джерелом транспортного права є Конституція України. Вона закріплює базові права й свободи людини, які прямо стосуються транспортної сфери. Так, у ст. 33 гарантується право на свободу пересування територією України, вільний вибір місця проживання та право залишати територію держави й повертатися до неї. Крім того, ст. 50 гарантує право кожного на безпечне довкілля, що безпосередньо пов'язано із забезпеченням безпеки транспортних засобів та перевезень.[1] Конституція визначає і компетенцію органів державної влади у сфері транспорту, що створює правову основу для розвитку галузевого законодавства.

Важливим блоком джерел транспортного права є закони України. Вони встановлюють загальні та спеціальні норми, що регулюють діяльність транспортної системи.

Серед основних законодавчих актів можна назвати: Закон України «Про транспорт» (1994 р.) – базовий закон, що визначає принципи функціонування транспортної системи, її структуру та державну політику у цій сфері; Закон України «Про залізничний транспорт» (1996 р.) – встановлює порядок діяльності підприємств залізничного транспорту, права та обов'язки перевізників і пасажирів; Закон України «Про автомобільний транспорт» (2001 р.) – регламентує організацію пасажирських та вантажних перевезень автомобільним транспортом [2]; Кодекс торговельного мореплавства України (1995 р.) – регулює правовідносини у сфері морських перевезень та мореплавства [3]; Повітряний кодекс України (2011 р.) – містить норми щодо діяльності авіаційного транспорту, безпеки польотів та правового статусу авіакомпаній.[4]

Ці закони є спеціальними джерелами, які формують фундамент транспортного права і деталізують окремі його напрями. Значну роль у регулюванні транспортних відносин відіграють *підзаконні нормативно-правові акти* – постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства інфраструктури, Міністерства внутрішніх справ та інших органів виконавчої влади.

Наприклад, правила визначають порядок здійснення перевезень пасажирів і їх багажу автобусами, таксі, легковими автомобілями на замовлення, а також обслуговування пасажирів на автостанціях і є обов'язковими для виконання організаторами регулярних перевезень, замовниками транспортних послуг (далі - замовники послуг), автомобільними перевізниками, автомобільними самозайнятими перевізниками, персоналом автомобільного транспорту, автостанціями й пасажирами [5]. Вони деталізують законодавчі норми та створюють умови для їх практичного застосування.

Оскільки транспортна діяльність має міжнародний характер, важливим джерелом транспортного права є міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України. Відповідно до ст. 9 КУ, такі договори є частиною національного законодавства.

Серед найбільш значущих міжнародних документів можна назвати: Конвенцію про міжнародні автомобільні перевезення вантажів (CMR, 1956 р.); IMDG CODE – Міжнародний кодекс морського перевезення небезпечних вантажів; численні угоди в межах Міжнародної організації цивільної авіації (ІСАО), Міжнародної морської організації (ІМО) та Європейської конференції міністрів транспорту [6]; Варшавську конвенцію 1929 р. та Монреальську конвенцію 1999 р. щодо повітряних перевезень [7].

Міжнародні договори встановлюють єдині стандарти перевезень, сприяють інтеграції України до світової транспортної системи та полегшують співпрацю з іншими державами. На рівні територіальних громад значення мають рішення місцевих рад щодо організації транспортної інфраструктури, затвердження маршрутів громадського транспорту, встановлення тарифів та правил користування. Такі акти деталізують загальнодержавне законодавство і враховують особливості конкретної території.

Окремим джерелом виступає судова практика, зокрема рішення Конституційного Суду України та Верховного Суду, які тлумачать транспортне законодавство та формують правозастосовні підходи. Крім того, у сфері морського транспорту важливе місце посідають правові звичаї, наприклад

«звичаї порту» чи усталені міжнародні практики морських перевезень. Вони визнаються джерелами права у випадках, коли закон прямо дозволяє їх застосування.

Таким чином, система джерел транспортного права України є багаторівневою і включає Конституцію, закони, підзаконні акти, міжнародні договори, локальні акти та судову практику. Вони забезпечують належне правове регулювання транспортної діяльності, створюють умови для безпечного і якісного перевезення пасажирів і вантажів, а також інтегрують транспортну систему України у світовий правовий простір.

Література:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Офіційний сайт: Державна служба України з безпеки на транспорті URL: <https://old.dsbt.gov.ua/uk/storinka/zakony-ukrayiny>
3. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 23.05.1995 № 176/95-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/176/95-%D0%B2%D1%80>
4. Повітряний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 19.05.2011 № 3393-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3393-17>
5. Розробка розкладу руху транспортних засобів при організації пасажирських перевезень: навч. посіб. / Ю. О. Давідіч; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. - Х.: ХНАМГ, 2010. - 345 с.
6. Прес-реліз: Міжнародні угоди у сфері перевезення небезпечних вантажів. URL: <https://labadr.com.ua/ua/dovidnik/normativne-regulyuvannya-perevezennya-nebezpechnix-vantazhiv/mizhnarodni-ugodi-u-sferi-perevezennya-nebezpechnix-vantazhiv>
7. Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень : Конвенція; ІКАО від 28.05.1999 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_594

Шемітько Ангеліна Василівна,
студентка 4 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Горбань Євген Анатолійович,
PhD в галузі права, доцент кафедри
господарського та транспортного права Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ

МЕХАНІЗМ ООН ІЗ МОНІТОРИНГУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЕФЕКТИВНІСТЬ У ПЕРІОД ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Права людини - це невід'ємні, універсальні та невідчужувані можливості кожної особи, що забезпечують гідність, свободу та рівність у суспільстві. Вони становлять фундамент сучасного правопорядку, без ефективного їхнього захисту неможливе існування справедливого та демократичного світу. Проте в умовах глобалізації та зростання кількості міжнародних конфліктів, екологічних катастроф і соціально-економічних криз дотримання прав людини зазнає серйозних випробувань.

Саме тому постає потреба у створенні дієвих міжнародних механізмів, здатних забезпечити реальний моніторинг і належне реагування на порушення цих прав. Забезпечення

прав і свобод людини є ключовим обов'язком будь-якої демократичної держави. Це безпосередньо підтверджує ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Провідну роль у сфері міжнародного моніторингу та захисту прав людини відіграє Організація Об'єднаних Націй, яка від моменту свого заснування визначила права людини одним із головних напрямів своєї діяльності. Ці принципи закріплено в Статуті ООН та в Загальній декларації прав людини, проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

Головною юридичною підставою діяльності Комітету ООН з прав людини є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. Частина IV цього документа (ст. 28–45) присвячена створенню Комітету та визначенню основ його функціонування. Зокрема, ст. 28 МПГПП проголошує створення Комітету, наділеного повноваженнями здійснювати моніторинг виконання державами своїх зобов'язань у сфері громадянських і політичних прав, розглядати державні доповіді та індивідуальні скарги, а також надавати рекомендації щодо усунення порушень [3]. Таким чином, діяльність Комітету забезпечує постійний моніторинг і формує практику застосування міжнародних стандартів прав людини.

Рада з прав людини була створена Генеральною Асамблеєю в 2006 році на зміну Комісії з прав людини. Цей міжурядовий орган, який збирається у Женеві принаймні 10 тижнів на рік, складається з 47 обраних держав-членів Організації Об'єднаних Націй, які працюють на початковому періоді 3 років і не може бути обраний більше двох строків поспіль. Рада з прав людини - це форум, який має повноваження сприяти загальній повазі прав людини та основних свобод без різного роду, справедливим і рівним чином, щоб захистити найбільш вразливих верств населення, реагуючи на надзвичайні ситуації з правами людини [4]. Рада також формує спеціальні процедури тематичних і країнових доповідачів, незалежних експертів та робочі групи, які здійснюють місії, проводять розслідування, готують звіти й висловлюють рекомендації державам.

Верховний комісар ООН з прав людини є центральною постаттю у системі ООН. Як зазначено в Підсумковому документі Всесвітньої конференції з прав людини (Відень, 1993 р.), держави створили незалежний інститут, покликаний діяти від імені людства. До повноважень Верховного Комісара, зокрема, входять: координація діяльності всієї системи прав людини ООН; розвиток і вдосконалення механізмів захисту прав людини; дії, спрямовані на ефективне та всебічне застосування системи норм, які встановлюють і захищають міжнародні стандарти прав людини; розслідування найбільш серйозних порушень прав людини тощо [2].

Не менш важливою складовою системи є миротворчі місії ООН, багато з яких включають компоненти з прав людини. Вони функціонують приблизно в 30 країнах, сприяючи розслідуванню порушень, зміцненню національного правозахисного потенціалу, а також наданню допомоги урядам у створенні стабільних правових систем. Ефективність таких місій залежить від мандата Ради Безпеки, ресурсного забезпечення та рівня співпраці з приймаючими державами [4].

Водночас у діяльності ООН простежуються парадокс глобальної байдужості: попри розгалужені механізми контролю, світ неодноразово стикався з бездіяльністю міжнародних структур у періоди воєнних конфліктів, масових злочинів проти цивільного населення чи гуманітарних катастроф. Приклади Боснії, Руанди, Сирії та сучасної України демонструють, що ООН нерідко виявляється неспроможною забезпечити оперативне реагування через політичні суперечності між державами-членами, насамперед у Раді Безпеки. Однак, попри це, ООН залишається єдиною універсальною платформою, здатною об'єднати держави задля зміцнення міжнародного миру, безпеки й захисту людської гідності.

Отже, Організація Об'єднаних Націй відіграє ключову роль у формуванні та впровадженні міжнародних стандартів у сфері прав людини. Її діяльність спрямована на створення нормативної основи, системний моніторинг виконання державами зобов'язань та

розвиток глобального діалогу в правозахисній сфері. Незважаючи на існуючі обмеження, механізми ООН лишаються фундаментом міжнародного контролю за дотриманням прав людини.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. UN Doc. A/Conf. 157/23 July 1993.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права , Документ 995_043, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні. Прес-реліз. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/resources/internationalmechanism>

СЕКЦІЯ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Амельченко Лоліта Євгенівна

*Студентка 2 курсу спеціальності К9 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

Науковий керівник:

Мусієнко Анатолій Володимирович

*завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент,
дійсний член Транспортної академії України*

*Навчально-наукового інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

Якщо говорити про актуальні питання, то важливо зазначити що з 24 – го лютого 2022 року в Україні запроваджений воєнний стан. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що реалізація цієї внутрішньої політики відбувається саме в сучасних умовах, що потребує її ґрунтовного аналізу та вдосконалення з метою підвищення ефективності державних заходів щодо запобігання зростанню злочинності під час воєнного стану.

На сьогоднішній день подолання злочинності правоохоронними органами всередині будь-якої держави є надзвичайно важливим явищем. Дане питання стосується багатьох правових та соціальних галузей, і на сьогоднішній день, просто не існує єдиних методів подолання протидії як самій злочинності, так і подоланню протидії розслідуванню кримінальних правопорушень. На це питання існує багато пояснень, серед яких ми можемо виділити такі передумови відсутності єдиної методики протидії злочинності:

1. У різних державах світу діє неоднакове законодавство, що прямо або опосередковано впливає на підходи, способи та методи боротьби зі злочинністю.
2. Існування різноманітних, у тому числі раптових ситуацій, здатних впливати на рівень злочинності, створює труднощі для впровадження новітніх технологій у сфері протидії злочинності. Наприклад, у випадках стихійних лих — потужних землетрусів, ураганів чи повеней — правоохоронні органи можуть бути позбавлені можливості використовувати системи відеоспостереження через відсутність електропостачання.
3. Способи подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень істотно різняться залежно від сфери суспільних відносин, у якій вони вчинені. Так, методика та тактика розслідування умисного вбивства (ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу України) суттєво відрізняються від підходів, застосовуваних під час розслідування несанкціонованого втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем чи мереж електрозв'язку (ст. 361 Кримінального кодексу України) [1].

Можемо виокремити загальні методи протидії злочинності у різних регіонах держав, а також й у різних державах світу. Серед основних таких методів протидії злочинності, на думку **John K. Roman** є наступні:

1. Посилена робота із жертвами злочинів;
2. Запровадження більш ефективної роботи співробітників правоохоронних органів;
3. Приділяти більшу увагу найбільш криміногенним районам міст та регіонів;
4. Приділяти більшу увагу місцям де є ймовірність формування криміногенних думок та поглядів (наприклад, школа, бар);
5. Посилення наукової підтримки діяльності співробітників правоохоронних органів;

6. Покращення ринку зайнятості у державі, що в свою чергу може призвести до зменшення рівня злочинності;
7. Проводити перевиховання осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі шляхом їх кращої ресоціалізації, тобто повернути їх на правильний та правовий шлях життєдіяльності та співіснування із суспільством;
8. Посилити боротьбу із розповсюдженням психотропних речовин та наркотичних засобів;
9. Зменшити рівень розповсюдження, збуту та реалізації вогнепальної зброї у державах світу;
10. Подолати бідність;
11. Забезпечення мало-захищеної верстви населення житлом;
12. Приділення більшої уваги освітньому вихованню малолітніх та неповнолітніх осіб для запобігання вчинення ними неправомірних дій [2].

Однак, попри все зазначене вище, сьогодні все ж існують певні сучасні підходи до боротьби зі злочинністю, які можуть ефективно застосовуватись для запобігання більшості кримінальних правопорушень.

Одним із провідних методів є *метод переконання*. Цей підхід у запобіганні злочинам передбачає проведення системи виховних і роз'яснювальних заходів, спрямованих на зміну антисоціальних поглядів особи та формування в неї позитивної соціальної орієнтації. Такий метод вважається одним із основних засобів індивідуальної профілактики правопорушень.

У межах застосування методу переконання реалізуються такі профілактичні завдання:

- запобігання проявам злочинної поведінки;
- подолання негативних соціальних установок, які можуть призвести до правопорушення;
- нейтралізація несприятливого впливу соціального середовища на особу.

Кінцева мета індивідуального впливу полягає у формуванні в людини стійких переконань і світогляду, що узгоджуються з сучасними уявленнями про соціально важливі риси особистості. Досягнення цього вважається успішним тоді, коли людина дотримується правових і моральних норм не через примус, а з власного усвідомлення їхньої цінності.

Ще одним методом протидії злочинності є *метод рекомендації*. Він не має примусового характеру та реалізується у формі інформаційної й методичної підтримки, головним інструментом якої є консультування.

Сутність цього методу полягає у роз'ясненні значення соціально прийнятної поведінки, попередженні про небезпеку протиправних дій і наданні можливих шляхів розв'язання проблемних ситуацій. Отримавши необхідну інформацію, людина самостійно обирає найбільш доцільні рекомендації.

Також поширеним є *метод разового впливу*, який передбачає цілеспрямовані дії суб'єкта профілактики у межах його професійної діяльності для запобігання правопорушенням. Він застосовується у конкретних випадках, наприклад, при зміні соціального середовища чи появи нових обставин, що можуть вплинути на поведінку особи. Цей метод реалізується під час соціального патронажу, офіційних попереджень або оперативно-профілактичних заходів.

Підсумовуючи, система протидії злочинності є багатогранною й залежить від соціальних, економічних та політичних умов у державі. Методи боротьби зі злочинністю також різняться залежно від типу державного устрою — демократичного чи тоталітарного.

Література:

1. України, Відомості Верховної Ради. "Кримінальний кодекс України." URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (2001).
2. John K. Roman. Vital city. 20 Strategies for Reducing Crime in Cities. URL: <https://www.vitalcitynyc.org/articles/twenty-strategies-for-reducing-crime-in-cities>
3. Вацюк, В. О. "Влад ВФ." Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції (2025): (98-102). URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2025/2_2025.pdf#page=98

4. Актуальні питання протидії злочинності в умовах воєнного стану: збірник матеріалів Всеукраїнської науково – практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 25 листопада 2022 року). Кривий Ріг, 2022. 276 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/05/zbirnyk_aktualni_pytannya_protydyi_zlochynnosti.pdf
5. Бабакін, Вадим Миколайович. "Оперативно-розшуковий моніторинг оперативної обстановки у протидії злочинам, що вчиняються молоддю." (2022). URL: http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16471/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82_%D0%9D%D0%92_2-2022-253-258.pdf
6. Мусієнко А.В., Гоцуляк О.О. Деякі актуальні аспекти кримінально-правової політики України. DICTUM FACTUM, № 2(12) (2022). Ст. 116-119. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/237>

Березовська Крістіна Дмитрівна
Студентка 2 курсу спеціальності
262 Правоохоронна діяльність
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м.Київ

Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович
завідувач кафедри, кандидат юридичних наук,
доцент, дійсний член Транспортної академії України
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету
м.Київ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНЦЯ

В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України особливого значення набуває дослідження воєнних злочинів та особи воєнного злочинця. Воєнні злочини є одними з найтяжчих злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а їхній суб'єкт має специфічні соціально-психологічні риси.

Воєнний злочинець – це особа, яка вчиняє суспільно небезпечні дії під час війни, усвідомлюючи їхню протиправність, але виправдовуючи насильство виконанням наказу або «воєнною необхідністю».

До основних соціально-демографічних рис таких осіб належать чоловіча стать, вік від 25 до 50 років, наявність військової підготовки та досвіду бойових дій. Зазначимо, що важливу роль у формуванні злочинної поведінки відіграють ідеологічні, політичні та психологічні чинники. В умовах війни насильство часто набуває виправдання через пропаганду, що дегуманізує жертву і створює образ ворога. Такі особи мають деформовану правосвідомість, низький рівень емпатії та схильність перекладати відповідальність на командирів.

Військова злочинність у період війни характеризується підвищеною латентністю, колективним характером дій і впливом військової субкультури. Воєнний злочинець нерідко стає носієм деформацій моральних норм, для нього насильство сприймається як частина військової служби, а людське життя – як вторинна цінність.

Існує кілька типів воєнних злочинців: виконавців, організаторів, ідеологів і опортуністів. Перші виконують накази без критичної оцінки, другі планують та координують

злочини, треті створюють атмосферу ненависті, а четверті використовують війну для наживи. Для запобігання воєнним злочинам необхідно підвищувати рівень знань військовослужбовців з міжнародного гуманітарного права, забезпечувати ефективний контроль і покарання за злочини, а також формувати у військових морально-правову культуру та почуття особистої відповідальності.

На думку науковця кримінологічна характеристика особи воєнного злочинця має важливе значення для розуміння причин воєнної злочинності, розробки профілактичних заходів та формування механізмів невідворотності покарання за злочини проти людяності.

Важливо підкреслити, що воєнні злочини не мають строку давності, а тому притягнення до відповідальності винних осіб є не лише правом, а й обов'язком держави. Це відповідає нормам міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевським конвенціям і Римському статуту Міжнародного кримінального суду. Забезпечення невідворотності покарання відіграє ключову роль у відновленні справедливості, запобіганні повторенню подібних злочинів і формуванні суспільної довіри до правосуддя.

Вивчення особи воєнного злочинця має велике практичне значення для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та військової юстиції. Глибоке розуміння мотивів, психологічних установок і соціальних умов, що сприяють вчиненню воєнних злочинів, допомагає вдосконалити методи документування, збирання доказів і проведення судових процесів. Це також сприяє розробці програм профілактики та ресоціалізації осіб, які брали участь у збройних конфліктах.

Крім того, міжнародний досвід боротьби з воєнними злочинами — від Нюрнберзького трибуналу до Міжнародного кримінального суду — показує, що покарання має не лише каральну, а й виховну та превентивну функцію. Воно демонструє, що жоден злочин проти людяності не залишиться безкарним, а виконання наказів не може виправдовувати порушення гуманітарного права. Такий підхід є основою формування культури відповідальності у військовому середовищі.

Формування української моделі воєнної кримінології повинно спиратися на міжнародні стандарти правосуддя, але враховувати історичний досвід, національні особливості та реалії сучасної війни. Така модель має забезпечити системний підхід до дослідження воєнної злочинності, об'єднати науковців, юристів, військових і психологів задля створення дієвого механізму її запобігання та розслідування.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні психологічного портрета воєнного злочинця, ролі командирів і організаторів злочинів, механізмів формування насильницької поведінки під впливом пропаганди та військової дисципліни. Також важливо дослідити міжнародний досвід притягнення до відповідальності за воєнні злочини, системи ресоціалізації військовослужбовців, які втратили моральні орієнтири, і розробити комплекс профілактичних заходів. Це дозволить створити науково обґрунтовану українську модель воєнної кримінології, спрямовану на забезпечення справедливості, зміцнення національної безпеки та захист міжнародного правопорядку.

Висновок: дослідження воєнних злочинів та особи воєнного злочинця має надзвичайно важливе значення в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України. Воєнний злочинець є продуктом поєднання ідеологічного впливу, військової субкультури, деформацій правосвідомості та психологічного тиску, що зумовлює виправдання насильства і втрату моральних орієнтирів. Аналіз його соціально-психологічних рис дозволяє глибше зрозуміти причини воєнної злочинності, визначити механізми впливу пропаганди та військового середовища на поведінку людини, а також розробити ефективні заходи її попередження. Важливим чинником протидії є підвищення рівня правової культури військовослужбовців, виховання почуття особистої відповідальності та забезпечення невідворотності покарання за злочини проти людяності.

Література:

1. Джужа О. М., Сюравич В. Г. «Деякі аспекти кримінологічної характеристики особи воєнного злочинця та його жертви». Правовий часопис Донбасу / Law Journal of Donbass, № 2(91), 2025, с. 54–61. ljd.dnuvs.ukr.education
2. Демидова Л. М. «Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, Вип. 84 (част. 3), 2024, с. 278–284. visnyk-juris-uzhnu.com

3. Карпенко М. І. «Поняття та загальна характеристика військової злочинності в Україні під час особливого періоду». Інформація і право / Institute of Law Journal, 2025, № 2, с. 223–233. Научная нотариальная ассоциация
4. Журавель В. В. «Кримінологічна характеристика особи військовослужбовця, який вчинив самовільне залишення військової частини». Науковий вісник УжНУ / Visnyk, 2025 (відпов. випуск), с. (див. статтю у випуску; PDF) — доступна електронна версія статті/PDF (перегляд/завантаження). visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua+1
5. Aitchison, A. (2014). Criminological theory and international crimes: examining the potential. In I. Bantekas & E. Mylonaki (Eds.), *Criminological Approaches to International Criminal Law*, Cambridge University Press, pp. 22–49. — DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107446700.003> — Сайт: <https://www.cambridge.org/core/books/criminological-approaches-to-international-criminal-law/>
6. Finlay, A.K., Owens, M.D., Taylor, E., Nash, A., Capdarest-Arest, N., Rosenthal, J., Blue-Howells, J., Clark, S., Timko, C. (2019). A scoping review of military veterans involved in the criminal justice system and their health and healthcare. *Health & Justice*, 7:6, pp. 1–15. — DOI: <https://doi.org/10.1186/s40352-019-0086-9> — Сайт: <https://healthandjusticejournal.biomedcentral.com>
7. McGarry, R. (2025). Criminological–Military Enterprise. *British Journal of Criminology*, 65(3): 521–538. — DOI: <https://doi.org/10.1093/bjc/azaf004> — Сайт: <https://academic.oup.com/bjc/article/65/3/521/7831893>
8. Short, R., Zahnow, R., Greenberg, D. M., et al. (2018). Offending behaviour, health and wellbeing of military veterans. *BMC Psychiatry (PMC Open Access)*, pp. 1–10. — DOI: <https://doi.org/10.1186/s12888-018-1882-2> — Сайт: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6226174/>

Бігун Анастасія Русланівна,
студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ПОГРОЗИ У СТАТТІ 129 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття 129 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає кримінальну відповідальність за погрозу вбивством, якщо є реальні підстави вважати, що вона може бути виконана. Ця норма відіграє значну роль у захисті громадян від психологічного тиску, однак її застосування стикається з певними труднощами, що зумовлені обмеженим колом охоплюваних дій. Аналіз складу цього кримінального правопорушення дозволяє виявити його особливості та правові прогалини, які потребують законодавчого вдосконалення.

Склад кримінального правопорушення, закріпленого у ст. 129 КК України, включає об'єктивну та суб'єктивну сторони. Об'єктивна сторона полягає у діянні – висловленні погрози вбивством, яке може бути здійснене як усно, так і письмово, зокрема через електронні засоби зв'язку. Суб'єктивна сторона характеризується умислом, спрямованим на виклик у потерпілого страху за своє життя, а також наявністю обставин, що підтверджують можливість виконання погрози. Суб'єктом правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Проте, чинна редакція ст. 129 КК України має суттєві обмеження. Вона встановлює відповідальність виключно за погрозу вбивством, що не охоплює ситуації, коли особі, яка не

належить до окремих, передбачених законом категорій (наприклад, не є працівником правоохоронного органу, суддею чи журналістом), погрожують заподіянням тяжкого тілесного ушкодження чи іншої шкоди здоров'ю. Наприклад, якщо людині загрожують інвалідністю або тривалим розладом здоров'я, такі дії залишаються поза межами кримінальної відповідальності, хоча можуть завдати значного психологічного стресу. Це створює прогалину в правовому захисті громадян, які не мають спеціального статусу, на відміну від осіб, зазначених, зокрема, у статтях 345, 345-1 або 377 КК України.

Така вузька спрямованість кримінально-правової оцінки призводить до того, що потерпілі, які зазнають погроз менш тяжких, ніж вбивство, але не менш небезпечних для їхнього психологічного стану, залишаються без адекватного захисту. Зокрема, погроза заподіяння тяжкого тілесного ушкодження може мати руйнівний вплив, якщо вона супроводжується демонстрацією зброї чи іншими діями, що підтверджують намір виконавця. Натомість чинне законодавство змушує таких осіб звертатися до цивільних чи адміністративних засобів захисту, які не завжди забезпечують ефективне вирішення проблеми.

Для подолання цієї проблеми пропонується розширити ст. 129 КК України, додавши до погрози вбивством й погрозу заподіяння шкоди здоров'ю, зокрема тяжких тілесних ушкоджень. Таке розширення дозволить забезпечити всебічний захист усіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, і відповідатиме сучасним потребам у протидії психологічному насильству. При цьому доцільно визначити чіткі критерії оцінки реальності погрози, наприклад, наявність у винного засобів ураження, попередні агресивні дії чи обставини, що підтверджують серйозність намірів. Це також сприятиме уніфікації судової практики та підвищенню ефективності кримінального переслідування відповідних суспільно небезпечних осіб.

Запропоновані зміни матимуть позитивний вплив на кримінальну політику України. По-перше, вони розширять коло осіб, які зможуть отримати захист, що відповідає принципу рівності перед законом. По-друге, це сприятиме профілактиці кримінальних правопорушень, пов'язаних із психологічним тиском, через посилення відповідальності за такого роду дії.

Отже, поточна редакція ст. 129 КК України не повністю відповідає сучасним викликам у сфері захисту від погроз, залишаючи поза кримінальною відповідальністю випадки, які завдають значної шкоди психологічному стану громадян. Розширення норми шляхом введення кримінальної відповідальності за погрозу заподіяння шкоди здоров'ю стане важливим кроком до створення ефективної системи кримінально-правового захисту особи.

***Власова Анастасія Вячеславівна,**
студентка 4 курсу
Навчально-наукового інституту управління, технологій
та правових наук,
Національного транспортного університету,
м. Київ*

***Науковий керівник: Киренко Сергій Георгійович,**
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління, технологій
та правових наук
Національного транспортного університету,
м. Київ*

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОПЕРЕДНЬОЇ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

В умовах зростання складності правопорушень, організованої злочинності, гібридних та воєнних загроз виникає необхідність чіткішого розмежування та правильної кваліфікації

попередньої кримінально протиправної діяльності (далі – ПКПД). Відповідно, важливо проаналізувати основні проблеми, які виникають в теорії та практиці при кваліфікації ПКПД, показати їхні причинно-наслідкові зв'язки, надати пропозиції удосконалення законодавства та правозастосування. Якщо аналізувати понятійно-концептуальні засади досліджуваної проблематики, то слід звернути увагу, що в сучасному кримінальному праві вживаються терміни “кримінально протиправна діяльність”, “злочинна діяльність”, “попередня (примітка: підготовча) протиправна діяльність”, при цьому чіткого нормативного визначення «попередньої кримінально протиправної діяльності» (ПКПД) наразі немає, що породжує неоднозначне тлумачення як у суб'єктів офіційної кваліфікації, так і у дослідників. Аналіз термінів «кримінально-протиправна діяльність» та «злочинна діяльність» показує, що перше поняття ширше, охоплює й злочини, й кримінальні проступки, а друге — лише ті суспільно небезпечні діяння, які вже кваліфікуються як такі. Це створює розмивання меж. Наприклад, якщо говорити про юридичну природу стадій діяльності різноманітних кримінально протиправних об'єднань (готування, замах, діяльність відповідної групи), то у Кримінальному кодексі України передбачені “попередня змова групи осіб”, “організована група” як обставини кваліфікованих складів, проте, чіткий законодавчий поділ між підготовкою (preparation) та іншими попередніми проявами (наприклад, проведення рекогносцировки, придбання засобів для кримінального правопорушення) відсутній або недостатньо відрегульований.

Серед основних проблем в кваліфікації ПКПД на практиці слід відмітити наступні: 1) відсутність чітких критеріїв “попередньої” стадії; 2) що саме має здійснювати особа, щоб її діяльність була визнана як підготовча чи попередня протиправна, а не просто сумнівна або легальна діяльність, що містить ризик, але ще не є кримінальним правопорушенням; 3) неоднозначність у тому, які дії вважаються достатніми: чи провокація, чи рекогносцировка, чи отримання засобів, чи інші; 4) виникнення на практиці спірних ситуацій, коли діяльність може бути протиправною, але караність ще не визначена (наприклад, через відсутність чи нерозробленість складу кримінального правопорушення), або навпаки — коли закон інтерпретується так, що караність надається надто широко; 5) неузгодженість законодавства та термінології, зокрема, вживання термінів “протиправна діяльність”, “злочинна діяльність”, “злочин”, “проступок” різними авторами, органами та рішеннями судів по-різному, відсутність єдиних підходів до визначення моменту, коли ПКПД переходить у злочинну стадію або в стадію “завершеного злочинного правопорушення”; 6) практичні труднощі доказування: визначення, чи була ПКПД дійсно спрямована на вчинення кримінального правопорушення, чи були вже реальні кроки (засоби, місце, наміри); забезпечення доказів таких дій і намірів без порушення прав і свобод; 7) взаємодія між оперативно-розшуковими та слідчими підрозділами: чи визнаються матеріали попередніх розвідувально-оперативних дій достатніми для формулювання звинувачення.

Слід звернути увагу і на ризики, які можуть виникнути для прав суб'єктів кримінально-правових відносин при кваліфікації відповідних випадків, і тут потрібно пам'ятати як про принципи кримінального права (зокрема, принцип “Nullum crimen sine lege” – злочин передбачений законом до його вчинення, чіткість, передбачуваність і принцип невизначеності та “pro homine” — сумнів має тлумачитись на користь особи), так і про ризик зловживань, коли під “попередньою протиправною діяльністю” підпадають легальні дії або навіть бездіяльність, які інколи інтерпретуються як підготовка до кримінального правопорушення. Також варто зазначити, що у судовій практиці не завжди є чітке розмежування між підготовкою кримінального правопорушення і замахом, і це може призводити до неправильної кваліфікації або непропорційного покарання.

В цілому, можна побачити, що вирішення проблем кваліфікації випадків попередньої кримінально протиправної діяльності потребує кроків як законодавчого, так і правозастосовного характеру, а саме:

1. Визначити законодавчо чітко поняття “попередньої кримінально протиправної діяльності”, включно з його ознаками (мета, наміри, конкретні дії, підготовчі засоби, місце та час).

2. Запровадити чітке законодавче розмежування між стадіями – готування, замах, здійснення кримінального правопорушення, а також критерії переходу між ними.
3. Удосконалити законодавство про доказування: визначити, які саме матеріали, дії правоохоронців (оперативно-розшукові, превентивні) є достатніми чи неприйнятними для визначення ПКПД.
4. Забезпечити тренінги, методичні рекомендації для прокурорів, слідчих, суддів з практичного застосування понять попередньої діяльності.
5. Переглянути судову практику, впровадити єдину практику, можливо через рішення Верховного Суду чи інші постанови, що дадуть роз'яснення по окремим спірним питанням.
6. Залучити порівняльний підхід: вивчити, як ПКПД кваліфікується в інших правових системах, і які рішення там дозволяють зменшувати правову невизначеність.

***Жук Валерія Максимівна,**
студентка 3 курсу Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

***Науковий керівник:**
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА УМИСНОГО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Умисне вбивство матір'ю власної новонародженої дитини, передбачене статтею 117 Кримінального кодексу України, належить до складних у кваліфікації кримінальних правопорушень. Воно викликає значний науковий і практичний інтерес, оскільки потребує поєднання гуманного підходу до матері, яка перебуває у специфічному психофізіологічному стані, з одночасним захистом права дитини на життя.

Об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини, що гарантують право новонародженої дитини на життя. Юридичний захист життя починає діяти з моменту початку пологового процесу, коли плід набуває статусу новонародженого. Додатковим об'єктом виступають відносини між матір'ю та дитиною, адже таке правопорушення порушує природний і соціальний зв'язок між ними. Важливо, що потерпілий у цьому випадку є повністю залежним від дій матері, що робить даний склад кримінального правопорушення особливим серед інших видів умисних убивств.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення включає діяння, наслідок, причинний зв'язок і часовий критерій. Діяння може проявлятися як у активних діях (наприклад, утоплення), так і в бездіяльності (залишення дитини без необхідного догляду). Слід зазначити, що така бездіяльність має змішаний характер, оскільки мати свідомо не виконує свій обов'язок забезпечити життєдіяльність дитини. Наслідком є смерть новонародженого, а причинний зв'язок між діянням і наслідком зазвичай є безпосереднім. Особливою ознакою є часовий критерій — правопорушення має бути вчинене “під час пологів або одразу після них”. Цей період не має чітких меж, проте, згідно з практикою, охоплює стан матері після пологів, що супроводжується фізичними (виснаження, кровотеча) та

психологічними (дезорієнтація, післяпологова депресія) проявами. Якщо ж убивство вчинене пізніше, воно кваліфікується як умисне вбивство малолітньої особи (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України).

Суб'єктом кримінального правопорушення є осудна жінка, яка є біологічною матір'ю дитини та досягла 14-річного віку. Діяння, вчинене будь-якою іншою особою (батьком, родичем, знайомим), підпадає під загальні норми про умисне вбивство. При цьому осудність матері не виключається, але її психофізичний стан може впливати на здатність контролювати поведінку.

Судова практика 2023–2024 років вказує, що пільгова кваліфікація за статтю 117 не застосовується, якщо кримінальне правопорушення вчинено після завершення постакушерського періоду або з мотивів, не пов'язаних із пологами (наприклад, через матеріальні проблеми чи соціальний осуд).

Суб'єктивна сторона характеризується умислом — прямим або непрямым. При прямому умислі мати усвідомлює свої дії і бажає смерті дитини (наприклад, через страх осуду). Непрямий умисел проявляється у байдужому ставленні, коли мати допускає можливість загибелі немовляти. Дослідники зазначають, що намір може виникнути ще до пологів, але якщо реалізація дії відбувається у постакушерський період, застосовується саме ст. 117. За аналітичними даними за 2020–2024 роки, у більшості випадків кримінальних правопорушень цього типу обумовлені поєднанням психологічної травми після пологів і соціальної ізоляції матері.

Проблемність чинної редакції ст. 117 полягає в тому, що законодавець визначає лише часову ознаку (“під час пологів або одразу після них”), але не враховує психофізіологічний стан матері. Це створює труднощі під час кваліфікації, адже суди змушені оцінювати обставини суб'єктивно. Наприклад, якщо вбивство сталося через добу після пологів, але мати не перебувала у стані післяпологової кризи, застосування ст. 117 може бути неправомірним.

З метою усунення цієї прогалини пропонується доповнити диспозицію статті 117 фразою “вчинене в обумовленому пологами стані”, щоб вона звучала так: “Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або одразу після них, вчинене в обумовленому пологами стані.” Таке формулювання відповідає європейським підходам, зокрема статті 149 Кримінального кодексу Польщі, де головна увага приділяється саме стану матері.

Введення цієї норми дозволить чіткіше розмежовувати випадки, пов'язані з психофізіологічними наслідками пологів, від умисних убивств, спричинених іншими мотивами. Це забезпечить справедливість і диференціацію покарання відповідно до ступеня вини.

Зубко Анастасія Вікторівна

студентка 2 курсу за спеціальністю К9, ННІУТПН НТУ

Науковий керівник: Мусієнко Анатолій Володимирович,

завідувач кафедри цивільного та кримінального права,

кандидат юридичних наук, доцент, ННІУТПН НТУ.

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВІКТИМОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Віктимологія — це міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає жертв різних подій (природних і соціальних).

Кримінальна віктимологія — галузь знань яка вивчає жертв, процес їх перетворення на жертв та взаємозв'язок між жертвою та правопорушником.

Жертва — це людина або спільнота, яка в результаті суб'єктивного бажання злочинця або об'єктивно створених обставин зазнала фізичної, моральної або майнової шкоди від

протиправних дії, незалежно від того, чи визнав її закон в установленому порядку як потерпілу.

Головною ідеєю віктимології було і залишається те, що поведінка людини за своєю природою може бути не лише злочинною, а й необачною, ризикованою, провокаційною, внаслідок чого зростає ймовірність до злочинних посягань. Сучасна віктимологія комплексно аналізує феномен жертви, виходячи з теоретичних уявлень і моделей зі сфери інших соціальних дисциплін (кримінального права, кримінології, політології, теорії державного управління, конфліктології, соціології). На сьогодні віктимологія помітно розвинулась в багатьох країнах світу, вона накопичила значний науковий і практичний емпіричний матеріал, сформувалася як самостійна комплексна соціо-правова наукова дисципліна, відокремившись від кримінології.

В умовах повномасштабної агресії окремі завдання зазнають кількісно-якісних змін.

Повномасштабна російська агресія різко актуалізувала віктимологічні дослідження, оскільки мільйони громадян стали жертвами злочинів (злочини проти миру, безпеки людства, воєнні злочини), сексуальних насильств та психологічних травм.

Відбувається перехід від класичної кримінологічної віктимології до «військової» та «кризової» віктимології, що вивчає специфічні моделі поведінки жертв в умовах збройного конфлікту.

Збільшилась потреба в розробці нових механізмів документування шкоди, надання психологічної, медичної та правової допомоги постраждалим, що неможливо без глибоких наукових досліджень.

Всі перераховані особливості зобов'язують зробити наступні кроки:

По-перше, дослідити масову та колективну віктимізацію, об'єктом якої є переміщені особи, ветерани, цивільні мешканці окупованих територій, діти, які зазнали впливу війни. Це дозволить дослідити довгострокові наслідки травми, особливості реінтеграції та адаптації цих груп.

По-друге, документування воєнних злочинів та злочинів агресії для розробки віктимологічних методик збору свідчень, які б відповідали міжнародним стандартам для подальших судових процесів (наприклад, у Міжнародному кримінальному суді).

Важливим є аналіз вторинної та третинної віктимізації. При проведенні процесуальних дій правоохоронних органів, судів, системи охорони здоров'я необхідно запобігти вторинній травматизації жертв через неправильне поводження з ними під час розслідувань, судових засідань або надання медичних послуг.

Нарешті розвиток віктимологічної профілактики та політики передбачає державні програми підтримки, системи реабілітації, механізми репарацій. На основі отриманих даних розробити ефективну державну політику щодо захисту та відшкодування шкоди всім категоріям постраждалих.

В результаті дослідження можна дійти наступних висновків:

- в Україні формується унікальна національна віктимологічна школа, яка ґрунтується на практичному досвіді реагування на виклики воєнного часу;
- Українські дослідження стають важливим внеском у світову віктимологію, заповнюючи прогалину в знаннях про масову віктимізацію в умовах гібридної війни XXI століття.
- Актуалізація віктимології має безпосередній прикладний аспект: від формування державної політики соціального захисту до забезпечення правосуддя для мільйонів постраждалих громадян. Від ефективності цих досліджень залежить майбутнє відбудови країни не лише в інфраструктурному, але й в соціально-психологічному плані.

Література:

1. Сучасна віктимологія все більше переходить до практико-орієнтованого дослідницького поля – професор В'ячеслав Туліяков // Право України. URL.: <https://pravo.ua/suchasna-viktymolohiia-vse-bilshe-perekhodyt-do-praktyko-orientovanoho-doslidnytskoho-polia-profesor-viacheslav-tuliakov/>
2. Віктимологія // ВУЕ. URL.: <https://vue.gov.ua/>

3. Мусієнко А.В., Жук А.М. Актуальність критичного мислення в професійній діяльності юриста під час агресії Росії проти України. DICTUM FACTUM. №(2)14, 2023. С.148-152. URL.: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/292/260>

*Каракач А.С.,
студентка 1 курсу магістратури ННІУТПН НТУ*

*Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, ННІУТПН НТУ.*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕРІОДУ ВІЙНИ

Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, спричинила суттєві зміни у сфері кримінально-правової політики. Вона спрямована на забезпечення національної безпеки, протидію колабораціонізму та підтримання правопорядку. Водночас постають проблеми надмірної криміналізації та відхилення від принципів гуманізму й законності. Актуальність теми полягає у необхідності оцінити ефективність кримінально-правової політики України під час воєнного стану та її відповідність конституційним і міжнародним стандартам.

Кримінально-правова політика є складовою частиною загальнодержавної політики у сфері протидії злочинності. Її зміст визначається сукупністю засобів, за допомогою яких держава формує, реалізує та контролює систему кримінально-правових заходів, спрямованих на захист основних соціальних цінностей [1, с. 10; 2, с. 19]. У контексті війни акценти такої політики змістилися у бік пріоритетного захисту суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності держави.

Після 2022 року Кримінальний кодекс України зазнав низки суттєвих змін, спрямованих на посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки. Зокрема, доповнено його статтями 111-1, 111-2, 114-2, 436-2, що передбачають відповідальність за колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору, поширення інформації про переміщення Збройних Сил України та глорифікацію агресії. Важливим кроком стало також ухвалення статті 201-2 КК України, якою криміналізовано незаконне використання гуманітарної допомоги. Прийняття Закону № 3909-ІХ від 21 серпня 2024 р. про ратифікацію Римського статуту та Закону № 4012-ІХ від 9 жовтня 2024 р. про адаптацію Кримінального кодексу до вимог Міжнародного кримінального суду засвідчили рух України у напрямі гармонізації національного кримінального законодавства з міжнародними стандартами. Зокрема, КК України доповнено нормами про злочини проти людяності (ст. 442-2) та командну відповідальність (ст. 31-1).

Водночас на практиці спостерігаються проблеми правозастосування. Як слушно зазначає Є. О. Письменський, «сучасна кримінальна політика часто набуває рис формалізму, коли застосування закону здійснюється без глибокого аналізу суті діяння» [2, с. 303]. Це призводить до кваліфікаційних помилок, надмірного застосування репресивних заходів і відсутності єдності судової практики. Верховний Суд у постановках 2023–2024 рр. неодноразово наголошував, що кримінально-правова кваліфікація має ґрунтуватися на реальному змісті дій особи, а не лише на формальних ознаках складу злочину (зокрема, постанова у справі № 761/19046/22 від 31 липня 2023 р.).

Особливої уваги заслуговує питання криміналізації діянь, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів серед військовослужбовців. За даними 2023 року, за ст. 309 КК України (незаконне зберігання без мети збуту) було оголошено 1691 підозру, тоді як за ст. 307 (збут) — лише 49. Така диспропорція свідчить про переорієнтацію кримінально-правової

політики з боротьби з організованими наркоструктурами на переслідування залежних осіб, що не відповідає меті КК України — охороні прав людини і громадянина. Хоча під час війни держава має підстави для посилення дисципліни у військових частинах, проте використання кримінальних санкцій щодо залежних осіб не є ефективним інструментом профілактики.

Певні конституційні колізії викликає і ст. 436-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за виправдовування, заперечення або глорифікацію російської збройної агресії. Як зазначає Ю. В. Орлов, диспозиція цієї статті не містить ознаки публічності, що створює ризик притягнення особи до відповідальності навіть за приватні висловлювання [3, с. 42]. Це суперечить ст. 34 Конституції України, яка гарантує свободу думки і слова, а також принципу законності у кримінальному праві (ст. 3, 7 КК України). З метою забезпечення визначеності кримінально-правової норми доцільно передбачити як обов'язкову ознаку публічність поширення відповідних висловлювань.

Серед дискусійних є також питання розроблення нового Кримінального кодексу України. На думку О. М. Бандурки, необхідність його ухвалення не є нагальною, оскільки більшість змін, що вносяться, мають не системний, а фрагментарний характер [4, с. 31–32]. Проект нового кодексу, представлений на сайті newcriminalcode.org.ua, містить значну кількість декларативних положень і не усуває основних недоліків чинного законодавства. Більш ефективним шляхом видається періодична експертна ревізія чинного Кримінального кодексу за зразком *Criminal Law Revision Committee* у Великій Британії.

Висновки. Кримінально-правова політика України у період війни зазнала суттєвої трансформації, орієнтованої на захист державного суверенітету та національної безпеки. Законодавчі новели — такі як статті 111-1, 201-2, 442-2 КК України — відповідають вимогам міжнародного кримінального права та підтверджують готовність держави діяти у правовому полі навіть в умовах війни. Водночас практика застосування цих норм потребує глибокого аналізу, оскільки формалізм, надмірна криміналізація та нечіткість окремих складів злочинів можуть призвести до порушення основоположних прав людини. Відтак, пріоритетом майбутньої кримінально-правової політики має стати забезпечення балансу між інтересами безпеки держави та дотриманням принципів верховенства права й гуманізму.

Література:

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К. : Атіка, 2005. 329 с.
2. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики в умовах воєнного стану : дослідження негативних тенденцій. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право. 2024. Вип. 17 (29). С. 300–310. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.300-310>
3. Орлов Ю. В., Прибиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України : виклики та відповіді. Право і безпека. 2022. № 2 (85). С. 39–47. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>.
4. Бандурка О. М. Проект нового Кримінального кодексу України : критичний погляд // Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 29–34.

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри Цивільного та кримінального права
Інституту управління, технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ

Кримінально-правова боротьба з різноманітними проявами корупційної діяльності вимагає належної законодавчої бази. Проте, доводиться констатувати наявність ряду проблем у цій сфері. Так, диспозиція ч. 1 ст. 364 КК України у якості обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем вказує на мету одержання будь-якої неправомірної вигоди. Аналогічна ситуація спостерігається у ч. 1 ст. 364-1, ч. 1 ст. 365-2 КК України. Такий законодавчий підхід унеможлиблює застосування відповідних статей до випадків, коли мало місце зловживання вказаними там особами своїми повноваженнями (що, у свою чергу, призвело до дуже серйозних наслідків), але мета одержання неправомірної вигоди у них була відсутня. Особи ж можуть використовувати своє становище для підтримки родичів, друзів і т. п., не бажаючи при цьому отримати неправомірну вигоду (принаймні, в її сьогоднішньому розумінні). Виходить, що, незалежно від розміру заподіяної такими діями шкоди, їх не можна притягти до кримінальної відповідальності, що навряд чи є правильним. Тому вказівку на мету одержання неправомірної вигоди з диспозиції ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 364-1, ч. 1 ст. 365-2 КК України слід вилучити, а частину другу цих статей доповнити вказівкою на вчинення відповідних діянь з корисливою метою.

Диспозиція ч. 1 ст. 354 КК України передбачає відповідальність за пропозицію чи обіцянку працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Згідно з п. 3 Примітки до статті під пропозицією у статтях 354, 368, 368-3-370 слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди. З цього приводу слід зазначити, що пропозиція (як і обіцянка) мають у свої основі характер твердження, коли до відома іншої особи доводиться чіткий намір надати неправомірну вигоду, а як бути, наприклад, у випадках, коли особу запитують щодо того, чи не хотіла б вона одержати неправомірну вигоду за вчинення нею певних дій? Запитання і намір – це не одне і те ж. Справа в тім, що на практиці намір надати неправомірну вигоду може бути сформульований як запитання, а отже, виходячи з законодавчого визначення термінів «пропозиція» та «обіцянка», підстави для притягнення особи до відповідальності немає: вона запитувала, а не пропонувала чи обіцяла (хоча реально перед нами може бути саме завуальована пропозиція чи обіцянка неправомірної вигоди). Це ж, до речі, стосується і зворотної сторони такої взаємодії у формі прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди (що, зокрема, є підставою для притягнення особи в залежності від її статусу до відповідальності за відповідними частинами статей 354, 368, 368-3, 368-4 КК України), оскільки надати згоду на одержання неправомірної вигоди та позитивно відповісти на запитання чи хоче людина одержати неправомірну вигоду – це різні з юридичної точки зору дії. Задля усунення такого роду проблем потрібно дещо розширити зміст термінів «пропозиція» та «обіцянка», виклавши п. 3 Примітки до ст. 354 у наступній редакції: «Під пропозицією у статтях 354, 368, 368-3-370 слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди (а рівно й інше доведення до неї

інформації про можливість надання неправомірної вигоди), а під обіцянку – висловлення такого наміру (чи інше доведення інформації) з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди».

Також слід звернути увагу на прохання надати неправомірну вигоду, передбачене статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України. На відміну від пропозиції, обіцянки чи вимагання неправомірної вигоди, зміст терміну «прохання» в законі не розкривається, що навряд чи правильно, оскільки відсутність єдиного розуміння кримінально-правової термінології може призвести до неправильної кваліфікації відповідних випадків. Прохання надати неправомірну вигоду передбачає звернення відповідного змісту у чіткій та коректній формі (без усіякого тиску) і при цьому адресат такого прохання чітко розуміє, що може відмовитися від цього. Також слід враховувати, що окрім прохання надати неправомірну вигоду може мати місце і вимога її надання (доведення інформації в рішучій, категоричній формі), яка, проте, позбавлена тих ознак, які характерні для «вимагання неправомірної вигоди» (для якого характерні різного роду погрози за невиконання вимоги або створення умов для того, щоб особа була змушена надати неправомірну вигоду) - тобто, умовно кажучи: «Потрібно заплатити!». Кваліфікувати у такому випадку вимогу надання неправомірної вигоди як прохання буде навряд чи правильним, тому, по-перше, у відповідних частинах статей 354, 368, 368-3, 368-4 КК України доцільніше поряд з «проханням» вказати і на «вимогу» надання неправомірної вигоди за відсутності ознак її вимагання, а, по-друге, доповнити Примітку до ст. 354 КК п. 3-1: «Під проханням у статтях 354, 368, 368-3, 368-4 розуміється доведення до іншої особи інформації про доцільність надання неправомірної вигоди, позбавлене категоричного характеру».

Вказані заходи дозволять посилити ефективність кримінально-правової боротьби з різноманітними проявами корупційної діяльності посилюючи, з однієї сторони, відповідальність за діяння, предметом яких виступає неправомірна вигода, та при цьому, з іншої сторони, дозволяючи притягати до адекватної відповідальності осіб, які, використовуючи свої повноваження та можливості на шкоду суспільству, не переслідують мету одержання неправомірної вигоди.

***Кобилянський Олег Леонідович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доктор філософії, доцент кафедри цивільного
та кримінального права Навчально-наукового інституту
управління технологій та правових наук Національного
транспортного університету
м. Київ, Україна*

***Ергард Наталія Миколаївна**
кандидат медичних наук, доцент, юрист
доцент кафедри менеджменту охорони здоров'я
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Сучасні виклики, пов'язані з повномасштабною збройною агресією проти України, актуалізували питання належного криміналістичного забезпечення документування воєнних злочинів. Особливого значення набуває проблема достовірної фіксації та збереження доказової інформації, що в подальшому може бути використана як у національних кримінальних провадженнях, так і в міжнародних судових інституціях. Становлення доказової

бази у справах про воєнні злочини потребує не лише застосування традиційних криміналістичних методів, а й інтеграції новітніх технологій та міжнародних стандартів, що вимагає поглиблених наукових досліджень у сфері криміналістики.

Постановка проблеми

Документування воєнних злочинів є комплексною проблемою, що поєднує криміналістичну, судово-медичну, міжнародно-правову та процесуальну складові. В умовах воєнних дій виникає специфіка слідчої діяльності, пов'язана з масштабністю злочинів, небезпекою роботи на місцях подій, а також потребою дотримання міжнародних протоколів фіксації. Проблемним залишається питання забезпечення ланцюга збереження доказів, адже відсутність безперервності та процесуальної чистоти може зумовити втрату доказової сили матеріалів. Додатковим чинником є необхідність уніфікації підходів українських органів досудового розслідування з вимогами Міжнародного кримінального суду, що забезпечить визнання доказів належними та допустимими у міжнародних трибуналах.

Мета дослідження

Метою є дослідження криміналістичних аспектів документування воєнних злочинів, аналіз сучасних методів та інструментів фіксації доказової інформації, виявлення проблем практики їх застосування та обґрунтування шляхів удосконалення криміналістичного забезпечення розслідувань у цій сфері.

Виклад основного матеріалу

Документування воєнних злочинів неможливе без ефективного криміналістичного супроводу, що передбачає застосування комплексу методів виявлення, фіксації, вилучення та збереження доказів. В умовах збройного конфлікту першочергового значення набуває своєчасна фото- і відеофіксація місць обстрілів, руйнувань цивільних об'єктів та наслідків застосування заборонених видів озброєння. Такі матеріали, доповнені супутниковими знімками та даними геоінформаційних систем, створюють цілісну картину подій і дають змогу простежити причинно-наслідкові зв'язки між діями військових формувань та їх наслідками для цивільного населення.

Важливим напрямом криміналістичної діяльності є фіксація слідів злочинів на тілах потерпілих. Судово-медичні експертизи тілесних ушкоджень, протоколи оглядів тіл, результати ДНК-ідентифікації та інші біологічні дослідження формують доказову базу, яка дозволяє не лише встановити факт смерті чи каліцтва, але й ідентифікувати конкретних осіб серед жертв масових поховань. Ці дані набувають особливої ваги в процесі кваліфікації діянь як злочинів проти людяності чи геноциду.

Не менш значущим є встановлення походження та характеру використаної зброї. Криміналістичне дослідження уламків боєприпасів, куль і гільз дозволяє визначити тип озброєння та країну його виробництва, що може бути використане як прямий доказ причетності конкретних підрозділів до злочинів. Використання трасологічних та балістичних методів у поєднанні з сучасними базами даних забезпечує високий рівень обґрунтованості експертних висновків.

Особливу увагу необхідно приділяти збиранню та дослідженню цифрових доказів. Відеоматеріали з камер спостереження, записи з мобільних пристроїв та публікації у соціальних мережах часто стають ключовими джерелами інформації. Проте їхня доказова цінність залежить від правильності процедури вилучення та збереження, адже будь-яке порушення цілісності може викликати сумнів у достовірності даних.

Водночас, криміналістичне забезпечення документування воєнних злочинів потребує врахування міжнародних стандартів, зокрема «Стамбульського протоколу» щодо документування тортур, «Міннесотського протоколу» з розслідування потенційно незаконних смертей та рекомендацій Міжнародного кримінального суду. Їх адаптація до української практики є необхідною умовою забезпечення подальшої допустимості доказів у міжнародних провадженнях.

Удосконалення криміналістичного супроводу документування воєнних злочинів можливе шляхом інтеграції новітніх технологій, зокрема використання безпілотних літальних апаратів для огляду місць злочинів, 3D-сканування для фіксації руйнувань та мультиспектральної зйомки для виявлення прихованих об'єктів. Водночас ключовим залишається дотримання принципу безперервності ланцюга збереження доказів, адже лише за умови правильної процесуальної фіксації матеріали можуть слугувати належною основою для обвинувачення у міжнародних судах.

Таким чином, криміналістичне забезпечення документування воєнних злочинів є багатовимірним процесом, що поєднує традиційні методи криміналістики з новітніми технологічними рішеннями та міжнародними стандартами, спрямованими на досягнення головної мети – встановлення об'єктивної істини та забезпечення справедливості.

Висновки

У результаті проведеного дослідження можна дійти висновку, що документування воєнних злочинів потребує комплексного криміналістичного забезпечення, яке включає фіксацію слідів злочинів, судово-медичні дослідження, трасологічні та балістичні експертизи, а також збір цифрових доказів. Практичне значення цього процесу полягає у формуванні доказової бази, яка може бути використана як у межах кримінальних проваджень в Україні, так і в міжнародних трибуналах. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є розробка методології застосування новітніх технологій у криміналістиці, удосконалення процедур забезпечення безперервності ланцюга збереження доказів та гармонізація національної практики з міжнародними стандартами.

Література:

1. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л. Проблемні питання судово-медичної експертизи катувань в умовах війни // Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: Видавництво Людмила, 2022. С. 307-310.
2. «Стамбульський протокол. Посібник з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання.» URL: <http://hostage.org.ua/novyny/stambulskiy-protokol-yak-instrument-dokumentuvannya-naslidkiv-katuvannya-z-metoyu-rozsliduvannya-naityazhchih-mizhnarodnih-zlochiviv-vchinenih-v-umovah-zbroynogo-konfliktu/>
3. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Скільська Л.Д. Документування результатів слідчої дії: методи фіксації доказової інформації. Монографія. ННПСК КНУВС. 2009. 96 с.
4. Ергард Н.М., Кобилянський О.Л., Мусієнко А.В., Петрошак О.Ю. Фіксація тілесних ушкоджень в закладах охорони здоров'я та особливості їх документування у форматі «Стамбульського протоколу»: Навчальний посібник. Київ. Видавництво Руслана Халікова, 2023. 54 с.

*Котелянець Ольга Володимирівна,
студентка 3 курсу
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету,
м.Київ*

*Науковий керівник:
Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук
Національного транспортного університету, м.
Київ*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Питання кримінальної відповідальності за доведення до самогубства становить важливий механізм захисту життя людини, проте його сучасна законодавча конструкція

викликає значні теоретичні заперечення. Чинна редакція статті 120 Кримінального кодексу України встановлює, зокрема, покарання за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, вчинене шляхом жорстокого поводження, шантажу, систематичного приниження людської гідності чи систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі. Попри свою беззаперечну суспільну значущість, запропонована модель містить фундаментальні концептуальні труднощі, що ускладнюють її практичне застосування.

Основна юридична колізія виникає через використання законодавцем формулювання «замах на самогубство». З позиції доктрини кримінального права така конструкція є некоректною. Положення статті 15 Кримінального кодексу України визначають замах як умисне діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення кримінального правопорушення, якщо при цьому воно не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. З цього випливає, що об'єктом замаху може бути виключно кримінально каране діяння. Водночас сам по собі акт самогубства, будучи трагічним явищем, у сучасному праві не кваліфікується як кримінальне правопорушення, оскільки особа не може виступати суб'єктом такого діяння проти власного життя. Відповідно, стає логічно неможливим вчинення замаху на дію, яка за своєю суттю не має ознак складу кримінального правопорушення.

Більш адекватним для опису незавершеного акту видається термін «спроба самогубства», який давно й усталено використовується у психології, медицині та соціології. Його імплементація у кримінальне право дозволила б усунути наявну термінологічну суперечність. Проте таке запозичення вимагає належної нормативної фіксації та розробки чіткого юридичного визначення. У диспозиції статті необхідно не лише замінити поняття, а й недвозначно обмежити сферу застосування норми, встановивши, що відповідальність покладається не на саму особу з суїцидальними намірами, а винятково на сторонніх суб'єктів. Саме їхні умисні протиправні дії чи бездіяльність мають перебувати у прямому причинно-наслідковому зв'язку з рішенням потерпілого вчинити спробу самогубства. Удосконалення норми в такий спосіб сприятиме підвищенню її юридичної точності та ефективності правозастосування.

Також проблемною є надмірна суворість законодавчої вимоги щодо «систематичності» приниження людської гідності чи протиправного примусу як умови для кримінальної відповідальності за доведення до самогубства. Процес доказування багаторазовості та тривалості таких актів є надзвичайно складним завданням для правоохоронних органів. Навіть один винятково агресивний та інтенсивний епізод психологічного насильства може мати настільки руйнівний вплив, що здатен підштовхнути особу до суїциду. Однак, через відсутність формальної ознаки «систематичності», такий випадок може не підпадати під кримінально-правову кваліфікацію, що призводить до непропорційного звуження кола відповідальності та залишає поза правовим захистом жертв раптового, але вкрай інтенсивного тиску. Видається за необхідним замінити таку ознаку у статті на «приниження, яке є суттєвим і яке має характер повторності або тривалості, або єдиний випадок, що містить надзвичайну інтенсивність або шкоду».

Отже, з огляду на вищезазначені проблеми, доцільним виглядає внесення змін до статті 120 Кримінального кодексу України. Пропонується замінити термінологічно неточне словосполучення «до замаху на самогубство» на більш коректне з правової та психологічної точки зору «до спроби самогубства». Також вбачається за необхідне усунути обов'язкову ознаку «систематичності» приниження гідності чи примусу, що дозволить притягати до відповідальності за поодинокі, але вкрай інтенсивні акти психологічного насильства.

*Маковка Єва Леонідівна,
студент 1 курсу магістратури
за спеціальністю D8, ННІУТПН НТУ*

*Науковий керівник: Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, ННІУТПН НТУ*

СПВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ЮСТИЦІЯ» ТА «КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ»: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ

Юстиція це багатоаспектне поняття, яке в широкому сенсі охоплює всю сферу діяльності, спрямованої на забезпечення справедливості, законності та правопорядку в суспільстві.

У словниках та довідковій літературі юстиція, переважно, розглядається як: 1) суд, судова діяльність держави;

2) правосуддя;

3) сукупність державних органів, що займаються судочинством;

4) юристи;

5) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ. Крім судів, до цієї системи включають прокуратуру, органи слідства, адвокатуру, нотаріат тощо [1;.250].

Об'єднуючими засадами для них є їх покликання служити торжеству правосуддя, законності й справедливості, забезпеченню прав громадян

Досліджуючи підходи щодо розуміння поняття «органи юстиції», О. Мерза пише, що розуміння сутності поняття «юстиція», неоднозначно трактується в науковій та спеціалізованій літературі, є багатоаспектним і співвідноситься з різними видами судочинства.[2;. 45].

Відповідно, слід розрізняти такі види юстиції як конституційна, адміністративна, кримінальна, ювенальна, військова, при цьому самого визначення юстиції не надає.

Разом з тим О. Плотніков вважає, що хоча в українському праві бракує єдиного визначення поняття «юстиція», однак можна визначити його зміст, частково ототожнити з поняттям «правосуддя», оскільки статтею 131 Конституції встановлюється, що в Україні діє Вища рада правосуддя. Цей орган, однак, здійснює не правосуддя, а виступає провідником державної політики в сфері правосуддя, спрямованої на формування суддівського корпусу та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Іншим державним органом, що здійснює діяльність в сфері юстиції, є Міністерство юстиції України. Мін'юст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику. До функцій Міністерства юстиції віднесено, зокрема, забезпечення проведення перевірок, передбачених Законом України «Про очищення влади», забезпечення виконання судових рішень, контроль за дотриманням прав людини та громадянина в місцях позбавлення волі, здійснення загального управління у сфері надання правової допомоги, експертне забезпечення правосуддя. З наведеного автор робить висновок, що поняття «юстиція» в українському праві асоціюється з державною політикою, спрямованою на підтримання законності, захист прав та свобод людини та громадянина, забезпечення функціонування системи правосуддя[3;. 110].

Юстиція в українському правовому контексті є широким, багатоаспектним поняттям, яке не обмежується лише правосуддям (судовою діяльністю). Вона асоціюється з державною політикою та діяльністю цілої низки державних органів (зокрема, судів, прокуратури, Міністерства юстиції та Вищої ради правосуддя), метою яких є забезпечення законності, захист прав та свобод людини і громадянина, а також підтримання функціонування усієї системи правосуддя в державі.

Кримінальна юстиція є спеціалізованою частиною загальної системи юстиції, спрямованою виключно на протидію злочинності та вирішення питань, пов'язаних із

вчиненням кримінальних правопорушень.

Існує декілька підходів до визначення кримінальної юстиції:

1. Вузьке розуміння: Система органів, які здійснюють кримінальне судочинство (тобто розгляд кримінальних справ у суді).
2. Широке розуміння: Сукупність державних органів, установ і відносин, які виникають у зв'язку з правовою регламентацією боротьби зі злочинністю. Це включає:
 - a. Органи досудового розслідування (поліція, інші правоохоронні органи).
 - b. Органи прокуратури (здійснення нагляду, процесуальне керівництво та підтримання публічного обвинувачення).
 - c. Суди (здійснення правосуддя).
 - d. Органи виконання покарань (пенітенціарна система).
 - e. А також діяльність адвокатури (захист), потерпілих та інших суб'єктів, залучених до кримінального процесу

Змістом кримінальної юстиції є організована процесуальна діяльність уповноважених державних органів (суб'єктів), що регламентується кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством і спрямована на реалізацію публічної державної функції – протидії злочинності. За своїм характером зазначена діяльність є сукупністю зусиль, спрямованих на протидію злочинності за двома напрямками:

- 1) правове реагування на вчинені кримінальні правопорушення;
- 2) запобігання вчиненню новим кримінальним правопорушенням.

Характерним для змісту діяльності правоохоронних органів є те, що її здійснюють державні органи, організаційно не віднесені до однієї управлінської структури. Але однорідність цілей, завдань та характер вказаної сфери правоохоронної діяльності об'єднує цю частину державного правоохоронного апарату в самостійну систему. При цьому відносини між органами (суб'єктами) кримінального провадження регламентуються винятково кримінальним процесуальним законодавством. Цілісність зазначеної системи забезпечується не жорсткими організаційно-управлінськими відносинами, а суто функціональними і процесуальними залежностями. Такий механізм забезпечує суб'єктам правоохоронних органів незалежність у прийнятті процесуальних рішень, їх підкорення лише закону

Кримінальна юстиція має вирішальне значення для функціонування правової держави та безпеки суспільства, оскільки є головним інструментом держави у протидії злочинності та забезпеченні справедливості у цій сфері.

Зміст полягає :

Забезпечення правопорядку- система кримінальної юстиції (органи розслідування, прокуратура, суди) виявляє, розслідує та розкриває злочини, відновлюючи порушений правопорядок у суспільстві.

Реалізація справедливості Встановленням справедливого балансу між інтересами жертви, суспільства та обвинуваченого. Це включає: покарання винних і реабілітацію невинних.

Захист прав і свобод Гарантування дотримання конституційних прав усіх учасників процесу, особливо осіб, підозрюваних чи обвинувачених (презумпція невинуватості, право на захист, неупереджений суд).

Відновна функція. Забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочином потерпілим (через цивільні позови в кримінальному провадженні або механізми управління арештованими активами).

Превентивна функція. Запобігання вчиненню нових злочинів. Неминучість і справедливість покарання слугують стримуючим фактором як для засудженої особи (приватна превенція), так і для інших громадян (загальна превенція).

Висновок: У результаті дослідження було встановлено, що юстиція є багатоаспектним державним інститутом, який охоплює діяльність, спрямовану на забезпечення законності, справедливості та захист прав громадян, не обмежуючись лише правосуддям. Кримінальна юстиція є її спеціалізованою підсистемою, головною метою якої є протидія злочинності шляхом правового реагування на вчинені кримінальні правопорушення та їх запобігання. Ця

система, що включає органи розслідування, прокуратуру та суди, функціонує на основі функціональних та процесуальних залежностей для забезпечення незалежності суб'єктів у прийнятті рішень. Змістом кримінальної юстиції є реалізація публічної функції, спрямованої на відновлення правопорядку, захист прав та встановлення справедливого балансу між інтересами жертви, суспільства та обвинуваченого. Таким чином, кримінальна юстиція є ключовим механізмом держави для реалізації справедливості та забезпечення безпеки в суспільстві.

Література:

1. Правосуддя. *Велика українська енциклопедія* : у 30 т. Київ : ДУ «ВУЕ», 2023. Т. 4. С. 250–252.
2. Мерза О. Поняття та система органів юстиції України. *Право України*. 2018. № 3. С. 45–51.
3. Плотніков О. Юстиція в українському правовому контексті. *Вісник кримінальної юстиції*. 2021. № 1. С. 110–118.
4. Мусієнко А.В., Гоцуляк О.О. Деякі актуальні аспекти кримінально-правової політики України. *DICTUM FACTUM*, № 2(12) (2022). Ст. 116-119. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/237>

Михайлов Володимир Олександрович,
доктор філософії, доцент кафедри правосуддя
Навчально-наукового інституту управління технологій та правових наук НТУ

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ: АРГУМЕНТИ ПРОТИ ДЕРЖАВНОЇ МОНОПОЛІЇ

Державна монополія на проведення окремих видів судових експертиз в Україні — це юридично закріплене обмеження, яке дозволяє лише державним спеціалізованим установам здійснювати певні експертні дослідження, особливо у кримінальних провадженнях. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу», деякі види експертиз — зокрема криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні — можуть проводитися виключно державними установами.

Наслідком цієї заборони є наступні проблеми та виклики:

- Обмеження доступу: Приватні експерти не мають права проводити певні експертизи, навіть якщо вони атестовані.
- Дефіцит кадрів: У Реєстрі атестованих судових експертів часто бракує фахівців за окремими спеціальностями, що затримує процеси.
- Юридичні колізії: Відсутність чітких норм щодо участі приватних експертів у кримінальних справах створює підстави для оскарження висновків у суді.

Отже, існують обмеження (державна монополія) залучення «приватного експерта» до проведення криміналістичних, медичних та психіатричних експерти. Ця монополія була негативно сприйнята як юридичною спільнотою, так і суспільством в цілому з огляду на обмеження права приватних експертів здійснювати свою професійну діяльність, ймовірність корупційних ризиків, обмеження права учасників кримінального провадження обирати судового експерта [1].

Вчені, такі як Авдєєва Г., Гонгало С., Дуфенюк О., Прохоров- Лукін Г., Щербаковський М., Кравченко О., Калужна О., Сімакова-Єфремян Е., Журавель В., та інші, досліджували питання щодо доцільності існування державної монополії на проведення судових експертиз у кримінальному провадженні.

Щербаковський М. зазначає про необхідність скасування монополії на проведення судової експертизи державних судово-експертних установ з тих підстав, що встановлення останньої «...не має під собою якого-небудь наукового підґрунтя і, в загалі, йде в розріз із

принципом змагальності» [2].

Калужна О., наголошуючи на недосконалості державної монополії на виконання судових експертиз та необхідності перегляду законодавства, виокремлює деякі її переваги: «...розвинена мережа ДЕУ у регіонах, широке коло виконуваних видів судових експертиз, науково-дослідницькі підрозділи ДЕУ [3].

На нашу думку є ряд недоліків такої монополії, включаючи залежність експертних установ від відомств, у структурі яких вони перебувають, а також про можливість отримання необ'єктивних висновків експертів.

Що до пропозиції щодо зміни законодавства в цій сфері. Зокрема, Сімакова-Єфремян Е. пропонує внести зміни у ст.7 Закону України «Про судову експертизу», передбачивши, що виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з дослідженням об'єктів, обіг яких заборонено та контролюється державою [3].

Журавель В. і Гонгало С. підтримують позицію скасування державної монополії на проведення експертиз, вважаючи, що розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності та реальна змагальність експертиз не лише покращить якість експертиз, а й розвантажить державні експертні установи та сприятиме більш швидкому розгляду справ у судах різних рівнів.

Висновки.

Державна монополія стримує розвиток приватного сектору, який міг би впроваджувати новітні технології, методики та обладнання. Відсутність конкуренції знижує мотивацію державних установ до вдосконалення якості та оперативності експертиз. Обмежена кількість експертів у державних установах призводить до затримок у проведенні експертиз, що негативно впливає на строки розслідувань та судових процесів.

Висновки приватних експертів часто не визнаються судами через відсутність чітких нормативних положень, що породжує правову невизначеність. Це створює підстави для оскарження доказів та затягує процес.

Закон «Про судову експертизу» не відповідає сучасним викликам, зокрема цифровізації, воєнному стану, міжнародним стандартам. Необхідне створення єдиного термінологічного апарату та чітких критеріїв допуску приватних експертів.

У багатьох країнах ЄС приватні експерти мають право проводити експертизи, які визнаються судами, відкритий ринок експертних послуг сприяє підвищенню якості, прозорості та незалежності експертиз.

Монопольне положення державних експертних установ Міністерства юстиції - науково-дослідних інститутів судових експертиз призвело до тотального зниження якості виконання експертних досліджень та спотворення принципу незалежності експерта.

Література:

1. Судові реформи в Україні: аналіз результатів та очікування. Юридична газета 11. 2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/sudovi-reformi-v-ukrayini-analiz-rezultativ-ta-ochikuvannya.html>
2. Pilyukov Y. Modern system of state forensic institutions in Ukraine. The basic directions of improvement of their activity. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28851/1/%D0%9F%D1%96%D0%BB%D1%8E%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>
3. Кофанов А.В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень. Криміналістичний вісник. 2013. № 2. С. 107–115. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/114.pdf>
4. Стрілець С.О., Кузнецов Р.В. Шляхи вдосконалення підготовки та підвищення кваліфікації судових експертів МВС. «Молодий вчений» № 8(84) 08.2020
Остапчук, Мусієнко. Еволюція наукових поглядів на зміст предмету кримінології
Секція 4. Кримінальне право та кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність.

*Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, ННІУТПН НТУ.*

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЗМІСТ ПРЕДМЕТУ КРИМІНОЛОГІЇ

Кримінологія пройшла складний шлях від філософських роздумів про природу злочину до свого становлення, як міждисциплінарної науки. Її предмет (те, що саме вона вивчає) не був незмінним, а еволюціонував разом із розвитком наукової думки, зміною соціальних концепцій та накопиченням емпіричних даних. Від простого розуміння злочину, як акту вільної волі, до комплексного аналізу злочинності, як соціального явища – такий головний вектор цієї еволюції. Автор прослідкував ключові етапи у зміні поглядів на предмет кримінології, зосереджуючись на конкретних прикладах теоретичних підходів.

Класична школа трактувала злочин, як раціональний вибір. Предметом ранньої кримінології було злочинне правопорушення та система покарань. Фокус був спрямований на створення справедливого та ефективного кримінального права, яке б стримувало раціонального індивіда через неминучість і пропорційність покарання. Злочинець розглядався як особа, здатна до свідомого розрахунку вигоди та витрат

Для позитивістської школи об'єктом вивчення став злочинець. Позитивісти (Ч. Ломброзо, Е. Феррі) здійснили радикальний поворот, перенісши фокус із злочину на злочинця. Предметом науки стала особа правопорушника, а причини злочинності шукалися в біологічних, антропологічних та пізніше соціальних факторах, що не підконтрольні індивіду. Злочинність почала розглядатися як детерміноване явище.

Прикладом стала теорія «природженого злочинця» Ч. Ломброзо, який намагався встановити зв'язок між фізичними ознаками (форма черепа, великі щелепи) і схильністю до злочину. Цей підхід, вперше зробив саму особу злочинця об'єктом наукового, а не філософського дослідження.

Соціологічний етап пов'язаний із перенесенням акценту на соціальні умови. Предметом кримінології стала злочинність як соціальне явище, що породжується соціальною структурою, аномією, культурою та навчанням. Прикладом є теорія соціальної аномії Роберта Мертона. Він доводив, що злочинність виникає через розрив між культурно проголошуваними цілями успіху (наприклад, матеріальним багатством) та інституційно обмеженими засобами їх досягнення для певних верств населення. Це класичний приклад, коли предметом аналізу виступає не індивід, а дефекти соціальної системи, що змушують людей шукати девіантні шляхи до успіху. Інтегративний підхід в сучасній кримінології (з кінця ХХ ст.) відкидає єдину пояснювальну теорію. Її предмет став комплексним і включає в себе злочинність (її причини, стан, динаміку); контроль над злочинністю (профілактика, діяльність правоохоронних органів); особистість злочинця (у взаємодії з середовищем); жертву злочину (віктимологія). На сьогодні сучасний етап розвитку віктимології характеризується зміною парадигми від вивчення жертви як пасивного елемента злочину до активної суб'єктної позиції в системі кримінальної юстиції. На перший план сьогодення виходять такі завдання, як запобігання вторинній та третинній віктимізації через вдосконалення процедур допиту та супроводу потерпілих, а також розвиток спеціалізованих служб підтримки.

Окрім того, новітніми викликами стали кібервіктимологія – дослідження жертв злочинів у цифровому просторі, та масові форми віктимізації в умовах збройних конфліктів. Таким чином, сьогодні віктимологія розвивається у напрямку створення комплексної системи захисту прав жертв, що поєднує правові, психологічні та соціальні інструменти. Та ще слід визначити панування інтегративного підходу, що поєднує соціальні, психологічні, біологічні та економічні фактори. Прикладом є сучасні дослідження в рамках біосоціальної кримінології,

які не повертаються до біологічного детермінізму Ломброзо, а вивчають, як генетичні схильності, нейробиологічні особливості (наприклад, низька активність префронтальної кори) в поєднанні з несприятливим соціальним середовищем (злидні, погане виховання) підвищують ймовірність злочинної поведінки. Це і є яскравий приклад сучасного предмету.

Висновок: еволюція поглядів на предмет кримінології демонструє послідовне розширення та ускладнення її наукового поля, здолавши шлях від вивчення злочину як юридичного факту (Класична школа) через дослідження злочинця як біологічного типу (Позитивізм) до аналізу соціальних структур, що породжують злочинність (Соціологічний підхід).

Сьогодні предмет кримінології є інтегрованим і динамічним, охоплюючи всю систему «злочинність-злочинець-жертва-контроль». Сучасний акцент на інтегративних моделях, таких як біосоціальний підхід, свідчить про становлення кримінології як зрілої науки, здатної враховувати складну множину факторів, що обумовлюють це явище.

Література:

1. Беккарія Ч. Про злочини та покарання / Ч. Беккарія. – 1764. – 208 с.
2. Ломброзо Ч. Злочинна людина / Ч. Ломброзо. – 1876. – 252 с.
3. Мертон Р. Соціальна структура та аномія/ Р. Мертон // American Sociological Review. – 1938. – Vol. 3, No. 5. – P. 672–682.
4. Cullen F. T. Criminological Theory: Past to Present / F. T. Cullen, R. Agnew. – 4th ed. – New York : Oxford University Press, 2011. – 608 p.
5. Newburn T. Criminology / T. Newburn. – 2nd ed. – London : Routledge, 2013. – 1056 p.
6. The Oxford Handbook of Crime Prevention / ed. by B. C. Welsh, D. P. Farrington. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 662 p.
7. Ван Дайк, Я. Віктимологія. Сучасний погляд / Я. ван Дайк. – Київ : Вид-во "Атіка", 2020. – 456 с.
8. Ривман, Д. В. Кримінальна віктимологія / Д. В. Ривман. – Санкт-Петербург : Питер, 2020. – 304 с.
9. Мусієнко А.В., Гоцуляк О.О. Деякі актуальні аспекти кримінально-правової політики України. DICTUM FACTUM, № 2(12) (2022). Ст. 116-119. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/237>

Попов М.Ю.

студент за спеціальністю К9, ННІУТПН НТУ

Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, ННІУТПН НТУ.

ЗАРОДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЇ: ВІД ТЕОЛОГІЇ ДО РАЦІОНАЛІЗМУ

Кримінологія, як самостійна наукова дисципліна, що системно вивчає злочинність, її причини та шляхи запобігання, сформувалася значно пізніше, ніж кримінальне право, проте її ідейні витoki сягають глибокої давнини. Актуальність дослідження еволюції уявлень про причини злочинності та природу злочинця полягає у необхідності осмислення генезису сучасних кримінально-правових систем. Зміна цих уявлень є прямим і необхідним відображенням розвитку суспільства, філософії та людського мислення, а їхній аналіз дозволяє зрозуміти, як і чому сучасна юстиція відійшла від ідеї помсти до ідеї превенції.

Проблема полягає у відстеженні кардинального переходу від містичного, теологічного тлумачення злочину до наукового, раціонально-гуманістичного підходу. Вирішення цієї

проблеми вимагає аналізу ключових історичних етапів: від донаукового періоду (теологічний світогляд), через перехід до раціоналізму (соціально-економічний контекст) та до формування класичної школи кримінології.

В донауковий період злочинність сприймали як наслідок одержимості та гріха. У донауковий період, що охоплює архаїчні та середньовічні суспільства, панував теологічний світогляд. Злочин розглядався не як соціальна дія, а як порушення божої волі, тобто гріх, а сам злочинець – як одержимий дияволом або зіпсований грішник. Наслідком такого підходу була відсутність об'єктивного аналізу причин злочинності. Основним методом «боротьби» були жорстокі публічні покарання (тортури, страти), спрямовані на спокутування гріха, залякування населення та ритуальне очищення суспільства від «нечистого». Причини злочинності вбачалися не в соціальних умовах, а виключно в індивідуальній «зіпсутості» людини, її відступі від віри та впливі надприродних сил.

З розвитком філософії, природничих наук та поступовою секуляризацією суспільства відбулася зміна парадигми. Злочинність почали розглядати не як містичне явище, а як соціальний феномен, що має реальні, пізнавані причини. Це стало першим кроком до раціоналізму. З'являються спроби проаналізувати зв'язок між рівнем бідності, освіти, соціальною нерівністю та рівнем злочинності в різних суспільно-економічних формаціях (від рабовласництва до феодалізму). Хоча це ще не була кримінологія у сучасному розумінні, цей підхід заклав основу для соціологічного методу у майбутній науці, вказуючи на зовнішні, суспільні чинники злочинної поведінки.

Справжній прорив відбувся в епоху Просвітництва (XVIII ст.), яка сформувала раціонально-гуманістичний світогляд та започаткувала Класичну школу кримінології. Віра в розум, природні права людини та ідеї суспільного договору кардинально змінили погляд на злочин і покарання. Ключові ідеї просвітників сформували нову основу для кримінальної юстиції: Шарль Луї Монтеск'є запропонував ідею впливу географічного середовища і клімату на закони та звичаї, а також наполягав на відповідності покарання злочину. Вольтер різко критикував судову систему за її жорстокість і свавілля. Він відстоював принцип презумпції невинуватості та вимагав гуманізації кримінального права. Центральною фігурою став Чезаре Беккарія з його працею «Про злочини та покарання» (1764). Він перетворив кримінально-правову думку, проголосивши, що: Злочин – це шкода, заподіяна суспільству, а не гріх перед Богом. Мета покарання – превенція (запобігання) новим злочинам, а не помста. Покарання має бути обов'язковим, швидким і невідворотним, а не жорстоким. Діє принцип пропорційності: суворість покарання має бути суворо пропорційна тяжкості злочину. Він рішуче виступив за відмову від тортур і смертної кари. Філософи XVIII століття замінили концепцію злочинця-грішника на концепцію вільної, розумної істоти, яка здійснює злочин в результаті свідомого вибору, зважуючи потенційну вигоду та покарання.

Висновок. Зародження кримінології як науки стало прямим результатом переходу від теологічного фаталізму до раціонально-гуманістичного світогляду. Філософи XVIII століття замінили концепцію злочинця-грішника на концепцію вільної, розумної істоти, яка здійснює злочин в результаті свідомого вибору, зважуючи на потенційну вигоду та покарання. Класична школа не лише проголосила ідею про те, що карати треба злочин, а не людину (особу), але й заклала фундамент сучасних кримінально-правових систем, проголосивши ключові принципи: законність, справедливість, невідворотність та гуманізацію покарання. Саме в цей період почалося системне наукове осмислення причин злочинності, що відкрило шлях для подальшого розвитку соціологічних, біологічних та психологічних напрямів кримінології, які зосередяться на дослідженні самої особистості злочинця.

Література:

1. Беккарія, Ч. (Beccaria C.). Про злочини та покарання / Пер. з італ. Київ: Атака, 2006. 240 с.
2. Монтеск'є, Ш. Л. (Montesquieu C.). Про дух законів: Вибрані твори / Пер. з фр. Київ: Політична думка, 2002. 550 с.
3. Вольтер (Аруе Ф.-М.). Філософські твори / Пер. з фр. Київ: Наукова думка, 1999. 416 с.

4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: Теорія і практика: У 3-х кн. — Київ: Вид. дім "Ін Юре", 2007. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія кримінологічної науки.
5. Голіна В. В. та ін. Кримінологія: Навчальний посібник / [В. В. Голіна, М. В. Шепітько, Л. Н. Ключникова та ін.]; за ред. В. В. Голіни. — Харків: Право, 2014.
6. Даньшин І. М. Кримінологія: Навчальний посібник. — Харків: Право, 2005.
7. Литвак О. М. Кримінологія: Курс лекцій. — Київ: Атіка, 2010.
8. Мусієнко А.В., Гоцуляк О.О. Деякі актуальні аспекти кримінально-правової політики України. *DICTUM FACTUM*, № 2(12) (2022). Ст. 116-119. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/237>

Савицький Д.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя Навчально-наукового інституту управління, технологій та
правових наук Національного транспортного університету*

ПРОВОКУВАННЯ ОСОБИ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до ч. 1 ст. 271 КПК України, контроль за вчиненням злочину може здійснюватися за наявності достатніх підстав вважати, що готується або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Такий контроль проводиться у формах: 1) контрольованої поставки; 2) контрольованої або оперативної закупки; 3) спеціального слідчого експерименту; 4) імітування обстановки злочину.

Найпоширенішою формою цієї негласної слідчої (розшукової) дії (НСРД) є спеціальний слідчий експеримент сутність якого полягає у створенні слідчим спільно з оперативним підрозділом умов, максимально наближених до реальної обстановки, з метою перевірки дійсних намірів особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та ухваленням нею рішень щодо вчинення злочину. Досить часто до проведення цієї НСРД залучаються особи які співпрацюють з органами розслідування на конфіденційній основі («конфіденти»). Вказані особи долучаються до виконання підозрюваним об'єктивної сторони кримінального правопорушення (або її частини), тим самим перевіряючи справжні наміри особи до вчинення злочину.

Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем (ч. 3 ст. 271 КПК України). У зв'язку з цим, прокурор у рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину зобов'язаний викласти обставини, які свідчать про відсутність під час НСРД провокування особи на вчинення злочину (п. 1 ч. 7 ст. 271 КПК України). Вказані положення зобов'язують сторону обвинувачення нести тягар доказування відсутності провокації, з моменту здійснення стороною захисту заяви про провокацію [1].

Питання провокації злочину є надзвичайно актуальними у контексті забезпечення допустимості доказів та дотримання принципів справедливого судового розгляду. Провокація злочину становить собою штучне створення умов, за яких особу спонукають до вчинення злочину з метою її подальшого викриття, що суперечить завданням кримінального провадження та підриває засади верховенства права.

Особливу увагу в цьому аспекті слід приділяти розмежуванню допустимих форм контролю за вчиненням злочину від недопустимих дій, що мають характер провокації. Така межа є ключовою для оцінки законності дій правоохоронних органів і допустимості отриманих у результаті доказів.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово формулював у своїх рішеннях визначення провокації злочину, розкриваючи її зміст та форми (справи «Раманаускас проти Литви», № 55146/14, 20.02.2018, «Баннікова проти росії», № 18757/06, 04.11.2010, «Матановіч проти Хорватії», № 2742/12, 04.04.2017). Провокація з боку правоохоронних органів має місце тоді, коли відповідні працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою встановлення злочину, тобто отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений (§ 55 рішення у справі «Раманаускас проти Литви») [2].

Із правових позицій ЄСПЛ вбачається, що провокування особи до вчинення злочину має місце якщо: 1) були активні дії правоохоронних органів; 2) з їх боку мало місце спонукання особи до вчинення злочину (наприклад, прояв ініціативи у контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування); 3) злочин не був би скоєний без втручання правоохоронних органів.

Верховний Суд (ВС) неодноразово наголошував, що використання провокаційних методів, які виходять за межі пасивного спостереження та фіксації злочинних намірів особи, призводить до визнання відповідних доказів недопустимими.

Так, у справі № 391/729/15-к колегія суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (ККС ВС) зазначила, що у провадженнях, у яких ідеться про можливу провокацію злочину, необхідно враховувати, чи були відносини між надавачем і одержувачем неправомірної вигоди безвідносно до правоохоронних органів, чи існували питання, у вирішенні яких був зацікавлений надавач неправомірної вигоди та які міг або обіцяв вирішити одержувач неправомірної вигоди до того, як правоохоронним органам стало відомо про ці факти. Така інформація дасть змогу зробити висновок про вплив правоохоронних органів на хід подій і, як наслідок, про наявність або відсутність ознак провокації злочину.

Фактично про провокацію злочину може йтися тоді, коли правоохоронні органи штучно створили ситуацію, щоб спонукати особу до вчинення злочину. Верховний Суд указав, що з правових позицій ЄСПЛ випливає, що провокація вчинення злочину наявна, якщо: були активні дії правоохоронних органів; з їхнього боку мало місце спонукання особи до вчинення злочину (наприклад, прояв ініціативи в контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування); злочин не був би скоєний без втручання правоохоронних органів.

Вплив правоохоронного органу на хід подій з використанням НСРД у вигляді контролю за вчиненням злочину, коли цей орган лише приєднується до протиправної діяльності, а не ініціює її, повинен розцінюватися не як провокація, а як таємна робота, що не містить ознак зловживань з огляду на обов'язок правоохоронних органів протидіяти злочинам.

За відсутності ознак послідовного цілеспрямованого схилення до кримінального правопорушення і наявності інформації про самостійну попередню підготовку винного до його вчинення сам по собі факт відповідної пропозиції не дає достатніх підстав для висновку, що звернення конкретної особи мало вирішальний вплив на формування злочинного наміру та що в іншому випадку злочин не було б вчинено [3].

Практика ККС ВС та ЄСПЛ дозволила виокремити певні критерії для відмежування провокації злочину від допустимої поведінки правоохоронців.

1. Змістовний та процесуальний критерії. Під першим розуміється наявність/відсутність суттєвих змістовних ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а під процесуальним – наявність у суду можливості перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням принципів змагальності та рівності сторін. Тобто будь-яка інформація, що стосується існуючого наміру вчинити злочин або продовжити його, має бути такою, що може бути перевіреною, та державне обвинувачення повинно мати змогу продемонструвати на будь-якій стадії, що в його розпорядженні наявні достатні підстави для проведення оперативного заходу. ВС ККС орієнтує суди нижчих інстанцій при перевірці наявності або відсутності в діях конфідента та правоохоронців провокації, застосовувати правило «не було б скоєно, якби не було спровоковано», сформульоване у рішеннях «Худобін

проти російської федерації», «Тейшейро де Кастро проти Португалії» та інших [4].

2. Відсутність у матеріалах кримінального провадження доказів того, що органи досудового розслідування розпочали документування злочину не на стадії його підготовки, а ще до початку вчинення, може свідчити про провокацію злочину. Якщо органи досудового розслідування вступили у справу не на стадії підготовки чи вчинення даного злочину обвинуваченим, а до початку вчинення інкримінованих особі діянь, фактично ініціювавши їх, в діях конфідентів, супроводжуваних співробітниками правоохоронного органу під час проведення НСРД, вбачається провокація злочину [5].

3. Активна (провокуюча) поведінка конфідента може вказувати на провокацію злочину. Поведінкою, яка провокує особу на скоєння злочину, незалежно від того, чи був «таємний агент» працівником правоохоронного органу чи особою, яка діяла на їх прохання, може бути встановлення контакту із особою за відсутності об'єктивних підозр у її причетності до злочинної діяльності або поновлення пропозиції, незважаючи на її попередню відмову [6].

4. Залежність конфідента від правоохоронців, неприязні відносини з потенційним підозрюваним, безпідставне застосування до конфідента заходів безпеки можуть бути ознакою провокації злочину. ККС ВС узяв до уваги, що особа, яка брала участь у проведенні оперативних закупок у обвинуваченого, була безпосередньо знайома з ним, а отже застосування заходів безпеки щодо неї було безпідставним. Крім того, допитаний у судовому засіданні районного суду конфідент повідомив, що має неприязні відносини із обвинуваченим, внаслідок чого його показання суд взагалі не взяв до уваги, вважаючи, що у легендарній особі були підстави обмовляти обвинуваченого [7].

5. Відсутність належного обґрунтування необхідності проведення контролю за вчиненням злочину може свідчити про його провокацію. ККС ВС звернув увагу на те, що місцевий суд належним чином перевіряв підстави та приводи для проведення оперативної закупки у обвинуваченого, однак не знайшов у матеріалах кримінального провадження обґрунтування наявності такої інформації. Зокрема, всупереч вимог ч. 1 ст. 271 КПК України, такого обґрунтування не містила постанова прокурора, якою призначено проведення НСРД стосовно обвинуваченого – контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки [8].

Нехтування вимогою, передбаченою п. 1 ч.7 ст. 271 КПК під час винесення прокурором постанови про проведення контролю за вчиненням злочину може призвести до недопустимості як доказу результатів вказаної НСРД [9].

Таким чином, провокація злочину є недопустимим втручанням правоохоронних органів, що порушує принципи законності та справедливого судового розгляду. Чітко визначені законодавчі межі НСРД, практика Верховного Суду та ЄСПЛ дозволяють відмежувати допустимі процесуальні дії від провокаційних. Дотримання цих меж забезпечує належний баланс між ефективним розслідуванням та захистом прав особи, що є фундаментальним для верховенства права.

Література:

1. Постанова ВС від 19.02.2020 (справа № 295/7911/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87826881>.
2. Справа «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008 р. (№ 55146/14). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{"itemid":\["001-126069"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{).
3. Постанова ВС від 28.03.2023 (справа № 391/729/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109963730>.
4. Постанова ВС від 06.03.2018 (справа № 727/6661/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72670494>.
5. Постанова ВС від 12.02.2020 (справа № 485/1576/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87703476>.
6. Постанова ВС від 13.01.2021 (справа № 663/2885/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94194562>.
7. Постанова ВС від 06.11.2019 (справа № 748/3070/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582>.

8. Постанова ВС від 12.08.2020 (справа № 333/7457/16). URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/91010414>.

9. Постанова ВС від 22.11.2018 (справа № 263/33/2017). URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297744>.

*Удовенко Олександр Юрійович,
студент I курсу магістратури
за спеціальністю D8, ННІУТПН НТУ*

*Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, ННІУТПН НТУ*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження проблеми зумовлена триваючою збройною агресією Російської Федерації проти України, яка створила безпрецедентні виклики для правової системи держави, зокрема у сфері кримінального права. В умовах війни кримінально-правова політика набуває особливого значення, оскільки саме вона спрямована на забезпечення національної безпеки, захист конституційного ладу, прав і свобод громадян, а також на протидію злочинності, що зростає внаслідок воєнних дій.

Воєнний стан суттєво трансформував функціонування кримінально-правових інститутів та підходи до реалізації кримінальної політики. Законодавство було адаптоване до потреб оборони держави, посилено охорону суспільних відносин, пов'язаних із національною безпекою, мобілізаційною готовністю та територіальною цілісністю. Водночас принципи законності, невідворотності покарання та індивідуалізації відповідальності залишаються ключовими орієнтирами державної політики.

Після початку повномасштабної агресії до Кримінального кодексу України було внесено низку змін, зокрема запроваджено статті 111-1 «Колабораційна діяльність» і 111-2 «Пособництво державі-агресору», а також посилено відповідальність за державну зраду, диверсію, посягання на територіальну цілісність та інші злочини проти держави. Такі зміни спрямовані на захист суверенітету, створення дієвих механізмів притягнення до відповідальності осіб, які співпрацюють із ворогом або підривають обороноздатність України.

Кваліфікація злочинів у період воєнного стану вимагає врахування особливих обставин, зокрема мотивів, мети та умов вчинення діянь. Факт дії воєнного стану розглядається як обтяжувальна обставина відповідно до статті 67 КК України. Судова практика засвідчує необхідність відмежування злочинів від дій, учинених у стані крайньої необхідності чи під примусом під час бойових дій.

Значного значення набуло застосування норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них. Українські суди дедалі частіше посилаються на ці документи при кваліфікації воєнних злочинів і визначенні статусу учасників бойових дій, що сприяє гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами. Верховний Суд формує єдину практику тлумачення кримінально-правових норм, особливо щодо розмежування колабораційної діяльності й реалізації права на свободу вираження поглядів, що має ключове значення для забезпечення справедливості судових рішень.

Особливе місце у дослідженні посідає питання допустимих обмежень прав людини в умовах воєнного стану. Конституція України (ст. 64) дозволяє тимчасове звуження окремих прав і свобод громадян задля захисту держави, проте це не повинно порушувати фундаментальні права — на життя, гідність, справедливий суд і заборону катувань. Баланс між

потребами безпеки та принципом верховенства права має залишатися незмінним навіть у воєнний час. Держава зобов'язана гарантувати право на захист, доступ до адвоката, участь у судовому розгляді, а суди — забезпечувати контроль за законністю обмежень. Практика Європейського суду з прав людини підкреслює, що навіть під час війни держава не може відступати від своїх базових зобов'язань у сфері прав людини.

Попри досягнення у сфері законодавчого оновлення, кримінально-правова політика залишається недосконалою. Існують колізії між нормами Кримінального кодексу, законом про воєнний стан та міжнародними зобов'язаннями України. У післявоєнний період доцільно зосередитися на гуманізації покарань за діяння, не пов'язані з воєнними злочинами, розвитку альтернативних санкцій, удосконаленні механізмів відшкодування шкоди потерпілим і гармонізації правової системи з європейськими стандартами.

За результатами дослідження автор дійшов наступних висновків:

- Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану має подвійну природу: захисну — спрямовану на збереження державності, та правозабезпечувальну — орієнтовану на дотримання прав людини.

- Ефективність її реалізації залежить від здатності держави поєднати суворість до злочинців із гуманізмом до громадян, які діють у складних воєнних обставинах.

- Подальший розвиток кримінальної політики має ґрунтуватися на принципах верховенства права, пропорційності та міжнародної правової солідарності.

Література:

1. Конституція України 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.01.2020 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний кодекс України №2341-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 17.07.2025 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» №389-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 14.05.2025 URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Європейська конвенція з прав людини (1950 р.) №995_004, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.08.2021 URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Мусієнко А.В., Гоцуляк О.О. Деякі актуальні аспекти кримінально-правової політики України. *DICTION FACTUM*, № 2(12) (2022). Ст. 116-119. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/237>

*Якімішен Валерія Олегівна, студентка за спеціальністю К9,
Навчально-науковий інститут управління,
технологій та правових наук НТУ.*

*Науковий керівник - Мусієнко Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, Навчально-науковий інститут управління,
технологій та правових наук НТУ.*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ВИВЧЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ОКРЕМИХ СЛУЖБ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, СУДДІВ.

Особа злочинця завжди була наріжним каменем кримінологічної, криміналістичної та кримінально-правової науки, проте в умовах сьогодення вивчення цього феномену постало перед низкою безпрецедентних викликів, які кардинально змінюють підходи як для працівників правоохоронних органів, так і для суддів. Актуальність цієї проблематики зумовлена глибокою трансформацією злочинного середовища під впливом глобалізації та технологічного прогресу. Традиційні методи, що ґрунтувалися переважно на соціально-

демографічних характеристиках, кримінально-правових ознаках суб'єкта та його безпосередньому фізичному сліді, виявляються недостатніми для формування повного та достовірного портрету правопорушника. Метою цього аналізу є розкриття цих сучасних викликів та окреслення шляхів вдосконалення методології вивчення особи злочинця.

Головний технологічний виклик сьогодення – це віртуалізація особистості злочинця. Поява кіберзлочинності породила новий тип правопорушника, чий "тілесний" слід у злочині мінімальний або взагалі відсутній. Кіберзлочинець діє анонімно, використовуючи складні технічні засоби для приховування свого реального місця перебування, соціального статусу та навіть мотивів. Це створює величезні проблеми для слідчих, які намагаються встановити його ідентичність, оскільки класичний криміналістичний пошук на місці події тепер замінюється аналізом цифрового сліду. При цьому мотивація кіберзлочинців часто відрізняється від традиційної користі чи помсти. Це може бути інтелектуальне змагання, ідеологічна ненависть, психологічна компенсація чи навіть ігровий інтерес, що вимагає залучення не лише IT-фахівців, але й судових психологів.

Для працівників правоохоронних органів, включаючи оперативні служби та слідчих, проблема ускладнюється методологічною прогалиною. Існуючий освітній базис не завжди забезпечує достатню підготовку кадрів у сфері юридичної психології та кримінального профайлінгу. Слідчі, які працюють із серійними насильницькими злочинами або складними економічними схемами, потребують навичок психологічного портретування, щоб висувати обґрунтовані версії та звужувати коло підозрюваних. Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики злочину, має бути вивчена через призму її психологічних особливостей та поведінкових патернів, а не лише формальних анкетних даних. Відсутність цих навичок ускладнює процес доказування та затягує розслідування.

Особливі виклики постають перед суддями під час судового розгляду. Для справедливої індивідуалізації покарання, що є наріжним каменем кримінального права, суддя повинен максимально повно оцінити особу обвинуваченого, його ступінь суспільної небезпеки, мотиви та умови, що сприяли вчиненню злочину. Сучасна судова практика надзвичайно залежна від якості судової психолого-психіатричної експертизи. Зростає кількість випадків, коли злочини вчиняються особами з прикордонними розладами особистості, психічними відхиленнями, що не виключають осудності, але значно впливають на поведінку. Недостатньо якісна або неповна експертиза може призвести до неправомірного призначення покарання або, навпаки, до необґрунтованої м'якості. Крім того, на об'єктивність суддів можуть впливати когнітивні упередження, що вимагає постійної саморефлексії та використання науково обґрунтованих критеріїв оцінки особи обвинуваченого.

Подолання цих викликів потребує комплексної та міждисциплінарної стратегії. Напрямами вдосконалення є: по-перше, активне впровадження кримінального профайлінгу як обов'язкового інструменту в роботі слідчих та оперативних працівників, що дозволяє створювати надійні психологічні портрети на основі даних про злочин. По-друге, кардинальне оновлення освітніх програм для юридичних кадрів, включаючи обов'язкове поглиблене вивчення юридичної психології, кіберкримінології та методів роботи з цифровими доказами. По-третє, удосконалення правової бази та судової практики, зокрема, розробка детальніших критеріїв оцінки особи злочинця у вироку, з акцентом на її психологічних та соціально-ризикових характеристиках, а не лише на формальних ознаках.

Аналіз сучасних викликів вивчення особи злочинця дозволяє сформулювати такі ключові висновки: трансформація об'єкта вивчення — особа злочинця перестає бути суто соціально-демографічним об'єктом і перетворюється на складний психологічний та цифровий феномен, що вимагає від правоохоронних органів та суддів переходу від "фізичного" до "віртуального" та "психологічного" розслідування. Необхідність міждисциплінарності — ефективне встановлення особи злочинця, особливо у сферах кіберзлочинності, потребує інтеграції знань кримінології, криміналістики, юридичної психології та IT-технологій. Ключова роль профайлінгу — впровадження кримінального профайлінгу є критично важливим для підвищення ефективності розслідування серійних та високотехнологічних злочинів і компенсації обмеженості традиційних слідчих методів. Удосконалення правосуддя

— якість правосуддя та справедливості індивідуалізації покарання безпосередньо залежать від глибини та об'єктивності вивчення особи обвинуваченого судом, що вимагає підвищення вимог до судових експертиз та зменшення когнітивних упереджень.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. — 2013. — № 9-10, № 11-12, № 13. — Ст. 88.
3. Іванов Ю. Ф., Джу́жа О. М. *Кримінологія: навчальний посібник* / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джу́жа. — Київ: Паливода А. В., 2006. — 264 с.
4. Голіна В. В., Головкін Б. М. [та ін.] *Кримінологія : підручник* / за заг. ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. — Харків : Право, 2014. — 440 с.
5. Шепітько В. Ю. *Криміналістика : підручник* / В. Ю. Шепітько. — Харків : Право, 2008. — 464 с.
6. Весельський В. К. *Тактика допиту : навчальний посібник* / В. К. Весельський. — Київ : НВТ «Правник», 1997. — 64 с. — (Навчально-практичне видання).
7. Бандурка О. М., Бочарова С. П., Землянська Е. В. *Юридична психологія : підручник* / О. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянська. — Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. — 640 с.

СЕКЦІЯ 5. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Беззубов Д. О.

*доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії наук вищої освіти України,
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА

Комплексний характер проблеми юридичної безпеки суб'єктів українського права припускає багатоплановість поставлених питань, необхідність звернення до літератури, яка освітлює різні аспекти теми в рамках соціології, філософії і історії права, конституційного, адміністративного права, кримінального, цивільного процесу та інших галузей права.

Юридична безпека у сучасному правознавстві лише поступово набуває рис цілісної категорії, спроможної відігравати роль орієнтиру для державної політики та публічного управління. Тривалий час вона залишалася в тіні таких усталених понять, як правопорядок, законність, правова стабільність, що унеможлиблювало її повноцінне розкриття як самостійного явища публічного права. Водночас дедалі очевиднішим стає те, що в умовах наростання внутрішніх і зовнішніх загроз, гібридних форм деструктивного впливу на правову систему держави, потребує особливої уваги саме категорія юридичної безпеки як синтетичний публічно-правовий інструмент забезпечення цілісності правового середовища.

Юридична безпека – це гарантований адміністративно-правовими механізмами стан правової визначеності, захищеності та стабільності функціонування публічної влади, в межах якого забезпечується реалізація суб'єктивних прав, недопущення зловживань владою, ефективність правозастосування та відповідальність органів виконавчої влади перед законом і суспільством.

У контексті публічного права юридична безпека охоплює такі змістовні елементи: стійкість і передбачуваність правового регулювання (нормативна визначеність, стабільність законодавства); ефективність механізмів захисту права (доступ до правосуддя, адміністративний захист, превенція порушень); недопущення зловживань владою (гарантії протидії свавілля, наявність механізмів оскарження, відкритість публічного управління); системність і послідовність правозастосування (рівність перед законом, єдність практики); захищеність від правових ризиків (у т.ч. у сфері нормотворення, адміністративної дискреції, цифровізації публічних послуг).

На відміну від традиційного розуміння безпеки у силовому або кримінально-правовому сенсі, юридична безпека в межах публічного права передбачає не стільки захист від зовнішньої загрози, скільки створення гарантованого простору реалізації прав, законних інтересів і публічної компетенції. Це передбачає не лише наявність інститутів, а й належну якість правових норм, прозорість процедур і відповідальність суб'єктів публічного управління.

Як наголошував В.Б. Авер'янов «Завдання адміністративного права – не лише регулювати публічну діяльність, а й обмежувати її в ім'я права, забезпечуючи безпеку від свавілля. У цьому сенсі безпека – не стільки охорона, скільки правова обґрунтованість державної дії» [1]

Доктринально юридична безпека є містком між правовою і державною безпекою, оскільки обумовлює внутрішню легітимність функціонування держави та її публічних інституцій. У цьому зв'язку вона повинна розглядатися як структурний компонент національної безпеки, закріплений на рівні стратегічних документів, з відповідними

показниками, індикаторами й процедурою оцінювання.

Отже, юридична безпека в системі публічного права – це не лише об'єкт державного захисту, а й цілісний правовий режим, який забезпечує правову сталість, формує довіру до публічної влади та виступає базою для реалізації фундаментальних прав і свобод людини. Така позиція відкриває шлях до її адміністративно-правової конкретизації – у вигляді механізмів, інструментів і процедур, які й стануть предметом подальшого аналізу.

«Юридична безпека – це не просто елемент національної безпеки, а критерій якості публічної влади, рівня її передбачуваності, здатності дотримуватись правових процедур і гарантувати виконання власних рішень» [2]

Історично склалися два основні підходи до забезпечення безпеки держави: охоронний і конкурентний.

Сутність першого підходу пов'язана з усвідомленням безпеки як сукупності заходів виключно обмежувального характеру, що призводить до такого розуміння ролі держави, яка фактично отожднює його силу з правом на свавілля (формула: «сила (влада) – джерело права»). Формується соціальне середовище, що характеризується високою вірогідністю використання примусових форм вирішення конфліктів. Виявляється відсутність (або крайня нерозвиненість) політичних, правових, етичних, економічних, соціальних обмежень свавілля з боку держави. На передній план висувуються силові характеристики безпеки.

Оскільки при охоронному підході закони приймаються з однією метою – підвести правові підстави під суб'єктивне бачення і дії влади, то саме держава та її структури виявляються головними дієвими чинниками при визначенні цілей і засобів безпеки країни.

Інтереси безпечного розвитку вимагають не відмови від примусу, а розробки більш цивілізованих способів його застосування, розширення арсеналу таких засобів і методів, підвищення ефективності шляхом більшої вибіркової, прицільної дії, витіснення примітивних і жорстоких форм насильства.

Якщо в найближчій перспективі життя неможливе без примусу, держава має раціонально й ефективно впливати на перебіг подій у бік його гуманізації. Тоді державний суверенітет усвідомлюватиметься як інститут соціальної відповідальності, обмежений у своїх домаганнях, а безпека соціальної системи, у тому числі й держави, почне сприйматися не як сукупність охоронних заходів влади, а як стан життєздатності країни (нації), стратегія, спрямована насамперед на забезпечення життєво важливих національних інтересів (а не тільки їх державний захист). У цьому полягає суть конкурентної концепції безпеки (формула: «право – джерело сили (влади)»). Її основними аспектами виступають такі:

психологічний – у суспільній свідомості домінує уявлення про те, що тільки волевиявлення громадян і закони (юридичні норми), які регламентують механізми і процедури формування й функціонування державних інститутів, їх прозорість дають право на владу, реалізацію сукупного інтересу в межах держави;

політичний – джерелом влади виступає народ, який має право здійснювати державну владу безпосередньо (референдуми) або доручати реалізацію своєї влади органам центральної влади і місцевого самоврядування;

правовий – функція права полягає в закріпленні в законах життєво важливих інтересів країни і взаємну відповідальність особи, суспільства і держави по забезпеченню безпеки, а також юридичному обґрунтуванню балансу їх інтересів у сфері безпеки, характеру, рівню і ступеня ймовірності загроз цим інтересам;

соціальний – підпорядкування інтересам суспільства державних інститутів, високий ступінь зацікавленості громадян у забезпеченні безпеки країни, їх соціальна активність; оптимальний рівень згоди по базових цінностях суспільства, одночасно пов'язаний з наявністю механізмів альтернативності та конкуренції поглядів (концепцій, парадигм і т. п.) на шляхи, темпи, терміни реалізації соціальних проблем і процедур їх узгодження на рівні певних соціальних груп, еліт, держави, суспільства.

Держава, що функціонує в подібних концептуальних рамках, створює умови (насамперед, політико-інституціонального характеру) для прогресу країни, а суспільство зі свого боку має в своєму розпорядженні орієнтири, стимули і ресурси для розвитку в цьому

напрямі. Парадигма безпеки концентрується навколо принципів прозорості суспільства, його плюралізму і конкурентності, демократичних методів розв'язання соціальних проблем (переговорний процес, погоджувальні процедури, економічні важелі тощо), захисту прав і свобод громадян.

Проблеми ефективності та якості інституційного забезпечення юридичної безпеки держави є ключовими з позицій адміністративного забезпечення юридичної безпеки держави.

Ефективність забезпечення юридичної безпеки держави залежить разом з іншими чинниками від формування оптимальної правової системи суспільства, створення «чинних» нормативних актів, тобто нормативних актів, що досягають цілей правового регулювання, встановлення режиму безумовного виконання законів і підтримки правопорядку в країні. Законність як соціальну цінність необхідно охороняти, забезпечуючи дотримання, наприклад, таких умов, як повнота конституційного законодавчого врегулювання суспільних відносин, стабільність основних правових норм та інститутів, дієвість правових гарантій, відповідальність за порушення вимог закону.

Література:

1. Авер'янов В. Б. Зміна домінант у доктринальному тлумаченні предмета адміністративного права // *Правова держава*. – 2005. – Вип. 16. – С. 321.
2. Плахотнюк Н. М. Адміністративне право і управлінська стабільність: виклики сучасності // *Юридична Україна*. – 2022. – № 10. – С. 51.
3. Цветков В. В. Публічне управління в умовах викликів правовій системі: теоретико-правовий аналіз // *Держава і право*. – 1999. – № 54. – С. 139.

Гришук Богдан Вікторович,

Ткачук Віталій Олександрович

*здобувачі вищої освіти першого(бакалаврського) рівня
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ*

Науковий керівник: Хом'яченко С. І.

кандидат юридичних наук, доцент

*Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Вінниця, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Митний контроль має вирішальне значення для економіки України, оскільки виконує ключові фіскальну та захисну функції. Він є невіддільною складовою державного фінансового контролю та інструментом забезпечення економічної безпеки країни. Відповідно до ст. 4 Митного кодексу України митний контроль - сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку. Правове регулювання митного контролю є необхідною умовою для ефективної інтеграції України до світової економічної системи та дотримання міжнародних стандартів у сфері митної справи. Разом із тим, правове регулювання митного контролю в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України набуло якісно нового, стратегічного виміру, трансформуючись із традиційної фіскально-регулятивної функції в критичний інструмент гарантування національної безпеки, забезпечення військової логістики та підтримки макроекономічної стійкості держави. У цьому процесі центральне місце посідає забезпечення контрдиверсійної та безпекової складової, що має безпосередню кореляцію із захистом державного суверенітету та обороноздатністю країни. Митний контроль є

первинним правовим бар'єром на шляху незаконного переміщення через митний кордон України зброї, боєприпасів, вибухових речовин, товарів подвійного та військового призначення, а також інших матеріальних засобів, що потенційно можуть бути використані суб'єктами, які загрожують національній безпеці.

Імплементация режиму воєнного стану зумовила необхідність оперативної адаптації правового регулювання для забезпечення пріоритетного та прискореного пропуску військової допомоги, спеціальної техніки та гуманітарних вантажів, що критично важливо для підтримки життєдіяльності Збройних Сил України та задоволення потреб цивільного населення. Так, 5 квітня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» від 24 березня 2022 року, який запровадив низку звільнень від оподаткування товарів, що ввозяться на територію України, і певним чином спрощує митне оформлення.

Окрім того, постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 р. № 953 затверджено «Порядок пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану». Даний Порядок виконує ключову функцію забезпечення прозорості та підзвітності, що має стратегічне антикорупційне значення та слугує механізмом запобігання нецільовому використанню або комерціалізації гуманітарних товарів, оскільки, незважаючи на спрощення митних процедур, він встановлює механізми верифікації кінцевого розподілу допомоги через обов'язкову систему обліку та подання звітів військовими адміністраціями та кінцевими отримувачами, підтверджуючи цільове використання ресурсів і довіру держави до волонтерського руху. Таким чином, правова уніфікація, реалізована цим Порядком, гармонізує вимоги прикордонного, митного, санітарного та інших видів контролю в єдину, швидкодіючу, але контрольовану процедуру, забезпечуючи правову визначеність для міжнародних донорів, логістичних операторів та кінцевих отримувачів, і виступає інструментом державної політики для стабілізації гуманітарної ситуації та зміцнення стійкості тилу в період військових дій. Варто відзначити, що Постанова КМУ від 18 червня 2025 р. № 703 «Деякі питання пільгового оподаткування, декларування та митного оформлення окремих товарів» в Україні» внесла зміни до законодавства, що регулювало особливості митного контролю та оформлення товарів у період воєнного стану. Це призвело до скасування більшості спрощених та екстрених процедур, запроваджених після повномасштабного вторгнення, та фактичного повернення до стандартних норм Митного кодексу та міжнародних практик. Незважаючи на загальну скасувальну тенденцію, юридична можливість збереження окремих винятків та тимчасових режимів, що стосуються критично важливих секторів або потреб оборони, залишається актуальною і регулюється спеціальними постановами Кабінету Міністрів України. Важливо підкреслити, що звільнення від оподаткування податком на додану вартість (ПДВ), а також, у певних випадках, від сплати мита, для гуманітарної допомоги та визначеного переліку соціально значущих/критичних товарів при їхньому ввезенні на митну територію України зберігає свою чинність та здійснюється у відповідності до постійно діючих норм Податкового та Митного кодексів України.

Натомість, фіскальна функція митного контролю зберігає своє пріоритетне значення, оскільки надходження митних платежів є одним із ключових джерел фінансування оборонного бюджету та соціальних зобов'язань держави, що вимагає посиленого аудиту та протидії контрабанді для запобігання тінізації зовнішньоекономічної діяльності. Значення митного контролю також полягає у його ролі як регулятора критичного імпорту, де застосування тимчасових пільгових режимів (наприклад, для пального, енергетичного обладнання та медичних засобів) забезпечує безперебійність постачання критично важливих ресурсів в умовах порушення традиційних логістичних ланцюгів та зростання навантаження на західні прикордонні переходи.

Отже, в умовах воєнного стану митний контроль є нормативно закріпленою та інтегрованою публічно-правовою функцією держави, яка, будучи невід'ємним елементом загальнонаціональної системи оборони та забезпечення правопорядку, оптимізує баланс між

пріоритетами національної безпеки, оперативної логістики та фіскально-економічної стабілізації, згідно з вимогами чинного законодавства та міжнародних договорів України.

Література:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-45, 46-47. Ст. 552.

*Загородній Дмитро Ігорович,
аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ., Україна*

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ КРИЗИ

Економічна безпека є однією з ключових складових національної безпеки держави, адже саме від неї залежить стабільність фінансової системи, здатність держави забезпечувати соціальні гарантії, підтримувати розвиток бізнесу та ефективно реагувати на внутрішні й зовнішні виклики. У сучасних умовах глобальної нестабільності, коли світова економіка стикається з кризами різного походження — від фінансових і енергетичних до воєнних та політичних, — питання захисту економічної системи набуває особливої актуальності.

У цей період важливу роль відіграють фінансово-правові механізми, адже саме через них держава реалізує свою економічну політику, забезпечує збалансованість бюджету, регулює грошовий обіг, контролює фінансові потоки та встановлює правила використання державних ресурсів. По суті, фінансово-правові механізми — це правові інструменти, які дозволяють державі діяти системно, забезпечуючи не лише фінансову стабільність, але й прозорість, підзвітність та передбачуваність економічних процесів.

В умовах кризи саме ефективне поєднання фінансових і правових інструментів дозволяє запобігати дестабілізації, зменшувати ризики для бюджету, стимулювати економічну активність та підтримувати стратегічні галузі. Для України це питання особливо важливе, адже держава одночасно проходить етап глибоких реформ, відновлює економіку після воєнних втрат і стикається з постійними викликами на фінансових ринках. У таких умовах роль фінансового права полягає не лише у створенні законодавчої бази, але й у формуванні ефективних практичних механізмів управління фінансовими ризиками.

Саме тому дослідження фінансово-правових механізмів забезпечення економічної безпеки держави в умовах кризи є надзвичайно актуальним. Воно дозволяє зрозуміти, яким чином держава може через правові інструменти забезпечити фінансову стабільність, зміцнити довіру до економічної політики та створити умови для сталого розвитку навіть у період глибоких кризових явищ.

Ключові слова: економічна безпека, фінансово-правові механізми, держава, фінансова стабільність, криза, правове регулювання, бюджетна політика, фінансова система, державне управління, економічна стійкість.

Постановка проблеми: Сучасний світ перебуває у стані постійних економічних коливань, фінансових турбуленцій і кризових явищ, що виникають під впливом як глобальних, так і внутрішніх чинників, серед яких ключовими виступають збройні конфлікти, енергетичні та інфляційні кризи, порушення ланцюгів постачання, нестабільність валютних ринків, зниження інвестиційної активності, а також посилення зовнішньополітичного тиску. У таких умовах забезпечення економічної безпеки держави стає не лише питанням фінансової стійкості, а й чинником виживання національної економіки як системи, здатної до саморегуляції, відновлення та розвитку. Проте ефективне функціонування механізмів економічної безпеки є неможливим без належного фінансово-правового забезпечення, яке виступає інструментом формування, регулювання і захисту фінансових відносин у межах держави.

Сутність проблеми полягає в тому, що в умовах кризи традиційні інструменти державного фінансового управління — податкова система, бюджетне планування, монетарна політика, державний фінансовий контроль — часто виявляються недостатньо гнучкими та ефективними для оперативного реагування на нові виклики. Наявні фінансово-правові механізми здебільшого розроблені для функціонування в умовах стабільної економіки, тоді як кризові процеси потребують швидкого прийняття рішень, особливих правових режимів і посиленої координації між фінансовими, правовими та адміністративними інституціями. Проблема полягає не лише у наявності кризових явищ, а й у відсутності цілісної моделі правового регулювання, яка б забезпечувала системне реагування держави на фінансово-економічні загрози, дозволяла мобілізувати ресурси та підтримувати життєздатність фінансової системи навіть за умов глибокої дестабілізації.

Особливо гостро це питання постає для України, яка в останні роки опинилась у надзвичайно складних соціально-економічних умовах, спричинених повномасштабною війною, різким скороченням експорту, зростанням дефіциту бюджету та значним навантаженням на соціальну сферу. Система державних фінансів перебуває під потужним тиском, що потребує не просто оперативних рішень, а структурних змін у механізмах фінансово-правового регулювання. Недостатня ефективність фінансового контролю, фрагментарність законодавчої бази, повільність правових процедур і нерівномірність розподілу ресурсів створюють додаткові ризики для економічної безпеки держави.

Таким чином, постає необхідність у глибокому науковому осмисленні проблеми вдосконалення фінансово-правових механізмів забезпечення економічної безпеки держави в умовах кризи, що включає як аналіз існуючих правових інструментів, так і визначення нових підходів до регулювання фінансових відносин у кризових ситуаціях. Дослідження цієї проблеми дозволяє з'ясувати, яким чином фінансове право може стати не лише регулятором стабільності, але й активним інструментом антикризового управління, здатним забезпечити ефективну взаємодію між економічними процесами та державною політикою з метою збереження економічної незалежності та фінансової самодостатності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: У науковому дискурсі проблематика фінансово-правових механізмів забезпечення економічної безпеки в умовах кризи розвивається у кількох взаємопов'язаних напрямках, де економісти зосереджуються на фіскальній та монетарній стабілізації, правознавці — на інституційно-правовому дизайні та якості регулювання, а міждисциплінарні праці пропонують комплексні моделі стійкості, і в цілому огляд літератури показує, що міжнародні організації (МВФ, Світовий банк, ОЕСР, ЄЦБ) напрацювали значний масив рекомендацій щодо антикризової бюджетної політики, архітектури фінансового нагляду, управління державним боргом і прозорості публічних фінансів, водночас національні дослідження — передусім українські — розвивають ці підходи з урахуванням особливостей війни, високої інфляційної волатильності, дефіциту бюджету та потреби у швидких правових режимах реагування; сучасні публікації з фінансового права систематизують інструменти фіскальної стабілізації через податкові пільги, відстрочки, реструктуризації зобов'язань, спеціальні фонди та цільові програми підтримки критичних секторів, підкреслюючи, що ефективність таких інструментів залежить від якості правової форми, чіткості делегованих повноважень і процедурного контролю, тоді як економічні роботи акцентують на контрциклічності, середньостроковому бюджетуванні, правилах видатків і боргових «якорях»; суттєва частина літератури розглядає монетарну складову безпеки — незалежність центрального банку, таргетування інфляції, механізми валютної стабілізації, макропруденційні інструменти та координацію фіскальної і грошово-кредитної політики, а правові дослідження доповнюють це аналізом нормативних режимів надзвичайного регулювання, процедур прийняття рішень у стислий строк, стандартів підзвітності та судового контролю, включно з антикорупційними запобіжниками; окремий пласт праць присвячений інституціям публічного фінансового контролю, аудиту та фінансового моніторингу, де доводиться, що прозорість, відкриті дані й цифрові інфраструктури (е-бюджет, е-аудит, електронні закупівлі) є не лише антикорупційними інструментами, а й «амортизаторами кризи», оскільки скорочують транзакційні витрати,

знижують ризики нецільового використання коштів і пришвидшують перерозподіл ресурсів; у сфері боргової політики сучасні дослідження вказують на важливість гнучких правових механізмів управління державним боргом, включно з випусками інструментів із змінним купоном, «state-contingent» умовами, колективними діями кредиторів і узгодженістю з міжнародними ініціативами підтримки, тоді як роботи з фінансової інтеграції наголошують на значенні сумісності національного фінансового права з правом ЄС у частині державної допомоги, нагляду за ринками капіталу, AML/CFT та санкційної політики; помітно зросла увага до правового режиму післякризового відновлення, де аналізуються моделі цільового фонду відновлення, трастові механізми, гарантійні інструменти, державно-приватне партнерство та страхування воєнних ризиків, а також до ролі місцевих фінансів і міжбюджетних відносин у підтриманні базових публічних послуг, що в сукупності формує багаторівневий контур безпеки; при цьому в літературі простежуються прогалини: бракує інтегрованої методики оцінювання саме фінансово-правової ефективності антикризових заходів (тобто не лише економічного результату, а й якості правових процедур і дотримання принципів пропорційності, правової визначеності, недискримінації), недостатньо формалізовані індикатори «правової стійкості» бюджетного процесу, слабо описані механізми оперативної координації між Мінфіном, центральним банком, рахунковою інституцією та антикорупційними органами, а також потребує подальшого розвитку питання правового балансу між швидкістю антикризових рішень і гарантіями прозорості та підзвітності, що й обумовлює наукову й практичну значущість цього дослідження, спрямованого на поєднання економічних підходів до стабілізації з чіткою правовою інженерією механізмів, які держава застосовує для збереження та відновлення економічної безпеки.

Формулювання цілей статті: Метою цієї статті є комплексне дослідження фінансово-правових механізмів забезпечення економічної безпеки держави в умовах кризових явищ, з урахуванням сучасних викликів, які постають перед фінансовою системою України та глобальною економікою загалом. Основна увага зосереджується на виявленні взаємозв'язку між ефективністю правового регулювання фінансової сфери, стабільністю державних фінансів і здатністю економіки протистояти дестабілізуючим факторам. У процесі дослідження передбачається здійснити аналіз теоретичних основ фінансово-правових механізмів, розкрити їхню структуру, функціональні особливості та визначити роль у підтриманні економічної стійкості держави.

Також у статті ставиться завдання визначити недоліки чинних фінансово-правових інструментів, які проявляються в умовах кризових ситуацій, та обґрунтувати напрями їх удосконалення. Особливу увагу приділено вивченню податкової, бюджетної та грошово-кредитної політики як базових елементів системи фінансової безпеки, а також аналізу правових механізмів державного контролю, фінансового моніторингу й регулювання фінансового сектору.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки конкретних завдань, зокрема: дослідити сутність та зміст поняття «фінансово-правові механізми забезпечення економічної безпеки»; проаналізувати правові засади функціонування цих механізмів в Україні; виявити основні ризики та виклики, що постають перед фінансовою системою в умовах кризи; оцінити ефективність застосування наявних правових інструментів і визначити напрями їх оптимізації з урахуванням міжнародного досвіду.

Загалом, мета статті полягає у тому, щоб на основі наукового аналізу та порівняльно-правових підходів розкрити можливості модернізації фінансово-правових механізмів як системного інструменту державної політики, спрямованої на забезпечення економічної стабільності, підвищення фінансової стійкості та формування довгострокових умов для розвитку економіки навіть у період глибоких кризових трансформацій.

Викладення основного матеріалу дослідження: Ефективність економічної безпеки держави безпосередньо залежить від якості та збалансованості фінансово-правових механізмів, що формують основу фінансової політики, регулюють рух бюджетних ресурсів, визначають напрями державного контролю та створюють умови для стабільного розвитку економіки навіть у період кризових явищ. У сучасних умовах, коли економічна система

України переживає багаторівневу трансформацію, пов'язану з воєнними викликами, порушенням ланцюгів постачання, зростанням інфляційного тиску та дефіцитом фінансових ресурсів, особливого значення набуває питання побудови стійкої системи фінансово-правового регулювання, здатної не лише реагувати на кризи, але й запобігати їхньому впливу на ключові галузі економіки.

Фінансово-правові механізми можна розглядати як сукупність інструментів і правових норм, що визначають порядок формування, розподілу й використання фінансових ресурсів держави з метою забезпечення макроекономічної стабільності, соціальної рівноваги та розвитку інституційної спроможності державних органів. Вони охоплюють податкову, бюджетну, валютну, грошово-кредитну та контрольну політику, кожна з яких має власну структуру та функціональне призначення, але водночас тісно пов'язана з іншими елементами фінансової системи. Основою правового регулювання цих процесів виступають Конституція України, Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, закони про фінансовий контроль, банківську діяльність, державний борг та інші нормативно-правові акти, які закріплюють принципи ефективності, прозорості, законності й фінансової дисципліни.

В умовах кризи фінансово-правові механізми відіграють подвійну роль: з одного боку, вони забезпечують правовий порядок функціонування фінансової системи, а з іншого — створюють можливості для адаптації економіки до нестандартних ситуацій. Саме правові інструменти дозволяють уряду оперативно запроваджувати податкові послаблення, реструктуризувати боргові зобов'язання, здійснювати антикризове бюджетне планування, підтримувати пріоритетні галузі економіки через спеціальні державні програми чи фонди відновлення. У цьому контексті правові норми стають не просто регулятором, а активним інструментом економічної стабілізації, що визначає межі та процедури державного втручання у фінансові процеси.

Важливо зазначити, що ефективність таких механізмів залежить від трьох основних факторів: узгодженості правової бази, стабільності фінансових інституцій та рівня контролю за реалізацією прийнятих рішень. Наявність прогалин у законодавстві, надмірна зарегульованість або, навпаки, невизначеність правових норм часто призводять до уповільнення процесів ухвалення управлінських рішень і зниження ефективності антикризових заходів. Тому для держави критично важливо забезпечити баланс між гнучкістю фінансової політики та правовою передбачуваністю.

Окремої уваги заслуговує питання податкової політики, яка є одним із центральних елементів системи економічної безпеки. У кризових умовах податкова система має виконувати не лише фіскальну функцію, а й стимулюючу, забезпечуючи підтримку бізнесу, інвестицій та зайнятості. Для цього держава застосовує механізми податкових пільг, відстрочок, спеціальних режимів оподаткування для малого та середнього бізнесу, а також спрощені процедури адміністрування податків. Проте ефективність цих заходів залежить від чіткого правового оформлення, недопущення зловживань і прозорості критеріїв їх надання.

Не менш важливим елементом є бюджетна політика, яка в умовах кризи повинна базуватись на принципах раціонального використання ресурсів, пріоритетності соціальних видатків і фінансування секторів, що забезпечують стратегічну безпеку держави. У цьому аспекті фінансове право виконує функцію контролю за дотриманням бюджетної дисципліни, запобігаючи нецільовому витрачання коштів, забезпечуючи підзвітність і відкритість процесу управління державними фінансами.

Водночас суттєву роль у забезпеченні економічної безпеки відіграють механізми фінансового контролю та моніторингу, які дозволяють своєчасно виявляти порушення, оцінювати ризики і запобігати фінансовим зловживанням. На цьому рівні правове регулювання визначає компетенцію органів державного аудиту, рахункової палати, фінансової інспекції, а також порядок взаємодії між ними та іншими державними структурами. Сучасні тенденції розвитку фінансового контролю передбачають його цифровізацію — впровадження електронних систем звітності, автоматизованих аудитів та інструментів аналітичного нагляду за використанням публічних коштів.

Таким чином, фінансово-правові механізми виступають ключовою складовою

економічної безпеки держави, оскільки саме через них реалізується антикризова стратегія, формуються правила економічної поведінки суб'єктів господарювання та забезпечується стабільність функціонування фінансової системи. Від узгодженості правових норм, прозорості державного управління та рівня правової культури залежить здатність держави не лише подолати наслідки кризи, але й створити основу для сталого економічного зростання, фінансової самостійності та підвищення довіри громадян і міжнародних партнерів до її фінансової політики.

У продовженні дослідження варто зосередитися на тому, що фінансово-правові механізми не є статичною конструкцією, а формують динамічну систему, здатну до адаптації під впливом економічних, соціальних і політичних факторів. Їх ефективність визначається не лише наявністю законодавчих норм, а й практикою їх реалізації, рівнем координації між державними інституціями, а також ступенем довіри з боку бізнесу та громадянського суспільства. Особливого значення набуває питання створення механізмів, які дозволяють швидко реагувати на кризові ситуації, зберігаючи при цьому правову визначеність та економічну раціональність державних рішень.

Для більшого розуміння ролі окремих складових фінансово-правового механізму у забезпеченні економічної безпеки доцільно розглянути їх у порівняльному аспекті. У таблиці 1 наведено основні компоненти фінансової системи, які безпосередньо впливають на рівень економічної стійкості держави:

Складова	Функція у системі економічної безпеки	Ключовий правовий механізм
Бюджетна система	Забезпечує стабільність державних фінансів	Бюджетний кодекс України
Податкова система	Формує дохідну базу бюджету	Податковий кодекс України
Банківська система	Регулює грошово-кредитну політику	Закон «Про Національний банк України»
Фінансовий контроль	Попереджає зловживання та неефективне використання коштів	Закон «Про Рахункову палату»

Водночас значну роль у забезпеченні економічної стабільності відіграє правова визначеність державних економічних рішень. Вона проявляється у чіткому регламентуванні повноважень органів влади, прозорості фінансової звітності та підзвітності публічних коштів.

У таблиці 2 представлено узагальнену оцінку впливу кризових факторів на основні фінансово-правові механізми:

Кризовий фактор	Характер впливу	Наслідки для економічної безпеки	Необхідні правові заходи
Інфляція	Зниження купівельної спроможності	Зростання соціальної напруги	Посилення монетарного контролю
Бюджетний дефіцит	Недостатність фінансування соціальних програм	Зростання державного боргу	Оптимізація видатків і підвищення доходів
Воєнні дії	Порушення економічних зв'язків	Зменшення ВВП та інвестицій	Запровадження спеціальних правових режимів
Корупція	Викривлення розподілу ресурсів	Підрив довіри до держави	Посилення антикорупційного контролю

Отже, ефективність фінансово-правових механізмів у кризовий період залежить від здатності держави своєчасно модернізувати законодавство, впроваджувати антикризові інструменти та забезпечувати прозорість ухвалення управлінських рішень. У перспективі необхідно посилювати інтеграцію правових механізмів з економічним прогнозуванням, цифровізацією державного управління та контролем за ефективністю використання бюджетних ресурсів.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що фінансово-правові механізми є одним із ключових елементів забезпечення економічної безпеки держави, особливо в умовах кризових явищ, коли стабільність фінансової системи, прогнозованість бюджетної політики та ефективність державного управління набувають вирішального значення. Саме через систему фінансово-правових інструментів держава реалізує свою антикризову політику, підтримує життєво важливі галузі економіки, забезпечує соціальні гарантії та зберігає макроекономічну рівновагу.

Результати аналізу свідчать, що стабільність фінансової системи неможлива без ефективного правового регулювання, яке має бути спрямоване не лише на усунення наслідків кризи, але й на формування умов для її недопущення. Це потребує удосконалення нормативно-правової бази у сфері податкового, бюджетного, банківського та фінансового контролю, а також підвищення рівня координації між органами державної влади, що беруть участь у фінансово-економічному управлінні.

Особливу роль у зміцненні економічної безпеки відіграють прозорість бюджетного процесу, публічність фінансової звітності та цифровізація фінансового контролю, які дозволяють мінімізувати корупційні ризики, підвищити довіру до державних інституцій і забезпечити ефективний розподіл фінансових ресурсів. У цьому контексті важливим є запровадження інноваційних правових інструментів, які дозволяють гнучко реагувати на кризові явища, не порушуючи принципів законності, фінансової дисципліни та соціальної справедливості.

Таким чином, фінансово-правові механізми виконують подвійну функцію: стабілізуючу — шляхом підтримки фінансового порядку та виконання фіскальних зобов'язань, і стимулюючу — через сприяння відновленню економічної активності, залученню інвестицій та розвитку підприємництва. Для України, яка перебуває у складному періоді соціально-економічних трансформацій і відбудови після масштабних кризових потрясінь, першочерговим завданням є створення сучасної, гнучкої та правово узгодженої системи фінансового управління, здатної забезпечити економічну стійкість, ефективність державних інститутів і підвищення добробуту громадян.

У перспективі подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення конкретних правових моделей антикризового фінансового регулювання, оцінку ефективності їх реалізації та адаптацію найкращих міжнародних практик до українських реалій. Це дозволить сформулювати концептуально нову парадигму фінансової безпеки, в якій фінансове право виступатиме не лише інструментом регулювання, а й гарантом стабільності, прозорості та сталого розвитку національної економіки.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 50–51. — Ст. 572.
3. Податковий кодекс України : Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13–17. — Ст. 112.
4. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29. — Ст. 238.
5. Про Рахункову палату : Закон України від 2 липня 2015 р. № 576-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 36. — Ст. 360.

6. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.
7. Про державний фінансовий контроль в Україні : Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 13. — Ст. 110.
8. Міністерство фінансів України. Стратегія управління державним боргом на 2024–2026 роки. — Київ : Мінфін України, 2024. — 32 с.
9. Міжнародний валютний фонд. Ukraine: Extended Fund Facility Report. — Вашингтон : IMF, 2023. — 84 с.
10. Світовий банк. Ukraine Economic Update, Fall 2024. — Вашингтон : World Bank, 2024. — 40 с.
11. OECD. Economic Resilience in Times of Crisis: Fiscal Stability Frameworks. — Париж : OECD Publishing, 2023. — 76 с.
12. Кириленко, О. П. Фінансова безпека держави: теоретико-правові засади / О. П. Кириленко // Фінансове право. — 2022. — № 2. — С. 5–14.
13. Білоус, В. Т. Антикризова роль фінансово-правових механізмів у системі економічної безпеки України / В. Т. Білоус // Право України. — 2021. — № 10. — С. 45–53.
14. Романов, А. С. Правові аспекти публічного фінансового контролю в умовах воєнного стану / А. С. Романов // Юридичний вісник України. — 2023. — № 4. — С. 17–25.
15. European Central Bank. Monetary Policy in a Changing World. — Frankfurt am Main : ECB, 2023. — 112 p.

Владовська Катерина Петрівна,
*доктор філософії з права,
 доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
 юридичного факультету
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

Коломієць Олександра Едуардівна,
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
 юридичного факультету
 Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОНЯТТЯ ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН ТА ЇХ ВИДИ

У сучасних умовах розвитку державності рівень забезпечення та правового захисту прав і свобод людини є одним із головних показників демократичності суспільства. В Україні, як у правовій і демократичній державі, реалізація кожного закріпленого законом права гарантується всією системою державної влади. Серед основних засобів захисту прав, свобод і законних інтересів громадян особливе місце посідає реалізація права на звернення. Це право дає змогу людині висловлювати свої думки, відстоювати інтереси, повідомляти про порушення законодавства або пропонувати шляхи вдосконалення діяльності державних органів.

Конституція України у статті 40 гарантує кожному право звертатися як індивідуально, так і колективно у письмовій формі або особисто до органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Ці органи, своєю чергою, зобов'язані розглянути звернення та надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

У процесі становлення громадянського суспільства в Україні інститут звернень громадян набуває особливого значення, адже він виступає одним із головних каналів комунікації між громадянами та державою. З одного боку, право на звернення є організаційно-правовою гарантією забезпечення прав і свобод людини, а з іншого – важливим конституційно-правовим механізмом їх захисту від неправомірних дій чи бездіяльності органів виконавчої влади,

місцевого самоврядування або їх посадових осіб.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про звернення громадян», зверненням вважаються викладені у письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) чи скарги [2]. Залежно від форми, звернення можуть бути письмовими або усними. Письмове звернення надсилається поштою, передається особисто або через уповноважену особу, а також може подаватися в електронному вигляді через мережу Інтернет чи інші засоби зв'язку. Усне звернення робиться під час особистого прийому або телефонного спілкування з відповідними посадовими особами й обов'язково реєструється.

За змістом звернення поділяються на пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) та скарги. Пропозиція (зауваження) – це форма звернення, у якій громадяни висловлюють поради або рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, депутатів, посадових осіб, а також пропонують шляхи поліпшення правового регулювання суспільних відносин, соціально-культурного життя та інших сфер. Заява (клопотання) – це звернення, у якому громадянин просить сприяти реалізації своїх конституційних прав, повідомляє про порушення законодавства чи недоліки у діяльності державних органів, підприємств або посадових осіб. Клопотання, зокрема, є письмовою формою прохання про визнання певного статусу, права чи свободи. Скарга ж подається з вимогою поновлення порушених прав та захисту законних інтересів, які були ущемлені діями, бездіяльністю або рішеннями органів влади чи посадових осіб [3, с. 189].

За кількісним складом суб'єктів звернення можуть бути індивідуальними або колективними. Індивідуальне звернення подається однією особою, особисто або через уповноваженого представника, наприклад, у випадках, коли йдеться про захист прав недієздатної особи. Колективне звернення, своєю чергою, подається групою громадян, трудовим колективом чи членами громадського об'єднання, і є формою колективного висловлення позиції чи вимоги до органів влади.

Окрім цього, законодавство розрізняє звернення за характером їх надходження: первинні, повторні, дублетні, неодноразові та масові. Первинними вважаються звернення, що подаються вперше. Повторними – ті, які надходять повторно від того самого громадянина у зв'язку з неповним або неналежним розглядом попереднього звернення. Дублетні звернення – це аналогічні за змістом звернення, надіслані різним адресатам. Неодноразовими є звернення, що надходять кілька разів до одного органу з одного й того самого питання, а масові – це численні звернення від різних громадян із тотожним змістом [4, с. 44].

Підсумовуючи, слід зазначити, що право громадян на звернення є одним із ключових механізмів реалізації принципів демократичної держави та гарантією дотримання прав і свобод людини. Забезпечується можливість кожному громадянину впливати на діяльність органів влади, брати участь у розв'язанні суспільно важливих питань і захищати власні інтереси.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vp#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
3. Адміністративне процесуальне право : навч. посіб. / ред. Т. П. Мінки. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 320 с.
4. Салманова О. Ю., Комзюк А. Т. Адміністративний процес : навч. посіб. / ред. О. Ю. Салманова. Харків : ХНУВС, 2022. 412 с.

*Крюкова Анна Миколаївна,
студентка 4 курсу, групи 2213
юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Бегуш Наталія Вікторівна,
старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ,
судовий експерт, патентний повірений*

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ЯВИЩЕ ПАТЕНТНОГО ТРОЛІНГУ

У сучасному світі, в період стрімкого розвитку науки, техніки та цифрових технологій суттєво зросла роль інтелектуальної діяльності. Одним із найважливіших напрямів розвитку права інтелектуальної власності є патентне право, яке регулює відносини, пов'язані зі створенням, охороною та використанням технічних рішень – винаходів, корисних моделей, промислових зразків. Проте останніми роками все більшого поширення набуває таке явище як патентний тролінг, яке перекреслює саму суть патентного права. Найчастіше від дій патентних тролів страждають підприємства, що виробляють товари масового споживання.

Концепція «патентного тролінгу» зародилася у США. «Патентними тролями» вважали компанії, які самі не займалися виробництвом чи розробкою технологій, а спеціалізувалися на придбанні патентів з метою подальшого судового тиску. Їхня діяльність полягала в тому, щоб вимагати припинення виробництва або стягнення ліцензійних платежів (роялті) з інших підприємств, отримуючи прибуток виключно через юридичні механізми. Такі фірми не були ані винахідниками, ані виробниками – вони володіли лише правами на інтелектуальну власність і використовували їх переважно для обмеження діяльності інших.

Одним із показових прикладів патентного тролінгу є справа VideoLabs vs Netflix у США (№ 1:22-cv-00229, Окружний суд Делаверу, рішення від 14 травня 2024 р.). Компанія VideoLabs подала позов проти Netflix у 2022 році до Окружного суду штату Делавер, звинувативши стрімінгову платформу у порушенні чотирьох патентів у сфері потокового відео (US № 8,139,878, № 7,440,559, № 7,233,790 та № 8,605,794). Команда адвокатів Netflix оперативно ініціювала три окремі процедури inter partes review (IPR) у Патентному відомстві США, оскарживши чинність трьох із чотирьох патентів. У фінальних рішеннях РТАВ повністю погодилося з аргументами Netflix за всіма пунктами. У результаті всі 14 пунктів патенту № 7,233,790 і всі 24 пункти патенту № 7,440,559 були визнані непатентоспроможними. Це рішення стало важливим прецедентом, адже воно не лише зняло фінансовий тиск із Netflix, а й продемонструвало, як компанії можуть юридично протидіяти патентним тролям [1].

В українських реаліях так звані «патентні тролі» зазвичай не докладають зусиль до правової купівлі патентів або реєстрації прав на новітні об'єкти інтелектуальної власності. Натомість, використовуючи недосконалість законодавчих механізмів, вони оформлюють патенти на вже відомі та поширені вироби, перетворюючи механізм правової охорони на засіб спекуляції. Одним із найбільш резонансних прикладів патентного тролінгу в Україні є справа «Лапковський проти гурту “Антитіла”» (справа № 758/5570/20, рішення Подільського районного суду м. Києві, рішення від 17.04.2024 р.). Лапковський, стверджував, що є власником патенту на корисну модель №74516 «Спосіб налаштування параметрів музичної композиції», яка описує спосіб налаштування параметрів музичної композиції – зокрема,

гармонійне узгодження темпу та тональності. Він вимагав від ТОВ «Антитіла» компенсацію у розмірі понад мільйон гривень за використання цього способу у трьох піснях гурту. Однак суд визнав патент недійсним, оскільки він не відповідав умовам патентоздатності, зокрема через відсутність новизни та промислової придатності. Крім того, суд зазначив, що позивач не надав достатніх доказів щодо фактичного використання запатентованого способу у творчій діяльності відповідачів. Ця справа викликала обговорення серед юристів, які вказували на потенційні прогалини в українському патентному законодавстві щодо захисту музичних творів та можливості зловживання патентними правами [2].

Щодо механізмів захисту від патентного тролінгу, то в умовах наявних прогалин у законодавстві найбільш дієвим інструментом протидії залишається саме судовий порядок. Суб'єкт, чий права були порушені, має можливість звернутися до суду з позовом про визнання патенту недійсним або про надання права подальшого використання запатентованого об'єкта.

Підсумовуючи вище викладене, можна зробити висновок, що патентний тролінг є однією з найбільш проблемних форм зловживання правом інтелектуальної власності, що набув масштабного поширення. Сутність цього явища полягає у спекулятивному використанні патентних прав. Аналіз сучасної практики показує, що патентні тролі зазвичай не займаються виробництвом або впровадженням винаходів, а здебільшого використовують патенти виключно для отримання ліцензійних платежів або примусових компенсацій через судові позови. Отже, ефективна боротьба з патентним тролінгом потребує комплексного підходу, що поєднує судову практику, законодавчі інновації та підвищення правової обізнаності учасників ринку.

Література:

1. Рішення Окружного суду Делавера від 14.05.2024 р. по справі VideoLabs, Inc. та ін. проти Netflix, Inc., № 1:22-cv-00229 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/delaware/dedce/1:2022cv00229/78114/39/> (дата звернення: 21.10.2025).
2. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 17.04.2024 р. по справі № 758/5570/20 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120602973> (дата звернення 21.10.2025).

*Можаровська Наталія Олегівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного права,
факультету права та міжнародних відносин
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна*

ГРОШОВИЙ ОБІГ: КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ

Грошовий обіг у системі публічно-правових відносин постає як складне міжгалузеве явище, що поєднує економічну динаміку та правові механізми її впорядкування. На нього безпосередньо впливають воєнна агресія рф проти України, інституційні зміни євроінтеграційного курсу, прискорена цифровізація та рух до уніфікації платіжних інфраструктур. У цьому контексті Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом зафіксувала очікування щодо ринкової організації економіки, правової сумісності та підвищених стандартів фінансового регулювання, що зобов'язує до модернізації правових режимів грошового обігу та платіжних сервісів [1]. Національна економічна стратегія до 2030 року конкретизує ці вимоги у вигляді стратегічної рамки: макроекономічна стабільність, довіра до національної валюти, цифрова трансформація фінансового сектору та підвищення фінансової безпеки визначені як взаємопов'язані цілі, що безпосередньо залежать від послідовного реформування грошової системи [2].

Грошовий обіг як предмет правового регулювання слід розуміти не лише як технічний механізм переміщення купівельної спроможності, а як сферу реалізації публічних інтересів, де держава забезпечує стабільність грошової одиниці, ліквідність, безперервність платіжних процесів і правову визначеність для учасників ринку. Ці відносини є публічно-правовими за своєю природою, позаяк у них завжди присутній суб'єкт, наділений публічною владою; вони спрямовані на досягнення загальносуспільних цілей і підпорядковані засадничим принципам публічного права – законності, пропорційності, публічної довіри та підзвітності [3–6]. Відтак право грошового обігу логічно постає як самостійний міжгалузевий інститут публічного права, що інтегрує конституційні, адміністративні, фінансові та кримінально-правові інструменти для захисту економічного суверенітету.

Метод правового регулювання у цій сфері має комплексний характер. На конституційному рівні закладаються основи грошової системи, статус національної валюти та рамка незалежності центрального банку; адміністративно-правові засоби забезпечують організацію та нагляд; фінансово-правові – регулювання грошово-кредитних відносин у їх публічному вимірі; кримінально-правові – охорону від найнебезпечніших посягань. До цього додаються економіко-правові інструменти (таргетування інфляції, операції на відкритому ринку, облікова ставка, спеціальні режимні заходи), які з'єднують юридичні приписи з макроекономічною логікою. Синхронізація цих методів критично важлива в умовах воєнного часу, коли потрібні швидкі, але правово вивірені рішення, здатні втримувати курсову та цінову стабільність без руйнування ринкових стимулів.

Структурно інститут права грошового обігу доцільно описати через взаємодію «атрибутивного ядра» та «допоміжного контуру». Атрибутивні субінститути – це базові правові сегменти, без яких не існує правопорядку грошового обігу: єдина державна грошово-кредитна політика; емісійні процеси; участь національної платіжної системи; державний контроль і нагляд; грошовий обіг у казначейській системі виконання бюджетів; юридична відповідальність. Допоміжні субінститути забезпечують адаптивність до нетипових або високоризикових станів: функціонування в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів (зокрема, воєнного стану), у междержавних інтеграційних об'єднаннях, а також у площині ціноутворення грошей (курсоутворення, валютні інтервенції, обмеження руху капіталу тощо). Разом вони утворюють цілісну, внутрішньо узгоджену систему, що поєднує стабілізаційну, координуючу та охоронну функції держави.

Змістовне навантаження атрибутивного ядра проходить через субінститут єдиної державної грошово-кредитної політики. Його предметом є суспільні відносини, пов'язані з формуванням, затвердженням і реалізацією стратегічних орієнтирів монетарної політики; інституційною координацією центрального банку з урядовими органами; правовим забезпеченням інструментів цінової та фінансової стабільності; узгодженням із бюджетною, валютною та іншими напрямками публічної політики [7–9]. У межах цього субінституту концентрується «довга воля права» – спроможність права зафіксувати цілі, межі та процедури монетарної політики так, щоб вони витримували політичні цикли, шоки безпеки й зовнішні фінансові збурення.

Другий базовий елемент – субінститут державного контролю та нагляду. Його зміст – гарантування правової упорядкованості обігу через систему превентивних і наглядових інструментів: перевірка платоспроможності та справжності грошових знаків, стандарти касових операцій і безготівкових розрахунків, валютний нагляд, узгоджені механізми фінансового моніторингу, дисциплінування поведінки учасників ринку. Контроль тут – не лише репресивний, а й організаційний: він підтримує прозорість, передбачуваність та довіру як умови нормального функціонування ринку.

Третє – субінститут грошової емісії. Його ядро становлять відносини планування обсягів емісії з урахуванням макроекономічних показників і платіжних потреб, правовий режим виготовлення та обігу грошових знаків, правила інкасації та вилучення, а також правове опосередкування мультиплікації безготівкових грошей банківською системою. Право забезпечує керованість цих процесів, аби емісійні рішення не підривали цінову стабільність і не розмивали публічну довіру.

Четверте – участь національної платіжної системи у грошовому обігу. Це не просто технічний сегмент, а інфраструктурна «кровоносна система» економіки. Право визначає вимоги до організації платіжних систем, їх реєстрації та нагляду, управління ризиками (ліквідності, операційним, системним), порядок ініціювання, виконання та забезпечення платежів, взаєморозрахунки між банками та небанківськими установами. Для України, яка гармонізує регулювання з *acquis* ЄС, цей субінститут – головний канал інтеграції до єдиного європейського платіжного простору, що водночас потребує уважного балансування між відкритістю та безпекою [1], [2].

П'яте – грошовий обіг у казначейській системі виконання бюджетів. Йдеться про правові відносини казначейського обслуговування: відкриття та ведення рахунків, касове виконання, моніторинг і звітність, управління ліквідністю Єдиного казначейського рахунку, супровід державних програм і контрактів. Цей сегмент репрезентує «публічний контур» грошового обігу, у якому випробовуються на практиці принципи ефективності, цільового використання та прозорості публічних фінансів.

Шосте – юридична відповідальність у сфері грошового обігу. Вона має комплексну природу: фінансово-правову (порушення правил касової дисципліни, лімітів готівки, порядку використання коштів), адміністративно-правову (порушення правил валютного регулювання, готівкових/безготівкових розрахунків) і кримінально-правову (найнебезпечніші посягання на грошову систему й публічні фінансові відносини). Саме через невідворотність правових наслідків право транслює суспільний сигнал про «жорсткість» публічного інтересу до стабільності грошей.

Допоміжний контур виконує роль «амортизатора» у кризові періоди та «перекладача» між національним і наднаціональним рівнями регулювання. В умовах воєнного стану держава коригує валютні обмеження, режим розрахунків, правила руху капіталу, пріоритизує платежі критичної інфраструктури – усе це має правову форму спеціальних адміністративно-правових режимів. У площині міждержавних об'єднань право координує курсові механізми, платіжні стандарти, спільні інструменти розрахунків і контролю, забезпечуючи сумісність і передбачуваність транскордонних потоків. У сегменті ціноутворення грошей право встановлює рамки офіційного курсоутворення, валютних інтервенцій, допуску/обмеження інструментів, а також механізми співпраці з міжнародними фінансовими організаціями — настільки, наскільки це потрібно для збереження монетарного суверенітету.

Системоутворювальний характер права грошового обігу виявляється у двох типах внутрішніх зв'язків. Субординаційні – норми одного сегмента конкретизують базові приписи вищого рівня (наприклад, конституційні засади – у спеціальних законах і підзаконних актах). Координаційні – коли різні субінститути взаємодоповнюють один одного (скажімо, казначейський обіг і державний контроль у супроводженні державних контрактів). Така мереживна архітектура дає змогу одночасно досягати стабільності та еластичності: право задає рамку, але не паралізує адаптаційні механізми економіки.

Узагальнюючи, право грошового обігу виконує подвійну функцію. По-перше, стабілізаційну: формує правові умови цінової стабільності, платоспроможності та довіри до гривні, а відтак – передбачуваності економічних процесів і захисту публічних фінансових інтересів. По-друге, суверенізаційну: надає державі інструменти реалізації економічного суверенітету у відкритій економіці, інтегрованій до європейського та глобального фінансового простору [1], [2]. В умовах воєнних загроз і прискореної трансформації ринків саме поєднання правових і економічних інструментів у межах єдиного інституту дозволяє ухвалювати рішення, що одночасно відповідають вимогам безпеки, принципам верховенства права та логіці ринкової економіки.

Подальший розвиток цього інституту доцільно спрямувати у чотирьох взаємопов'язаних напрямках. Перше – систематизація та унормування масиву актів грошового обігу з урахуванням ієрархії джерел, щоб знизити регуляторну фрагментацію та підвищити передбачуваність для учасників ринку. Друге – поглиблення правових гарантій стабільності національної валюти, включно з прозорішими процедурами прийняття монетарних рішень і відповідальністю за їх реалізацію. Третє – цілеспрямована гармонізація з європейськими

стандартами платіжних послуг, нагляду та захисту споживача фінансових послуг як умова технічної сумісності з єдиним ринком [1], [2]. Четверте – розвиток правових механізмів цифрового грошового обігу (миттєві платежі, е-гроші, інноваційні платіжні інструменти) у поєднанні з ризик-орієнтованим наглядом.

З огляду на методологію, корисною є опора на доктринальні підходи щодо розмежування публічного й приватного права, їх меж і перетину, адже саме тут проходить лінія, що дозволяє коректно віднести грошовий обіг до публічно-правового простору та визначити межі приватної автономії у фінансових відносинах [3–6]. Водночас інституційна рамка єдиної грошово-кредитної політики має спиратися на усталені наукові підходи щодо її цілей, інструментів і процедур – як у правознавстві, так і в економіці [7–9]. Синтез цих двох опор – загальнотеоретичної та монетарно-прикладної – забезпечує внутрішню логіку інституту та його практичну дієздатність.

Отже, право грошового обігу – це не лише набір норм, а концептуально цілісний публічно-правовий інститут, у якому право і економіка діють синхронно. Він забезпечує зв'язок між конституційними гарантіями та повсякденними платіжними практиками, між макроекономічними цілями і мікрорівневими транзакціями, між національним суверенітетом і вимогами інтегрованого фінансового простору. Саме в цій синхронізації – його методологічна новизна та прикладна цінність для повоєнної відбудови, стійкого зростання й успішної євроінтеграції України.

Література:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення 29.09.2025).
2. Про Національну економічну стратегію на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#n25> (дата звернення 29.09.2025).
3. Шаптала Н. К. Принципи розмежування приватного та публічного права при регулюванні фінансових відносин. Форум права. 2012. № 2. С. 759–762. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_120 (дата звернення 29.09.2025).
4. Харитонova О. І., Харитонов Є. О. Дихотомія «публічне право – приватне право» та деякі питання визначення структури національного права. Університетські наукові записки. 2005. № 3 (15). С. 7–8.
5. Миколенко О. І. Поділ національного права на публічне і приватне право та його теоретичне і практичне значення. Правова держава. 2016. № 23. С. 58–64.
6. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти). Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 12. 2006. С. 9–10.
7. Макаренко М. І. Економіко-правове регулювання режиму грошово-кредитної політики. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8dd55ff4-b9d8-4504-bf9a-7ff25c19f152/content> (дата звернення 29.09.2025).
8. Латковська Т. А. Грошово-кредитна (монетарна) політика: поняття та цілі. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dd9eba70-9e7f-45b6-9d95-1da33188be6b/content> (дата звернення 29.09.2025).
9. Ветрова І. В. Правові основи реалізації грошово-кредитної політики Національного банку України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 19 с.

*Муляр Галина Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правосуддя
Юридичного факультету
Національного транспортного університету*

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВИКЛИКИ СТАЛОГО ПРАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. Стрімка цифровізація ринку праці — від е-трудових книжок і масового переходу на дистанційну роботу до використання алгоритмічних систем відбору персоналу — радикально змінює способи збирання, зберігання та використання персональних даних працівників. Національна правова база залишається фрагментованою й не повністю гармонізованою з європейськими стандартами; водночас зростають ризики надмірного моніторингу, витоків і дискримінаційних практик профілювання. Це актуалізує потребу в «сталому правотворенні» — поступовому, узгодженому з GDPR та новим правом ЄС щодо ШІ, оновленні норм трудового, адміністративного та інформаційного права

Мета дослідження. Окреслення правових засад і напрямів удосконалення захисту персональних даних працівників у цифровому середовищі з урахуванням вимог GDPR, AI Act та принципів сталого правотворення, а також виявлення колізій між трудовим і інформаційним правом у контексті цифровізації праці.

Виклад основного матеріалу. Базовий Закон України «Про захист персональних даних» (№ 2297-VI) визначає загальні принципи обробки, але потребує системної євроадаптації (чіткі дефініції, ролі controller/processor, DPIA, повідомлення про порушення, ефективний наглядовий орган), що визнавала і наука, і законотворчі ініціативи (зокрема № 8153, прийнятий у першому читанні 20.11.2024) [1].

Запровадження е-трудових книжок (Закон № 1217-IX) і розширення режимів дистанційної/надомної роботи (Закон № 1213-IX; ст. 60-2 КЗпП) перевели значну частину трудових даних у електронну форму й поставили питання «права на відключення», режимів доступу, логуювання та зберігання [2; 3;4].

Закон № 851-IV гарантує юридичну силу е-документів, але судова практика наголошує: для електронних повідомлень суттєві підтвердження доставки/автентичності; роздруківки веб-сторінок самі по собі не доводять фактів. Це прямо впливає на трудові спори щодо повідомлень працівнику/роботодавцю, погоджень політик тощо. Вчені та судова практика вказують, що потрібні уніфіковані процесуальні стандарти збирання/зберігання цифрових доказів роботодавцем. [5;6, с. 29;7]

GDPR задає принципи мінімізації, прозорості, обмеження цілей, прав суб'єкта даних, а також вимагає DPIA для ризикових операцій — наприклад, масштабного моніторингу працівників. Регламент (ЄС) 2024/1689 (AI Act) відносить інструменти ШІ для найму/оцінювання персоналу до «високоризикових» і передбачає спеціальні вимоги: управління ризиками, якість даних, прозорість, людський нагляд, кібербезпека. Це прямо впливає на практики HR-аналітики в Україні в контексті євроінтеграції. [8;9].

На мою думку, положення GDPR та Регламенту (ЄС) 2024/1689 (AI Act) є фундаментальними орієнтирами для формування сучасної парадигми правового регулювання у сфері захисту персональних даних працівників, особливо в контексті використання технологій штучного інтелекту в HR-процесах. Вони демонструють перехід від декларативного до ризик-орієнтованого підходу, коли держава і роботодавець зобов'язані не лише дотримуватися формальних правил, а й управляти ризиками порушення прав людини. Принципи мінімізації, пропорційності та прозорості, закладені в GDPR, створюють своєрідний етичний каркас для цифрової епохи, тоді як AI Act деталізує вимоги до безпечного та підзвітного використання алгоритмів, які можуть впливати на трудові рішення.

В умовах євроінтеграційного курсу України ці документи мають не лише нормативне, а й методологічне значення. Вони вимагають переосмислення національної системи трудових

гарантій і розроблення правових запобіжників від автоматизованої дискримінації, порушення приватності чи неправомірного моніторингу працівників. На моє переконання, адаптація українського законодавства до стандартів GDPR і AI Act повинна бути не технічним запозиченням, а інституційним перетворенням — із формуванням культури «етичного цифрового управління» та посиленням ролі людського контролю над алгоритмічними процесами у сфері праці.

З метою забезпечення ефективного та сталого правового регулювання у сфері захисту персональних даних працівників доцільним видається реалізація таких напрямів:

1) Гармонізація національного законодавства з нормами ЄС. Необхідно здійснити комплексне оновлення Закону України «Про захист персональних даних» у відповідності до положень Регламенту (ЄС) 2016/679 (GDPR), передбачивши чітке розмежування статусів володільця та розпорядника даних, запровадження процедур оцінки впливу на захист даних (DPIA) та обов'язок повідомлення про інциденти безпеки.

2) Імплементация європейських підходів до використання штучного інтелекту в трудових процесах. З огляду на положення Регламенту (ЄС) 2024/1689 (AI Act) варто розробити спеціальні правові механізми контролю за застосуванням алгоритмічних систем під час відбору, оцінювання та моніторингу працівників, забезпечивши принципи прозорості, недискримінації та «людського контролю» над рішеннями ШІ.

3) Розроблення уніфікованих процесуальних стандартів щодо електронних доказів у трудових спорах. Пропонується закріпити у КЗпП та процесуальних кодексах правила щодо автентифікації, зберігання та допустимості електронних доказів (лог-файлів, метаданих, електронних повідомлень) у судовому процесі.

4) Посилення інституційного контролю у сфері персональних даних. Доцільно розширити повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у частині здійснення системного моніторингу обробки персональних даних у сфері праці та запровадити механізм превентивного адміністративного нагляду.

5) Створення національних стандартів інформаційної безпеки у трудових відносинах. Слід розробити та затвердити типові політики конфіденційності, стандарти зберігання електронних кадрових даних та вимоги до безпечного функціонування електронних трудових реєстрів, що забезпечить єдність правозастосовної практики та підвищить довіру працівників до цифрових форматів взаємодії.

Висновки. Захист персональних даних працівників у цифровому середовищі більше не зводиться до політики конфіденційності — це системна вимога правової держави та ключова умова довіри в трудових відносинах. Україна має перейти від «точкових» змін до сталого, етапного і скоординованого оновлення: гармонізувати матеріальні норми із GDPR, імплементувати вимоги AI Act для алгоритмічного HR, уніфікувати правила е-доказів і зміцнити нагляд. Такий курс мінімізує ризики порушень, підвищить правову визначеність для бізнесу і забезпечить реальний, а не декларативний рівень приватності працівників

Література:

1. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2297-17 (дата звернення: 21.10.2025).

2. Про внесення змін... щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі : Закон України від 05.02.2021 № 1217-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/go/1217-20 (дата звернення: 21.10.2025).

3. Про внесення змін... щодо дистанційної роботи : Закон України від 04.02.2021 № 1213-IX (ст. 60-2 КЗпП). URL: zakon.rada.gov.ua/go/1213-20 (дата звернення: 21.10.2025).

4. Електронна трудова книжка: про що варто знати // Пенсійний фонд України (офіц. ресурс). 31.07.2024. URL: pfu.gov.ua/lg/358719-elektronna-trudova-knyzhka-pro-shho-varto-znaty (дата звернення: 21.10.2025)

5. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/go/851-15 (дата звернення: 21.10.2025).

6. Рязанцев Є.В. Нормативно-правове регулювання електронних доказів у цивільному судочинстві // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. № 2. С. 26–32. URL: juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/2_2024/7.pdf (дата звернення: 21.10.2025).

7. Верховний Суд про електронні докази в трудових справах (огляд практики) // Кадровик. 2023–2024. URL: kadrovik.isu.net.ua/news/582087-elektronni-dokazy-v-trudovykh-spravakh (дата звернення: 21.10.2025).

8. Regulation (EU) 2016/679 (GDPR) of 27 April 2016 // EUR-Lex. URL: eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng (дата звернення: 21.10.2025)

9. Regulation (EU) 2024/1689 — Artificial Intelligence Act // EUR-Lex / AI Act Explorer. URL: eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng; artificialintelligenceact.eu (дата звернення: 21.10.2025)

Осоліхін Денис Анатолійович
студента 3 скороченого курсу, групи 2214
юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Бегуш Наталія Вікторівна,
старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ,
судовий експерт, патентний повірений

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ПІД ЧАС ПОШИРЕННЯ ВОЄННИХ ФЕЙКІВ

Повномасштабна війна перенесла боротьбу за інтелектуальну власність у соцмережі: фейки й маніпуляції часто поширюються через несанкціоноване використання чужого контенту (кадри журналістів, волонтерів, військових), підроблені логотипи медіа та «перезаливи» відео без згоди правовласників. Паралельно діє кримінальна відповідальність в Україні за публікацію чутливих матеріалів про рух і розміщення військ – це перетин безпекових норм із цифровими практиками користувачів і медіа. Тож «захист ІВ під час воєнних фейків» – це і правозастосування авторського права/ТМ на платформах, і запобігання шкоді від неправомірних публікацій, що можуть загрожувати життю.

Юридична відповідь правовласників у соцмережах – це насамперед *notice-and-takedown* і автоматизовані системи ідентифікації контенту. За офіційною «*Copyright Transparency Report*» *YouTube*, партнерські *Content ID*-заяви становили понад 99% усіх дій з авторського права, а загальна кількість дій у 2024 році перевищила 1 млрд [1]. Це показує, що саме механізми ІВ є одним із наймасштабніших засобів протидії «перезаливам» і фейкам, де використовують чужі матеріали без дозволу або з підробленням джерела.

Паралельно з інструментами ІВ діє кримінальна заборона на поширення даних про переміщення/розміщення ЗСУ, техніки, ППО тощо. Стаття 114-2 КК України (із змінами Закону №2178-IX від 01.04.2022) прямо встановлює відповідальність за таке оприлюднення; за обтяжувальних обставин передбачено суттєві строки позбавлення волі. Це охоплює й випадки, коли фото/відео публікують у соцмережах або пересилають у месенджерах, навіть без «умислу на зраду», – правопорушення кваліфікується саме за фактом несанкціонованого поширення. Для редакцій і блогерів це означає обов'язок попередньої перевірки й редагування

кадрів та дотримання військових заборон, окремо від авторсько-правових правил.

Дані про медіаспоживання фіксують, що аудиторія вчиться відрізняти фейки: у 2025 році 43% українців перевіряють наявність джерельних посилань у матеріалах (проти 37% у 2023), 33% шукають відео/фото-докази, 30% спираються на репутацію автора [2]. Для захисту ІВ це означає: прозора атрибуція авторства, швидке видалення «перезаливів» і правильне оформлення доказів прав підвищують довіру до оригіналу і зменшують віральність фейків. Для правозастосування – що публічні роз'яснення про обмеження воєнного часу та партнерство з платформами реально працюють, коли підтримані грамотною комунікацією.

Воєнні фейки часто «легітимізують» себе через підроблені логотипи ЗМІ/держорганів або акаунти-двійники. Юридичні інструменти тут – скарги на порушення ТМ у платформах, UDRP-процедури щодо доменів-імітацій і судова заборона недобросовісної конкуренції. За даними WIPO, у 2024 р. подано 6 168 UDRP-справ від правовласників зі 133 країн – одна з найзавантаженіших «анти-сквотинг» статистик за всю історію політики; це підтверджує, що бренд-зловживання лишається масовим і дієвим полем для правозастосування (видалення/трансфер доменів, де маскуються під ЗМІ, штаб, благодійні фонди тощо) [3]. Паралельно Кодекс практики ЄС щодо дезінформації під егідою DSA зобов'язує платформи в ЄС розгортати заходи проти дезінформаційних практик, зокрема імперсонації брендів/медій, що дає додатковий регуляторний тиск на видалення підробок.

Щоб припинити «перезаливи» і фейки через інструменти ІВ, правовласнику потрібна процесуальна «сітка безпеки» доказів: первинні файли/метадані, часові мітки, скрінкасти з URL, логи платформ (за запитами), свідоцтва авторства/ліцензій. В Україні це підсилює оновлений Закон «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX, гармонізований із правом ЄС: він задає рамку для правомірного використання, способів захисту і роботи з платформами (*notice-and-takedown*). У транснаціональних кейсах працюють і негаторні заходи: окрім зняття контенту, застосовуються *site-blocking*/динамічні блокування за судовими ухвалами – підхід, який WIPO у своєму огляді 2024 р. відзначає як ефективний інструмент зниження трафіку до піратських/маніпулятивних ресурсів, коли традиційні засоби виявляються недостатніми. Практичний алгоритм: швидка фіксація доказів → одночасні скарги за авторським правом/ТМ на платформах → у разі системності – UDRP і (або) блокувальні ухвали щодо сайтів-ретрансляторів.

Узагальнюючи, ефективний захист інтелектуальної власності в медіа та соцмережах під час поширення воєнних фейків потребує не поодиноких реакцій, а цілісної правозастосовної моделі: превентивного маркування й атрибуції контенту; швидких платформних процедур припинення порушень; узгоджених судових і позасудових механізмів транснаціонального видалення та блокування; належної доказової архітектури (від фіксації метаданих до взаємодії з провайдерами); договірних інструментів для захисту брендів і доменів; системної співпраці держави, правовласників і платформ у форматі співрегулювання зі зрозумілою відповідальністю за повторні зловживання.

Література:

1. YouTube / Google. Copyright Transparency Report – Summary. URL: <https://transparencyreport.google.com/youtube-copyright/summary> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Detector Media. Media Literacy Index of Ukrainians: 2020–2024. Fifth Wave. URL: <https://en.detector.media/post/media-literacy-index-of-ukrainians-2020-2024-fifth-wave> (дата звернення: 20.10.2025).
3. WIPO Arbitration and Mediation Center. WIPO Domain Name Report 2024: UDRP case filings remain strong. URL: https://www.wipo.int/amc/en/domains/news/2025/news_0001.html (дата звернення: 20.10.2025).

*Падалкіна Вероніка Михайлівна,
Кравець Вадим Олегович
здобувачі вищої освіти першого(бакалаврського) рівня
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ*

*Науковий керівник: Хом'яченко С. І.
кандидат юридичних наук, доцент
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
м. Вінниця, Україна*

ПРАВИЛА ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ КОРДОН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну вплинуло на зміну деяких норм чинного законодавства. Державна митна служба України зіткнулася з необхідністю оперативного вирішення комплексних проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної та оборонної стійкості держави, тому до законів України, в тому числі до Митного кодексу України були внесені зміни та доповнення, які регулюють особливості переміщення товарів через кордон України в умовах війни. Зміни, запроваджені в цей період, спрямовані на посилення контролю за переміщенням товарів, що має стратегічне значення, а також забезпечує національну безпеку. Першочергово було внесення змін у роботу окремих митних пунктів пропуску на кордоні з росією та білоруссю, дане рішення було прийнято Державною митною службою України 24 лютого 2022 року, а також Урядом України було прийнято Постанову №426 від 09.04.2022, яка повністю забороняє ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з російської федерації у зв'язку із військовою агресією [1].

Під час війни стала більш поширеною контрабанда, тому регулювання кордонів повинно бути більш жорсткішим, у цьому важливу роль відіграє митний контроль. Як зазначають Резнік Н.П. та Боштан А.Л. митний контроль - це необхідні заходи, які вживає держава з метою дотримання законодавства та недопущення перетину кордону контрабандними товарами чи транспортними засобами з порушенням митного режиму та іншого регулювання. Це дієвий інструмент держави, який суворо регламентований законом [2, с.106].

Для боротьби з контрабандою у 2023 році були внесені зміни до Кримінального кодексу України, його було доповнено статтею 201³ у якій передбачено, що контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчинена у значному розмірі, - карається штрафом від десяти тисяч до двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3]. Основними причинами вчинення контрабанди є: уникнення сплати митних зборів (податків) для переміщення товарів; уникнення будь-яких заборон та обмежень, переміщуваних товарів; отримання або спроба отримати будь-які форми платежів, субсидій або інших платежів, які не мають юридичного підтвердження; отримання або спроба отримати незаконну перевагу, яка шкодить, принципам та практиці законної конкуренції [4, с.137].

Зміни у правилах переміщення товарів через кордон України в умовах воєнного стану були зумовлені необхідністю реагування на комплекс проблемних аспектів митного контролю, що виникли внаслідок військової агресії, таких як: 1) забезпечення безпеки та протидія контрабанді; 2) ризики корупційних зловживань; 3) вплив збоїв у логістиці; 4) обмеженість людських та технічних ресурсів; 5) складності з перевіркою походження товарів; 6) технічні та інформаційні бар'єри; 7) необхідність адаптації до стандартів ЄС; 8) ускладнення для малого та середнього бізнесу [5, с. 58-59]. Основний закон, яким регулюється дане питання є Митний кодекс України. Главою XII Митного кодексу України регулюється порядок пропуску та оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами. Статтею 365 Митного кодексу України визначається загальні правила та процедури для фізичних осіб, що перетинають кордон з товарами. Громадяни мають право

перемішувати через кордон будь-які товари - це є основою, яка гарантує свободу переміщення особистих речей, однак це право не поширюється на товари, заборонені до ввезення або вивезення з України, наприклад: зброя, наркотики, культурні цінності без дозволу тощо. Це положення є ключовим для забезпечення національної безпеки та дотримання. Залежно від способу перевезення та типу товару, стаття визначає різні місця та умови для проходження контролю. Наприклад, для подорожуючих автомобілем чи поїздом передбачена можливість декларування товарів, не покидаючи транспортного засобу, що значно прискорює процес. Це правило контрастує з іншими, які вимагають специфічних дій: товари, що вивозяться, можуть бути оформлені в будь-якому митному органі на всій території України, тоді як товари, що ввозяться (за винятком певних категорій), проходять оформлення безпосередньо в пунктах пропуску на кордоні. Також даною статтею передбачено використання сучасних інформаційних технологій, митні органи можуть використовувати документи та відомості, отримані через систему «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», що спрощує обмін даними між різними державними органами та зменшує бюрократичне навантаження на громадян. Крім посилення контролю, були впроваджені й інші важливі зміни для адаптації до умов війни. У зв'язку з воєнним станом та з потребою швидкого доставляння гуманітарної допомоги, процедура переміщення даних товарів через кордон була спрощена, пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги від донорів здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [6, с.186]. Отже, повномасштабне вторгнення росії в Україні змусило запровадити зміни у правилах переміщення товарів через кордон України в умовах війни. Ця трансформація відбулася як відповідь на комплекс стратегічних, економічних викликів та для захисту національних інтересів. Окрім того, запровадження повної заборони на імпорт товарів з російської федерації та зміни у функціонуванні пунктів пропуску на кордоні з білоруссю демонструють, як митниця стала елементом державної політики, спрямованої на ізоляцію країни-агресора. Також для протидії тіньовій економіці та мінімізації ризиків, було посилено боротьбу з контрабандою. Водночас, для забезпечення критично важливих потреб, було спрощено механізми митних процедур гуманітарних вантажів. Ці зміни не лише демонструють здатність держави до швидкої адаптації в кризових умовах, але й підкреслюють, що митна система України є невід'ємною частиною її обороноздатності та економічної стійкості.

Література:

1. Мирончук В., Матвеев М., Голомша Н. Митні процедури забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. Економіка та суспільство. 2022. № 39. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-43>.
2. Резнік Н., Боштан А. Особливості здійснення митного контролю в Україні у період війни. Молодий вчений. 2022. №11 (111). С.103–107. URL:<https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-11-111-22>.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 №2341-III: станом на 17 лип. 2025 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Ілюшик О. М., Ониськів Б. П. Контрабанда в умовах війни. Проблеми розвитку адміністративного, фінансового та інформаційного права в контексті євроінтеграційних процесів: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. м. Львів, 5 трав. 2023 р. Львів, 2023. С.137–139. URL:<https://www.eeda.sk/dok/konferencie/partneri/2023/problemy-vyvoja-prava.pdf#page=137>.
5. Даниляк Я. А., Голинський Ю. О. Проблемні аспекти митного контролю товарів в умовах воєнного стану. Митна політика та актуальні проблеми економічної безпеки України: Зб. тез доп. та матеріалів учасників круглого столу студент. Науково-практ. гуртка мит. справи каф. фінанс. менеджменту, м. Львів, 19 листоп. 2024 р. Львів, 2024. С. 57–59. URL:https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/Zb.tez-kruhlyi.stil_mytn-2024-2025-1.pdf#page=57.

6. Матвеева А. В., Панченко В. В. Правове забезпечення міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. № 46. С. 180–192. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-180-192>.

*Пашинська Діана Юрївна,
студентка 4 курсу, групи 2213,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ*

*Науковий керівник:
Бегуш Наталія Вікторівна,
старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ,
судовий експерт, патентний повірений*

ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі, коли цифрові технології, їх постійний розвиток та інновації стрімко трансформують усі сфери бізнесу, питання захисту брендів набуває особливої актуальності. Значна кількість компаній сьогодні функціонує в онлайн-середовищі, що, з одного боку, відкриває нові можливості для позиціонування, а з іншого – породжує загрози неправомірного використання комерційних позначень. Саме в цьому контексті особливе значення має інститут торговельної марки.

Відповідно до абз. 4 статті 1 статті Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», торговельна марка – це позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб [1].

На думку таких науковців як Смерічевський С. Ф., Петропавловська С. Є., Радченко С. Є. зберігаються погляди що торговельні марки є своєрідними символами, здатними привернути первинну увагу наявних і потенційних споживачів. Здійснені дослідження показують, що близько 85% прийнятих рішень про купівлю ґрунтуються на візуальній інформації. У зв'язку із чим основною функцією символу є індивідуалізація товару та можливість його вирізнення (відмінності) серед інших аналогічних товарів [2, с. 751].

У такому контексті сучасні технології надають можливості більшого розголосу та реклами торговельних марок. Моніторинг відгуків, реакцій та побажань споживачів на сьогодні є доступним для власника торговельної марки, а також надзвичайно важливим для подальших удосконалень та апгрейдів.

Проте поряд з появою нових можливостей нерідко з'являються й нові ризики. Загрози для власника торговельної марки та перешкоди для споживачів, які час від часу потрапляють на підробки, фішинг та кіберсквотинг.

Під кіберсквотингом розуміють незаконну діяльність, яка полягає у реєстрації доменних імен із метою їх подальшого продажу за значно вищою ціною або з метою отримати прибуток від паразитування на гудвілі чи торговельній марці, що є власністю іншої особи чи організації [3, с. 1].

Ще однією серйозною проблемою є фішинг, тобто створення фальшивих веб-ресурсів, які візуально копіюють офіційні сайти відомих брендів. Такі ресурси часто використовуються для збору персональних даних або продажу контрафактної продукції. Внаслідок цього потерпають не лише споживачі, але й самі правовласники, які втрачають репутацію, довіру аудиторії та прибуток.

Захист торговельних марок в інтернеті є важливим аспектом для забезпечення

унікальності та ідентифікації бренду. Для досягнення цієї мети необхідно впровадити комплексний підхід, що передбачає: офіційну реєстрацію торговельної марки, систематичний моніторинг її використання в онлайн-середовищі, закріплення відповідного доменного імені, оперативне реагування на порушення прав у цифровому просторі, а також залучення фахівців з інтелектуальної власності для надання консультацій та представництва інтересів у правових питаннях [2, с. 752].

З вищевикладеного можна зробити висновок, що сучасні технології мають свій вплив і на інститут інтелектуальної власності, зокрема на торговельні марки. З одного боку, цифровізація відкриває нові можливості для просування бренду, його популяризації та взаємодії зі споживачем у режимі реального часу.

З іншого боку, вона створює нові ризики та виклики щодо захисту прав, оскільки використання торговельної марки в Інтернеті може бути несанкціонованим або суперечити законодавству. Тому сучасна стратегія управління торговельною маркою потребує інтеграції цифрових інструментів із правовими механізмами захисту.

Таким чином, у сучасних умовах цифровізації ефективний захист торговельної марки повинен мати комплексний характер і охоплювати не лише юридичну реєстрацію, а й постійний моніторинг цифрового простору, застосування технічних інструментів контролю за використанням бренду, а також активну правозахисну позицію його власника.

Література:

1. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: закон України від закон України від 15 груд. 1993 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#n53>.

2. Бааджи Н.П., Використання торговельної марки в мережі інтернет. Юридичний науковий електронний журнал, № 1/2024. С. 750-755. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/183.pdf.

3. Юлія Кордунова, Наталія Кухарська, Кіберсквотинг – доменне рейдерство. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/4554/1/%D0%9A_9.pdf.

Смуригін Євгеній Олегович,

аспірант Навчально-наукового

Інституту управління, технологій та правових наук

Національного транспортного університету

ФОРМИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

У СФЕРІ ІНФРАСТРУКТУРИ:

СВІТОВА ПРАКТИКА ТА ДОСВІД УКРАЇНИ

Державно-приватне партнерство (ДПП) – це засноване на договорі довгострокове співробітництво між державою (державними органами й органами місцевого самоврядування), а також приватними компаніями, спрямоване на фінансування, проектування, впровадження й управління публічними об'єктами і публічними послугами (public facilities and public services), які традиційно забезпечує держава (публічний сектор) [1].

Чинне законодавство, а саме ч.2 ст.4 Закону України «Про державно-приватне партнерство», визначає такі сфери реалізації ДПП: виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; машинобудування; збір, очищення та розподілення води; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація, культура і спорт; забезпечення функціонування зрошувальних й осушувальних систем;

управління відходами, окрім збирання й перевезення; виробництво, розподілення й постачання електричної енергії; надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом; виробництво і впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво й капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій; встановлення модульних будинків і будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб; надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я; управління пам'ятками архітектури й культурної спадщини; донорство крові та/або компонентів крові, заготівля, переробка, тестування, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та/або компонентів крові; електронні комунікації [2].

На думку І. Доленко, державні органи, будучи суб'єктами публічної адміністрації, повинні використовувати широкий спектр правових форм для забезпечення стабільності, прогнозованості й ефективності співпраці з приватними партнерами [3]. Партнерство державного і приватного секторів набуває різноманітних форм відповідно до ступеня їх залучення і відповідно до рівня ризику, який беруть на себе сторони. Передусім це контракти, які держава дає приватним компаніям: на виконання робіт і надання суспільних послуг, на постачання продукції для державних потреб тощо. Система короткострокових контрактів досить поширена в господарській практиці органів державної влади і за кордоном, і в Україні. Ще однією поширеною формою партнерства державного і приватного секторів є державно-приватні компанії. Участь приватного сектору в капіталі державного підприємства може передбачати акціонування (корпоратизацію) і створення спільних підприємств. Ступінь свободи приватного сектору в ухваленні адміністративно-господарських рішень визначається в такому разі його часткою в акціонерному капіталі. Що менша частка приватних інвесторів, як порівняти з державою, то вужчий спектр самостійних рішень вони можуть ухвалювати без втручання держави [4].

Традиційні форми ДПП вчені розглядають як первинні економічні й організаційно-правові механізми відносин між державою і бізнесом, які впроваджувались на початкових етапах розвитку цих взаємозв'язків, відтак підтвердили свою ефективність і широко застосовуються у світовій практиці державно-приватного партнерства в різних сферах господарювання [5, с. 57–65]. У світовій практиці виокремлюють такі форми ДПП:

1. Контракт як адміністративний договір, що укладається між державою (органом місцевого самоврядування) і приватною фірмою на здійснення певних суспільно необхідних і корисних видів діяльності. Прикладами можуть бути контракт на виконання робіт, надання суспільних послуг, на управління тощо. У цих контрактних відносинах права власності не передаються приватному партнеру, витрати і ризику повністю несе держава. Інтерес приватного партнера полягає в тому, що за договором він отримує право на обумовлену частку в доході, прибутку або зібраних платежах.

2. Оренда і лізинг. Особливість орендних відносин між владними структурами і приватним бізнесом полягає в тому, що на визначених договором умовах відбувається передача приватному партнеру державного або муніципального майна в тимчасове користування та за певну плату.

Традиційні договори оренди передбачають зворотність предмета орендних відносин, причому правомочність щодо розпорядження майном зберігається за власником і не передається приватному партнеру. У спеціально обумовлених випадках орендні відносини можуть завершитися викупом орендованого майна. У разі договору лізингу лізингодержувач завжди має право викупити державне або муніципальне майно.

3. Концесія. Її особливість полягає в тому, що держава (муніципальна установа) в рамках партнерських відносин, залишаючись повноправним власником майна, що становить предмет концесійної угоди, уповноважує приватного партнера виконувати протягом певного строку обумовлені в угоді функції і наділяє його для цього відповідними правомочностями, необхідними для забезпечення нормального функціонування об'єкта концесії. За користування державною або муніципальною власністю концесіонер вносить плату на умовах, обумовлених у концесійній угоді. Право ж власності на вироблену за концесією продукцію передається концесіонеру.

4. Спільні підприємства. Залежно від структури й характеру спільного капіталу вони можуть бути або акціонерними товариствами, або спільними підприємствами з пайовою участю сторін. Можливості приватного партнера в ухваленні самостійних адміністративно-господарських рішень визначаються часткою в акціонерному капіталі. Ризики сторін також розподіляються залежно від її величини.

5. Контракт визначається як контрактна форма ДПП, відповідно до якої державний партнер на конкурсних засадах укладає з приватним партнером угоду на проектування, будівництво й експлуатацію об'єкта на строк життєвого циклу об'єкта і здійснює оплату за проектом рівними частками після введення об'єкта в експлуатацію за умови підтримання приватним партнером об'єкта відповідно до заданих функціональних вимог.

Ефективний розподіл ризиків між партнерами є перевагою вибору тієї чи іншої моделі. В зарубіжних країнах досить поширений механізм ДПП, формою реалізації якого є концесія. Останнім часом поширення набуває контракт.

В Україні деякі моделі ДПП апріорі неможливі, тому що немає відповідного законодавства, або такі моделі суперечать чинним законодавчим нормам.

Договірні відносини оренди (лізинг) і спільної діяльності можуть розглядати як механізм залучення приватних інвестицій у випадку, якщо проект не передбачає значних інвестицій і масштабного будівництва. Механізм управління майном не передбачає здійснення платежів за управління майном і зазвичай не передбачає значних інвестицій в активи, передані за таким договором. У чинному законодавстві недостатньо врегульовано інвестиційний договір, тож це спричинює проблеми у використанні такого механізму для структурування інвестиційних проектів [1]. Поширенішою формою є концесія, водночас дедалі частіше укладають й угоди про ДПП.

Саме тому, за результатами попереднього аналізу та з урахуванням особливостей кожного окремого проекту, договір концесії, договір про спільну діяльність або змішаний договір ДПП видаються найбільш доцільними правовими інструментами для регулювання правовідносин між приватним партнером і державою для залучення інвестицій.

Література:

1. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації нової регіональної політики: можливості застосування та практичні аспекти підготовки і впровадження інвестиційних проектів / підготовлено за підтримки Європейського Союзу та його держав-членів Данії, Естонії, Німеччини, Польщі та Швеції. URL: https://rdpa.regionet.org.ua/images/129/PPP_report_U-LEAD_30_10_2017.pdf (дата звернення: 04.07.2025).
2. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 04.07.2025).
3. Доленко І. В. Форми реалізації державно-приватного партнерства щодо управління об'єктами нерухомості в Україні. Право та державне управління. 2022. № 3. С. 404–408. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2022/62.pdf (дата звернення: 04.07.2025).
4. Гусев Ю. В., Бойчук Т. В. Цілі та форми державно-приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 16. С. 49–54. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/11.pdf (дата звернення: 04.07.2025).
5. Павлов В. І. Особливості форм державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. Регіональна економіка. 2013. № 3. С. 57–65.

*Гулько Ярослав Олександрович,
студент 2 курсу спеціальності D 8 ПРАВО
соціально-гуманітарного факультету
Білоцерківського національного аграрного університету*

*Науковий керівник: Сімакова Світлана Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічно-правових дисциплін соціально-гуманітарного факультету
Білоцерківського національного аграрного університету*

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ НАПРЯМКІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

У тезах конференції розглянуто питання, що стосуються стратегічних напрямків адміністративної реформи в Україні, зокрема окреслено її головні цілі та завдання. Зазначено про підвищення ефективності державного управління, прозорості діяльності органів влади, та проведення децентралізації.

Ключові слова: адміністративна реформа, державне управління, виконавча влада, публічне адміністрування.

В умовах сьогодення, Україна зустрічається з новими і новими викликами у сфері публічного управління, що спонукає до формування ефективної системи державного управління. На шляху до вирішення ряду адміністративно-правових проблем постає продовження впровадження адміністративної реформи в Україні, яка є ключовим інструментом модернізації публічної влади та важливим кроком на шляху інтеграції до Європейського Союзу. Проведення адміністративної реформи повинно здійснюватися з дотриманням прозорості, результативності та підзвітності органів виконавчої влади, а також у створенні умов для розвитку громадянського суспільства.

На думку українських вчених адміністративна реформа — це комплекс політико-правових заходів, які полягають у структурних, функціональних та державно-службових перетвореннях, насамперед у сфері виконавчої влади, з метою перетворення її з владно-репресивного механізму на організацію, що служить суспільству, і створення на цій основі ефективної системи державного управління [1, с.3].

Метою адміністративної реформи є поетапне створення такої системи публічного адміністрування, яка б забезпечила перетворення України у високорозвинену, правову, цивілізовану державу з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури і демократії, дозволила їй стати впливовим фактором у світі і Європі [2]. Так, дійсно система публічного адміністрування наразі не є на високому рівні, тому опираючись на європейський досвід розвинутих країн світу нашій державі варто реформувати її, та приводити у відповідність до міжнародних стандартів. Варто зауважити, що концепція адміністративної реформи окреслює низку ключових завдань, які включають формування організаційних структур, які здатні ефективно реалізовувати публічну владу на центральному та місцевому рівнях. Активний розвиток системи місцевого самоврядування спрямований на забезпечення реальної автономії громад. Запровадження нової ідеології адміністрування повинно бути спрямоване на захист конституційних прав і свобод людини. Професіоналізм і політична нейтральність повинні бути пріоритетом в організації публічної служби. Успішна реалізація адміністративної реформи неможлива без сучасної системи підготовки та перепідготовки персоналу, а також без впровадження раціонального адміністративно-територіального устрою, який забезпечить ефективне управління на місцях.

Необхідно погодись із думкою Король В., який у своєму дослідженні вказує, що актуальність реформування публічної влади зумовлюється необхідністю коригування стратегії проведення адміністративної реформи, переходу до її нового етапу – етапу реформування публічної адміністрації у відповідності з новим рівнем адміністративного права та новими знаннями про публічну адміністрацію[3, с. 3].

Авер'янов В.Б., зазначає, що адміністративна реформа покликана створити ефективну систему публічного управління, орієнтовану на потреби громадян. Серед її ключових напрямів він виділяє: реформування державної служби, яке передбачає формування професійного та добросовісного кадрового корпусу, заснованого на принципах політичної нейтральності; запровадження сучасних стандартів здійснення державного управління (демократичність, відкритість, прозорість, професійність, підзвітність тощо) [4, с. 20-27].

На наше переконання, ще однією складовою адміністративної реформи повинно бути модернізація організаційної структури виконавчої влади в контексті оптимізації великої кількості органів, таз метою усунення дублювання повноважень задля створення чіткої вертикалі управління у нашій державі.

Підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади шляхом оптимізації їхньої роботи та усунення надмірної бюрократії; створення сприятливих умов для розвитку місцевого самоврядування й забезпечення фінансової спроможності громад; утвердження прозорості та підзвітності влади перед суспільством; а також орієнтація на потреби громадян через удосконалення якості та доступності адміністративних послуг, стануть міцним фундаментом на шляху України до європейської інтеграції.

На даний час в Україні вже реалізовано низку важливих етапів адміністративної реформи. Можемо констатувати, що одним із найвагоміших досягнень стала реформа децентралізації, у межах якої створено об'єднані територіальні громади, затверджено новий адміністративно-територіальний устрій та розширено фінансові можливості місцевого самоврядування. Завдяки цьому громади отримали прямі міжбюджетні відносини з державою, а також реальні інструменти управління місцевим розвитком, що сприяло зміцненню їхньої спроможності й автономії.

Кравченко О., вказує, що реформа децентралізації розпочата успішно, але державі потрібно докладати максимальних зусиль для її завершення. Зазначені в статті проблеми законодавства вимагають зовсім іншого рівня взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування, оскільки ключовим об'єктом регіональної політики все більше стає територіальна громада. Тому територіальним громадам важливо налагоджувати співпрацю з органами державної влади для забезпечення ефективності їхнього розвитку [5, с. 31].

Крім цього одним із важливим кроків стало реформування державної служби, та ухвалення нового Закону України «Про державну службу», який запровадив конкурсні засади призначення на посади, обмежив політичний вплив на діяльність службовців і визначив основні принципи — прозорість, ефективність, професіоналізм та політичну нейтральність. Суттєвого прогресу досягнуто й у сфері електронного урядування. Розширено систему надання електронних адміністративних послуг, запроваджено цифрові портали «Дія» та «Єдиний державний вебпортал електронних послуг», які значно спростили взаємодію громадян із державою та зменшили рівень бюрократичних процедур. Важливою складовою є покращення якості публічних послуг через створення центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів), які забезпечують доступність, комфортність та оперативність обслуговування громадян на місцевому рівні.

Отже, ми вважаємо, що адміністративна реформа є важливим кроком на шляху до побудови ефективної, прозорої та підзвітної системи публічного управління. Вона сприяє розвитку місцевого самоврядування, підвищує якість державних послуг та електронного урядування. А тому подальший розвиток адміністративної реформи буде сприяти наближенню нашої держави до європейських стандартів належного врядування.

Література:

1. Адміністративна реформа — історія, очікування та перспективи / Упоряд. В. П. Тимошук. Київ. Факт, 2002. 100 с.
2. Адміністративна реформа [Електронний ресурс]. Національна академія державного управління при Президентіві України. Режим доступу: https://arm.navs.edu.ua/books/adm_reform/nm/rozdil_1.html.

3. Король В. Адміністративна реформа та перспективи розвитку місцевого самоврядування. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра менеджменту і маркетингу. 2015. Режим доступу : <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/11531/1/Statia%2012.pdf>.
4. Авер'янов В. Б. Адміністративна реформа і правова наука. Право України. 2002. № 3. С. 20–27.
5. Кравченко О. Децентралізація влади в Україні: історія реформування, проблеми законодавчого унормування та шляхи підвищення ефективності впровадження. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2025. Юридичні науки, 129(1), 25-31. Режим доступу : <https://legal.bulletin.knu.ua/article/view/3541>.

*Кузьомко Тетяна Русланівна,
студентка 2 курсу спеціальності D 8 ПРАВО
соціально-гуманітарного факультету
Білоцерківського національного аграрного університету*

*Науковий керівник: Сімакова Світлана Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічно-правових дисциплін соціально-гуманітарного факультету
Білоцерківського національного аграрного університету*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЗАХОДИ ЇЇ ПРОФІЛАКТИКИ

У тезах конференції нами розглянуто основні причини та умови вчинення адміністративних правопорушень неповнолітніми. Проаналізовано правові норми чинного законодавства України та наукові підходи до визначення сутності адміністративної відповідальності неповнолітніх. Особливу увагу приділено системі профілактичних заходів, які застосовуються до неповнолітніх. Досліджено виховний характер адміністративних заходів і роль державних, сімейних та освітніх інституцій у запобіганні адміністративних правопорушень серед молоді.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, неповнолітні, правопорушення, профілактика, заходи впливу, виховання, деліктоздатність.

Адміністративні правопорушення, що вчиняються неповнолітніми, мають складну соціально-психологічну природу, обумовлену взаємодією низки факторів, серед яких домінують соціальні, психологічні та виховні чинники. Однією з головних проблем є те, що сучасна молодь проходить соціалізацію не найкращим чином, підлітки часто формують свої цінності під впливом сім'ї. Брак належного виховання та відсутність гідних прикладів для наслідування нерідко стають причиною повторного вчинення правопорушень. Сьогодні сімейні стосунки змінюються: часто між батьками й дітьми виникає емоційна віддаленість, байдужість до потреб і проблем дітей, а також нестача уваги до їхнього морального виховання. Такі обставини формують у підлітків почуття соціальної ізольованості, бажання самоствердитися через порушення встановлених правил.

Психологічні чинники, зокрема вікові особливості емоцій та волі підлітків, мають важливе значення у вчиненні ними правопорушень. У підлітковому віці властиве прагнення до самостійності, максималізм та емоційна нестійкість. На тлі недостатньо сформованої правосвідомості ці риси зумовлюють неусвідомлене або імпульсивне порушення адміністративно-правових норм.

Прагнення до визнання в групі часто спонукає підлітків до вчинення адміністративних правопорушень, як засобу самоствердження. Значну роль відіграє також вплив сучасних медіа, де популяризуються агресивні моделі поведінки, порушення законів або знецінення

моральних засад. Інформаційний простір формує у неповнолітніх викривлене уявлення, зокрема адміністративних проступків, таких як хуліганство, дрібне розкрадання чи порушення правил дорожнього руху.

Законодавство України, зокрема Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП) стаття 24 та стаття 184, передбачають виховний характер адміністративної відповідальності осіб віком від 16 до 18 років, що реалізується через заходи впливу, як-от попередження, догана чи передача під нагляд батьків або педагогічного колективу [1]. Як зазначає Савранчук Л.Л., ефективність таких заходів часто знижується через відсутність належного контролю з боку органів місцевої влади, навчальних закладів і соціальних служб. Недостатня координація дій між цими суб'єктами, а також формальний підхід до виховних заходів призводять до того, що профілактичний вплив не досягає мети, а неповнолітній не усвідомлює наслідків своєї поведінки[2].

Неповнолітні у віці від 16 до 18 років вважаються особливими суб'єктами адміністративного правопорушення. Для них держава передбачає спеціальні заходи впливу, переважно виховного характеру зокрема: публічне або інше вибачення перед потерпілим, попередження, догана або сувора догана, передача під нагляд батькам, педагогічному чи трудовому колективу [1]. Як показує судова практика показує, що насправді такі заходи впливу часто застосовуються формально, без достатньої уваги до їх виховної суті. Судді часто обмежуються винесенням попередження або догани без належного аналізу неповнолітнього, його соціального середовища чи психологічних особливостей.

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає також можливість застосування до неповнолітніх адміністративних стягнень на загальних підставах, якщо йдеться про більш тяжкі проступки, зокрема дрібне хуліганство, жорстоке поводження з тваринами, незаконне зберігання наркотичних речовин без мети збуту. Проте й у цих випадках суди мають урахувати вік особи, її психічний стан, умови виховання та рівень усвідомлення протиправності діяння.

Адміністративна відповідальність неповнолітніх - це не лише юридичний механізм реагування держави на правопорушення, а й складова системи соціально-правового виховання молоді. Її ефективність визначається не суворістю заходів, а здатністю сприяти формуванню у неповнолітнього відчуття справедливості, відповідальності й довіри до закону. Саме у такому гуманістичному підході полягає сучасна тенденція розвитку українського адміністративного права, зорієнтованого не на репресію, а на виховання правомірної поведінки в молодого покоління [3].

Основну роль у профілактиці відіграє сім'я, яка є первинним соціальним осередком формування особистості. Ефективне виконання батьками виховної функції це не лише питання морального авторитету, а й юридичного обов'язку. Значне місце в системі запобіжних заходів посідають навчальні заклади. Їх діяльність не повинна обмежуватися суто освітньою функцією школа має виступати інститутом соціалізації, що формує в учнів правову культуру, моральні орієнтири та навички конструктивного вирішення конфліктів. З метою підвищення правосвідомості серед учнів доцільним є впровадження систематичних правових занять, лекцій, дискусій.

Вагомим аспектом є удосконалення виховних заходів. Їхня ефективність залежить від того, наскільки вони поєднують принцип гуманності з реальним виховним впливом. У сучасних умовах необхідно модернізувати перелік таких заходів, замінивши застарілі, малоефективні форми на більш результативні, як-от участь у громадських роботах виховного спрямування, соціально-психологічних тренінгах або програмах менторства. Такоїж думки дійшли українські дослідники, які пропонують запровадити альтернативні способи виховного впливу, наприклад, залучення неповнолітніх правопорушників до курсів із розвитку емоційного інтелекту, спільної роботи з психологом чи соціальним педагогом, а також проведення групових зустрічей із жертвами правопорушень у межах програм примирення [4].

Слушно вказано у праці Сімакової С.І., що пріоритетним завданням правоохоронних органів повинно бути формування здорової, правослухняної нації, попередження правопорушень серед неповнолітніх. Про те, щоб не мати справу з правопорушеннями

вчиненими неповнолітніми варто їх попереджувати та роз'яснювати неповнолітнім правопорушникам про наслідки вчинення правопорушень, та про відповідальність, яка настає в разі їх вчинення, а також про зміни в їхньому житті, які настануть при наявності судимості [5, с. 349].

Отже, ми дійшли висновку, що профілактика правопорушень має бути не лише реакцією на вже вчинені дії, а й постійною, системною роботою, спрямованою на запобігання порушенням ще на етапі формування проблемної поведінки. У цьому контексті важливим напрямом державної політики є створення ефективних міжвідомчих програм, які поєднують зусилля освітніх, соціальних, правоохоронних та громадських інституцій. Одним із таких прикладів може бути реалізація комплексних проєктів із правової освіти молоді, розвиток програм наставництва для дітей із неблагополучних сімей та для підлітків, які схильні до вчинення адміністративних правопорушень, а також підвищення кваліфікації педагогів і поліцейських у сфері ювенальної юстиції.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 1984 (статті 24, 184), Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, № 51, ст.1122 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
2. Савранчук Л.Л. Відповідальність неповнолітніх за адміністративним законодавством: проблеми та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. №6. С. 245–248.
3. Адміністративне право: підручник / за заг. ред. проф. Ю.П. Битяка, проф. В.М. Гаращука та доц. В.В. Зуй. Харків : Право, 2013. 656 с.
4. Ткаля О. В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх. Новітні кримінально-правові дослідження. 2016. С. 87–90.
5. Сімакова С.І. Структура характеру індивіда та її вплив на формування неповнолітнього злочинця. Політичні трансформації сучасного суспільства : Збірник матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. (ПДАУ, 22 лютого 2024 р.). Полтава. 2024. С. 349-352.

Троцький Олег Олегович

*Аспірант кафедри теорії та публічного права
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна*

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК УМОВА СТАЛОГО ПРАВОТВОРЕННЯ

В умовах сучасних трансформацій державного управління підвищення відкритості діяльності органів влади стає ключовим чинником зміцнення публічної довіри

Відтак реалізація принципу прозорості у сфері правоохоронної діяльності перестає бути факультативним елементом державної політики. Він дедалі більше закріплюється у якості невід'ємної регулятивної функції. Завдяки його належному впровадженню окреслюються чіткі межі дискреційних повноважень посадових осіб та державних органів, забезпечуючи передбачуваність управлінських рішень і слугуючи превенцією порушень прав людини. Її ефективність визначається не деклараціями, а юридично закріпленими процедурами та інституційною здатністю до підзвітності й прозорості.

Сьогодні Україна перебуває у фазі масштабного реформування і трансформації державного управління. Повномасштабна війна, цифровізація, інформаційні маніпуляції та динамічні суспільні настрої створюють нові виклики для реалізації принципу прозорості. В цих умовах прозорість та народовладдя залишаються правовим

орієнтиром Держави, проте надмірна публічність може створювати ризики для національної безпеки та захисту чутливої інформації. Як зазначає Г. А. Терещук, легітимна мета обмеження інформації для загалу полягає у встановленні балансу між національною безпекою та демократичними цінностями відкритої держави. Прозора публічна діяльність правоохоронних органів, апіорі не може бути цілком відкритою, оскільки розголошення відомостей з обмеженим доступом, що стали відомі під час кримінального переслідування, може завдати суттєвої шкоди особі, суспільству або державі [1].

Водночас забезпечення відкритості у діяльності правоохоронних органів вимагає не лише балансування безпекових ризиків, а й гнучкої нормативної бази до сучасних викликів.

Проблему правової невизначеності та недостатньої адаптованості нормативних актів до сучасних викликів підкреслюють К. Громовенко та Я. Тицька, зазначаючи, що серед актуальних завдань покращення діяльності правоохоронних органів щодо захисту прав та свобод людини постає потреба вдосконалення вітчизняного законодавства. Вони зауважують, що чинні нормативно-правові акти не завжди послідовні та недостатньо адаптовані до сучасних реалій, а також не повністю відповідають нормам міжнародного права та Конституції України [2].

Це підкреслює необхідність нормативного закріплення чітких адміністративно-правових механізмів. Вони включають регулярне оприлюднення статистичних відомостей, прозорі конкурси добору кадрів, незалежний громадський контроль та стандартизовану інформаційну політику. Як зазначає Гоптарєв О., умови, принципи та правила використання транспарентності як інструменту демократії мають бути чітко регламентовані законодавством. Розбудова транспарентності влади сприяє вирішенню проблем відповідальності та ефективності державного управління [3].

Окрім формальних механізмів, забезпечення транспарентності вимагає системного моніторингу та оцінки їх ефективності. Регулярний аналіз результатів відкритості дозволяє ідентифікувати прогалини у дотриманні процедур, своєчасно коригувати нормативні та організаційні практики. Такий інтегрований підхід створює умови для стійкого функціонування правоохоронної системи та підвищує її готовність до нових викликів. Комплексний підхід до правотворення передбачає гнучку модель транспарентності, що враховує безпекові чинники, але не нівелює засадничі основи демократичного врядування.

У контексті правового забезпечення транспарентності це проявляється у визначенні ключових засад, які формують належне регулювання діяльності державних інституцій:

- правова визначеність шляхом чіткого законодавчого окреслення меж відкритості та чітких визначених обґрунтованих винятків;
- підзвітність громадянам у закріпленні обов'язковості звітування, незалежного контролю та належних процедур аудиту;
- інформаційна безпека та належне використання даних через відповідальний обіг інформації, захист персональних даних, протидії кіберзагрозам і недопущенню зловживань.

Ефективна реалізація транспарентності у правоохоронній сфері проявляється у взаємодії між державою та громадянським суспільством, а участь незалежних аналітичних центрів, правозахисних організацій та професійних асоціацій забезпечує зовнішню експертизу управлінських практик. Як зазначає Гоптарєв О. І., громадський контроль виступає основним видом контролю за діяльністю державних органів та є одним із видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та безпосередньо громадянами з метою забезпечення транспарентності їхньої діяльності. Він є важливою формою реалізації конституційних прав громадян та активним способом залучення населення до управлінської діяльності держави [4].

Це сприяє об'єктивній оцінці діяльності органів правопорядку та стимулює якісне оновлення нормативної бази. Водночас у контексті цифрових загроз та інформаційного тиску відкритість діяльності виконує функцію стабілізації правового поля та підвищення результативності правотворення.

Баланс між відкритістю інформації, захистом персональних даних та належним

нормативним регулюванням створює умови для дієвого громадського контролю. Такий підхід формує правову превенцію потенційним зловживанням і зміцнює довіру суспільства до державних інституцій, підвищуючи демократичну легітимність прийнятих рішень.

Література:

1. Терещук Г. Методологія та організаційно-правове забезпечення принципу транспарентності у Національному антикорупційному бюро України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право. 2018. № 50 (2). С. 65-68.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2018_50%282%29__17

2. Громовенко К., Тицька Я. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини: теоретико-правовий аспект // Держава та регіони. Сер. Право. 2021. № 2 (72). С. 120-125.

URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2021/2_2021.pdf

3. Гоптарєв О. Транспарентність як правовий та соціальний феномен в діяльності судової влади // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 34-39.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2018_3_9

4. Гоптарєв О. І. Транспарентність як елемент забезпечення ефективного громадського контролю // Правовий часопис Донбасу. 2018. № 2. С. 61-65.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppd_2018_2_12

*Хом'яченко Світлана Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права Вінницького торговельно-
економічного інституту ДТЕУ,*

*Богач Ірина Сергіївна,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня,*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

У системі митної справи митний контроль посідає провідне місце, оскільки функціональне застосування цього інструментарію забезпечує досягнення ключових інституціональних завдань, покладених на митні органи Державної митної служби України. Якість та ефективність митної діяльності визначаються комплексним забезпеченням виконання вимог митного законодавства України як при переміщенні товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон України (зокрема, в режимах ввезення на митну територію та вивезення за її межі), так і в процесі їх подальшого митного контролю.

Ефективність митного контролю та митної діяльності в цілому характеризується сукупністю взаємопов'язаних індикаторів, які можна згрупувати за такими критеріями: 1) оцінка ступеня дотримання митного законодавства, надійності митного контролю, а також результативності заходів із попередження, виявлення та припинення митних правопорушень (зокрема, контрабанди та порушень митних правил); 2) повнота стягнення митних платежів, що визначається як співвідношення фактично перерахованих до державного бюджету коштів до розрахункової (теоретично можливої) суми платежів, обчисленої на підставі фізичних обсягів зовнішньої торгівлі та чинних ставок; 3) оцінка впливу на соціально-економічне середовище, що опосередковано вимірюється через динаміку комплексних показників фізичного й морального здоров'я населення країни та екологічного стану території, оскільки митний контроль є бар'єром для незаконного переміщення небезпечних товарів.

Ключовим імперативом підвищення ефективності митного контролю є оптимізація (спрощення) та гармонізація митних процедур. Впровадження цих заходів не лише мінімізує

адміністративні та часові витрати для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що сприяє прискореному та безперешкодному переміщенню легітимних товарних потоків, але й дозволяє митним органам сконцентрувати ресурси на виявленні високоризикових операцій. Таким чином, спрощення є стратегічним інструментом переорієнтації митного контролю з тотального на вибіркового та ризик-орієнтованого, що суттєво підвищує його результативність у боротьбі з правопорушеннями.

Особлива увага в контексті підвищення ефективності митного контролю приділяється розвитку та імплементації автоматизованих систем обробки інформації та цифрових технологій. Вони суттєво спрощують та прискорюють виконання митних формальностей, забезпечуючи електронне декларування та автоматичну обробку даних. Автоматизація дозволяє оперативно застосовувати систему управління ризиками, швидко виявляючи потенційно високоризикові товари та операції. Впровадження таких систем знижує вплив людського фактору на процес прийняття рішень, що, у свою чергу, підвищує об'єктивність, прозорість та зменшує корупційні ризики, тим самим гарантуючи вищу результативність митного контролю.

Одним із чинників забезпечення стійкої ефективності митного контролю та довіри до митних органів є удосконалення системи внутрішнього контролю та посилення протидії корупції. Зауважимо, імплементація комплексних та ефективних систем внутрішнього аудиту, фінансового моніторингу та службових розслідувань сприяє проактивному виявленню та мінімізації внутрішніх порушень митних правил та неправомірних дій посадових осіб. Забезпечення доброчесності персоналу та усунення корупційних чинників прямо підвищує якість та об'єктивність виконання митних процедур. Це запобігає фіскальним втратам та посилює правоохоронну складову митного контролю. Демонстрація політичної волі та реальних результатів у боротьбі з корупцією суттєво підвищує довіру до Державної митної служби серед бізнес-спільноти, міжнародних партнерів та громадськості, що є фундаментальною передумовою легітимності всієї митної діяльності.

В умовах воєнного стану в Україні перед митними органами постають надзвичайно важливі завдання щодо забезпечення національної економічної безпеки держави. Митні органи відповідно до положень Митного кодексу України мають створювати умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності; вони мають гарантувати економічну безпеку та захищати митні інтереси держави (ст. 544 МКУ). Саме за таких умов виникає необхідність прискорення та спрощення митних процедур щодо товарів критичного імпорту, гуманітарної допомоги та стратегічних товарів [1, с.120].

Слід зазначити, що ефективність митної діяльності та митного контролю визначається комплексним забезпеченням виконання вимог митного законодавства України при переміщенні товарів та транспортних засобів через митний кордон. Ця ефективність характеризується не лише фіскально-економічними показниками (повнота стягнення митних платежів) та правоохоронним критерієм (результативність протидії контрабанді та порушенням митних правил), але й здатністю митних органів забезпечувати контрдиверсійну та безпекову складову, що має безпосередню відповідність із захистом державного суверенітету та національної безпеки.

Окрім того, для досягнення цієї мети важливе значення має оптимізація та гармонізація митних процедур шляхом імплементації автоматизованих систем обробки інформації та ризик-орієнтованого контролю, що мінімізує адміністративні бар'єри для легітимного бізнесу та підвищує об'єктивність, прозорість і доброчесність контролю, а також посиленням внутрішнього аудиту та протидії корупції як фундаментальної передумови легітимності митної справи.

Література:

1. Москалюк Н., Харченко С. Правові механізми забезпечення ефективності митного контролю як способу протидії митним деліктам. *Актуальні проблеми правознавства*. №3. (39). 2024. С.117-122.

Шемітько А.В., Бегуш Н.В. Проблема порушення авторських прав у соціальних мережах Секція 5. Адміністративне право та процес, фінансове, інформаційне право.

*Шемітько Ангеліна Василівна,
студентка 4 курсу, групи 2213
юридичного факультету,
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Бегуш Наталія Вікторівна,
старший викладач кафедри
цивільного та кримінального права
Навчально-наукового інституту управління,
технологій та правових наук НТУ,
судовий експерт, патентний повірений*

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Авторське право – це система норм, що регулює відносини, пов’язані зі створенням, використанням і захистом результатів творчої діяльності. Воно є фундаментом правової охорони інтелектуальної власності, забезпечуючи справедливий баланс між інтересами автора та суспільства. У сучасному цифровому середовищі, зокрема в соціальних мережах, питання дотримання авторських прав набуває особливої актуальності. Вони стали невід’ємною складовою глобального інформаційного простору, який охоплює значну частину суспільних комунікацій, творчої діяльності та економічних відносин.

Соціальні мережі виконують не лише комунікаційну, а й професійну, інформаційну та економічну функції. Вони перетворилися на інструмент комерційної діяльності, формування ділової репутації, маркетингу та кадрової політики. Зокрема, згідно з опитуванням рекрутингової фірми Careerbuilder, у 2019 році в США 70% компаній використовували соціальні мережі для відбору кандидатів на роботу, з них 48% – час від часу перевіряли активність своїх співробітників у соціальних мережах. Фінансові установи також можуть застосовувати подібний підхід: під час прийняття рішення про надання кредиту вони перевіряють інформацію про потенційного клієнта шляхом пошуку в Google за його іменем або аналізу профілю в соціальних мережах [1]. Такі тенденції свідчать про зростання правової значущості контенту, створеного користувачами, та необхідність належного регулювання його використання.

Щодня мільярди користувачів створюють, поширюють і використовують фото, відео, музичні твори, тексти та інші об’єкти авторського права. Такий масовий обіг контенту супроводжується зростанням кількості випадків неправомірного використання матеріалів, що охороняються законом, без дозволу автора, належного ліцензування або з порушенням умов.

Авторські права сьогодні охороняються законом, а їх порушення загрожує серйозними санкціями.

Аналіз судової практики свідчить, що судова система України поки не має значної кількості рішень, пов’язаних із притягненням до відповідальності осіб за порушення авторських прав. Водночас відповідальність за такі діяння чітко передбачена чинним законодавством, зокрема Кримінальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення та Законом України «Про авторське право і суміжні права». Основними викликами, що посилюють цю проблему, є:

- транснаціональний характер середовища: місцезнаходження порушників та серверів платформ у різних юрисдикціях значно ускладнює притягнення до відповідальності та виконання судових рішень;
- проблеми доказування: невизнання судами електронних доказів (скріншотів) без технічної експертизи обмежує можливості правовласників швидко відновити свої права;

- недосконалість технологічного захисту: хоча великі платформи використовують системи автоматичного розпізнавання (Content ID), вони не гарантують повного захисту, оскільки користувачі обходять їх шляхом незначної модифікації або апеляції до нечітких норм «добросовісного використання» (fair use).

Для часткового вирішення проблеми українське законодавство адаптується до стандартів ЄС. Зокрема, у Європейському Союзі з 2021 року застосовується Директива (ЄС) 2019/790 про авторське право на єдиному цифровому ринку, яка зобов'язує інтернет-платформи вживати активних заходів для запобігання розміщенню незаконного контенту. Директиви, ухвалені у сфері авторського права і суміжних прав, сприяють функціонуванню внутрішнього ринку, забезпечують високий рівень захисту правоволодільців, сприяють отриманню дозволів на використання прав та створюють рамки, в яких може здійснюватися використання творів та інших захищених об'єктів. Такі гармонізовані правові рамки сприяють належному функціонуванню внутрішнього ринку та стимулюють інновації, креативність, інвестиції і виробництво нового контенту, у тому числі в цифровому середовищі, для уникнення фрагментації внутрішнього ринку [3].

У соціальних мережах, таких як Instagram, TikTok, Facebook чи YouTube, порушення авторських прав набуває масового характеру. Воно проявляється у несанкціонованому копіюванні, репостингу, завантаженні та поширенні музичних творів, відео, текстів і зображень без згоди їхніх авторів чи правовласників.

Найпоширенішими є випадки:

- використання музичних творів у коротких відеороликах без ліцензії;
- публікація фотографій без зазначення авторства;
- повторне завантаження відео інших користувачів без дозволу;
- створення мемів або реміксів із використанням охоронюваних об'єктів.

Такі дії часто виправдовуються «особистим використанням» або незнанням законодавства, однак відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022, будь-яке використання твору без згоди автора або без належного посилання може розцінюватися як порушення [2]. Оновлений Закон гармонізує українське законодавство з європейським та вводить чіткі механізми захисту прав у цифровому середовищі. На практиці реалізація цих норм залишається складною через низький рівень цифрової правосвідомості користувачів та недосконалість правозастосовної практики.

Таким чином, порушення авторських прав у соціальних мережах становить складну та багатоаспектну юридичну проблему. Сучасна цифрова реальність вимагає оновлення правових механізмів контролю та адаптації законодавства до нових форм обігу інформації. Забезпечення ефективного захисту авторських прав в Інтернеті є не лише завданням правової системи, а й важливою передумовою розвитку інформаційного суспільства та утвердження принципу верховенства права у цифровому просторі. Для цього необхідним є підвищення правової культури користувачів, удосконалення механізмів блокування незаконного контенту та посилення взаємодії між державними органами, онлайн-платформами й правовласниками.

Література:

1. Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали Дев'ятої всеукраїнської науково – практичної конференції (Львів, 16 травня 2025 р.). – Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2025. – 336 с., ст.294.
2. Про авторське право і суміжні права: закон України від закон України від 01 груд. 2022 р. № 2811-IX// Голос України: офіційне видання від 31.12.2022. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
3. ДИРЕКТИВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ І РАДИ (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-19#top.

СЕКЦІЯ 6. СУДОВА МЕДИЦИНА ТА МЕДИЧНЕ ПРАВО

Мусієнко Анатолій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права,
ННІУТПН НТУ

Жук Андрій Михайлович
Старший партнер адвокатського об'єднання
«Джастлікторз», адвокат, аспірант кафедри
конституційного та публічного права,
ННІУТПН НТУ

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АТЕСТАЦІЇ ЛІКАРІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Медицина є однією з галузей науково-практичної діяльності до якої завжди були високі вимоги. З метою перевірки рівня теоретичних та практичних навичок, здобутих лікарем під час здійснення ним безперервного професійного розвитку проводиться систематичне проведення атестації лікарів. Атестація лікарів спрямована на покращення професійної діяльності лікаря для подальшого підвищення рівня якості надання медичної допомоги населенню.

Атестація проводиться у відповідності до Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я. Цей Порядок визначає механізм проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я, які здійснюють професійну діяльність за професіями у сфері охорони здоров'я

Розрізняють атестацію за строками проведення: чергова атестація, що проводиться для працівника сфери охорони здоров'я один раз за атестаційний період; позачергова атестація, що проводиться для працівника сфери охорони здоров'я у випадках, визначених пунктом 10 розділу IV Порядку проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я;

Також за метою проведення атестація може бути: на підтвердження професійної кваліфікації або рівня професійної кваліфікації (за наявності); атестація на присвоєння наступного рівня професійної кваліфікації (за наявності). Цей Порядок не поширюється на працівників закладів охорони здоров'я військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення.

Атестаційний період — період часу, який триває від дати попередньої до дати поточної атестації за відповідною спеціальністю працівника сфери охорони здоров'я і не є більшим ніж 5 років.

Однак, під час дії воєнного стану проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я відновлюється через шість місяців з дня припинення або скасування воєнного стану.

Строк дії сертифікатів спеціаліста (лікаря-спеціаліста, фармацевта / провізора-спеціаліста) / посвідчень про кваліфікаційну категорію, який спливає у період дії воєнного стану, продовжується на період дії воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування.

Література:

1. Порядок проведення атестації працівників сфери охорони здоров'я. Наказ Міністерства охорони здоров'я України 16 квітня 2025 року № 650. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0824-25#Text>